

21

FOLKLÓR ARCHÍVUM

EPERJESSY ERNŐ

ÖRTILOSÍ

EDELMEK

ΜΟΠΔÁΚ

MTA NÉPRAJZI
KUTATÓINTÉZET

Eperjessy Ernő
Őrtilosi hiedelmek és mondák

MTAK

BA-058.055

Eperjessy, Ernő:
Órtilosi hiedelmek és
mondák
200907082

Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia
Néprajzi Kutatóintézete

A kötet megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap,

a Belváros-Lipótváros Budapest Főváros V. kerületi Önkormányzata, és
a Belváros-Lipótváros Horvát Kisebbségi Önkormányzata támogatta

A borítón részletek a Szent Lőrinc katedrális (Trogir) kapufaragásaiból
Borítóterv, fotó és tipográfia: Kaszta Móni

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

A nyomdai munkálatok
Innova-Print Kft.
1047 Budapest Baross u. 92–96.
Felelős vezető: Komornik Ferenc

HU-ISSN 0133 3771
ISBN 978-963-567-041-3

200907082

A Folklor Archívum kötetei kaphatók az
MTA Néprajzi Kutatóintézetben
1014 Budapest, Országház u. 30.

ELŐSZÓ

A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézete (akkor még Néprajzi Kutató Csoport néven) 1973-ban indította útjára Folklor Archívum című sorozatát. A 70-es években a könyvkiadás nehézkesebben ment, mint napjainkban, ezért intézetünk vezetősége úgy gondolta, hasznos lesz kiadni olyan sorozatot, amely nem várja meg a feldolgozás hosszú folyamatát, hanem frissen közlésezi részint az intézeti munkatársak, részint az intézettel együttműködő, más munkahelyen dolgozó kollégáink gyűjtéseinek anyagát. A kötetekben pontosan azt találja az olvasó, amit archívumban keresne: tehát elsősorban gyűjtött anyagot. Csak kisebb részben adtunk közre feldolgozáson alapuló műveket. Ilyen például a Tanulmányok az amerikai-magyar etnikus hagyományokról c. kötet, amelyben Hoppál Mihály és Niedermüller Péter írásai olvashatók, vagy a Dömötör Ákos által írt A magyar protestáns exemplumok katalógusa c. mű, amely a magyar művelődéstörténet egyik fontos és nagyhatású műfajával foglalkozik.

A sorozat több kötete a prózai népköltészet egyes műfajaiból közöl újabb anyagot, anekdotákat, meséket, eredetmagyarázó –, és történeti mondákat. Ide tartozik a legutóbbi, a Bosnyák Sándor által gyűjtött 1100 történeti monda c. kötet, amely már a külsőleg megújult sorozatban jelent meg. A Folklor Archívum nagyrésze azonban a népi hitvilággal kapcsolatos gyűjtéseket tartalmazza. Ennek részben az az oka, hogy a Folklor Archívum első szerkesztője Hoppál Mihály, aki közel két évtizeden át végezte ezt a munkát, néphit kutatással foglalkozott. A másik, hasonlóan lényeges szempont, hogy amíg a népköltészeti anyag iránt a kiadók nagyobb érdeklődést mutatnak, addig a hiedelemanyag kevésbé foglalkoztatja őket. Eppen ezért van ennek a sorozatnak fontos szerepe a hiedelemmel, hitvilággal foglalkozó vagy aziránt érdeklődő olvasók számára.

A kötetek nagyobbik része néphit anyagot, hiedelemtörténeteket tartalmaz. Csak néhány címet idéznék fel Fehér Zoltán: Bátya néphite (1975), Gulyás Éva: Jászdózsai hiedelmek (1976), Bosnyák Sándor: A bukovinai magyarok hitvilága I (1977), II. (1980), Zentai Tünde: Ormánsági hiedelmek (1983). Ez a rövid felsorolás is mutatja, hogy a sorozat célja az egész magyar nyelvterületen élők körében végzett gyűjtésekből közreadni azt és amennyit lehetőségeink engedik. Ebbe a sorba illeszkedik jelen kötetünk. Ortilos tájilag, természetileg, történeti emlékekben különösen gazdag és szép vidéken fekszik, a falu nevét 1406-ban Ewr néven már feljegyezték, s lakóinak gazdag hiedelemtudása, az elbeszélte történetekből sugárzó megbecsülés a kultúrájuk és szülőföldjük iránt fontossá tette számunkra, hogy ez az értékes gyűjtés e sorozatban megjelenjen. Köszönettel tartozunk Eperjessy Ernőnek, aki hozzájárult, hogy napvilágot láthasson ez a színes, változatos, sok tekintetben új ismereteket tartalmazó anyag.

Szemerkenyi Ágnes

AJÁNLÁS

Érdekes könyvet vesz kezébe a kedves olvasó. A magyarországi Mura mentén és a Dráva összefolyásának vidékén élő horvátok, magyarok több mint fél évszázaddal ezelőtti népi hitvilágába kalauzol el bennünket a szerző. Ez évben 80 éves Eperjessy Ernő tanítóként az 1950–60-as években 15 éven át gyűjtögette Ortilosban, Szentmihályhegyen, Asszonyvárban, Beleznán, Murakeresztúron az anyagát. A leírásokban számos utalás van Molnári, Semjénháza Tótszerdahely, Tótszentmárton és más zalai horvát községre, sőt, országhatáron túlra (Legrad, Donja Dubrava, Kotoriba, Đelekovec stb.) is, amelyekhez az adatközlőket rokoni, nyelvi és más kapcsolatok fűzték. Ilyenképpen az anyag szélesebb kitekintésű, mint amire tulajdonképpen a cím utal.

A szóbanforgó archaikus paraszti terület már az 1920-as években felkeltette a néprajzkutatók figyelmét. Elsősorban népzenei, nyelvészeti, helytörténeti és népszokás (lakodalom, Borbála-nap stb.) tekintetében történt tekintélyes feltárás és publikáció. A népi hitvilág szempontjából viszont eddig ez a terület fehér foltnak számított. Csak örülhetünk annak, hogy e nehezen gyűjthető folklórvilágnak egy része ezúttal feltárul előttünk.

A kiadvány a magyar és horvát néprajztudomány számára egyaránt, több oknál fogva is érdekes.

Részben lassan eltűnik az a generáció, amely ennek a tudásnak a birtokában volt. Ma már a jól képzett néprajzkutatók is csak nehezen jutnak nyomára az egykoron gazdag népi hitvilág emlékeinek. Másrészt ez a tájék a magyar és horvát nyelvterület peremvidéke, egyben két kultúrának találkozási pontja, ahol a két nép hiedelemvilága kölcsönösen gazdagította egymást. Úgyanakkor olyan elemeket is felfedezhetünk, amely az anyanemzet nyelvi közegeiből már elveszett vagy nem ismert, illetve nyomon követhetjük egy-egy Európa-szerte ismert motívum terjedésének az irányát. Sőt, némely „történetet” olvasva, úgy érezzük, hogy elemei kétezer évet ívelnek át, a kereszténység előtti időkben gyökereznek. Némelyik lecsiszolódott monda akár az ókori mitológia szépségével is vetekszik.

A tudományt érdeklő mitikus elemek, történetek, mondák és legendák – objektív tudományos mondanivalójukon túl –, nem utolsó sorban a két nép harmonikus együttélésnek szép példáját is tükrözik.

A magam részéről azért is fogadtam örömmel Eperjessy Ernő tanulmányát, mert nekem szülőföldem ez a táj, ahol gyermekkoromban magam is félfő kíváncsisággal hallgattam az öregektől a mrak, szvecsar, vodenik, toplenik, kuga, garabonciás és más hasonló mitikus lényekről szóló „történeteket”. A kötet kultúrtörténeti jelentőségét is látva, megjelenését a Budapest V. ker. Lipótváros Horvát Önkormányzata részéről anyagilag azért is támogattuk, hogy a Mura menti horvátok nyelvi és

a tradicionális kultúrája mellett annak hitvilágát is átörökítsük a jövő nemzedékei számára.

A kötetet minden kedves olvasónak jószívvel ajánlom.

2009 júniusában

Lukács Mária
elnök
Belváros-Lipótváros
Horvát Kisebbségi Önkormányzat

BEVEZETŐ

A kötet 15 éves gyűjtőmunka eredménye. 1948–1964 közötti időben tanügyi tanító voltam Órtilos-Szentmihályhegyen. Az osztatlan I–VIII. osztályos iskola feladatain túl, temérdek társadalmi munka (népi együttes vezetése stb.) mellett rendszeres néprajzi kutatásra alig jutott idő. 1950–1961 közötti időben csupán történelmi mondákat és kerek hiedelem történeteket jegyeztem le (*A Zrínyi-kút, Az órtilosi vöröskendősök, A halott vőlegény* stb.) Csak később kezdtem figyelmet fordítani az élményszerűen elmondott, mindennapi misztikus történetekre is (*kisértetjárás, boszorkány-rontás, mrak és szvecsár* megjelenése stb.).

Intenzív gyűjtésre az 1961–1964 közötti években került sor, amikor egyetemi tanulmányaim során az ELTE Néprajzi Tanszékén *Dégh Linda* tanárnő egy hordozható magnetofont bízott rám, hogy munkahelyem környékén most már korszerűbben és rendszeresen tudjam gyűjteni a meséket és a hiedelemmondákat. (Sajnos Amerikába történt távozásakor hagyatékából számos tekercesem végleg elveszett.) Később *Dömötör Tekla* neves folklórtudós ösztönzött a kutatás folytatására, mivel a vidék néprajzi szempontból fehér foltnak számított. Sőt, 1961-ben, 1962-ben és 63-ban néhány napra személyesen is eljött Szentmihályhegyre, ahol közösen is gyűjtöttük a *mrakról, a virágzó pénzről, a szvecsárokról* szóló történeteket. A hangfelvételek egy részét az egyetem tanszékén jegyezték le, s maradt ott egy-egy példány az intézet archívumában.

A néphit gyűjtés nehéz időben történt, amikor a hivatalos hatóságok nemcsak az egyház ellenében léptek fel, hanem az úgynevezett „babonák” ellen is keményen „küzdöttek”. E szempontból az emberek rejtőzködtek, az idegennek azt válaszolták: „ilyen már nincs, nem hallottak felőle, nem is hisznek benne”. E kötet szerzőjének az volt a szerencséje, hogy mint a gyermekeik tanítója, bizalmasabb kapcsolatba került a szülőkkel, többen közülük kiváló adatközlők voltak.

Ugyanakkor a környék a népi hitvilág szempontjából igen gazdagnak bizonyult. Csak sajnálni tudom, hogy akkor nem kérdezhettem ki sokkal több, értékes tudású embert. Mi minden veszett így el?! Bizonyára több kötetnyi izgalmas anyag gyűlhetett volna egybe.

A gyűjtőmunkában 1963-ban igen nagy segítségemre voltak az akkor 13–14 éves tanítványaim is, akik előttem addig sok ismeretlen adatra hívták fel a figyelmem. Itt külön is szeretnék köszönettel tisztelegni azok emléke előtt, akiknek a jóvoltából a legtöbb anyag kerülhetett lejegyzésre: Hegedüsne Precskó Anna (kumica), Gerencsér Jánosné Lovrek Anna, Siposné Istvánné Szeles Katalin, Kunecz János, Musztács Istvánné Navracsecs Mária, Zsin Jánosné Gerencsér Anna, Horváth Iván, Szlávecz Isván, Balogh Mátyás, Balogh Ferencné Orsós Erzsébet. Rajtuk kívül köszönet illeti azokat is, akik az adatközlők között szerepelnek, de azokat is, akik a névsorból netán az időbeni távolság miatt kimaradtak.

1964 őszén a sorsom más pályára vitt. Országos irányító intézményben dolgozván, a néprajzi gyűjtőmunka folytatására nem volt lehetősé-

gem. Majd közel 50 esztendő után az MTA Néprajzi Kutatóintézetében *Magyar Zoltán* ösztönzésére húztam ismét ki a fiókokat és állt össze ez a kötet, amellyel az volt a célunk, hogy a néprajztudomány számára hozzáférhetővé tegyük ezt a gazdag anyagot, másrészt, hogy visszajuttassuk oda, ahol ezek a jeles mondák, legendák, hiedelmek születtek.

Sokat foglalkoztatott, hogy mindezeket lehet-e mások diszkréciójának megsértése nélkül közzétenni? Közel fél évszázad után mégis úgy döntöttem, hogy feltárom a titkos rekeszeket. Természetesen azokban a történetekben, amelyek esetleg még sérthetnék az utódok érzéseit, a neveket megváltoztattuk. Az *örtilosi hiedelmek és mondák* c. kiadvány nem egyedülálló. Az ország más vidékeiről korábban számos tanulmány előzte meg. Nem belső titkokat árulunk el, hanem mindenekelőtt a tudományt kívánjuk szolgálni vele és gazdagítani a falu örökségét.

Reméljük, senki sem fog arra gondolni, hogy a hiedelmek miatt a községnek bármit is szégyellnie kellene. Ez a falu ugyanis semmivel sem volt az akkori kultúra szintjén elmaradottabb, mint bármely más Dél-Dunántúli település. Máshol is meséltek kísértetekről, hittek a boszorkányokban, csak rejtegették és nem jegyezte le senki, hogy tanulságul az utókornak megmaradjon. Ellenpontul mondjuk el, hogy most, az új évezred elején, a televízió, számítógép és internet világában, mint vallási felekezet, államilag bejegyzett Magyar Boszorkány Szövetség működik, televíziós csatornákon mágikus távgyógyítás, kártyajóslás folyik. Nincs nap, hogy a bulvárlapok ne közölnének horoszkópot. Egyik kereskedelmi csatornán pedig minden éjszaka az angol kastélyok szellemjárásáról közvetítenek „tudományosan bizonyított” filmeket. Van-e hát joga akkor a mai társadalomnak a régi falvakat elmaradottnak mondani?

Inkább megfordítanám az érem másik oldalát. Gondoljunk a több ezer éves görög és római hitvilág regéire és mondáira! A jelen korban is élvezetes történetek gyűjteménye, középiskolákban kötelező olvasmány. A mi „hitregéink” semmivel sem babonásabbak, legfeljebb naivabbak, mint amazok voltak. Miközben nálunk azt olvassuk, hogy a komát kötéllel egy fűzfához kötötték a folyóparton, nehogy az éneklő vízi tündérek a vízbe veszejtsék, lehetetlen nem Homérosz eposzára az Odüsszeiára gondolni, amelyben ugyancsak az árbochoz kötik a vándor Odüsszeuszt, nehogy a szirének énekükkel tengerbe fullasszák. Egy másik motívum, az örtilosi hitvilág erdei nyílása pontosan azonos az ógörög kentaurral. Félig ember, félig ló. Íme, egy-egy mai hiedelem történet, amelyben évezredek hagyománya köszönhet vissza.

E szerény kötetet a Kultúrák Találkozásának Évében azzal a reménnyel szeretnénk útjára bocsátani, hogy miközben a néprajztudomány gazdagodik általa, Örtilos népe tisztelettel és büszkeséggel veszi majd kezébe és érdeklődéssel olvassa múltjának eme darabját.

Eperjessy Ernő

VJEROVANJA I LEGENDE LEGRADSKÉ GORE (SZENTMIHÁLYHEGY)

U naselje pored Drave, Legradsku Goru (Szentmihályhegy), nastanjenim hrvatskim, mađarskim i romskim življem šezdesetih godina prošlog stoljeća stiže mladi učitelj Ernest Eperjessy (Eperjessy Ernő), zaljubljenik u pučku kulturu.

Eperjessy svoja je etnološka sakupljnja vodio u tri naselja: Tilošu (Órtilos), Legradskoj Gori i Asszonyváru. Nekada su ova sela bila dobro napučena, npr. Legradska Gora imala je tada oko 1300 stanovnika, međutim na prekretnici 21. stoljeća broj stanovnika smanjio se na 650 osoba. Hrvati u Tilošu poslije 1910-tih godina postupno se asimiliraju, a već sredinom 19. stoljeća Zakan (Zákány) napučen hrvatskim življem postaje mađarsko naselje, dok u Asszonyváru od vajkada žive Mađari. No u Legradskoj Gori hrvatski živalj je bio brojniji.

Ovo podravsko područje u južnoj Mađarskoj naročito je bogato u pučkim vjerovanjima i legendama, djelimično zbog mješovitog stanovništva, istovremeno zahvaljujući i svakodnevnim bilingvističkom mađarsko-hrvatskim vezama u komunikaciji.

Lokaliteti ovdašnjih narodnih vjerovanja i predaja iz Legradске Gore, Asszonyvára i Tiloša najčešće pokazuju povezanost s onim naseljima s kojima su kazivači povezani sa čvrstim rodbinskim vezama: Belezna, Kalaciba/Kalacek (Kollátszeg), Zakan, a iza državne granice sa Legradom i Donjom Dubravom.

Usljed proširenja interetničkih istraživanja postalo je jasno da Međimurje u Hrvatskoj te hrvatske zajednice u mađarskom Pomurju (Kerestur (Murakeresztúr), Sumarton (Tótszentmárton), Serdahel (Tótszerdahely), Mlinarci (Molnári), Pustara (Semjénháza), Fícéhaz (Fityeház) te djelimice Petriba (Petrivente) i Bajča) ustvari bilo bi ono kajkavsko jezično područje, gdje je na lokalni folklor najviše i stanovito utjecala mađarska pučka glazba, plesovi, dramske igre i drugi običaji, dakako čak i materijalna kultura (narodna nošnja, način gazdovanja itd.). Mađarski kompozitor i sakupljač pjesama Béla Bartók o 600 kajkavskih napjeva Vinka Žganca tiskanih u Zagrebu 1924. godine dao je ustanoviti: *glazbeni dio ove zbirke hrvatskih pjesama je maltene mađarskiji od naših mađarskih zbirki pjesama... 60% napjeva su mađarski.*

No na brdu Legradске Gore podiže se bijela crkva, opjevana u mjesnom pučkom pjesništvu kao bijeli labud, posvećena sv. Mihovilu, a koja je svake godine u tri navrata stjecištem hodočasnika iz Mađarske i Hrvatske.

Usljed nesebičnog zalaganja učitelja Eperjessyja uskoro je procvjetala kulturno umjetnička djelatnost, kako u školi tako i među odraslima, a mladi učitelj otpočeo je na tom rubu zemlje, ustvari u neposrednoj blizini mađarsko-hrvatske granice, tik uz rijeku Dravu i Muru skupljati golemo etnološko blago koje mu je poslužilo u nastavi te kasnije i u znanstvenim publikacijama.

Mađarska etnološka znanost zanimanjem je pratila njegova skupljanja pa je prikupljena folklorna građa dobila naročiti značaj kada je talentirani mladić zaredom objavljivao studije poglavito o liku sv. Barbare i sv. Lucije, o kojima je ustanovio, uostalom, da ta dva lika raspolažu sa sličnim obilježjima, čiji su kalendarski blagdani nadopunjeni i popraćeni obiljem pučkih običaja, jednako tako da je mađarski živalj od Hrvata preuzeo sam obred.

Naravno, njegov znanstveni interes pobudila su i daljnja interetnička istraživanja, npr. na koji je način mađarski, odnosno hrvatski živalj preuzimao jedan od drugoga nazive i predaje o nekim mitskim bićima, predmete materijalne kulture i slično. Bilo je, naime, sasvim prirodno da narodi preuzimanjem folklornih tvorevina bogate svoju kulturu i na taj način postaju nositelji dviju kultura. Pored svega toga naročito na periferiji jezičnog područja, odnosno jezičnog arhipelaga elementi arhaične pučke kulture tada su još naročito dobro očuvani, prožimajući u sebi i razne utjecaje, no bili su istovremeno izloženi i nestanku.

Eperjessyjev znanstveni interes popratile su brojne publikacije, razni naslovi iz narodne tradicijske kulture, ponajprije pučke pripovijetke, običaji, opis načina života služinčadi na pustarama, itd. Odvojio je prostora i za relevantnu folklornu građu koju je sakupio u Legradskoj Gori, u mađarskoj Gornjoj Podravini, dakako i na drugim područjima gdje obitavaju Hrvati u Mađarskoj.

U Legradskoj Gori sve je predaje skupljalo magnetofonom, najčešće od bilingvističkih kazivača, koji su u najmanju ruku podjednako dobro znali i hrvatsko narječje i mađarski govor. No među njegovim kazivačima naći će se i Romi, dakako i Mađari preseljeni iz Erdelja, koji su se ovdje našli sticajem ratnih vihara, odnosno, među njegovim informatorima bili su i oni Hrvati koji su doselili između dva rata iz Hrvatske, odnosno poslije Drugog svjetskog rata.

Međutim veći dio njegove skupljene građe, kako i sam navodi u predgovoru, nestalo je, naime zagubile su se njegove magnetofonske vrpce koje je posudio Lindi Dégh, profesorici Katedre za etnologiju na Sveučilištu Loranda Eötvösa u Budimpešti, pošto je ona napustila domovinu i preselila se u SAD, uslijed čega su uslijedile policijske reperkusije i zapljenja je građa nađena u njezinom stanu te magnetofonske vrpce više nikada nisu vraćene svom pravom vlasniku. Gubici su stoga veliki i nenadoknadljivi!

Pored etnoloških stručnjaka na rad dr. Epejessyja, koji je podjednako bio uspješan, kako u školskoj nastavi, tako i u radu s kulturno-umjetničkim društvom, pripazilo i tadašnje vodstvo Demokratskog saveza Južnih Slavena u Mađarskoj. U ovoj krovnoj organizaciji bio je dobro primljen te bio referent za kulturu.

Kasnije u Ministarstvu prosvjete i kulture u Budimpešti dobije radno mjesto, gdje dugi niz godina radi kao referent za narodnosnu prosvjetu, ustvari bio je zadužen za prosvjetu Hrvata, Srba i Slovenaca u Mađarskoj.

No i sam se rado vraćao na teren, nastavljajući i dopunjavajući prikupljene narodne umotvorine. Tako će se naći u društvu čuvenog etnološkog stručnjaka, profesorice Tekle Dömötör s kojom se vraća i u svoje naselje, gdje je petnaest godina radio kao učitelj. Dabome skupa su posjećivali i druga hrvatskim življem napućena naselja u Mađarskoj, imajući pred sobom za cilj skupljanje narodnih predaja o mitskim bićima, a uz to i predaje.

Eperjessy je svoje relevantne informacije rado podijelilo sa svima onima koji su pokazali interes prema narodnosnoj kulturi i tradiciji, uostalom i prema hrvatskim «vedovnjacima» (predstavnicima šamanizma u Podravini), bilo da je riječ o čuvenoj profesorici Dömötör, odnosno, nekog finskog istraživača šamanizma, ili novinara koji je u novinama za kulturu i književnost *Élet és Irodalom* pisao o tim još živim šamanima u Starinu (Drávasztára). Autora ovih redaka nagovorao i bodrio da nastavi sakupljanjem podravskih pripovijedaka i druge folklorne građe, što je i učinjeno te tiskane su u više svezaka na hrvatskom i mađarskom jeziku, kako priče tako i predaje, koje se danas već ne mogu sakupiti jer nestankom maštovitih i nadarenih kazivača zauvijek je nestao i bogat svijet naših predaka.

Vrativši se folklornoj građi, ustvari predajama o mitskim bićima i vjerovanjima podravskog življa u Legradskoj Gori uočljivo je da Mađari u svojim kazivanjima često se služe hrvatskim nazivima, čak i nekim preuzetim formulama. Oni se sa svojim suseljanima Hrvatima i Romimama s pravom mogu smatrati nositeljima dviju pučkih kultura, odnosno ovi potonji čak i triju, ako i ne četiriju.

Međutim, valja imati u vidu da je to vrijeme kada se gubi jezik, podjednako Hrvata, a u istoj mjeri i Roma, dakle, stanje koje će biti dodatno popraćeno s općim gubljenjem duhovne kulture, naime nestankom starijih ljudi mlađi svijet sve slabije i slabije prenosi, čuva nekadašnje predaje, legende i običaje. Imajući dakle u vidu i tu činjenicu o sakupljenoj građi dra Ernesta Eperjessyja valja istaći da je ona neponovljiva i relevantna za etnološku znanost, kako u Mađarskoj tako i u Hrvatskoj, naime ona sadrži i prenosi svijet svojstven čovjeku tog podneblja, jednako tako odudara od druge folklorne građe u Hrvatskoj, dabome sadrži paralele ili pak nadopunjuje nepoznate karike u lancu skupne nam hrvatske baštine, dok sa druge strane i mađarske folklorne baštine.

Rezultati petnaestogodišnjeg skupljanja Ernesta Eperjessyja – otpočetog davne 1948. do 1964. godine –, evo, ponovno donose svoje plodove.

Autor svoje djelo podijelio je u X. poglavlja, koja čine jednu cjelinu te prije njih daje osvrt na okolnosti sakupljanja, opisuje kazivače i donosi potrebne informacije o njima.

O općim iskustvima sakupljanja iznosi ovo:

- a) Hrvatska pučka vjerovanja i predaje bogatije su od mađarskih, višeslojnije su i složenije konstrukcije;
- b) Mađarska vjerovanja i predaje sadrže manje elemenata, sustav njihove djelatnosti je jednostavniji te pojedina bića obogaćena su i sa više funkcija;
- c) Za vrijeme kontaminacije dvaju etničkih sustava o vjerovanjima hrvatski sustav je snažno utjecao na mađarski;
- d) Mađarski i hrvatski elementi ne isključuju jedni druge, već se oni integriraju, podijelivši pri tomu međusobno funkcije, pošto dva naroda naporedo žive jedni pored drugih, uslijed toga stvoren je jedan izvanredno bogat, višeslojni lokalni svijet vjerovanja;
- e) Prihvatanjem međusobnih vrijednosti, kako smo na to i skrenuli pozornost, pored toga manje-više slično društveno stanje obje etničke skupine koje su bile i potčinjene, ujedno bio je to suživot bez konflikata, što slijedi iz njihove iste katoličke vjeroispovjesti. (Jednako tako i Romi se u mađarsko-hrvatsku integraciju pučkih vjerovanja uključuju kao primatelji. U suprotnom smjeru npr. motiv o donošenju presude ptica-suđenica o sudbini djeteta, Mađari i Hrvati ne preuzimaju od Cigana ovaj motiv.
- f) Predivna karakteristika ovih brojnih predaja je subjektivitet, u najviše slučajeva kazivanje se vrši u prvom licu (*Icherzählung*) te se većinom realizira u epskoj narativi;
- g) Proba predaja bi pak bila ta, da se one ne samo kazuju, već da se protivu njih nešto i poduzme. (Veći broj kulturnih radnji im se pridružuje.)

U prvom poglavlju daje se opis skupljenih legendi, koje se vezuju za dato područje tj. Legradsku Goru. Lijepe legende se vezuju za Nikolu Šubića Zrinskog i za njegov zdenac koji je nastao tako da je čuveni kapetan sigetske tvrđave zabio u zemlju svoju sablju pa je izbila voda. Ove legende pokazuju sličnost sa legendama o mađarskom kralju svetom Ladislavu čiji je lik opisan i u hrvatskoj historiografiji, naime utemljio je Zagrebačku biskupiju.

No mjesni takozvani dio Festunga čuva uspomenu o napadu Jelačićevih vojnika 1848. godine, a čiji je napad odbio Mór Perczel, mađarski vojskovođa. Ovdašnji Hrvati Jelačićeve vojake ne smatraju hrvatskima, već ilirskima, koji kao da i nemaju nikakve veze sa Hrvatima i hrvatskim rodnom, ali odgovor na to složeno pitanje već prevazilazi domen etnološke problematike.

U drugom poglavlju donosi običaje i vjerovanja vezanih za blagdan sv. Bare, sv. Lucije i sv. Đurđa. U predajama hrvatskog živilja prve dvije svetice pojavljuju se kao demoni u bjelini. Zanimljivi običaji se vezuju i za Đurđevo, naime u zoru blagdana mjesno stanovništvo okitilo je zelenim grančicama kapije protiv vještica (*copernica*), a koje su naročito bile aktivne ovog dana, kao i na poklade. Magijske radnje izvedene su radi zaštite stoke, poglavito krava, ne da im se oduzme mlječnost. U

obližnjim hrvatskim naseljima u Pomorju, u Županiji Zali, također su u velikom broju poznate predaje o „copernicama” a koje se još zovu i „bosorke” (mađ. „boszorkány”, „boszorka”). U svim slavenskim tradicijama, vještica je poznato lice iz pučke demonologije, koje u sebi sadrži crte realne žene i demonskog bića. Bliska je kategoriji takozvanih „znajućih” ljudi, odnosno, ljudi koji posjeduju neko „nadznanje” (usp. nazive za vješticu, obrazovane od riječi „znati”, „vedati”. (Slovenska mitologija Enciklopedijski rečnik, Beograd 2001., natuknica *veštica*). No u našem slučaju riječ copernica potječe od njemačke (*Zauberin*) riječi

Treće poglavlje pod naslovom „Mitski svjetonazor” donosi nazive nebeskih tijela i predaje koje se vezuju uz njih, tj. uz sunce, mjesec i zvijezde.

Sunce je nebesko svjetlilo, koje Slaveni poštuju kao izvor života, toplote i svjetlosti. (SM ER natuknica *sunce*).

Mjesec je nebesko svjetlilo, koje u narodnim predstavama stalno asocira na zagrobni svijet, oblast smrti, a suprotstavljeno je suncu kao božanstvu dnevne svjetlosti, topline i života (SM ER natuknica *mjesec*).

Zvijezde su nebeska tijela, koja su vezana za sudbine ljudi i koja utječu na „zemaljske” događaje. U zvijezde se također ubrajaju komete. U pučkoj astrologiji, poseban značaj pridavan je sazvježdima (Mlječni put, Plejade, Orion i dr.) (SM ER natuknica *zvijezde*).

Neke od prikupljenih legendi, primjerice na postanak Mlječnog puta, utjecale su predaje preuzete od Mađara iz drugih krajeva, vjerojatno iz Erdelja.

Nebesku pojavu *dugu* ovdašnji kazivači nazivaju *Bogorodica*, kao i Hrvati u susjednoj Donjoj Dubravi. Njezina pojava poslije kiše nagovještuje bogat rod biljaka: žuta znači bogat urod žita, crvena da bit će puno vina, zelena puno sijena. Mještani kazuju da na *dugu* nije slobodno prstom pokazivati jer će tada čovjeku otpasti, već to valja uraditi šakom. *Duga* je nebeska pojava koja je dobila mitološko tumačenje u narodnoj tradiciji. U slavenskim jezicima postoji mnoštvo naziva, koji često odražavaju narodne predstave i vjerovanja o dugi. (SM ER natuknica *duga*)

Međutim, hrvatskom predajom može se zacijelo smatrati „otvoreno nebo”, na mjesnom narječju zvano *otrpto nebo* ili pak *otpreteno nebo*. Nebo se obično na Veliki petak otvori i tada onaj tko to vidi sva mu se želja ispuni, ponajprije može si zaželjeti sreću. Predaje o *otrptom nebu* poznate su naime i sa druge strane Drave u Hrvatskoj, dakako i u mađarskoj Podravini, u Lukovišću i okolici. Prema kazivačima iz Legradske Gore otvoreno nebo sve sjaji u svjetlu, a data osoba koja to vidi može si zaželjeti „sreću”, pa ona bude i ostvarena. Međutim, kazuje se, kako je neka Mađarica, koja nije dobro znala hrvatski, umjesto da si zaželi veliko blago, reče „glavo”, te joj je narasla glava da ju nije mogla nazad vratiti kroz rešetke na prozoru. Nebo je dio univerzuma, „gornji” svijet, koji je stvorio Bog.

Prirodne pojave donose se u IV. poglavlju, kao što je vjetar kovitlavac, elementarne nepogode poput tuče koju prouzrokuje *zgrebencijaš* i njegov

šarkanj (zmaj), poznat pod sličnim nazivima i u drugim hrvatskim i mađarskim krajevima, poglavito u kajkavskih Hrvata. Njihovi su istovjetni pandani „grabancijaš” i njegov zmaj, odnosno „pozoj”. Ovdje grabancijaš se smatra zmajevim jahačem, a sav je kosmat. Obično biva da je prosjak koji svrativši u neku kuću, poglavito u ljetnjim danima, zatraži kiselo mlijeko i ako ga ne dobije, prouzrokuje tuču, tako da njegov šarkanj pušta iz sebe leda i potuče čitav seoski hatar. Predaje o porijeklu *zgrebencijaša* navode da on postaje kada se krsni kumovi međusobno žene i udaju, naime oni se i u hrvatskoj tradiciji mjesnog življa smatraju braćom i sestrama, ali su ženidbom i udajom zacijelo narušili tabu, naime kumovi su smatraju duhovnim roditeljima. U Pomurju takvo mitsko biće zove se „grebencijaš”, kod druge grupe podravske Hrvata „grabancijaš”, „grabancoš”, kod gradišćanskih Hrvata „černi školer”, jednako tako i kod drugih hrvatskih skupina poznat je pod nazivom „garaboncijaš”. Mađarske i hrvatske predaje o grabancijašu i njegovom zmaju slične su, jedne drugu nadopunjuju i mogu se smatrati jedinstvima, naime drugi narodi ne raspolažu sa istim mitskim bićem, samo donekle sa sličnima.

No tuča je u pučkoj predstavi, kazna Božja, kažnjavanje za grijehove i nepoštovanje ustanovljenog reda (SM ER natuknica *grad*).

Ovdje će se naći i predaje o *tajnoj travi* koja je poznata primjerice i kod Mađara te u mađarskoj Podravini – Lukovišće i okolica – obično takvo bilje zove se „luda trava” na koju ako putnik-namjernik slučajno stane, ne zna se vratiti kući, odnosno, luta u šumi, sav izgubljen i iznuren, sve dok ne nađe pravi put.

O drugim nadnaravnim mitskim bićima bit će ponajviše riječi u petom poglavlju te pored onih poznatih o smrti ovdje nailazimo na nazive: *smrt*, *kuga* i *posel*. I kod druge grupe podravske Hrvata u Mađarskoj «smrt» ili «kuga» je ustvari žena u bjelini s kosom u ruci.

Smrt se pojavljuje pored bolesnika na posmrtnoj postelji. Obično je odjevena u bijelo ruho, stoga ju možemo smatrati ktoničnim bićem, odnosno demonom smrti, pa zadaje strah onima koji ju ugledaju. Smrt je istovjetna sa kugom, međutim posel bio bi sam duh pokojnikov, koji se prije a i poslije njegove smrti, pojavljuje oko kuće, te sve dotle ovdje prebiva dok se ne obavi pokop. Posel je ustvari sam duh čovjekov koji je u tradicijskoj pučkoj kulturi Hrvata manje ili uopće čak i nepoznat pod takvim nazivom.

U svezi pokojnikom javlja se i *dušica* koja se vraća kući; obično biva to majka malog djeteta te ga dolazi dojiti. Kod druge grupe podravske Hrvata isto se zapaža lik umrle majke koja noću dolazi dojiti svoje dijete. Hrvati u Pomurju mrtve nazivaju «pukonje» i raspolažu sa sličnim osobinama kao i kod Hrvata u Legradskoj Gori i okolici.

Duša je čovjekov dvojnjak za života, koji ima crte mitološkog lika. Kada se rastavlja s tijelom (u slučaju čovjekove smrti ili za vrijeme sna), duša ga napušta, u obliku vjetra, pare, dima ili leptira, muhe, ptice (SM ER natuknica *duša*). Kod Hrvata u Legradskoj Gori i okolici *posel* bila bi čovječija duša koja prije smrti date osobe posjećuje bližnju rodbinu i

najavljuje da će uskoro umrijeti data osoba, tj. njezin dvojnjak, a pojavljuje im se u snu. No kao takva u neku ruku poznata je, dakle, i kod slavenskih naroda ali ima i sasvim svojstvene osobine i funkciju.

Naročito je dušicama posvećena pozornost na Sesvete i Dan mrtvih kada im se noći na stolu ostavlja jelo i piće. Ovakva vjerovanja poznata su i kod Hrvata u drugoj Podravini, a ne manjkaju ni iz predaja i običaja bunjevačkih Hrvata, gdje se obično kazuje da se vraćaju na Badnju večer te im se postavi na blagdanski stol hrana i piće.

Bijela boja ovdje je rabljena, na isti način kao nekoć općenito kod Slavena, kao boja korote, zvane *bela žalost*. Umrloj osobi davale su se sve počasti i pripazilo da se obred obavi na tradicijski način, npr. u mrtvački kovčeg stavljeni su bijeli *vilani*. (U drugom mađarskom dijelu Podravine *vilani* su predivne crvene tkanine koje se za vrijeme blagdana stavljaju na postelju. Ne isključuje se mogućnost da i sam naziv *vila* može se dovoditi u vezu sa posmrtnim kultom, što bi trebao biti predmetom jedne nove rasprave, za što nam daje dovoljno impulsa i ova Eperjessyjeva istraživanja.) Vila, samovila, samodiva je u vjerovanjima i folkloru Južnih Slavena, djelimično i u Slovaka, žensko mitološko biće, kome se pripadaju ponajviše pozitivna svojstva. Ipak, ona se može osvjeliti čovjeku ako joj učini zlo (SM ER natuknica *vila, samovila, samodiva*).

U istom poglavlju pod a) donose se predaje o *coprnicama* i *copernikima*, tj. o vješticama i vještacima, dok pod b) riječ je o muškom mitskom biću s velikim šeširom na glavi zvanom *mrak*, odnosno u množini *mrake*. Naročito se još i u današnje vrijeme može sakupljati takva građa, poglavito o vješticama, dok mrak je u drugim krajevima mađarskih Hrvata čak i nepoznat, no ne i tako s druge strane Drave i Mure, kao i u Pomurju kod naših pomurških Hrvata u Županiji Zaladskoj zove se «mrak». Mraku je sličan «orko», «lorko», mitološko biće u obliku noćne prikaze, ustvari riječ je o lutajućem pokojniku (SM ER natuknica *orko, lorko*).

Ovaj se noćni demon još naziva i *susorka* te gnječi čovjeka prigodom spavanja, ili pak može zamijeniti novorođenče. *Susorka* je možda i jedinstven naziv za taj noćni demon o kojemu čak nema riječi u predajama drugih Hrvata.

Na mjestu zamijenjenog novorođenčeta naći će se neko demonsko dijete. Očito kod mještana u Legradskoj Gori ime mu je zaštićeno tabuom pa se zove *kukorlembobohinsantosdomenik* (*dobenik?*), dok u drugim hrvatskim krajevima u Mađarskoj bilo bi to „podvršće”, „podmeče”, „podmetnuto dete”, koje je opisano pod c). Podmeče je demonsko biće poznato u mitologiji Istočnih, Zapadnih i djelimično Južnih Slavena; dijete nečiste sile, podmetnuto ljudima u zamjenu za ukradeno odojče (SM ER natuknica *podmeče*).

Žive su predaje o opisima o *svečarima*, *svečuru* koji je obično nazivan i poznat pod hrvatskim nazivom pa ga tako nazivaju i mještani Mađari, dok kod Roma poznat je pod nazivom *luminj*, vjerojatno riječ je o rumunjskom utjecaju. Naravno na paralele svečara i svečkura nailazimo u Pomorju pod nazivom «sveče», odnosno, «pusvečnake», dakako ima

ih i sa druge strane Drave, dok se u drugoj Podravini ovo biće naziva «sveće» ili u jedini «sveća». Njemu su slična bića i «inžiliri» u Lukovišću i okolici, odnosno kod pomurksih Hrvata «mernöke» ili „mendelere”.

Naći će se pod d) opis o *ludvercu*. Pojavljuje se u obliku vatre, odnosno u nekim krajevima poznat je kao uslužni duh. Ludverc je poznat i u drugoj Podravini, obično je malo pile, odnosno pohotljivo je biće.

Autor donosi skupljenu folklornu građu i o *vragu*. Ovo mitsko biće u sebi čuva razne slojeve vjerovanja koje je nerijetko teško razlučiti jednih od drugih. Međutim pored naziva vrag poznati su i drugi: «đavo» ili «đavol» koji je ustvari zli duh u istočnoslavenskoj i zapadnoslavenskoj tradiciji. Lik đavla je pretkršćanskog prijekla, ali su kršćanske predstave o đavlu odlučujući utjecvale na kasnije prikaze lika (SM ER natuknica *đavo*).

Od noćnih demonskih bića poznata su: *strašilo*, *strahilije*, dakako tu je još i *čovjek prez glave*, *konj prez glave*, *pes prez glave*. Bivaju to mahom noćni demoni, razna zastrašujuća bića.

Zanimljivo mitsko biće je i *slot*, tipično i specifično za taj kraj koje se pojavljuje noću u naličju kokoške, pijetla, svinje, a kuda svrati, tamo među peradima i životinjama zavlada zaraza (izbije epidemija), te se kao takvo može poslati drugima u selu da im naudi. O sloti kod drugih naroda nema spomena, no ponekad njoj može biti slična «kuga» koja širi bolest u selu (predaje šokačkih Hrvata u mađarskoj Baranji) te pomiru ljudi i stoka, odnosno, kod Srba u Baranji njezina pojava prouzrokuje požar.

No ovdje će se naći veliki broj mitskih bića vezanih za vodu Drave i Mure. Najčešće ona tamo obitavaju i zovu se raznim nazivima, ali im i funkcija odudara. Takav je *vodeni duh*, ustvari zove se još i *vodena dekla*, *vodena sneha*.

Pored ženskog tipa razlikuje se i muško biće zvano *vodenik* koji je do pol riba, a drugi dio tijela mu je ljudsko, sav je kosmat. Ustvari on je mladić, koji prevrće ploveće čamce na vodi Darve i Mure i raskida ribarske mreže. Loše je naravi. «Vodenjak» je u slavenskih naroda muški mitološki lik, zli duh, koji boravi u vodi i utapa ljude, domaćin i zaštitnik vodenog prostora. Vodenjaci potječu od duša utopljenika, pogotovu onih čija tijela nisu sahranjena. (SM ER natuknica *vodenjak*).

Vodnim mitskim bićem zove se još i *toplenik* koji postaje od utopljenog čovjeka. Ovo biće pod istim nazivom poznato je i kod pomurskih Hrvata.

Pod nazivom *Medard* javlja se vodeni duh te je i njegova sama pojava zastrašujuća i prouzrokuje vodene poplave, čineći ljudima ogromne štete. U Mađarskoj jedino su pomurski Hrvati bogati u sličnim vodenim mitskim bićima, dok kod drugih hrvatskih skupina jedva ih ima, odnosno, mogu se i drugačije nazivati.

Suđenice određuju sudbinu novorođenčeta prilikom njegova rođenja. One su poznate i u pučkoj tradiciji Roma pod nazivom *urinde*, ali ne kao žene u bijeloj haljini već u obliku ptičjeg i ljudskog tijela. Predaje ovih potonjih bliske su rumunjskim sličnim predajama, kao i u Srba i Grka na Balkanu. Lik suđenica je dobro očuvan i kod drugih hrvatskih

skupina u Mađarskoj, poglavito u Pomurju («sođenice»), Podravini i Baranji («sudenice»). Sudenice su mitološka bića u obličju žena, koja određuju sudbinu novorođenom djetetu. Nazočna su u vjerovanjima i pripovijetkama gdje najčešće određuju preranu smrt. Predstave da čovjeku, odmah po rođenju, mitološka bića određuju sudbinu, koja se poslije teško može poremetiti, susreću se kod svih balkanskih naroda (SM ER natuknica *sudenice*).

Mještani za nazive patuljaka i divova služe se mađarskim nazivima: *törpe* i *oriaš*. Među patuljicima naći će se i *Kranjec*, zamišljeno mitsko biće čiji se sam naziv dovodi u vezu sa stanovnicima Kranjske u Sloveniji. Patuljci su mali ljudi koji dvanaest stanu u krušnu peć gdje vrše žito i sl. Iste predaje čuvaju i Hrvati u Pomurju u Mađarskoj, kao i Hrvati s druge strane rijeke Drave u Podravini.

Kaću, naročito *hižnu kaću* («kućna zmija», «kuća čuvarica») nije slobodno dirati, naime ona se kao i kod drugih hrvatskih skupina tako i u Slovenaca smatra reinkarnacijom umrlih predaka. O takvoj zmiji poznate su predaje diljem europskih naroda i na taj način među mitskim elementima kućna zmija zauzima važno mjesto. Dvije skupljene predaje govore o tome kako je jedna grješna žena bila kažnjena tako da se na nju omotala zmija. Jedna treća predaja kazuje da je zmija imala dječju glavu te da ju je poslije Drugog svjetskog rata netko stavio na željezničke tračnice i da je neka nekriva žena zbog toga stradala. Općenito se kazuje da takva zmija živi u zidu kuće te da je bijela ili je bjelkasta i daje takav glas kao sat budilnica. Najčešće se s kućnom zmijom prijatelji dijete u obitelji i ako se zmija umije, umre i dijete.

Autor Ernest Eperjessy u VI. poglavlju donosi predaje o mješovitim nadnaravnim pojavama, istovremeno priopćuje i priče, kao što su: *cvetni penez*, *procvetni penez*, *mističan lov*. U zemlju ukopano blago opće je poznato kod mnogih naroda, čak su takve predaje europski iseljenici ponijeli ih sa sobom u Ameriku. Prema pučkom vjerovanju blago ukupano u zemlju svake se sedme godine čisti, a što je popraćeno sa pojavom svjetlosti. Noću ono plavkasto-crvenim plamenom buktu, a danju sjaji od svjetlosti. Monogi mještani su se prihvatili da iskopaju blago, ali im pri tome nije slobodno progovoriti, ako se to dogodi, tada blago još dublje potone u zemlju. Vjeruje se kako su se neki imućniji seljaci u selu obogatili od blaga iskopanog iz zemlje.

Sveta hostija može pomoći u *mističnom lovu* koju valja staviti u pušćanu cijev ili u omču da se u nju uhvati neki divlji zec, odnosno da se ubije.

U slučaju kada je rođeno abnormalno dijete s nakaznim tijelom i velikom glavom, tada se vjerovalo da je ono ustvari zamijenjeno, te da su ga zamijenile *mrake* ili takozvane «szépasszonyok», u hrvatskoj tradiciji poznate pod nazivom *vile*. Pored toga kazivalo se je da je takvo dijete rođeno uslijed amoralnog života svoje majke.

Ovdašnja hrvatska pučka tradicija očuvala je predaje i o *strelcu* nalikom na grčkog kentaura, zaštitnikom šumskih životinja. Predaje

ostalnih skupina Hrvata, općenito Slavena ili Mađara, nalikom i funkcijom na jedno takvo biće nisu očuvane, možda nikada i nisu postojale, stoga nam je od neprocijenjive vrijednosti Eperjessyjevo sakupljanje.

Dakako, nisu izostavljene ni magične radnje, pučko lječenje ili pučka medicina i uz to vezano razno sujevjerje.

U VII. poglavlju zapisana su ciganska pučka vjerovanja i predaje.

U VIII. poglavlju donose se predaje doseljenih Mađara iz Erdelja.

IX. poglavlje govori o rađanju jedne legende.

X. poglavlje sadrži šaljive priče u kojima se ismijavaju mane stanovnika susjednih sela.

Zahvaljujući sakupljanjima dr. Ernesta Eperjessyja otkriven je jedan bogat svijet hrvatskih mitskih bića u Gornjoj Podravini u Mađarskoj, od kojih su dosada neka čak bila i nepoznata. No biva da se ovdje javljaju i pod drugim nazivima, a glede njihove funkcije poduraju se s drugim mitskim bićima hrvatske pučke tradicionalne kulture. Uočljiva je i kontaminacija kod nekih bića.

Naravno, zajednički i dugogošnji suživot Hrvata i Mađara imao je neizbježne posljedice i ostavio svoj dubok trag u folkloru jednog i drugog naroda, stoga je uočljivo hrvatsko-mađarsko prožimanje predaja o nadnaravnim bićima. Mađarski živalj preuzimanjem hrvatskih naziva pojedinih mitskih bića obogatio je svoju usmenu predaju tradicijske pučke kulture.

Valja istaći da posvuda u svijetu pa tako i u našoj domovini, dakako i na ovim podravskim prostorima do prošlog stoljeća očuvana tradicija, danas nalazi se na putu nestanka, iščeznuća, naime podjednako nestaje pučka tradicijska kultura, a što je još bolnije i hrvatski jezik, kajkavsko narječje.

Vjerujemo kako će autorova sakupljanja doprinijeti daljnjem objavljivanju znanstvenih priloga, ustvari upotpunit će sliku o mitskim bićima u Hrvata.

Dr. Ernest Eperjessy svojim zapisima otkrio je nepoznati svijet hrvatskih i mađarskih nadarenih kazivača, očuvanu mitološku starinu u mađarskoj Podravini, stoga da mu je velika hvala.

Uvjeren sam da će čitatelji s velikim zanimanjem čitati ovdje priopćene predaje i obogatiti svoj svijet.

Duro Franković

A GYŰJTÉS HELYE ÉS KÖRÜLMÉNYEI

(A mondák és néphitanyag társadalmi kulturális háttere)

Őrtilos község Magyarország délnyugati peremén, Somogy megye nyugati csüskében a Dráva és a Mura folyók találkozásánál található. A két folyó egyben országhatár is Magyarország és Horvátország között. A Gyékényest Nagykanizsával összekötő vasútvonal a község határában közvetlenül a két folyó bal partján halad, *Őrtilos* vasútállomása a folyótól 30–40 méterre van csupán. A Mura folyó jobb partján túl elterülő síkság a horvátországi Muraköz (Međimurje), az összefolyástól délkeletre a Dráva jobb partjának síksága már Nyugat-Szlavónia (Slavonija) része. A magyar oldalon a folyók bal melléke viszont dombvidék, amely a folyó partjától meredeken emelkedik a 200–225 méter tengerszint feletti magasságig. Legmagasabb pontján áll – a tájnak jellegzetes arcot adó – *Szentmihályhegy* kápolnája, amelynek fehér falai messze a határon túlra is ellátszanak. A község lakóinak létszáma – külterületeivel együtt – az 1950–60-as években 1300 körüli, az ezredfordulón már 650-nél is kevesebb.

Őrtilos falu zárt település. Tőle 2 km-re kezdődik a 7–8 km hosszan elhúzódó *Szentmihályhegy* és a 3–4 km-re lévő *Asszonyvár* – a tulajdonképpeni gyűjtés színterei – külterületi szórvány települések. E két utóbbi, – mint szintén Árpádkori örvidék – napjainkig is a jóval nyugatabbra lévő, Vas megyei Őrség jellegzetes szeres-települési szerkezetére emlékeztet.

Ott, ahol a két folyó – a Dráva és a Mura – találkozik, és a Muraköz tájegységét lezárja, a horvát oldalon található Légrad (Legrad), amely a középkorban már mezőváros és erődítménye a török időben fontos szerepet töltött be Csáktornya és Kanizsa környékének védelmében. *Szentmihályhegy* legnyugatibb csúcsánál, a Principális-csatorna (régén Kanizsa-patak v. Kanizsnica), a Visszafolyó-patak és a Mura összefolyásánál emelkedett a költő és hadvezér, *Zrínyi Miklós* által épített rövidéletű Új-Zrínyi vár (Új-Zerin vár – Novi Zrin), amelyet a török 1664-ben lerombolt. Ugyancsak jeles történelmi emléknek számítanak *Szentmihályhegy* keleti részénél emelkedő Fesztung magas földsáncai, ahol *Perczel Mór* katonái tartóztatták fel a Dráván átkelni szándékozó Jellasics csapatait 1848-ban. *Őrtilos* község határában található Földvár sáncai feltehetően a bronzkorból valók. *Szentmihályhegyet* *Asszonyvártól* elválasztó *Visszafolyó-patakon* az 1930-as években négy, az 1950-es években még három vízimalom működött. (Az ezredfordulón már egy sem.)

Szentmihályhegy kegytemploma egyben búcsújáráshely is. Évente háromszor tartanak búcsúvásárt, ahova Horvátországból is sok zarándok érkezik.

Légrad városka Muraközzel együtt 1918-ban került a szerb–horvát–szlovén királyság megszállása alá. (Korábban Magyarország része, nem tartozott a Horvát-társországhoz.) 1920-ban a trianoni békekötés véglegesen Jugoszláviához csatolta. Légrad vasútállomása és környéke, valamint

a Szentmihályhegyi dombvonulat (Legradska Gora) korábban Légrad birtoka és része, mint külterület Magyarországon maradt. Szentmihályhegyet közigazgatásilag 1920-ban csatolják Órtiloshoz. 1941–1945 között Légrad Muraközszel együtt ismét Magyarországhoz tartozik. Légrad vasútállomás nevét csak 1948. augusztus 1-jével változtatták Órtilosra. 1920 után 1949 októberéig a határ itteni szakaszán, két határátkelőn naponta rendszerességgel két komp közlekedett a két ország között. A Dráván Légrad vasútállomásnál, a Murán *Belezná* állomásnál. A két réven, főként Szentmihályhegyen lévő szőlő és gyümölcsstermelő birtokaikra, naponta több száz, úgynevezett „kettősbirtokos” kelt át a folyókon.

A gyűjtés időszaka 1950–1964. Ez időtáiban Órtilosban két iskola működött. A községben 4 osztályos alsó tagozatos és Szentmihályhegyen 8 osztályos részben osztott iskola két-két tanteremmel.

A község nyelvi megoszlása: – a 20. század elején a község lakosságának nagyobbik része horvát anyanyelvű, kisebb számban lakják magyarok. Mind római katolikusok. Csupán néhány magyar és vend család tartozik az evangélikus felekezethez. A szomszédos Zákány horvát népessége már a 19. század végén elmagyarosodik. Órtilos községben 1910 után és főleg az 1920-as években indul meg az erőteljes magyarosodás. Szentmihályhegy és Asszonyvár külterületeken, közel fél évszázados késéssel következik be a teljes nyelvváltás. Amíg a néphit-anyag gyűjtése idején (1950–1965) Órtilos község már magyar, Szentmihályhegy és Asszonyvár népessége még magyar-horvát kétnyelvű. Az új ezredfordulón viszont gyakorlatilag már csak kevés idős ember akad, aki a horvát nyelvet is beszéli. Hasonló a nyelvi helyzet az egykoron horvátul beszélő, szomszédos Beleznán is. Ezekben a községeken az egykori horvát eredetre már csak a horvát hangzású családnevek emlékeztetnek. Órtilossal nyugaton szomszédos *Murakeresztúr* (*Kollátszeg*) lakossága viszont még a 2000. év táján is horvát anyanyelvűnek tekinthető. A Dráván túli szomszédos községek (Horvátországban) – amelyekkel Órtilos a kettősbirtokosság révén 1949-ig is napi kapcsolatban volt – horvát nyelvűek. Csupán Légrad mezővárosnak van néhány százfős evangélikus vallású magyar közössége.

Adataink szerint ezen a vidéken a magyar és a horvát lakosság századokkal korábban is természetes és szoros szimbiózisban élt együtt. 1848-ban e helyütt áttörő *Jellasics* seregeit az itteni horvát lakosság is ellenségnek tekintette, őket „*illéreknek*” nevezte és nem azonosult velük. Részben az azonos katolikus vallás, másrészt a vidék sűrű népessége és a kevés művelhető föld következtében egyformán zsellérsorban élő magyarság és horvátok között természetes az együttélés és gyakori a vegyes házasság. A szerző az 1950–1960-as években a néphitanyag gyűjtése idején sem tudta pontosan „ki meddig magyar, ki meddig horvát”. Általában többé-kevésbé mindenki beszélte mindkét nyelvet. Előfordult, hogy magyar nevű családok otthon horvátul beszéltek, horvát nevű családok magukat tudatosan magyarnak tartották. Ilyenképpen a vizsgált területen a népi kultúra elemei is természetességgel keveredtek egymással.

A tervszerű hiedelem és néphit gyűjtés főként *Órtilos* község külterületén, a már említett *Szentmihályhegy* és *Asszonyvár* szórványtelepüléseken történt. 1950 és 1965 között. Ez időben e két vizsgált külterületi hely lakossága 700 körüli. Ebből 100 egynéhány a beás-cigányok száma. A többi népesség felerészben magyar, felerészben horvát. Akkor még kevés kivétellel mindkét nyelvet ismeri mindenki. A szerző itt tanító, miáltal szorosabb és mindennapi kapcsolatba került adatközlőivel. Szerencsére mindez még olyan kulturális fokon, amikor a néphit és hiedelemvilág a hozzá kapcsolódó rontó és elhárító tevékenységekkel együtt, – természetesen rejtőzködve –, még a mindennapok eleven tényezői voltak.

A vidék rendkívül gazdag néphit, hiedelem- és mondavilága részben a helységek heterogén népességének, a mindennapi magyar-horvát két-nyelvűségnek is tulajdonítható. Míg *Órtilos* lakossága, már a 19. században stagnál, addig külterületeinek szórvány lakossága különösen a két háború után, bővült és összetétele színesedett. A hagyományos családi házcsoportok (mint például a *Turi-fertály*, *Lakosok*, *Gerencsérek*, *Navracsicsok*, *Kalinicsok*) mellé egyre több szegény zsellér család települ, akik más falvak széléről kiszorulva, szegénységük következtében csak a szőlőhegy kisebb házait (pince, klet) tudták megvásárolni, esetleg 1–2 hold földcskét birtokoltak. Az első világháború után az új országhatár meghúzásakor, több muraközi horvát család is úgy döntött, hogy magyarországi birtokán marad. Az 1920-as években – a tanácsköztársaságban való részvételük miatt – más községekből kitiltott baloldali családok is letelepednek itt. Ugyancsak különböző irányból érkező, szegényebb vasutas családok vásároltak itt maguknak házacskát.

Mindezekkel együtt a terület archaizmusához annak földrajzi zártsága, periférikus helyzete is nagyban hozzájárult... (külterület, bekötőút vége, nehéz közlekedési viszonyok, országhatár, 1950-től az 1980-as évekig szigorúan tiltott határsáv stb.).

A néphit, a hiedelemmondák lokális utalásai – *Szentmihályhegy*, *Asszonyvár*, *Órtilos* – mellett leggyakrabban azon helységek felé mutatnak, ahova egyébként az adatközlőket a legerősebb rokoni kapcsolatok fűzik: *Belezna*, *Kollátszeg*, *Zákány*, az országhatáron túl pedig *Légrád* és *Alsódomború* (*Donja Dubrava*).

Az internetikus kutatások kiterjesztése nyomán bizonyossá vált, hogy a horvátországi Muraköz, valamint Magyarországon a Mura-menti vagy zalai horvátok községei (*Murakeresztur*, *Tótszerdahely*, *Tótszentmárton*, *Molnári*, *Semjénháza*, *Fityeház* és részben *Petrivente*, *Bajcsa*) az a kaj-horvát nyelvterület, ahol a folklorra a magyar népzene, tánc, dramatikus játékok, más néphagyományok, de még az anyagi kultúra (mint a népviselet, gazdálkodás stb.) is meghatározó hatást gyakorolt. *Vinko Žganec* 1924-ben Zágrábban megjelentetett 600 kaj-horvát dallamáról maga *Bartók Béla* állapítja meg: "... ennek a horvát nyelvű dalgyűjteménynek zenei része, szinte magyarabb a mi magyar gyűjteményünknel, ... a dal-lamoknak 66%-a magyar".

*A néphit gyűjtés során viszont az volt a tapasztalat, hogy a magyarok és horvátok által vegyesen lakott községekben fordított folyamat történt. A horvát néphit elemek dominánsabb nyomot hagytak a magyarok között. Többek közt a magyaroknál és a már elmagyarosodott horvát családoknál magyar szövegkörnyezetben is, az alvókat megnyomó, gyermekeket kicserélő, szőrös, nagykalapú, démonikus férfialak, továbbra is a mrak marad. Az itteni magyarság is szfecsárnak mondja az éjjeli lidércfényt, vagy horvát néphit elemeket adoptálva, azoknak tükörfordításban magyar nevet ad., miként az *otpreteno nebo*-ból lesz a magyar *égnyílás* megnevezés stb.*

A TANULMÁNY NYELVEZETÉRŐL

E helyen röviden a tanulmány nyelvezetéről is fontosnak tartjuk szólni. Ugyanis amikor a kedves olvasó az *Adatok és szemelvények* című fejezetekben bújárkodik, az irodalmi magyar helyesírástól és a köznyelvi beszédétől szándékosan eltérő változattal találkozik. (Például *fényösség, hallanája, kezi, Kisékná, majorság, látnyi, ollan, öszüt, pöngics, ügön, üsmer.*) Mindez nem véletlen „helyesírási hiba”. Ugyanis az egyes történetek, néphit-motívumok lejegyzése során egyúttal e vidék szép és archaikus magyar nyelvjárásának ízét is vissza szeretnénk adni. Ugyanakkor a nem magyar anyanyelvű adatközlők, magyar nyelvtől eltérő, érdekes nyelvformálásának hangulatát is érzékeltetni kívánjuk.

Ezen szempontok ellenére is az adatközlők szövegeit nem a nyelvtudomány „teljes” nyelvjárási lejegyzésének gyakorlata szerint, hanem csak az úgynevezett „elnagyolt” szöveglejegyzéssel rögzítettük, vigyázva arra, hogy azok mondanivalója az általános érdeklődő számára is érthető legyen.

Mivel a kutatás kétnyelvű (magyar–horvát, sőt magyar–horvát–beás cigány) területen történt, ahol és amennyiben lehetett, a horvát és beás (román) szövegeket is fontosnak tartottuk rögzíteni. Horvát irodalmi szempontból sajnos a kaj-horvát nyelvjárási szövegekben azért is esik több hiba, mert esetenként maguk az elmagyarosodott adatközlők is már csak torzult formájában emlékeztek rá.

Az érthetőséget zavaró nyelvjárási és idegen eredetű szavak magyarázó jelentését a kötet végén külön is közöljük.

MONDÁK, LEGENDÁK, HIEDELMEK

Bár a szakirodalom a mesét, mondát, legendát, a hiedelem-történeteket, memorátokat (visszaemlékezéseket) mind más-más műfajnak tekinti, a gyűjtés helyén az adatközlők csak két csoportot különböztetnek meg: egyrészt az *igazi mesét* (csodás elemekkel, fordulatokkal megtűzdelt tündérmesét) másrészt azon kívül minden mást a *történetek* kategóriájába sorolnak.

Ebben a kötetben mi is minden szorosabb műfaji elkülönítés nélkül adjuk közre a másfél évtizedes gyűjtés és lejegyzés anyagát. Azon oknál fogva is, mivel számos „történet” a racionális valóságból gyakran csap át transzcendens, természetfeletti világba és fordítva. Azonkívül a különböző műfajok között nehéz a határvonalakat meghúzni. E kötetben csupán egy településnek, sőt, inkább csak egy település résznek egy adott korszakban létező monda- és néphit világát szeretnénk bemutatni.

A gyűjtés idején a kutatás izalmát igazán az adta, hogy az akkor létező idősebb generáció a lejegyzett szüzséket legtöbbször, még mint saját megélt élményüket „*igaz történetként*” mondták el, vagy a környezetükkel megtörtént hiteles eseménynek fogták fel. Ugyanakkor egy 13–14 éves iskolai korosztályt is megkérdeztünk, akik saját természetfeletti élményeikről ugyan még kevésbé tudtak számot adni, de gazdag másodlagos anyaggal rendelkeztek. Az olvasó bizonyára ráismer, hogy ugyanazt a történetet élményszerűen adja elő az apa, majd évekkel későbben másod- vagy harmadkézből fia vagy unokája. Ezekben az esetekben az átörökítést és a folklórizációt is jól nyomon tudjuk követni. Ez utóbbi csoport kevésbé színes és élményszerű, ám a továbbélésnek fontos bizonyítéka.

A gyűjtés általános tapasztalatai:

a) A horvát néphit és hiedelemvilág a magyarnál gazdagabb, sokrétűbb és bonyolultabb rendszerű;

b) A magyaroknál kevesebb elem ismert, tevékenységük rendszere egyszerűbb s egy motívumot több funkcióval is felruháznak;

c) A két etnikum hiedelem rendszere közti keveredés (kontamináció) során, a horvát gyakorol erősebb hatást a magyarra;

d) A magyar és horvát néphit elemek nem szorítják ki egymást, hanem integrálódnak, funkcióikat megosztva, egymás mellett élnek tovább, melynek következtében egy rendkívül gazdag, sokrétű lokális hiedelemvilág jött létre;

e) Az egymás értékeinek kölcsönös elfogadását – miként utaltunk is rá – a két etnikum azonos, többé-kevésbé kiszolgáltatott társadalmi helyzete, konfliktus nélküli együttélése és az azonos katolikus vallás magyarázza; Ugyanakkor a magyar–horvát néphit integrációba a beás cigányok csak mint befogadók vesznek részt. Fordított irányban – pl. a cigány sorsmadarak ítélezésének motívumát – magyarok és horvátok nem vették át.

f) A nagyszámú hiedelemmonda megkapó vonása a szubjektivizmus, a többnyire első személyben való közlésben nyilvánul meg, s nagyrészt epikus történetekben realizálódik;

g) Az élő hiedelmek próbája, hogy nemcsak elmondják, hanem tesznek is ellene valamit. (Egy sor kultikus tevékenység is társul hozzájuk.)

ADATOK ÉS SZEMELVÉNYEK

I. HELYTÖRTÉNETI MONDÁK ÉS LEGENDÁK

A tulajdonképpeni történelmi mondák tekintetében környékünk szegényes, ami annak tudható be, hogy a jelenlegi lakosság a nagy történelmi eseményekkel nem kontinuis, vagyis nem azonos a török csatározásokat megélt népeiséggel. Akkor a terület elnéptelenedik, a későbben érkezett lakosságnak személyes találkozása és emléke (pl. a *Zrinyiújvár* ostromával) már nem volt. A fennmaradt szép mondatöredékek inkább a ma is bővizet adó *Zrínyi-kúttal* kapcsolatosak. Egyes elemei – mint Zrínyi leszúrt kardja helyén felbuzogó forrás – *Szent László* legendáival mutatnak rokonságot. Két monda is tudni véli, hogy egy magasrangú török vezérnek e forrásnál oltották ki az életét.

A *Fesztunggal* kapcsolatos monda már valóságosabb történelmi események keretébe illeszti be az ellenséget elijesztő sokadalom látszatát, amikor a piros fejkendővel körbe lovagló örtilosiak a Dráva túl partján sikerrel tartják vissza az átkelésre készülődő *Jelasicsot*. Az ellenségnek ilyenképpen való megtévesztése más várostromokkal és csatákkal kapcsolatosan is ismert motívum, amely így egyúttal egy nagy folklór rendszerbe illeszkedik.

A *kenyér megkeresztelése* c. legenda a második világháború alatt és után volt kedvelt közösségi téma. A *könnyező Mária* a szocializmus 50-es, 60-as éveinek egyházellenes intézkedései ellenében volt rejtegetett és figyelmeztető történet.

A szentmihályhegyi kegytemplomhoz – mint a környék legrégebbi épület objektumához –, nem véletlenül, számos hiedelem történet, mondatöredék kapcsolódik (a török mészárszéknek használta, a holtak éjfélkor miséznek benne stb.) Néhány olyan mondát is közlünk (Feneketlen tó Domborún, Árvíz stb.), amelyeknek története más községből való, a gyűjtés helye viszont Örtilos.

II. JELES NAPI SZOKÁSOK ÉS HIEDELMEK

A naptári ünnepek jeles napjai közül különösen *Szent Borbálát*, *Lucát*, *Szent György* napját emeltük ki. Ugyanis ezekhez, mint női dologtíltó napokhoz itt mágikus erejű énekes népszokások is társultak. A néphit ezeken a napokon a démonoknak, szellemi lényeknek különösen ártó hatalmat tulajdonít.

Érdekességként említjük meg, hogy amíg a *Luca* napi szokások valamilyen formában országosan ismertek, a *Borbála* napi énekes köszöntések csak Zákánytól Letenyéig tartó keskeny sávban, a jelenlegi és volt horvát nyelvterületen ismertek. A legszebb kétnyelvű énekes szöveg ép-

pen Őrtilosban és Beleznán került lejegyzésre. Szövegét horvátból 1910 körül fordították magyarra. *Borbála nap tulajdonképpen a Luca nap ket-tőzője*, állapítja meg *Dömötör Tekla*. A horvátoknál Lucát és Borbálát fehérruhás démonként is tisztelik, akik e napokon végzett mosást, párolást, varrást, fonást, szövést megbüntetik. A gyűjtés idején (1950-60-as évek) még mindkettő élő, gyakorolt népszokás volt.

Ugyancsak hatványozott jelentőséggel bírt *Szent György – Djurdjevo, Djurdjevdan* – napja (ápr. 24.) is, amely a néphit szerint szintén a rossz-szak, a rossz szellemek hatalmának napja. Ártó szándékuk megakadályozására zöld nyírfaágat tűztek a kerítésekre, istállóra, ólajtókra. Mivel asszonyunkát tiltó nap, a hozzá kapcsolódó figyelmeztető és óvó varázsenekeket két nyelven énekelték. Az 1950-es években a dalt már csak néhány idősebb ember ismerte.

III. MITIKUS VILÁGKÉP

Nap, Hold, csillagok (Sunce, mjesec, zvijezde)

Nap, Hold, csillagok című fejezetben az égitestekkel kapcsolatos rövid hiedelmeket és mágikus cselekményeket jegyeztük le. A Holdon látható foltok „magyarázatait” nagy változatosságot mutatnak. Többségük más nyelvterületeken is ismert. Figyelemre méltó az, amely a *Tejutat Szent László királyunk kunokkal vívott harcával* hozza kapcsolatba. Valószínűsíthető, a tankönyveknek köszönhető az ismertsége, esetleg az erdélyi emberek közvetítésével került erre a vidékre. *Csaba királyfi* Tejúttal kapcsolatos mondája a 20. sz. első felében az elemi iskolai tankönyvekben is olvasható volt. Csak mint érdekességet említjük meg, hogy a szivárványt a kaj-horvát nyelvű emberek ritkán *Bogorodicának*, azaz *Istenanyának* is nevezik.

Égnyílás (otprto nebo, otreteno nebo)

E fejezetben közöljük az *égnyílás* – horvátul *otprto nebo, otreteno nebo* – elmondott történeteit is. A néphit szerint ritkán, általában nagypénteken éjjel fordul elő, amikor egy pillanatra meghasad az ég, s azon keresztül be lehet látni a mennyországba. Csodálatos ragyogás, fény mellett varázslatosan szép muzsika hallatszik. Aki ilyenkor kíván valamit, az beteljesedik. Szerencsés, aki ilyen lát az életében. Feltehetően a hiedelemvilágnak ez az eleme, szintén déli, azaz horvát közvetítéssel került az itteni magyarság hitvilágába.

IV. TERMÉSZETI JELENSÉGEK

Forgószelel, jégverés

A forgószelelben (*coperni veter*) az itteniek hite szerint *boszorkányok* –

copernicák nyargalnak. Ártó szándékukat ráolvasással, káromkodással, éles, szúrós fémtárgyak beléhajításával lehet kivédeni.

Jégverést a *garabonciás* – *zgrebencijaš* – küldi bosszúból a határra, ha a községbeliek valamelyike kérésére nem kínálja meg tejjel. A jégverés ellen ezen a vidéken is szokás volt templomi harangszóval védekezni.

Lakatfű, titokfű, tévesztőfű (tajna trava)

Az itt élő emberek szerint, ha valaki egy bizonyos fűre rálép, elveszítheti emlékező képességét, még általa ismert helyen is eltéved, bolyong, nem talál haza. Ilyenkor meg kell fordítani a kalapot, fejkendőt vagy kötényt és a varázslat elmúlik. A fűnek neve itt magyarul *lakatfű*, *titokfű*, *tévesztőfű*, horvátul szintén titokzatosnak, *tajna trava*-nak nevezik. A hi-e-delem *felejtőfű* változatban Dél-Dunántúlon általánosan ismert.

A sokféle gyógynövényt és gyógyfüvet, amellyel a környék lakossága – miként más vidékeken is – gyógyította magát, itt nem soroljuk fel. Csupán a *fehér ürömről* (*pelin*) és a *kövírózsáról* szólunk, mivel annak mágius erejéről külön is van adatunk.

V. TERMÉSZETFELETTI LÉNYEK

Halál (smrt, kuga, posel)

A magyar nyelvben a *halál* fogalom egyaránt jelenti az élet végét, és a kaszával körüljáró csontváz alakú szellemet is. A horvát néphitben ennek egyik megfelelője a *kuga*, amely, mint fehérruhás démonikus alak jelenik meg a haldokló ágyánál. Ahol elhalálozás várható, már napokkal korábban kószál a ház körül. Járványok idején látni is lehet, a kolerát, pestist maga is terjeszti. A csontváz-szerű kaszás neve a horvátban: *smrt*, akinek látása „*ügön nagy félelmet ad*”. A magyar lakosság mindkét természetfeletti lényt adoptálta, főként a *kuga* megjelenésében hittek.

A bonyolultabb rendszerű horvát néphitben a *kuga* és *smrt* alakon kívül ritkábban a *poszel* nevű szellemi alak is szerepel, aki mint az elhunyt szelleme, annak testi formájában más helyen (lakáson kívül) mutatkozik meg közvetlen a halál előtt, vagy, amíg a halottat el nem temetik, a ház körül tartózkodik.

Hazajáró lélek (dušica)

„Ahol temető van, a világ végezetéig hazajáró lelkekben is hisznek.” – mondja *Dömötör Tekla* neves néprajztudós. Örtilosban és környékén ugyancsak számos „megtörtént” dolgot hallani a hazajáró lelkekről. Ám horvát hatásra magyar szövegekörnyezetben is gyakran a *dušica*, *dušicák* megjelölést használják. Megvendégelésükre halottak napján sült tészta-akat, bort helyeznek éjjel az asztalra. A helyi „történetek mellett” olyanok is elhangzanak, amelyek nemzetközi elterjedésben is ismertek. (*A gyermekét szoptatni hazajáró anya, A halott vőlegény, stb.*)

Fehér gyász(bela žalost)

Régebben ezen a vidéken is fehér volt a gyász színe (*bela žalost*). A magyaroknál előbb, a horvátoknál későbbben jelent meg a fekete gyász. A férfiakat már 20. sz. elején sem temették következetesen fehér ruhában. Idősebb asszonyokat 1960-as években hantoltak el utoljára fehérben. A fehér gyász kellékei, miként a szöttes szemfedél a *vilan*, a mennyasszonyi kelengye részének számított.

A fehér gyász okára kettős válasz került elő. Egyik általánosabban ismert, miszerint a nem fehér ruháit a halottnak a másvilágon (a Jordán vízében) addig kell mosni, míg fehér nem lesz. A másik rendkívül szép és archaikus változat talán a görög mitológiáig vezet vissza: „*Akit fehérben temetnek fehér galamb lesz, akit feketében, fekete galamb. A túlvilágon elől repülnek a fehér galambok, hátul a feketék, és a feketék soha sem értik utol a fehéréket...*”

A kötetben több helyi specialitású hiedelemmonda is szól arról, hogy a szentmihályhegyi kegytemplomban időnként misét tartanak éjjel a halottak.

Túlvilágjárás

Külön körnek tarthatjuk a zákányi rossz papokkal kapcsolatos túlvilágjárás mondacsoportját. A variációk mindegyikében a központi elem az, hogy a meghalt paphoz az ördögök addig nem férhetnek hozzá, amíg a nyakából a szentelt stólat egy élő szentéletű ember le nem rántja. Az adatközlők mindegyike más-más, régvolt pap nevét és jámbor ember nevét jelölte meg. A középkorban gyökerező hiedelem az ország más vidékein, más nevekkkel ismert.

Boszorkányok, javósok, (copernica, copernik)

A magyar *boszorkánynak* többes funkciója van: egyrészt rontáshoz, gyógyításhoz értő, rendszerint élő, s idősebb nőszemély, aki nappal forgószélben repülhet, éjszaka démonikus alakká (béka, macska, stb.) válhat, tehenet ront, éjjel megnyomja az alvó embert, gyermeket cserélhet ki. A horvátban ezek a funkciók megosztottak:

a) *copernica* csak rontást, elhárítást, varázslást végző élő női személy (férfi alakváltozata: *copernik*), aki forgószéllé is változhat;

b) *mrak*, *mrake*, *susorka* fekete, szőrös, nagykalapú férfi démon, aki éjjel megnyom, kisgyereket cserél ki;

A gyakorlati kölcsönhatás területünkön úgy jelentkezik, hogy a magyarok is a *mraktól* félnek, hogy megnyomja őket. A rontást végző asszonyt váltakozó intenzitással nevezik *boszorkánynak*, *copernicának*, tevékenységét pedig *cóprálásnak*. Eredményével kapcsolatban viszont továbbra is a *tétemény*, *megették*, *megetették* magyar fogalmat használják. A *tehénhasznát* (a tejelést) megrontó személyt viszont magyarok és horvátok is többnyire *boszorkánynak* nevezik.

c) *váltott gyerek*, *kicserélt gyerek*

A horvát eredetű *mrak*, *mrake*, *smrak*, *susorka* különösen domináns szerephez jutott az örtilosi néphitben. Mint éjjel megnyomó, gyermekeket

kicszerelő démon szinte teljesen kiszorította a magyar boszorkány vagy szépasszonyok képzetét. A lidércnyomást, az alvás közben jelentkező nehéz légzést a magyarok is mindig neki tulajdonították s csak ritkán gyanúsították meg ezzel a szépasszonyokat, vagy a boszorkányt. Az egyik, váltott gyerekről szóló kerek történetben a kicszerelt idegen gyermek nevét is kicsikarják a *mraktól*, aki elárulja, hogy a gyerek neve: *Kukorlembóhinszantoszdomenik*. (dobenik?)

...sze a családodat és menj ki a faluból, mert a víz, nemsokára elönti az egész falut!

a) *Éjjeli gyertyafény, lámpás* – *szvecsár, szfecsár, szfecsúr, svečar, luminj*
Mindkét népcsoport körében gyakran emlegetett mitikus lény. Éjjel a mezőn, út mellett, a határban látható, imbolygó halványlilás, kékessárga fény, amit a magyar terminológia *lidércfény* néven ismer. A jelenség látásakor, majd a róla szóló történetekben itt a magyaroknál is csaknem mindig *szvecsár, szfecsúr* elnevezéssel illetik. Csak magyarázatképpen teszük hozzá, hogy gyertyafényhez, lámpafényhez hasonló. A mondák szerint legtöbbször a Csarik és Putton nevű dülő körül, valamint a Viszafolyó-patak mentén, ember magasságban lehet látni, főleg nyár időben. Az elnevezés a horvát *sveče* = gyertya szóból ered, *svečar* változata *gyertyást* jelentene. A beás cigányok körében is ismert jelenség neve a *luminj*, ugyancsak gyertyát jelent. A magyar megfelelője a tüzes mérnök lenne, amit inkább csak az idekerült magyarok használnak, vagy csak magyarázatképpen emlegetik a kettőt együtt.

...ben Zakányba. Aztán – aztán... A szvecsár nem bánt senkit, viszont fényességével tévútra csalja azt, aki vele találkozik. A helyi néphit szerint a szvecsár a mezőt csalással, hamisan kimérő mérnökök éjjel bolyongó szelleme. Mások szerint 1848-as harcok idején tömegsírba temetett katonák lelkei. Vannak racionálisabb magyarázatok is, miszerint az imbolygó kékes, hideg fény nem más, mint a mocsárból időnként kiszabaduló gázgomolyag.

...faluban. Senki sem jelentett halált a faluban, akkor meg miért szólnak a harangok? De a b) Ludvérc, lidérc.

...fordultak, hogy mi van? Mentek vissza nézni. A ludvérc szintén fényjelenséggel fordul elő, hébér (rakéta) alakú lény, amely nagy gyorsasággal vonul át az égen. Maga után csillagszóróhoz hasonlóan „fossa” a lángot. Fertelmesen bűdös. Ahova az lehull, tűzvészt okoz. Daliás férfi alakban leányzókhoz is eljár, amíg ki nem derül, hogy ló patái vannak, azaz ördögi lény. Két mondaváltozatban is munkára fogják, trágyát hordatnak vele ki a mezőre. Kutatási területünkön csak magyar változatban fordul elő a neve.

...rgott a könnye, de azt fölmosnyi nem lehetett, de ellipomyi se. Azokat a könnyeket máig is meglátnyi a

Garabonciás, sárkány (zgrebencijaš, šarkanj)
A szakirodalom tanúsága szerint ez a mitikus elem, feltehetően magyar közvetítéssel került a déli szlávok hiedelemvilágába. Helyi horvát elnevezése: *zgrebencijās*. Szakállas koldus formájában jár (innen a horvát *kosmata*, azaz hosszú-, borzashajú, szakállas jelzője), a falvakban tejet kér, s ha nem adnak neki, akkor a felhőkben sárkány hátán nyargal és nagy jégverést idéz elő. Feltehetően horvát eredetű toldalék, hogy akkor születik garabonciás gyerek, ha keresztkomák házasodnak össze.

(Valószínű, hogy ez a régi szlávoknál szokásos fogadott testvériséget, a *pobratimstvo*-t jelentette, akik között ugyancsak tiltott volt a házasság.)

A gyűjtés idején helyileg közismert történet szólt arról, hogy az Aszszonyvárhoz közeli Lipai-gödörben (ma erdőrészt) nem is oly rég, sárkány nevelődött a barlangban. A leírás szerint krokodil-testű állat volt lábak nélkül, hatalmas denevér szárnyakkal. Amikor megnőtt, a garabonciás eljött érte, kötelet eresztett le, felhúzta, s azon nyargalt tovább a felhőkben.

A Mura-menti horvát nyelven egyébként az irodalmi *zmaj* – *sárkány* fogalom nem ismeretes. Az itteni horvát mesékben, hiedelemmondákban a magyar *šarkanj* szót használják.

Ördög (vrag)

Ezen a vidéken a nyelvi fordulatokban gyakrabban fordul elő az *ördög*, a *vrag* emlegetése, mint más másutt. Alakja keveredik a tojásból kikeltetett lidércsirkével, aki gazdáját parancsra vagyonhoz juttatja. Más változatokban úriember, aki patáit és farkát nem tudja elrejtteni ruhájában. (Kilóg a lóláb...) A káromkodós embert elevenen viszik magukkal, akasztással öngyilkosságra készülő egyén körül pedig apró, piros ördögök ugrándoznak, vasvillával szurkálják a szemét, stb.

Démonikus éjjeli lények – ijesztők (Strašilo, strahilije)

a) *Fejetlen állatok, emberek (čovek prez glave, konj prez glave, ker ili pes prez glave...)*

Valószínűen déli szláv hatásra került az itteni magyarok hitvilágába az ijesztők, a *strašilók* nagy csoportja. A horvát szólás szerint: *Svaka noć, ima svoju moć* – azaz minden éjszakának megvan a maga ereje. A magyar módosulása szerint: *Minden órák megvan a maga ereje*. Ertelmezése, hogy minden szellemi ártó lénynek megvan a maga órája, amikor ártani tud, csak az emberek nem ismerik. Legjobban az éjjeli órákban, éjfélkor és délben kell vigyázni.

A horvátban pedig sok ártó szellem, démonikus lény van.

Általában éjszaka lehet találkozni *fejetlen ló* – *konj prez glave*, *fejetlen kutya* – *pes prez glave*, *fejetlen kecske* – *koza prez glave*, *fejetlen ember* – *čovek prez glave*, *fejetlen huszár* – *husar (katana) prez glave*, *fejetlen pap* – *pop prez glave* stb. jelenségekkel. Ezek a jelenségek adott esetben gyors egymásutánban más-más alakot is ölthetnek. Pl.: Nyúlból kutya, kutyából lóvá változhatnak.

b) *Egyéb ijesztő jelenségek (strašilo, strahilije)*

Ejjel más mitikus, ijesztő lényekkel is lehet találkozni: beszélnek pl.: *magától guruló tökről*, *kosárról*, *szitáról*, *éjjel csirkéit vezető tyúkról*, *lúdról*, *macskáról*, *titokzatos éjjeli hangokról*, *éjjel röpködő tüzes pénzekekről*, *éjjel vonuló lakodalmas menetről (nočna svadba)* stb. A porban, sárban nem hagynak nyomot, nem könnyű hozzájuk férni, ködszerű lények, akik pillanatok alatt más alakot ölthetnek. Látásuk *nagy félelmet okoz* – *daju veliki strah*, amiben meg lehet betegedni, az embert ismeretlen helyre

vezethetik. Ezen kísértetektől úgy lehet megszabadulni, ha durva káromkodás közt az istent szidják vagy a ló nemi szervét emlegetik.

c) *Szlota (slota), állatpusztító démon*

Muraközben, de a Dráva, Mura folyók magyar oldalán is hisznek egy állatpusztító szellemben. Az állatpusztító *slota* kakas, tyúk, lúd, disznó, kecske, ló stb. formában járja éjjel a falut, s ahova betér, ott dögvész keletkezik, az állatok tömegesen pusztulnak. Magyar elnevezése nincs, csak *szlota* formában emlegetik. A *szlotát* bosszúból mások házához is el lehet küldeni.

Vízi lények (vodeni duhi)

Ugyancsak a többoldalúságot példázza a vízi lények összevetése, amelyet a Dráva és Mura folyók közvetlen közelsége indokol. A magyar etnikum a vizeken eredetileg egyetlen csodás lényt feltételezett, amit vízi lány, vízi tündér néven emleget. Ez félig hal, félig gyönyörű leány aranyhajjal, aki hét évenként pünkösdi táján ül ki a vízpartra. Hálót köt, szép énekével, férfiakat csábít a vízbe. (Azonos a szélesebb körben ismert sellővel).

Ennek horvát megfelelője a *vodena dekla* vagy *vodena sneha* (vízi leány, vízi menyecske). Ezen kívül a horvátok hite szerint a folyókban él még a *vodenik* (vízi ember), aki félig hal, félig hosszú körmökkel rendelkező szőrös férfiember. Ha teheti felborítja a vízen járó csónakokat, szétszakítja a hálókat. A vízi molnárok, aranyosok, tutajosok, révészek réme, embereket fojt a vízbe.

A magyar *vízi tündér*, *vízi leány* azonos lények, esetenként ki így, ki úgy nevezi őket. A *vodenik* és *toplenik* vízi lényeknek magyar megfelelője nincs. Magyarok is hisznek benne, de csak horvát nevükön emlegetik őket.

Horvát adatközlőktől előkerült még egy árvizet okozó lény is, a *Medárd*, aki a tókákban (kis vízgyűjtő gödrökben), a folyó kiöntéseiben fürdik. Mivel hatalmas testével alámerül, a határban, a faluban áradást okoz.

Sorsasszonyok (sudjenice, urindje)

A Balkánon általánosan elterjedt néphit, hogy az ember születésekor három természetfeletti lény, három nőtestvér (az ógörögben *moirák*, rómaiknál *párkák*) jelennek meg, akik a születés pillanatában az ember leendő sorsa felől döntenek. A kirótt sorsot később senki el nem kerülheti. A szerbek és horvátok ezeket *sudjenicáknak* (ítélőknek) nevezik. Ez az elem a magyar népi mitológiában szinte teljesen hiányzik. Órtilosban is csak ritkán, a lefedett kúton meghalt gyermek története kapcsán kerül elő több variációban.

A beás cigányok nyelvén ezek megfelelője az *urindje*-k, amit ők létező valóságként fognak fel. Felfogásuk szerint a három nőtestvér alul madár, felül szép leány. Nem egykorúak. A legfiatalabb határozza meg ki, milyen sorsban fogja leélni az életét, a középső dönt a házasság felől, a legidősebb mondja ki a halál módját, amiben el kell pusztulnia. Régeb-

ben ezeket hallani és látni is lehetett, de mióta „erkölcsében megromlott” a világ, ezeket halandó ember nem láthatja.

Törpék, óriások

Figyelemre méltó, hogy horvát és szlovén közvetítéssel egy harmadik irányból, a németektől átvett elem, a *törpék* is beépültek a két folyó mentének hiedelem világába. A törpe emberek „tizenketten csépelnek egy kemencében”, föld alatt élnek, aranyat bányásznak. A borosgazda nem felejt a számukra ételt, italt hagyni a pincében (*klet*), mert különben felgyújtanak azt. Nevük gyakran *Hanzi*, más esetekben *prikulics*, *kránicgyerek*, *kranjec*. (Nevük eredete az osztrák Karintia, szlovénül Kranj felé mutat. Az itteni kaj-horvát nyelvben az irodalmi *patulják*-törpe szót nem ismerik). Ha ezeket a *törpe* embereket valaki *bántja* egyszerűen óriássá válnak. Az óriás az itteni kaj-horvát és vend (szlovének) nyelvben is egyformán: *oriaš*.

Kígyó, házi kígyó (kača, hižna kača)

A lejegyzett mitikus elemek között a kígyó is jelentős szerepet kap. Két lejegyzett monda is szól arról, hogy a vétkes asszonyra büntetésből kígyó tekeredik. A harmadik egy gyermekfejű kígyóról szól, amelyet a második világháború után tesz valaki a vasúti sínekre és okozza egy ártatlan asszony halálát. Nemcsak a Kárpát-medencében, hanem szélesebb körben Európa-szerte is ismeretes, az itteniek szerint minden háznak van egy kígyója, amely azt őrzi. A falban él, fehér színű van, éjjel vekkerhez hasonló hangot hallat. Mások szerint a házban a talp (talpgerenda) alatt meghúzódó kígyó a kisgyermekek őrzője, akivel a gyerekek barátságban vannak. Ha agyonverik, a gyermek is meghal, amint azt a róla szóló történetek is tudni vélik.

VI. MÁŠ VEGYES TERMÉSZETFELETTI JELENSÉGEK, REJTÉLYES TÖRTÉNETEK

Elásott kincs, virágzó pénz (cvetni penez, procvetni penez)

A földbeásott kincs körüli hiedelmek egyetemesen elterjedtek. Az európai telepésekkel Amerikába is eljutottak. A vele kapcsolatos történeteket azért is tartjuk itt fontosnak elmondani, mert a helyi néphit szerint a földbeásott kincs hétevéként jelentkező tisztulását fényjelenség kíséri. Éjszaka kékes-piros lángja van, nappal szikrázóan fénylik. Horvátban a fényjelenségeket *procvetni penez*, *cvetni penez* – *pénzvirágzásnak* nevezik; amit a magyarok tükörfordításban, szintén *virágzik a pénz* formában vettek át. A különböző kincsházák történetének közös eleme, hogy közben megszólalni nem szabad, mert a már megtalált kincs még mélyebbre süllyed. Több helybeli jómódú gazdáról is tudni vélték, hogy kincsházájából szereztek vagyonukat.

Torzszülések

Az itteni emberek a rendellenes külsővel született gyermeket rontásnak tulajdonítják, vagy úgy hiszik, hogy a *mrak*, vagy a *szépasszonyok* cserélték ki. Ritkábban erkölcstelen étellel magyarázzák.

Mitikus vadászatok

Ezen a vidéken nincsenek nagy összefüggő erdőségek, a gyűjtés idején a nagyvadnak számító szarvas, vaddisznó teljesen hiányzott. Gyakori volt viszont a nyúl. Az itteni emberek ha teheték, szerettek nyúlra vadászni. Ha puskára pénzük és engedélyük nem volt, hát, alig akadt fiú, vagy fiatalember, aki hurokkal ne fogott volna a szőlősorok között nyulat. Általános volt a hiedelem, hogy aki szentelt ostyát tesz a puska csövébe vagy a hurokra, annak minden lövése talál, vagy a hurokba biztosan belémeget a nyúl.

Ritkábban előfordul az *erdei nyilas (strelac)* is, akinek alakja azonos a görög kentaurral. (Félig ló, félig ember). Az erdőben az állatok védelmezője, akit nyilával meglő, hosszú álomba merül, nem tudja folytatni a vadászatot.

Mágikus tevékenységek, népi gyógymódok, babonás szokások

Természetesen a népi hitvilág rontó és ártó alakjaihoz, az emberi élet fordulóihoz (születés, házasság, halál), az agrártevékenységhez, kalendáris ünnepekhez Ortilosban is számos javasolt és elhárító tevékenység kapcsolódik. Ide sorolhatjuk a különböző betegségeknel alkalmazott népi gyógyító eljárásokat is. Mindezeket felsorolni külön kötetre lenne szükség. Ezért ezekből itt csak ízelítőül szólunk egy-két adatközlő által is betartott vagy ismert mágikus tevékenységről. (Pl.: szemmelverés, az álom jelentése stb.).

VII. CIGÁNY NÉPHIT ÉS HIEDELMEK

A községben az 1960-es népszámláláskor kb. 120 beás-cigány élt az Ortilos és Asszonyvár közötti, *Londonnak* nevezett *Cigánytelepen*. Mivel elszigetelt helyzetükben bizonyos szokásban, néphit anyagban a magyaroktól és horvátoktól teljesen eltértek, a különbözőséget külön fejezetben kívánjuk bemutatni. Azokat az elemeket, amelyek magyar és horvát környezetükkel megegyeznek (mint pl. kuga, szfecsár – luminj, hazajáró halottak stb.) a közös szemelvénybe soroljuk be.

Az itteni beás (román nyelvű) cigányok azzal együtt, hogy igazodtak az általános állami (polgári), valamint a katolikus egyházi törvényekhez, bizonyos élethelyzetekben ragaszkodtak sajátos, csak rájuk jellemző hagyományaikhoz is. Többek közt, a kompániában az egymás közötti vitás dolgaikat a cigány törvény szerint tisztázták vagy büntették meg. Ennek külön íratlan szabályai voltak, aminek nagy volt az ereje és mindenki alávetette magát. Az eseménynek hitelesítő része az eskü, amelyben az érintett igazmondását úgy bizonyította, hogy kezét egy rögtönzött keresztre téve kimondta: – hamis esküje esetén valamely kedves, megne-

vezett családtagja betegedjen meg, vagy pusztuljon el. Hitük szerint a hamis esküt a megnevezett személy súlyos, esetleg halálos betegsége (frász, epilepszia, szívbetegség stb.) követi.

A cigányság igen nagy jelentőséget tulajdonít az *átoknak*. Amint már korábban említettük, ugyancsak erőteljesen hisznek az *urindjék* létezésében is. Ezek félig madarak, félig női alakok szárnyakkal, ítékeznek és döntenek az újszülött leendő és elkerülhetetlen sorsa felett. E külön fejezetben mindezekre több példát is felsorolunk.

Külön figyelemre méltó a *beás-cigányoknál* szokásos *újrakeresztelés*, helyesebben az *új névadás* hagyománya. Erre akkor kerül sor, ha a kisgyermeket fogja a frász, vagy más súlyos, hosszantartó betegsége van. Ekkor sajátos rituálé közepette a gyermeknek új keresztnevet adnak, hogy a betegség démona többé ne találjon rá. A régi nevét a közösség tagjainak kiejteni tabu (tilos).

Ezeken kívül a Szemelvényekben még a cigány temetkezési szokásokból közlünk néhány adatot.

VIII. ERDÉLYI NÉPHIT ELEMEK

Ez a távoli néphit csoport a következőképpen került bele örtilosi tanulmányunkba: 1962–64-ben miután nagyszüleitől, édesapjától számos értékes hiedelem anyagot jegyeztünk föl, a gyűjtés *Szlávecz István*, akkor 13–14 éves kedves tanítványunk érdeklődését külön is felkeltette. Lelkesen segített. Számos, előttük addig ismeretlen, új adatra hívta föl a figyelmünket, amelyet ő maga családi és baráti közösségben hallott. Érdeklődése és szorgalma odáig kiterjedt, hogy Segesdre (Somogy megyei Mária-kegyhely) házasodott nagybátyja többszörös meglátogatása alkalmával, az egykori ferences kolostorban elhelyezett szociális otthon idős, Erdélyből származó lakói között is gyűjtött adatokat. Az ő lejegyzéséből való értékes utalásokat hasznosnak tartjuk külön fejezetben közölni, hogy a későbbiekben el ne vesszen.

A romániai fordulat (1989) után több erdélyi magyar folklór kutatótól is érdeklődtem *Szlávecz István* által jelzett adatok felől. A különböző bálványkövekről, kővé vált emberekről, a küldött farkasról bőven voltak recens adataik. Bár nagy érdeklődéssel fogadták, *zomborról*, mint hegyomlásokat, lavinákat előidéző szellemről eddig nem tudtak, a líraian hangzó *vízi mámorról* és *vízi szulákról* a *kabaláról* és más említett motívumokról hallomásból voltak ugyan adataik, de ez irányú gyűjtésük még nem. A figyelemfelhívást további kutatásaikhoz köszönettel vették.

Másrészt az Erdélyből idekerült anyagok azért is értékesek lehetnek, mert némi összehasonlítást, bepillantást engednek más vidékek színes néphitvilágába. *Szlávecz István* akkori felfedezéseit iskolatársai között és otthon is mesélte, a *vízi mámort* és *szulákot* összehasonlították a Drávában „létező” *vízi tündérrel* stb. Az *erdei nyilast* pedig azonosnak találták azzal, amiről az otthoniak körében is hallottak már.

IX. EGY LEGENDA SZÜLETÉSE

Az 1960-as években, a gyűjtés idején ezen vidéken még nemcsak a múltban történt néphit anyagot lehetett utolérni, hanem abban a kulturális szakaszban új történetek is születtek. Ennek bizonyításául álljon itt külön fejezetben az a különös történetet, amit 1962 tavaszán az egy családból való három tanítványom (Balogh Viktor, Mária és András) drámai átéléssel mondott el az iskolában, mint velük néhány nappal korábban megtörtént esetet. Élményszerűen megmutatva a helyszínt, olyan relikviákról is beszéltek, amelyeket ők korábban értékszegény környezetükben nem láthattak. (Díszkard, lábára vert vasgolyóbis, különös könyv, amelyben a látott és általuk emlékezetből lerajzolgatott domborművű betűk asztrológiai jegyekre emlékeztettek.) Lehet, hogy szökött 56-os rab volt, aki értékes múzeumi értékeket vitt magával?

A csodás elemekkel kiszínezett elbeszélés valóságát nem próbáltuk kétségbe vonni. Miután más racionális magyarázatra sem derült fény, a környezet szemlélete a körülmények okán – a vízpart, a díszes ruházat, a dús szőke (arany) haj, a szokatlan felszerelés – a természetfeletti vízi lények egyikének megjelenését látták benne. Így aztán ez a történet is bevonult a helyi rejtélyes mondavilágba. Nem tudni aztán, hogy a történet hogyan élt és változott folklórizálódott tovább és ötven évvel később emlékezik-e még rá valaki?

X. TRÉFÁS FALUCSÚFOLÓK

A tréfás falucsúfolók nem tartoznak a népi hitvilág műfajába. A helyük sem lenne itt. Mégis úgy gondoljuk, hogy adalékként a nép humornak és lírai szellemességnek helyi variációit itt örökítjük meg, hátha erre máshol már soha nem kerül sor.

Minden falunak van valamilyen karakterisztikus anekdotája, amit a helybéliek nem tudnak, vagy nem akarnak tudni. Szívesebben derülnek a szomszéd falu kárán. Egyes elemek – mint pl. a toronyba legelni felhúzott bika, az erdőn keresztbe vitt létra, stb. – országosan, sőt mint vándormotívumok, Európa szerte elterjedtek. Mivel hazánkban a legtöbb anekdota a rátótiakról szól (több *Rátót* is van az országban), a magyar néprajzi szakirodalom ezeket a humoros történeteket *rátótiadáknak* nevezi.

E környékről a bosszantás, és csipkelődés szándéka nélkül, öniróniával és csupán a derű kedvéért adunk közre egy csokrot a múlt humorából abban a reményben, hogy mindezt az érintett falvak is már csak derűvel olvassák. *Marjai József* kedves adatközlővel együtt mondhatom: „Én mesélhetem, mert magam is tilosi vagyok”.

I. HELYTÖRTÉNETI MONDÁK ÉS LEGENDÁK

a) *Zrínyi-kút, Új-Zrínyi vár*; b) *Fesztung*; c) *Hagyományok a szentmihályhegyi templomról*; d) *Mondák a Dráváról*; e) *Vegyes történetek és legendák*

a) *Zrínyi-kút, Új-Zrínyi vár*

1. *Zrínyi-kút, I.*

A Szentháromsági erdőben van egy forrás. Kilenc ágra folyik belőle a víz. Azt mondják, hogy mikor Zrínyi várat épített a törökök ellen, nem volt ivóvizük. Zrínyi a vezéreivel szomszajosan leült egy nagy tölgyfa alá. Kardját leszúrta a földbe, melléje a vezérei. A kardok helyén forrás keletkezett. Kilenc kard helyén kilenc ágból szakadt föl a víz. Azóta is úgy hívják, hogy Zrínyi-kút. Nagyon jó hideg vize van, tiszta homok az alja.

(*Szlávecz Teréz, 14 é. 1961.*)

2. *Zrínyi-kút, II.*

Nekem ezt a nagymamám mesélte, de már én is láttam. A Szentháromság erdőben van egy forrás. Zrínyi kút a neve. Egyszer Zrínyi erre járt, hogy helyet találjon, hová építheti várát. Amikor Zrínyi vezérei és ő maga is megszomjazott, akkor kilenced magával földbe vágta kardjukat. Akkor még nem jött a víz. Amikor Zrínyi is belevágta kardját a földbe, mindjárt kibuggyant a víz. Ennek a nagy csodának az összes vezérek megőrültek. Eztán már többet nem szomjaztak. És még ma is látható, hogy kilenc helyen bugyog fel a víz a Zrínyi-kútból.

(*Krausz János, 14 é. 1961.*)

3. *Zrínyi-forrás, III.*

Kollátszeg falu valamikor nem ott volt, ahol ma, hanem a Szentháromsági erdőben, máig is látni a helyét. A török időben Kollátszegen élt egy nagyon szép leány. De a lány már menyasszony volt, amikor egy előkelő török vezér szemet vetett rá. Megtetszett neki a lány. Abban az időben az volt a szokás, hogy a török nem kérdezett semmit, ha akartak valamit, erőszakkal elrabolták. Persze a lány vőlegénye is megtudta, hogy a töröknek mi a szándéka és figyelte... Egyszer a török vezér megszomjazott, lement a Zrínyi-kútra, ráhajolt a forrásra, hogy igyon. Amint belenézett, látja, hogy felette, mint a tükörben egy farkas jelenik meg. Egy farkas képét látta... Annyira megrémült, hogy nem volt ereje a kardját kirántani. És ki volt az, mint a lány vőlegénye. Az meg egy csapásra levágta a török fejét, ami beleesett a kútba.

(*Kalinics Károly, 53 é. 2007.*)

4. *Zrínyi-kút mondája, IV.*

Amikor Zrínyi Miklós harcolt a török ellen, a hadseregével innen Csák-

tornyától eljutott egészen Belgrádig... Mikor indultak még tél volt és meleg nyár volt, mikorra visszaértek ide Kanizsára. Erre mentek el a Principális-csatorna mellett, amit még Kanizsnicának hívtak az itteni népek. A nagy melegben nagyon megszomjajztak és iható vizet kerestek, de sehol sem találtak. A Murából, meg a Princiből nem mertek inni, nehogy esetleg a török megmérgezze vagy valami. Akkor itt a Szentháromsági-erdő alatt, ahol Zrínyi megállt, a lova négy patkója alatt..., mind a négy patkó alatt forrás fakadt. Krisztálytisza, friss víz...! Nyugodtan ihatott belőle az egész hadsereg.

Máig is kiváló és nagyon bő vize van, mert a források még megvannak. A mai napig is úgy hívják, hogy Zrínyi-kút. Én így hallottam az öregektől.

(Szokol Ferenc, 65 é. 2005.)

5. A Zrínyi-kút hét forrása, V.

Én úgy hallottam, meg láttam is, hogy a Zrínyi-kútnak hét forrása van. Amikor ittam is belőle, láttam, hogy hét ágból buzog fel a víz. Azt mondják azért, hogy amikor Zrínyi Miklós arra járt a hét vezérével, ott pihentek meg. Kardjukat leszúrták a földbe, és a kardok helyén friss forrásvíz bugyogott fel. Máig is az a legjobb forrásvíz az egész környéken. Mindenki, magyarok is a horvátok is csak úgy mondják neki: Zrínyi-kút.

(Kalinics Károly, 53 é. 2007.)

6. Zrínyivár lánc

Zrínyi-várról csak annyit tudok, amit a kollátszegiektől hallottam. Beszélték, hogy amikor a Principális-csatornát, a Princit szabályozták (előtte Kanizsa-patak volt, horvátosan Kanizsnica), hatalmas vastag vasláncot találtak a mederben Kakonyánál, ahol Zrínyi vára állhatott.

(Marjai József, 85 é. 2007.)

7. Ágyúgolyó Zrínyi-vár alatt

Innen egy kilométer csak, hol Zrínyinek volt a vára? Erre valamikor nagy harcok voltak, azt mondják ez a völgy mi van itt lent, tele volt valamikor török sátorral, meg török katonasággal egész Szentháromságig... Már én is találtam ott ágyúgolyót, kőből ott Kakonyán, azt a gyerekek begurították a Princibe. Mint egy nagy káposztafej. Talán súlyra tíz kiló is...

Hogy hol lehetett vár? Azt meg tünám mutatni most is, Pávliczék meg a Belasicsék háza mögött, mi van egy part, ott volt sok téglá, építkezésekhez is hordtak onnan téglát, talán még a Csizmadiák is hordtak onnan téglát, mikor csináltak a házat... meg a Desgyekék malomja, valószínű az is abból van, az mindjárt ott van a vár tövibe, ez volt a malomjuk nekik, vizes malom. Mára más ősfák vannak.

Azt én nem láttam, de beszélték, hogy a kollátszegiek-e, kik-e? Mikor szabályozták a Princit, a fenéken találtak egy vastag vasláncot, az iszapban, közel a Murához. Ollan vastag volt, mint a ..., mint így kocsirúd vastag...

(Szlávecz József, 59 é. Baleznahegy)

8.

Zrínyi-kút? Én csak annyit tudok, hogy a Zrínyiék ott itatták meg a lovaikat.

(Dr. Csicssek Mihály, Murakeresztur, 2007.)

b) Fesztung

9. Az őrtilosi vöröskendősök

Többektől is hallani volt már, hogy itt 48-ban nagy harcok voltak, hogy az illérek Légrádná akartak átjönni a Dráván. Mit mondanak Pázsit..., áti azon a legelőn. Ott sátoroztak vóna a réná. (Révnél). Ez a Póstaút, ez vezetett arra Muraköznek. Ugye elsőben lett volna bajba a Hegy (Szentmihályhegy vagy Légrádhegy), aztán a tilosiak (Őrtilos) meg arra Zákánynak tovább. Akkor úgy mondják, hogy az itteni tilosiak összeátak, hogy hát megakadályozzák, ugye. Tizenketten... Amint a Dráva innejső ódalán Szemiháli-hegyen van az a Fesztung. Ügön magos földsáncok. Hiszen üsmeri, aki arra jár most is látnája, mint itt Földvárba is-e. Be lehet onnáj látni egész Varasdig ha jó az üdő, Szóval tizen vagy tizenketten összeátak, puskájuk se ügön lehetett. Úgy mesélik, hogy csákó helyett..., úgy hogy hát piros fejkendőt kötöttek volna fejükre. Csárdás keszkenyőt mint a mönyecskék, és úgy körbe-körbe jártak lovon a Fesztungon. A Fesztung körül, hogy az illérek azt higgyék, hogy hát ugye piros csákós huszárok, hogy itt egy nagy sereg van. Úgy modják, hogy talán egy hétig is tartották őket. Pár napig biztos nem mertek átkelni a Dráván. Akkorra már ideért Perczel – a másik nevét nem tudom ám -, akkor aztán innej a Fesztungról lőtte az illéreket ágyúval. Itt aztán egy darabig nem is tudtak nagyon átjönni, hanem föllebb a Murán Kotor felé... Kollátszegná (ma Murakeresztur), aztán Kanizsának föl... A Fesztungot már az onokáimnak is mutattam, mert azon a helyen egy emlék is van. Egy oszlopféle, kőből. Úgy tudom, hogy a szemiháli iskolások mindön évbe, mikor van március 15-e, kiteszik oda a nemzeti zászlót.

(Úgy tudom, akkoriban Őrtilos többsége horvát volt. Miért nem fogadták szívesen Jelasicsot?)

Hát! Még én is tudok horvátul. De ezek az én onokáim már nem. De meg erre ez a Kollátszeg, az egész Muraköz, az arra mind jobban horvát. De Jelasics katonái nem horvátok voltak kérem, hanem illérek.

Úgy mondták: illérek. Ügön vad népek! Amerre mentek, ott aztán pusztult minden. Az itteni nép menekült, ki merre tudott... Abba az üdőben nem is számított ki a horvát, ki a magyar. Ugye mind jobban Kossuth mellé húztak... Az illérek aztán arra a horvát falukat is föléggették. Fityeház, Molnári, Szerdahel,... mind.

Ezt meg már jobban másoktól tudom, hogy abban az üdőben, hogy itt a Verébárokná, mint van a Putton, a Csarikná, hogy oda temették volna a halottakat. Akik mind katonák estek el, ugye. Na, ott szokott lenni éjjel világoosság, fényesség, mint a gyertyaláng. Járkál, le-föl. Többeken is

látták. Erre mondják felénk, hogy szfecsár, hogy ment előtte a szfecsár... (magyarul *lidércfény*)

De meg azt is hallottam – iskolába-e, hun-e már nem tudom -, hogy ott Muraközbe volt valami barát, egy pap (Gasparovics Márk Kilit ferences szerzetes. Szerző megj.) aki szembeszállt az illérekkel, mert ugye ott is pusztítottak, pedig hát azok horvátok voltak.

(Kunecz János 63 é. 1959.)

c) Hagyományok a szentmihályhegyi templomról

10. Hagyományok a szentmihályhegyi templomról

Ez a mi templomunk? Már ügön-ügön régi. Nem tom hány éves. Talán ötszáz is megvan már... Úgy hallottam abban üdőben, amikor a törökök itt voltak, már megvolt. Azt mondják, hogy a törökök mézárszéknek használták volna. Húst tároltak benne. Ami igaz is lehet, mert nyáron jó hüss.

Aztán azt is emlegették még, hogy a török azért nem rombolta le, mert a torony teteje olyan mint a törökök sapkája. Mint egy török sapka (fez alakú). Színre is piros, formára is... Azért nem bántották.

Én még láttam – fiatalasszony voltam – mielőtt renoválták, hogy külső falon, az innensőn, ami erre néz Tilos felé e, hogy ágyúgolyók helye. Több helyen is látni volt. Ha jól emlékszek egy helyen még a golyó bele is szorult a téglák közé. Nem vasgolyó. Kőből. De hogy mi lett vele? Egy részében most is látni, ahol jön le a vakolat. Ott is, az alábba...

Valamikor itt nagy búcsúk szoktak lenni. Az én üdőmbe mi voltunk a kocsmárosok. Még máig is csak úgy hívnak minket, hogy Kokas Gerencsérék. A csárdáról. Mert ez Kokas-csárda volt. De most pár éve a második háború után be kellett zárni.

A búcsúk? Három búcsú volt egy évbe. Az első volt az Orbán napi, ami van május végén. Aztán hát, hogy közel esik a pünkösöd, egybe szokták tartani, azért is mondták úgy, hogy pünkösdi búcsú. Van szép Orbán-oltárunk is, mert az a szőlő védőszentje. Azért erre esett a búcsú... Volt úgy, hogy Orbánra elfagyott a szőlő. Orbán is fagyoszent még. De nálunk úgy tartják, hogy az utolsó fagyos szent a Zsófi..., ami még Orbán után van.

Akkor volt az Anna-napi. Nyáron. Mondták, hogy a hajmás búcsú. Jobbára az asszonyok jártak ide. Prosencióba. Onnadj áti, Horvátországból, Muraközből. Annakor azok az asszonyok jöttek inkább, akinek nem volt gyerek. Nem lehetett gyerek és szerettek volna. Vagy az asszony szülésbe kapott valamit. Akkor meg jött a szentmihályi búcsú, szeptember 29-én rávaló vasárnap. Az volt a harmadik.

Akkor a búcsúra jöttek a sátorosok, bábosok, lacipecsenyések... Süttették a hurkát, kolbászt. Leginkább a légrádiak. Még a légrádi pék is eljött ilyenkor árulni peracet, kalácsot... de másféle portékát is, kiabáltak az árusok... szalagot, fésűket, tükröket, szép gyöngyöt, kést..., volt hogy még rőfösök, cipösök is árultak.

Annakor nem voltak annyi sátorok. Akkor innej Kollátszegből, Molnári, Fityeháza... arról a vidékről jöttek. Hoztak, mit mondanak fejkéát. Fejkéába hagymát, fokhagymát, gombát, hajdinát árulni. De nem pénzért adták, hanem jobban úgy cserélték egymás között. Kinek mi kellett. Itt álltak a templombejárata előtt, a cinterem előtt két sorba. Akkor Domborúból, Vidovecből ezek a horvátok, a mi megyéseink vótak...

Akkor a búcsú után mindig volt a bál. Itt nálunk a csárdába. Utoljára 49-ben volt szüreti bál. Azutától minden megszűnt. A csárdát aztán be kellett zárni, a proszenciákat megtiltották. A horvátokat se engedték áti. Valahogyan 49 végén lezárták a határt. Így aztán minden elmaradt lasan. Azért búcsú még van, de csak mise.

Aztán itt valamikor kolostor is volt. Az Anna-kápolna alatt van a kriptájuk. Már régen be van falazva. Ha az ember kívülről is dobog rajta, hangzik... Itt körös-körül-e, látni voltak a falak. Ez a mi házunk, meg a kút is valamikor oda tartozott a barátokhoz. Akkor, mikor a második háborúba itt ásták a lövészárkokat, a templom előtt is, hiszen még most is látszik a helye, – a templom előtt tömegsírokat találtak. Hogy, hogyan kerültek oda, a jó Isten tudja csak...

Je, Je! Én is hallottam, hogy hát..., úgy beszétek, hogy valamikor éjfélkor szoktak volna ebbe a templomba misézni a halottak. Éjjel. Mi itt lakunk mindjárt mellette, mert hát itt a temető is, de én nem vettem észre soha. Mondanám, ha úgy lett volna, de én nem.

11. Szentmihályhegyi templom szobrai

Ez a mi templomunk a törökök hagyománya. A törökök idejében mészárszék volt. Arra használták ezt a templomot. Azután a törökök ideje után alakították át újból. Az újabb szenteket a légrádi Ávér (?) hozatta ide a templomba. Azelőtt is voltak ilyenek. Régi szobor volt ez a fájdalmas Szűz Mária, meg a Szent Anna. De az Orbán oltár, meg a Szent Mihály szobrot, azt mind az Ávér ajándékozta. Az hozatta, mert ez a hegy nem tartozott azelőtt Tiloshol. A légrádiaké volt. Azért is a neve Légrádi-hegy. Lagradska Gora horvátul. A világháború után, amikor a szerbek elcsatolták Légrádot és itt határ lett a Dráván, akkor csatolták ezt a mi hegyünket Tiloshoz.

Mit tudok Zrínyi-kútról? Ott vágta le a basának a fejét. Egy közkatonna. De lehet, hogy Zrínyi vágta le a basa fejét? Nem tudom pontosan... (Arról hallott-e, hogy ahol Zrínyi leszúrta a kardját ott forrás fakadt a Szentháromságerdő alatt?)

Arról nem tudok, de olya tó volt ottanék, hogy abba mocsárba nem lehet bemenni senkinek. Oda már sok ló, meg ilyen szarvasjóság is belement, de mind, mind elnyeli. Ott a kút körül. Aztán azt is mesélték ezek a cselédemberek, hogy senki ne menjen a közeletibe. Jóságot se engedjenek, de emberek se próbálkozzanak, hogy azon keresztül menjenek. Mert az onnaj nem jön ki többet. Ez ollan mél mocsár, hogy mindent elnyel.

(Gerencsér Jánosné Lovrek Anna, 72 é. 1951.)

12. Krajcárok a szentmihályhegyi templom mellett

A szentmihályhegyi templom mellett ma is találhatóék régi rézkrajcárok, amit kimos a víz. Azt mondják azért, mert régen a búcsúsok úgy tartották, hogy akkor lesz érvényes a zarándoklat, ha nemcsak templomban tesznek néhány koronát a skrebricába (perselybe), hanem a templom mellett is eldobnak néhány krajcárt, garast. A régi öregek csinálták ezt. Az én láncoromban már nem...

(*Gerencsér Jánosné Lovrek Anna, 1952.*)

d) Mondák a Dráváról

13. A légrádi révész

Ugye, valamikor az első háború előtt, de még azután is sokáig jártunk búcsúra Bisztríce-re. Az ott áti van a hegyekben, ami innét jól látszik is, ha tiszta az idő. Aztán mesélték, hogy ez a légrádi rékomp nem járt éppen, egy-két emberrel nem volt érdemes elindulni, hanem csónakkal hozta őket áti a révész. De, hogy ezek halászok voltak-e nem tudom biztosan, de a Dráva közepén elkapta őket egy nagy vihar, dörgött, csunyan csapkodott a villám, a csónak felborult, a négy ember belekerült az örvénbe. Akkor ez a révész kérte a bisztricei Máriát, hogy segítse meg őket, mert mind odavesznek... És akkor, mindjárt megcsöndesedett a vihar, valahogyan elérték a csónakot és abba kapaszkodva kiértek a partra. Így menekültek meg, hogy a bisztricei Máriához fohászkodtak.

Aztán ennek, hogy a Mária csodát tett a légrádi halászokkal, föl van föstve a képe ott Bisztríce-ben. Legalábbis régebben látni volt. Én is láttam többször is. Hogyan tettük meg az utat? Hát gyalog. Két nap tartott odáig, és kettőt vissza. Útközben horvát házaknál mögháltunk.

(*Hegedűs Jánosné Precskó Anna, 55 é. 1954.*)

14. A Drávába fulladt lakodalmások

Valamikor, még az első háború előtt, lakodalmások keltek át a Dráván a légrádi révnél. Tél volt, nagy hideg, a Dráva be volt fagyva. A (rév, komp) nem járt. Csónakkal se lehetett közlekedni. Ezért ilyenkor úgy szokták csinálni, hogy hizlalták a jeget. Kukoricaszárat, nádat, fűzfaágot terítettek a jégre, aztán vízzel öntözték, Mikor az jó vastagon ráfagyott, akár a szekeret is megtartotta. Biztonságosan lehetett rajta közlekedni.

Hogy szentmihályhegyiek voltak-e, vagy légrádiak, vagy máshonét vitték-e a menyasszonyt, nem tudom? De valami öt-hat kocsit vitte a násznépet áti a Pázsitra, a túlsó oldalra, Légrádra. Az eleje át is jutott a túlsó partra. A menyasszony és a vőlegény kocsija alatt azonban beszakad a jég, mindenestől elmerült, a sor elvitte őket. A jég alá sodródtak és elvitte őket a víz örökre.

(*Kalinics Károly, 51 é. Szentmihályhegy, 2005.*)

15. Hagymakoszorú Jelasics kardján

Még az első világháború előtt, a kiskanizsai sáskák nagyon eljártak Zágrába piharcolni. Saláta, hagyma, paprika... , mert ezek a kiskanizsaiak ügön értenek a kertészkedéshez. Szorgalmas, ügyes népek. Azért is sáska a nevük. Nem is haragusznak érte, ha valaki mondja... Van egyféle hajmájuk, ami nem erős. Úgy is hívják, hogy sáskahagyma. El nem árullák, hogy mi a titka. Ha nem tudták egy nap elárulni a portékát, akkor ott éccakáztak a piharcon.

Na, hát ezek a kiskanizsai kofák szokták megcsinálni többször is, hogy éjjel, mikor ugye kihalt az utca, Jelasics kardjára, máskor a nyakába is csúfságnak egy füzér fokhajmát, egy füzér vöröshajmát akasztottak. Reggel aztán futkozott a rendőrség, keresték, hogy ki volt? De nem találták, csak gondolták, hogy a magyarok. Ezek a kanizsaiak ügön haraguttak a Jelasicsra mert 48-ban nagy kárt tett a vidéken.

A zágrábi piacot, – a régít, nem ezt, ami a város közepén van – máig is úgy hívják, hogy Saláta. Mert, hogy ezek a kiskanizsai kofák magyarul kínálták a salátát.

(Tóth György, 71 é. 1952.)

16. Feneketlen tó Domborún

Azt mondják, hogy itten még a domborúi (Alsódomború-Donja Dubrava) falu végén is van egy feneketlen tó. Oda is már beleborult a szénásszekér. De azt mondják, ami beleesik az egyszerre lemegy. Lovak is beleestek már, de ott semmit nem találnak meg. Azt mondják, hogy ha még egy zsebkendőt, vagy akármilyen rongyot odadobnak arra a vízre, az egyszerre lemegy... Azt is beszélnek, hogy a tengernek valamillen ága. Hát hiszen – azt mondják – valamikor erre is tengő volt. Azért vannak ezek a nagy hegyek, partok, meg mindenféle... Meséték azt is ezek az én domborui mögyéseim, hogy összekötöztek póznákat ügön-ügön hosszsan. Aztán követ kötöttek a pózna végére és úgy eresztették le. Hogyhát megméri, millen mé. De nem érték el a fenekét.

(Hegedűs Jánosné Precskó Anna, 63 é. 1964.)

17. A tréfás beleznaiak és a templom

Hát, a beleznai templomról hallott-e? Beleznán valamikor nem is volt templom. Nagyon szögény falu volt. Másfalusiak csak úgy hitták: Fukes. Mert a falu közepén fódogáll egy kis árok, az is Fukes. Talán azért. De különben csak kabakoknak hitták őket tréfából, ha viccőtek velük, meg illesmi...

Aztán ez a zákányi Zichy gróf, ez építtette nekik ezt a templomot, ami van. De a falutól messze, az erdő szélén, mint befördúnyi erre Asszonyvár felé. Ügön szép kis templom Aztán azért került ide az erdőszélre, mert a beleznaiak nem adtak neki helet a faluban. Na, akkor azt mondta a gróf, hogy kerüllön az én birtokomra, a falu szélén. Abba akkor nem lesz beleszóllásotok.

A templom tetején kis tornyok vannak, aztán azon kutyafejek vannak kifaragva. Azt mondják, azért mert a grófnak volt egy lánya, aki ügön szerette a kutyáját...

Később persze a beleznaiak má bánták meg röstellötték is, hogy a templom messzire került a falutól. Aztán hát a népek azt beszéltek, hogy a bíró, mög többeken az előjárók összebeszéltek, hogy betollák a faluba. Neki is láttak. Nyomták, nyomták, közben a csizmájuk alatt meg a zöld fű csúszott ugye hátrafelé. Azt mondja a bíró:

Jól van ám emberek! Csúszik má!... Csúszik! Ha kicsint is, de már közelebb van faluhoz.

(Hegedűs Jánosné Precskó Anna)

e) Vegyes történetek és legendák

18. A kenyér megkeresztelése

Negyvenben lehetett olvasni róla. Ugye, én nem vagyok irástudó ember, így hát csak úgy hallottam, hogy mások olvasták:

Egy asszonynak született gyereke. Ahogy szokás, komákat hívtak és elvitték a gyereket keresztelni a templomba. A kis babát szépen befáslizták, a szemére kis kendőcskét teritettek, hogy meg ne fázzon. Odaérnek a templomba és megkérik a papot, hogy keresztelné meg a gyereket. Amikor a pap meg akarja keresztelni, leveszi a fejről a kis kendőt. Nézi, nem baba van a pólyában, hanem egy gyertya. Egy nagy gyertya. Sulyra is olyan nehéz lett, mint egy gyertya.

Nézi a pap, mi ez? Menyecske! Ezt nem lehet megkeresztelni. Ez nem gyerek! Ez egy gyertya. Hát mit gondolnak maguk, hogy szórakoznak ezekkel a szent dolgokkal? Akkor az asszony elkezdett sirni:

– Tisztelendő úr! Én se hiába fáradtam ide, jókedvemből. Én otthon gyereket tettem a pólyába. Avval sirva hazament. Otthon kérde az apja:

– Na, megvan a gyerek keresztelve?

– Nincs.

Na, aztán elmondták, hogy mi is történt a templomban. Kibontják a pólyát, hát újból ott van benn a gyerek. Gyertya nincs sehol. A komaasszony el is szégyelte magát: – Kedves komán, nagyon röstellem a dolgot, én mindjárt vissza is viszem ezt a gyereket, azonnal.

– Tisztelendő úr! Újból visszahoztam a kisbabát. Otthon megnéztük, akárhogyan is, gyerek ez. Tessék nézze meg maga is és legyen szives megkeresztelni.

Leveszik a fejről a kis kendőcskét, mert olyan hideg, esős idő volt. Nézi megint a pap, hát nem baba van a pólyában, hanem most meg egy hal. Hal lett belőle.

– Jaj édes menyecském, ezt nem lehet megkeresztelni. Nézze meg, ez nem gyerek, hanem egy hal!

Szegény asszony már egészen megzavarodott. Elkezdett megint sirni, szégyelte magát a pap előtt, fogta és megint hazavitte a pólyát.

– Na, meg van-e a gyerek keresztelve? – kérdezi az apja.

– Nincs.

Megint elmeséli, hogy mi történt a templomban. Kitakarják a pólyát, hát nem hal van benne, hanem a gyerek. Akkor az apja nagyon megmégmedett, nem hitte ugye, mi törtémedett.

– Na – azt mondja – most elviszem én keresztelni. Majd adok én a papnak!

Ugy is lett. Együtt mentek a komaasszonnyal vissza.

– Tisztelendő úr! Belőlem ne csináljon csufságot, ne szégyenítsen engem! Mi nem járátjuk magával a bolondot, tisztességgel keresztelje meg a gyereket!

– Édes fiam! Ti egyszer gyertyát hoztatok nekem, másodszor meg halat. Én nem tehetem, hogy ezeknek nevet adjak.

Annyira, annyira, hogy megverte az ember a papot.

– Na jól van, hát hozzátok a kis babát, ha gyerek, akkor megkeresztetem.

Leveszik megint a kisbabáról a kendőcskét, hát mi van a pólyában, mint egy kenyér. Egy hosszukás kenyér lett belőle. Akkor megszólalt az apja, – na most már elhiszem, hogy gyertya is volt, meg hal is. De azt mondja: – tisztelendő úr, azért legyen szives megkeresztelni, mert itt valami nincs rendben. Ez valami jelenség.

A pap félt, hogy ugye az ember talán megint bántja, hát megkeresztelte a kenyeret, adott neki nevet is.

De akkor kenyér is maradt, nem lett belőle többet gyerek.

A pap ezután irt egy levelet a pápának, megírta, hogy mi törtémedett vele. Az válaszolt is rá:

– Ha édes fiam a gyertyát megkeresztelted volna, az egész világ tűz által égett volna el. Ha a halat keresztelted volna meg, akkor áradás, vizözön pusztította volna el a világot. Az nem baj, hogy a kenyeret megkeresztelted, mert kenyér volt is meg lesz is, de kevés ember marad majd, aki azt elfogyasztja.

Erre a háborura gondolt, ami be is következett. De úgy mondják, hogy meg még hátra van.

(Balogh Mátyás, 45 é. 1963.)

19. Árvíz

Ez is egy hitetlen község volt, hogy nem hitt a jó Istenben. Már csak egyetlen asszony járt el a templomba misére. Egyik vasárnap, így nyárüdőben ... megint megy az asszony misére, az ura meg irány a kocsmába. Megjött az asszony a templomból, elment az uráért a kocsmába, hogy jöjjön haza ebédre. De már jólábon állt, a többiekkel együtt. Akik voltak ott haverok. Hát nem tudta hazacsalni.

Egyszercsak odavetemedik egy öreg ember. Ollan kódisforma. Rongyosan. Nagy szakállal és bot volt a kezében. Azt mondja, belépett ez a kódis a kocsmába ezek a részek meg toloncolták kifelé:

Mit keres ez a kódis miköztenk? Kódistarisznya! Takarodj innej! Kifelé!

Az asszony meg megsajnálta és azt mondja: – Ne kergessék ki ezt a szegény embert. Inkább adjanak neki egy pohár bort. Lehet, hogy mesziről jött. Szegény ember. Nem látják, hogy nincs rendes ruhája sem?

De ezek csak toloncolták kifelé. Akkor azt mondta a kódis ennek az asszonynak: – Menj asszony haza, szedjed össze a családodat és menj ki a faluból, mert a víz, nemsokára elönti az egész falut!

Ezek a részeg emberek meg csak nem hagytak neki békét. Az asszony elment haza, összeszedte a családját és kiment a faluból. Ez a szegény kódis meg a bottal, ami nála volt, a kocsmá egyik sarkában beleütött a padlóba. Onnaj mindjárt ömlött a víz föl. Annyira, hogy elöntötte a kocsmát, hamarosan az egész falut. Menekültek volna az emberek de már késő volt. Elpusztult az egész falu. Ilyen csodát csinált. Csakis Isten hérével dolgozott. Csak az asszony családja menekedett meg.

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 63 é. 1964.)

20. Könnyező Mária

(Komaasszony, elmondaná azt a történetet, amit Komlón hallott?)

Az Orosz Janiné mesélte ezt Komlón, hogy önállik a szomszéd községben ollan hitetlen volt a nép, hogy nem hitt Istent. Ők pedig a másik faluból odajártak misére, mint ahogyan mink is régebben Zákányba. Aztán – azt mondja – egyszer is kevesen voltak a templomban, csupág ők a másik faluból valósiak. A mise elmúlt, elszéledt a nép. Kimentek, a pap is elment a lakására. De a paplakás ollan közel volt a templomhoz, mint ahogyan zákányi paplakás is van a templom mellett. Egyszerre csak megkondukt az összes harang. Jön a pap vissza, nézi, hogy mi van, hogy hát a harangok szólnak. Azt mondja – nem tudok róla, hogy halott lenne a faluban. Senki sem jelentett halottat a faluban, akkor meg mért szólnak a harangok? De a népek is mind visszafordultak, hogy mi van? Mentek vissza nézni.

A pap is odaér, hát mit látnak? A Szüz Mária leszállt az oltárról és el akarta hagyni a templomot. Már a cintórium alatt volt, a pap ott találkozott vele. És akkor a pap nem engedte ki a templomból. Nem kép volt, hanem szobor. Hát aztán könyörgött a pap, imádkozott felette. A Szüz Mária meg mindég ki akarta kerülni. A pap meg mindég elejbe állt, nem engedte ki. Annyit-annyit imádkozott, hogy visszaimáda, hogy vissza fölment az oltárra. Amerre ment, csurgott a könnye, de azt fölmosnyi nem lehetett, de eltipornyí se. Azokat a könnyeket máig is meglátnyi a köveken amerre ment. Hogy potyogtak a könnyei.

Azután aztán megjavultak a népek abban a községben is. Megjavultak. Körülbüll ez a huszas években történedett. Így mesélte nekem az Oroszné.

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 63 é. 1964.)

21. Kiszáradt nyárfák

A Marics Jóska bácsi, aki erdész volt, asszonyvári... Mikor itt a Szemiháli-hegyen az iskola felépült, Jóska bácsi kis fenyőfákat adott, hogy ültessék

az iskola köré, meg két nyárfát is ültetett. Egyiket az Eperjesi tanító bácsinak, a másikat a Marosvölgyi Kati tanító néninek. Amikor később a Kotnyek tanító bácsi jött, annak is ültettek egy harmadikat. Ezek a nyárfák szépek voltak, már messziről látni volt, hol van az iskola. Mikor a Marosvölgyi tanító néni meghalt (1960-ban-e?) már nem is itt tanított, de itt is huzzák rá a harangot, – na, abban a nyárban a nyárfája is kiszáradt. Mikor a Kotnyek Péter meghalt, annak a fája is elszáradott. Ugye milyen érdekes? Igaz, a harmadikat meg már az új tanító vágatta ki méregből...

Az öregek azt tartották, hogy akinek régi szokás szöréنت fát ültetnek, az neki szól... Ha az illető meghal, akkor a fája is vele megy. Lehet, hogy nem hiszi, de valami van benne. Valamikor is ültettek fát a kisgyerekeknek ha megszületett. Jobbára diófát, hársfát, a lányoknak almafát...

(Musztács Istvánné Navracsecs Mária, 56 é. 1976.)

22. Az istenkáromló büntetése

Egy másik ember is elment a mezőre szántani. De ez közel volt a határhoz. Négy éve talán, hogy az ujságok is megírták? Nagyon káromkodós ember volt ez, mindég nagyon csunyán szidta az Istent. Szántás közben megjelent nála egy ember. Kérdezte tőle:

– Ember, te miért káromkods? Miért szidod mindég az Istent?

Ej! Az anyád erre meg arra! Ki vagy te, hogy idejössz, mikor én dolgozok? – azt mondja. Közben megen elkeritette neki csunyán. Szidta az Istent.

Ember, én segíteni szeretnék rajtad, hogy el ne kárhozzál!

És mi közöd hozzá, hogy hogyan káromkodok? Ki akarsz oktatni engem? Különbén is mit keresel itt ismeretlenül a határ közelében? Majd én megmutatom neked, hogy nem csavarogsz te erre, hogy kioktassál engem!

Erre föl, ez a káromkodós ember bement, és határőrségnél feljelentette ezt az embert, hogy idegen és csavarog a határ közelében, biztosan át akar szökni...

Ugye ekkor azok elfogták, láncsal megkötözték. Akkor megszólalt:

– Ember, ember! Te nemcsak káromkods, hanem el is árultál engem!

Akkor annak az embernek a kezén az a lánc úgy elmállott, mint ha vizes papírból lett volna. Az ember akkor ott fölröpült, el is tűnt a fölhökben. A káromkodós ember meg ott halt meg.

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna)

23. Tizenkét galamb a segesdi szentkútnál

Segesden történt. Egy ember beteg volt, és annál a bucsujáró kápolnánál van egy szent kut és annak a vizéből ivott és meggyógyult. Egyszer meg ilyen alkotnyatkor mentek oda a szentkuthoz egy beteg emberrel, amikor tizenkét fehér galamb szállt oda. Leültek a kuthoz és kettő elé koszorut vitt... (?) Oda letették és eltűntek. A kut előtt tették le.

Akkor megint egy beteg embert vittek oda, de nem mertek odamenni a kuthoz. Az egy gyógyító víz. Én is ittam annak a vizéből.

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

24. Szűz Mária képe

A segesdi ángyikám mesélte, hogy őt alaki levette (lefényképezte) a Szűz Mária szobor mellett, a kápolna mellett. Valahogyan nem sikerült a kép és el akarta égetni. A képen ő elégett, a Szűz Mária nem akart elégnyi. Csak izét a tűzben..., röpködött a kép. Ameddig ő rajta volt, a kép elégett, de a kápolna meg a Szűz Mária nem akart elégnyi.

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

25. Majke Bože senica – A Szűz Mária álma

Majke Bože senica az a Szűz Mária álma. Azt a könyvet Betlehemben találták a szent sirban. Abban van leírva minden, hogy a világ, hogyan mulik majd el. Ami már bevalósult, a háboru. Ejis benne van. Az éhség is, ami volt, az is. Sáskák jönnek majd a gabonára, a szőlőkre, hogy jön a filoxera a szőlőkre. Na aztán a krumplibogár... Ez mind, mind. Ez mind meg van írval ebben a kis könyvben, hogyhát mi következik be rajtunk. Ezt én horvátul láttam, de talán van valahol magyarul is. Ez való igaz, hogy a hitetlenség a földön elnyeri büntetését...

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 63 é. 1964.)

II. JELES NAPI SZOKÁSOK ÉS HIEDELMEK

*Borbála, Luca, Szent György, Szent Márton
(Barbara, Luca, Djurdjevo, Martinden)*

26. Gyelős napok télön? Má üsszē kezdődik: ... Mártony, aztán András. Borbálát ügön tartják ěrefelé, mög akkor Luca... Hát mög karácsony Ádám–Éva, István, akkor János, mind mőnnek köszöntőbe, regőnyi aprószentük, Szilveszter is mög hát újév egész Vízkőrősztig... Ezők a gyelős napok ěrefelé.

(Bukovics Mihályné Kunecz Anna, 56 é. 1955)

27. Borbála napi szokások (dec. 4.)

Borbála decembőr negyedike. Gyelős nap. Nálunk nagyon is gyelős.

Nőnek nem szabad a szomszédba menni, boltba, malomba régen be se engedték a nőket. Már messzirő kiabáltak neki. Ide ne gyere, mert lenyiröm a hajadat! – vagy Belemártalak a gátba! Meg illesmik vótak... De nem vót szab' mosni, varrnyi, párúnyi, könyeret se sütöttek, fonyni se ... Gyerőkök jártak hajnalban köszöntenyi; jobbára a Légár és a Musztács gyerekek, későbbben a Kelééké... Horvátoknak horvátu, magyarokná magyarul.

*Zora, zora beli dan,
Stanite se gospodar!
Falam bo dete,
Deva Marija.*

*Hajnal, hajnal fényes nap,
Keljenek föl az urak!
Dicsérjük őket,
Márja gyermekét!*

Beleznán is ez vót a szokás, meg Tilosba is még az én lánkoromba.
(Hegedüs Jánosné, Precskó Anna, 63 é. 1964.)

Magyar Borbálanapi köszöntő:

1. Hajnal, hajnal fényes nap,
Keljenek föl az urak!
Dicsérjük Jézust,
Márja gyermekét!	4. A vödrön egy ágacska,
A vödrön egy ágacska.
Dicsérjük Jézust,
Márja gyermekét!
2. Az udvaron kút is van,
Az udvaron kút is van.
Dicsérjük Jézust,
Márja gyermekét!	5. Az ágacskán madárka,
Az ágacskán madárka.
Dicsérjük Jézust,
Márja gyermekét!
3. A kúton egy vödör van,
A kúton egy vödör van.
Dicsérjük Jézust,
Márja gyermekét!	6. Nem is az a madárka,
Hanem a kis Jézuska.
Dicsérjük Jézust,
Márja gyermekét!

Adjon az Isten ennek a gazdának két szép ökröt, jó fejős tehenet, tejet vaját eleget, hadd süssenek rétest szegény regölőknek. Adjon az Isten annyi csirkét, libát, pulykát és recét, mint az égen a csillag, földön a fűszál. Adjon Isten bő bort, bő buzát, teli erszényt és léleküdvösséget! Dicsértessék a Jézus Krisztus!

Horvát nyelvű köszöntő Borbála napján hajnalban:

<p>1. Zorja, zorja beli dan,
Stanite se gospodar.
Falen bod' dete,
Deva Marija!</p>	<p>4. Na kopanki vedrička
Na kopanki vedrička
Falen bod' dete,
Deva Marija!</p>
<p>2. V dvorama je študenec
V dvorama je študenec
Falen bod' dete,
Deva Marija!</p>	<p>5. Na vedrički kitica,
Na vedrički kitica.
Falen bod' dete,
Deva Marija!</p>
<p>3. Na študencu kopanka
Na študencu kopanka
Falen bod' dete,
Deva Marija!</p>	<p>6. Na kiticu ftičica.
Na kiticu ftičica,
Falen bod' dete,
Deva Marija!</p>
7. Neje ono ftičica,
Neg je ono Jezuška!
Falen bod' dete,
Deva Marija!

Dej vam Bog puno štalo marho, puno koce svinje, toliko poliče, koliko je na nebu zvezda, a na zemlji trava! I naj nigdar cercakajo. Puno žito, puno lagve vino, i dušno zveličenja največ. Falam bodi Jezuš Kristuš!

(Kalinics Károlyné Báránkó Mária, 57 é. 1961.)

28. Borbála és Lucanap

Borbálakor és Lucakor nőnek nem szabad szomszédba elmenni, mert az szerencsétlenséget jelent. A szomszédok előre meg is beszéltek, hogy elsőnek egy férfi menjen át hozzájuk, aztán már az ostoba nő ha betéved, nem tud ártani.

Lucakor és Bárbálakor nem szabad mosni, varrni, mert „bevarrják” a tyúkok tojóját. Virradat előtt egy marék forgácsot kell a tyúkólba dobni, akkor jól tojnak.

(Simon Mihályné Pauza Teréz, 45 é. 1956.)

29. Lucaszék I.

Ki lucaszéket akar készíteni, az Luca-napkor kezdje és úgy csináljon, hogy minden nap csak annyit csináljon, hogy karácsonyra elkészüljön. És karácsonykor el kell menni misére és a templomban fel kell állni erre a székre. Akkor látja, hogy kik a boszorkányok a faluban, vagy a Hegyen.

De, kell magával vinni mákot egy zsákban, vagy valami gabonát, ami ilyen szemes termés, hogy mikor kimegy a templomból, szórja végig az uton, hogy az ördögök szedjék föl. Hogyha nem, akkor elfogy az ideje és nem tud bemenni a legközelebbi házhoz, az ördögök széttépik. Hogyha ritkán szórja, akkor is baj van, mert az ördögök tépik a haját, vagy valamijét. Azért kell szórni sok magot vagy mákot, hogy amíg azt szedik, addig ő hazaérjen, vagy valamelyik házba be tudjon menekülni. Mert az ördögök bosszúból széttépik.

(Szlávecz István, 14 é.; Kele János, 14 é. 1962.)

30. Lucaszék, II.

Hát ezt a lucaszéket két hétig csinállák. Két hétig, mindennap valami kicsinyt. Lucakor kezdik. Ha többet nem, bárakár egy szeget üt bele, de két hétig minden nap csinál rajta valamit. Utoljára karácsony este, ugyhogy karácsony este az utolsó befejezés legyen. Hogy kész legyen.

És amikor elmennek éjféλι misére, akkor elviszik a templomba és arra rááll az illető. Itt Belezsnán történt, hogy az illető csinált lucaszéket. Aztán – azt mondja – mikor ráállt arra a lucaszékre, minden boszorkányt meglátott és fenyegették. A templomban fenyegették. Az illető meg megijedt és hazaszaladt. Így tudták meg a faluban, hogy kik tudnak ártanyi.

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 63 é. 1964.)

31. Luca-napi szokásokról

Luca napkor nem lehet malomba mennyi. Még lánkoromban is volt itt ezen a Visszafoló-patakon három malom, mi itt folik a házunk mögött. Volt a kakonyai Desgyek, itt Asszonyvár alatt a Lakos-féle, akkor a Hosszu-malom. A Kalanicsék malma akkor már nem volt meg, meg valamikor még volt a Vörös-malom is... Ide horadtuk a gabonát, kukoricát örletni. De Lucakor nem ám! A molnárok, ezek a vizesmolnárok nagyon haragudtak ilyenkor az asszonyokra. Ha illenkor asszony betette a lábát a malomba, be se engedték az ajtón. Mert ha asszony ment Lucakor a malomba, akkor a vizi keréken egész éven át minden ék meglazult. Nem eresztették be. De hát azt mindenki tudta is, hogy nem lehet.

(Musztácsné Navracsics Mária)

32. A Luca odaslucál

Valamikor Luca napján mosott az asszony. A másik, a szomszédasszonya meg azt mondja néki:

– Minek mosol te szomszédasszony – azt mondja –, iszen máma Luca van?

– Aaa! – azt mondja, mire a Luca ideskucál, addigra én kimosok.

Közben a Luca odasklucált (odacsoszogott), aztán a pállóba belelökte és jó kipállúttá az asszonyt.

Hát azért nem jó Luca-napkor mosnyi.

(Zsin Jánosné Gerencsér Anna, 55 é. 1964.)

33. Lucanapi mosás és köszöntő

A Luca? Az nagyon is izés nap... Akkor nem szabad varrnyi, mosnyi, vasalnyi ... illesmi, ami ugye asszonyi munka. Az egyszeri asszony is mosott Luca napján. Nagy pállósajtárba pállúta a vászonfélét. Aztán a szomszédasszony mondja neki: – Asszony! Hát te nem tudod, hogy Lucakor nem szabad mosni, mert a Luca idesklucál? – A! – azt mondja, mire a Luca idesklucál én már – azt mondja – addigra el is végzek.

Hanem a Luca előbb odasklucált és az asszont belefojtotta a pállósajtárba.

(Szoktak-e Luca napján hajnalban a gyerekek köszöntést mondani?)

Még a mái napság is járnak így hajnalba, jobban az asszonyvári gyerekek. Hogyan? Magyarul is meg régebben még horvátul. Kinél hogyan:

Luca, Luca kity-koty,
Gelegénye kettő,
Náspola három,
A pálinkát várom!
Ha nem adnak pálinkát,
Levágom a gerendát.
Luca, Luca kity-koty,
Gelegénye kettő,
Náspola három.

A kendtek lányának akkor cicije legyen, mint a bugyogós korsó!

A kendtek disznajának ollan vastag szállánája legyen, mint a mester gerendája! A kendtek hizajának ollan hosszú kolbásza legyen, mint Visszafoló-árok.

Adjon az Isten ennek a gazdának bort, buzát békességet, sok pénzt, kevés gyereket és léleküdvösséget. Dicsértessék a Jézus Krisztus!

Mondjam horvátul is?
Falam bodi Jezoš Kristoš!
Dej van Bog puriče, kunjiče, vuliče!
Fnogo penez, malo dece!
Falam bodi Jezoš Kristoš!

A gyerekek visznek magukkal egy botot vagy pálcát, azt ott hagyják a gazdaasszonynak, az reggel megkurkálja vele a majorság ólját, hogy azok jól tojjanak. Azt mondja: – Kurkállom a likatokat, hogy minden tojás idejőjjön!

Lucaszék, ajis... Hallottam, beszéltek, hogy a lucaszéket Lucakor kezdi és mindennap egy darab fát farag hozzá a székbe. De abban vas szeg nem lehet, csak fából és minden darabja más fából legyen és karácsony este akkor befejezi... Ha azt a széket viszi el az éjféli misére a templomba és arra rááll, akkor meglátja kik a boszorkányok a faluban. De akkor aztán fusson hazáig, mert a boszorkányok ha eléri széttépik. Ügön, ügön, akkor azt mondják, hogy mákot kell utközben hintenyi, mert azt a

copernicáknak föl köll szednyi, és ugy nem tudják beérnyi... Ez nagy izé volt valamikor...

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna)

34. Luca napkor a kereszton

Ha valaki Luca napkor éjjel tizenkét órakor egy egyéves, egy kétéves, egy hároméves magyarófaágból karikát hajlit és azt az utkereszteződésre teszi, s abba beleül, ijeztő dolgokat láthat. De akármilyen borzasztó jelenséget is lát, onnaj, abból a körből kimozdulni nem szabad, mert akkor a halál fia. Ilyenkor vonulnak a rossz szellemek. Először jön egy tüzes hintó. Benn emberek ülnek és az egyik kiszól: – Vigyázz ember, mert eltiprunk! Utána jön egy tüzes borona, akkor mérges bikák, vágató lovak, az ördögök szurkállódnak... De a körön belül nem tudnak ártanyi.

Aki mindezt a sok rémisztést végig tudja viselni, annak nagy szerencséje lesz az életben.

(Horváth Ivánné Kondricz Katalin, 65 é. 1965.)

35.

Jaj, jaj! Tanító Úr, hát maga nem tudja hónap mi van? Luca! Ne is haragudjon már, nem akarok szöröncsétlenséget, hogy asszony gyűjje na házikba elsőnek... Majd szóllak a B. Lacinak, hogy korábban hozza tejet, férfi lögyön az első. Biztos ami biztos, ha kilencre itt vagyok, még végzők a takarítással.

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna)

36. Luca-napi horvát köszöntő

Luca napkor azt hallottam, hogy semmit a háztól kiadni nem szabad. Asszonyok még a boltba se menjenek. Egy fillér kiadást ne csináljanak. Igen, köszöntőket mondtak, horvátul:

Dej vam Bog fno go puriče, račiče, piliče, konjiče, vuliče,
puno štale marhe, puno koce svinje, fno go penez
i dušno zveličenje največ. Falam bodi Jezoš Kristoš!
(Adjon az Isten maguknak sok pulykát, récét, csirkét, lovat
ökröt, marhával teli istállót, teli disznóolat, sok pénzt,
és teljes léleküdvösséget! Dicsértessék a Jézus Krisztus!)

(Horváth Iván, 64. é. 1962.)

37. Szentgyörgy és Luca

Szent György napja az különleges nagy nap, akkor az asszonyi munka tilos ugye. Szokták mondanyi horvátul: – Na Djurdjevo sem šivala, na Markovo sem slepela. (Szentgyörgy napkor tüvel varrtam, Márok napra megvakultam.) Nem, énekelni mi nem szoktunk, csak mondanyi: – Na Djurdjevo je šivala, na Markovo je slepela. Az öregek nagyon tartották. Je, je! Kod nas joko so držali. (Igen, igen, nálunk ezt nagyon tartották.)

(Horváth Mihályné Mihóczi Margit, 54 é, 1963)

38.

Lucakor is nagyon tartottuk: nem szabad mosnyi, párolnyi, varrni sem. Niti na Lucija, jer ako žene šivaju, onda kokoši ne jaju. Zato vredno deržati. (Lucakor sem, mert ha az asszonyok varrnak, akkor nem tojnak a tyukok.) Luca napkor szokták mondanyi, hogy, aki Luca napkor párol, akkor a Luca annak a fejét beledugja a párolósajtárba. A patakra sem mentünk mosni. Az nagy vétek volt.

(*Horváth Mihályné Mihóczi Margit, 54 é. 1963.*)

39. Szentgyörgynapi mágikus dal

Valamikor is tanító úr a Szent György napja gyelős innep vót erefelé. Itt a hegyen is, Légrádon, Berzencén is, mert én odavalósi lány vótam. Hajnalban zöd nyirfaágot aggattunk a kerítésre, ajtókra, ablakokra, mög az istállókra, ólakra, hogy a boszorkányok ne tudjanak ártanyi. Unda copernice več ne mre so škoditi. Bog me! (Akkor a boszorkányok nem tudnak ártanyi. Isten bizony!) Mert Djurdjevókor ügön nagy erejük van. Akkor Borbála, mög Lucakor is, fehérnépeknek nem szabad varrnyi, fonyni, mosnyi, sehá, még a szomszédba se szabad elmennyi, mert szöröncsétlenségöt jelönt. A boszorkányok, a copernicák akkor nagyon tudnak cóprányi...

Még az én láncoromba énekütünk is a kerítésnél. Hol horvátul, hol magyarul:

Na Djurdjevo sem šivala,	Szentgyörgynapkor tüvel varrtam,
Na Markovo sem slepela,	Márok napján megvakultam.
Dekle, dekle pazite se,	Lányok, lányok vigyázzatok,
Na Djurdjevo naj' ne šivate!	Szentgyörgy napkor ne varrjatok!

(*Simon Mihály, 50 é. és Simon Mihályné Pauza Teréz, 48 é.*)

40. Szent György napi szokás

Szent György napjáról annyit tudok, hogy akkor nem szabad varrni. Aki Szent György napján varr, az másik napján megvakul. Márok napja van másnap. Anyu mesélte, hogy mikor még átjártak a jugók, aztán ott volt egy lány. Tizenennyolc éves... Ez is így Szent György napjára varrt és másik napjára megvakult. Aztán mindig szokta énekelni:

Szent György napján varrtam,
Másik napján megvakultam.

Magyarul is meg horvátul is énekelte:

Na Djurdjevo sem šivala
Na Markovo sem slepela.

Ugye, hogy mind a két nép értse. Az énekét nem tudom, csak így a szövegét hallottam...

(*Pongrácz Anna, 14 é. 1963.*)

41.

Az elásott kincs, leginkább Szent Iván éjjelén virágzik, akkor lobban föl a tüze.

42.

Szent György nap hajnalán a kapukra nyirfaágot kell aggatni, hogy a boszorkányok el ne vihessék a ház szerencséjét.

43.

Farsang kedd egyik boszorkányos nap. Ilyenkor különösen nagy erejik van a copernicáknak (boszorkányoknak)... Akkor tudnak igen ártanyi és rontanyi is...

Az egyik azt mondta a másik boszorkánynak: – Lépj a jobb lábamra, akkor látlak...!

44.

Alsóbomborún karácsony éjjel a földön, szalmán fekszik a család. A gazda a szalmát összekötve hozza be a házba, mintha idegen lenne, úgy köszön és így fogadják. Az asztalra két abroszt tesznek. Rajta mindenféle magok: búza, kukorica, mák, dió, pénz stb. Mintha ajándékot adnának a Jézusnak ... Másnap a leterített szalmából kötelet tekertek, azokat a gyümölcsfákra kötötték, hogy jól teremjenek. A maradék szalmát külön helyen tárolták a pajtában, azt tették a kotlósok alá. Karácsony napján kora reggel a kutnál piros almával mosakodtak meg, hogy egészségesek legyenek.

45. Patkányűzés

Kérem nálunk Alsódomborún – apám Horváth Tamás –, nálunk volt ez ... Annyi patkány volt, hogy a macskák nem győztek kiirtani... Ez való igaz, rém sok volt a patkányféreg, hogy nagy kárunkra volt. A füstölt hus a padláson dróton volt, ahhoz is hozzáférkőztek, még billenő deszkát is tettünk fölé, akkor is ... Próbálkoztunk ezzel is, azzal is. Valaki azt mondta: égessünk csizmabőrt óvatosan a zsuppos ház padlásán. Nem lett jó, azért is, mert szagot kapott tőle a hus.

Akkor mást hallottunk: – Kérem, farsangkor csöngetni kell. Ami kéziharang, csöngő, akkor törött acélvas, rossz fazék meg minden ..., hogy hát azzal kell zörgetni farsangkor, meg hát lehet nagypénteken ... De hajnalban.

Este megbeszéltük apámmal, hajnalban ébreszt apám. Egy vascsövet akasztottam drótra, aztán kalapács...! Azt mondja apám: – Te Iván! Háromszor menj körül a padláson, és csak üssed erőssen a vasat! Meg is tettem, mert tudtam, hogy nagy kárunkra van a patkányféreg meg az egér. Háromszor körümentem és ütöttem aztat, kalapáccsal. Kérem, háromszor körül mentem. Mentem le a padlásról: – Papa befejeztem!

Jól van – azt mondja –, most menj az istálló körül és az ól körül! Ott is csinálj! A férgeket el kell távolítani.

Én meg is tettem. Ha hiszi, ha nem? Elmentek a patkányok. Ugy elmentek, hogy két évig nem volt patkány a községben. A zsuppos házba hamarabb beköltözik, nekünk is zsuppos házunk volt. De a cserepes háznál rosszabb nincs. Ha a féreg odavetemedik, a zsuppos házból könnyebb kiirtani, mint a cserepesből. Mert ha a hortba (?) beveszi magát, az deszkából van, ott a macska nem fér hozzá.

Ha már a patkányokról beszélünk, akkor a patkányoknak van pásztora is. Így mondták. Azt senkise látja, nem is fogja látni. Megyek egyszer hajnalban a postauton Kakonyától Domboruba. Ott por is volt, illen nyári idő. A patkányokat nem láttam, de a csapájukat a porban... Csupa féregcsapa volt. Egész sereg patkány nyoma, ahogyan vándoroltak, mentek Kakonya felé. A patkányokat látni, de a pásztorukat nem, annak nincs nyoma. Amint láttam, öt-hat méter széles út, a porban ollan szélesen volt a patkányok csapája, ahogyan a pásztoruk terelte őket, mint a nyáját. Mentek ki Domboruból, mentek ki...

(Horváth Iván, 64 é. 1962.)

46. Szent Márton

Szent Márton napjáig must van a hordóban. Az idei szüret az Mártony napig must. Mártony napján libát kell vágni, annak a sült combjával kell beütyni a pilkát (dugót), attól kezdve lesz bor.

(Tóth László, 34 é. 1952.)

Márton napján sült kakas fejével ütik be a pilkát a hordóba, attól kezdve mondják neki, hogy bor.

(Szlávecz Teréz, 14 é. 1963.)

III. MITIKUS VILÁGKÉP

a) *Tejút, Nap, Hold, csillagok, szivárvány; b) Égnyílás*

a) *Nap, Hold, csillagok, szivárvány, föld alatti világ (Sunce, mjesec, zvijezde, bogoradica, podzemni svet)*

47.

A Tejuton Csaba király ment Ázsiába a magyarok védelmére

48.

A Tejuton a holtak mennek a másvilágra.

49.

Szent László királynak kevés katonája volt a kunok ellen. Akkor az Istenhez fohászzkodott segítségért. Egyszerre megnyílt az ég és egy sereg lovaskatona jött le az égből. Amerre azok vonultak, fehér utat hagytak maguk után az égen. Ez a Tejút.

50.

A cigány elment szalmát lopni. Utközben elszóródott a szalma, hosszú csíkban ott maradt az égen. Ez a Tejút.

51.

Amikor ujholdat látni, akkor horvátul háromszor a következőt mondják: Mlado mladinec! Pomladi mene, kak se sebe! (Fiatal ifjú Hold, fiatalíts meg engem is, mint saját magadat!)

52.

(*Mit mondanak újhold látásakor?*)

Azt mondjuk: – Mlado mladinec, pomladi mene, kak se sebe. (Újhoid, ifju hold, fiatalíts meg engem, mint saját magadat!)

53.

Éjjel tizenhárom kaszás kijön a holdból, mind a tizenhárom után sötét folt marad. Akkor azokat a foltokat birtokba veszik a boszorkányok és ott röpködnek.

54.

Teliholdkor éjjel tizenkét óraker egy juhász kezében a görbe botjával, meg a furulyával, kihajtja a birkáit a Hold körül legelni.

55.

Újhoid látásakor megrázzuk az erszényünket és azt kell mondanyi: Új Hold! Új Király! Ahogyan te megnősz, úgy töltsd meg az én erszényemet!

56.

A Holdban egy emberfejet látni.

57.

A Holdban Dávid király hegedül.

58.

A mamám azt mondta, hogy a földben van egy nagy sárkány és az amikor megfordul, akkor van földrengés. Itt a Lipai-gödörben is van egy lyuk, azt mondják sárkánylyuk, de arról mást nem tudok. Hogy miért?

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

59. Szivárvány (Bogorodica)

Mikor szivárvány van, és különböző szinekből áll... Mondjuk most áll piros, zöld, meg sárga, fehér... akkor mondják a piros az a bor, a zöld a fű, a sárga pedig a kenyér. Amellik a vastagabb, abból lesz több termés.

Akkor meg az üstökös... az első világháború előtt valamelyik majorban voltak hónapszamosok, és egy nagy üstököst láttak. Mihály akkor a konyhán segített... Nagy vörös üstököst láttak. Azt mondták, hogy izé lesz, nagy háború. És nemsokára lett is. Pár évre rá. Tűzpiros volt s hosszú csóválya volt. És az üstökösön keresztül volt egy nagy kard.

Édesanyám is látta.

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

60. Szivárvány Beleznán

Azt is a nagmamámtól tudom, hogy az ő idejében Beleznán történt. A falun keresztül folyik egy patak Fukesnek mondják. Annak idején mély volt és egy vihar után oda leért a szivárvány egyik vége. Egy ökrös szekér meg belement és fölvitte. Fölhuzta a szekeret az állatokkal, a rajta ülőkkel együtt. Amikor a tetőpontra értek, akkor lezuhantak és minden összetörött. Az emberek és állatok is elpusztultak.

(Musztács Istvánné Navracsics Mária, 43 é. 1963.)

61.

Azt mondják, hogy aki szeptemberben lát szivárványt és valamit kíván, lesz neki hozzá szerencséje. Aztán egyszer is így egy szeptemberi délután öröztem a teheneket, és látom a szivárványt. No mondom, most kipróbálok. Kívánok husz forintot. Rá három napra, jöttem haza az iskolából, megtaláltam a husz forintot.

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

62. A Nap megszidása

Egyszer egy jómódu gazdaember két erős lóval szántott a mezőn, a nagy melegben. Nemhogy kiállt volna addig a hűssre, még hát a nagy rökken meleg elmulik, csak szántott. Addig, hogy az egyik lóva elszédült, meg is dőglött a nagy melegtől. Mérgében az ember szidta és belelőtt a napba.

Akkor megjelent egy nagy madár és a megmaradt lóval együtt elvitte. Kiabált ám ez ember, de senki sem tudott rajta segíteni. Ment a madár föl, föl és örökre eltűnt.

Azért mondák, hogy minden szabad szidni csak a napot nem. Ez jobban a magyaroknál, mert a horvátok meg éppen szeretnek szuncázni ha mérgesek. Mint a S. Miska is-e. Mikor szidja a Trézát akkor biza szuncázik, szidja napot..., mégsincsen baja.

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna)

63. Alsó India

(A törpe emberekről tudna-e valamit mesélni?)

Hogyan is mondjam? Ezek a törpe emberek Alsó Indiában élnek. Így mesélte édesapám mindig. Hogy alsó Indiában voltak a törpe emberek. És hogy valahogyan tuskón ereszkedtek le és azon is jöttek föl. A tuskón, van egy luk. Azon ereszkednek le, meg föl. Akkora nagy szakálluk van...! Az egy külön világ, tanító bácsi. De föld alatt. Valahol van ott egy tuskó, ott kell leereszkenni a föld alá. Hát ezt hallottam. Meg azt mondja – olyan nagy szakálluk van, hogy a szakállával akármillen állatot fölhuztak. Mert ollan erős a szakálluk. Az Alsó Indiáról huzták föl.

(Sipos Istvánné Szeles Katalin, 57 é. 1963.)

64. Földalatti világ

Hát szóval hallottam. A mesébe is van, mint ahogyan meséltem is Medve Jancsit..., a föld gyomrában. Azt mondják, hogy ott is egy ilyen ország van, mint itt fent. Elő emberek, állatok vannak.

(Balogh Mátyás, 45 é. 1963.)

65. Temetői fény

Ez megen a háboru előtt volt. Ez a háboru ... Este mikor imádságra harangoztak, mikor elharangoztak imádságra ... Miánst a harangszó már lehangolt, egy csillag a temetőben volt. Háromszor körül repülte a temetőt ollan ember magosságban. Háromszor körülrepülte a temetőt, akkor elindult Kanizsa felé. Ezt sokáig láttuk, messze világított, amerre ment.

Ezt nemcsak én láttam, mások is. Többször megjelent. Akkor ugye mondták, hogy ez valamit jelent. Jelez valamit. Beszélték, hogy ez háborut jelent. Aztán ugye ez be is valósult. Itt a mi templomunk mögött ugye mindjárt van a temető ... Szentmiháli hegyen ... Igen.

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 63 é. 1964.)

b) Égnyílás (Otpreteno nebo, otrpto nebo)

66. Égnyílás

Az egyszeri asszony is ugy járt, hogy hát hallotta, ha égnyílás van és aki azt látja, annak a kívánsága teljesül. Lehet akármit kívánni. De csak arra az időre, még az látszik. Azt mondják ilyenkor meghasad az ég, s azon

be lehet látni a mennyországba. Csodálatos zeneszó hallatszik, ragyogó fényesség látszik ... Leginkább nagypénteken éjjel. van látni...

Az asszonyvári asszony magyar volt, nem tudott jól horvátul. Egyik éjjel ő is látja, hogy égnyílás van. Hogy jobban lássa, kidugta fejét az ablakrácsra. Tudta azt is, hogy ilyenkor kívánni lehet valamit. Hogyan hát a horvátoktól hallotta, ő is horvátul akarta kérni, hogy nagy vagyona legyen. Mivel rosszul tudott horvátul, meg hirtelenében meg is zavarodott, a *Dej nam veliko blago!* (Adj Istenem nekem nagy vagyont!) helyett azt kiáltotta: – *Dej nam Bog veliko glavo!* (Adj nekem Istenem nagy fejet!) Így hát az asszonymak akkora feje lett, mint egy szűrűrosta (gabonarosta). Nem tudta a fejét visszahuzni, ugy kellett a rácsot elfűrészelni.

(*Tóth László, 31 é. 1952.*)

67.

Je, je! Már én is hallotta erről, hogy van égnyílás, otrepeno nebo – úgy mondják horvátul. Hogy van, amikor egy pillanatra megnyílik az ég, és nagy fényesség van, meg gyönyörű zene szól mint a templomi orgona. Azt mondják, hogy aki ilyen lát, akkor amit kíván, az beteljesül. Nagy dolog ez, mert csak ritkán van. Ritka, aki életibe egyszer is lát ilyen.

Igen, igen, mesélték és hallottam felőle, hogy az egyszeri magyar asszony is hogyan járt, hogy a *glava*-t meg a *blaga*-t összekeverte, és akkora feje lett, mint a szűrűrosta.

(*Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 59 é. 1960.*)

68.

Van kérem szépen ilyen csoda ... Van. Én igaz nem láttam még, bár adná az Isten, hogy egyszer én is láthatnák égnyílást. Mondják, hogy valami csodálatos muzsika hallatszik, fényösség. Be lehet látni egy pillanatra a mennyországba. Akkor, aki látja és valamit kíván, az bevalósul a számára. Akár nagy vagyont, mindönt... De csak abba a pillanatban ám!

(*Sipos Istvánné, Szeles Katalin*)

69.

Apinak körösztapja a L. Pista bácsi, és api, anyi, István napkor meg a Laci este elmentek, hogy megköszöntik. Este nyolc tájban mentek el, tizenegykor jöttek haza. Mikor jönnek haza, anyja meséli, hogy mit láttak az uton.

A keresztnél mint kiértek a horgosba, ez égen olyan hosszú csik volt. Piros csik. Olyan mint a tűz. De csak addig, amig anyi meg a Laci odafigyelt. Ketten látták csak, mert api már egy kicsit be volt állítva ... Még majdnem összeveszett anyival, hogy nem igaz. Azt mondja anyja:

Nézd, mi van ott az égen! Aztán mire a Laci is odanézett, már el is izélt... Még ugy, mintha dörrent volna. Mintha az egész ég megmozdult volna...

Api azt mondja: – Ne mondjál már ilyen! Nem láttatok ti semmit! Akkor én mért nem? Még majdnem összeveszett anyival, hogy nem igaz.

Nem igaz? Hát szemlátomást láttuk!

(*Mégis mi lehetett ez a látomás?*)

Égnyilás lehetett. Vagy valami.

(Édesanyád nem kívánt valamit? Mert azt mondják, ilyenkor mondott kívánság beteljesül.)

Annyira megijedt mindjárt, hogy mi van, hogy nem jutott eszébe semmi.

(Kele János, 14 é. 1963.)

70. Égnyilás

Ezt hallottam, meg magam is láttam, ezt az égnyillást. Szóval, egy pillanatig láttam én ezt, mikor ollan iskolás lán voltam. A Maricséknál voltunk megboldogult édesanyámmal, akik most nekünk szomszédok. Ezeknél. Aztán hát, mindafféle szülő, mondja, hogy hát gyerekek besötéttedett, gyerünk, megyünk haza! De ügön nagy sötétség volt.

Ahogy kinyitottam az ajtót, egyszerre ollan nagy világosság lett. – Jaj Istenem, mi ez? – Aztán, mindjárt fölnéztem. De mindenkinek mondom – jába azt mondják, hogy nincs ez, nincs az – tudja, az úgy tündöklött, ragyogott, mintha valami szinarany lett volna fönt. Mondom, az öregek még bent voltak, én meg mint afféle kisgyerek, gondoltam, ha mondja anyám, hogy megyünk haza, én már nyitom is ki az ajtót. Na akkor láttam. De csak pár pillanatig! Semmi alakot nem láttam benne, mert meg is ijedtem, mert illent nem láttam soha. Tudja úgy tündöklött az égen egy rés, nem az egész ég, mintha arany és gyémánt lett volna.

Ugye megijedtem, mindjárt visszalépek. Csak azt mondtam: – Istenem segélj meg! Akkor mindjárt mondom, hogy mit láttam. Édesanyám azt mondja: – Bár én láttam volna! Bárcsak én mentem volna ki!

Mert azt mondják, hogy illenkor az ember amit kíván, az beteljesül. De hát én nem tudtam addig erről, meg meg is ijedtem, nem jutott volna eszembe semmise.

De ollan szépséget soha többet nem láttam. Hány éves lehettem? Kilencszáztíz körül.

(Baski Györgyné Musztács Éva, 49 é. 1963.)

IV. TERMÉSZETI JELENSÉGEK

a) *Forgószél (coperni veter)*; b) *Harangszó jégverés ellen (Toča)*; c) *Lakatfű, tévesztőfű, felejtőfű, rossz fű (Tajna trava)*; d) *A mágikus fehérüröm (Perlin)*

a) *Forgószél (coperni veter)*

71. **Forgószél**

A forgószélben a boszorkányok utaznak. Csodánám, ha ezt még nem hallotta volna ...!

72.

Ha forgószélkerekedik, biza' nagyon köll vigyázni, nehogy belekeverődjön valaki. Vagy ha ma nem tud meneküni, akkor bárákarmilyen élös szerzámot köll belevágni. De ha nincs kézné, akkor csunyát köll mondani, szidni a boszorkányt bántó szavakkal, akkor kikerüllí az ögyént ...

(*Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 59 é. 1959.*)

73.

Amikor forgószél kerekedik, akkor keresztbe köll a lábakat raknyi, és keresztbe így a kezeket is, amit mink fűgének nevezünk (*fityisz*, gyűjtő megjegyzése), avval keresztet vetnyi háromszor, mert akkor nyargall a boszorkány söprünyélen, amit mi nem látunk. Akkor szokták mondani háromszor, hogy: „Ronda kurvák, ronda kurvák!” Háromszor. Akkor nem tud ártanyi.

(*Musztács Istvánné Navracsics Mária, 43 é.*)

74.

Azt is szokták tartani, hogy a forgószélben boszorkányok röpünek. Aki abba belekerül, nyomorék marad. Vagy a kezére, vagy a lábára, van ki az elméjére... Mikor az gyün..., nyáron szénagyűjtésbe mög aratáskor jobban... Ha gyün, akkor ha van valami élös szerzám a kézné, tuggya, vella, fejsze, vagy kés, azt köll belevágni. Belevágni a vén kurvájába! És azt köll mondani Lóf...z a v...ba! Akkor nem tud ártanyi. Hát csúnya kimondani, de így tudom én is.

(*Simon Mihályné Pauza Teréz, 48 é. 1959.*)

75.

Gyerekkoromban édesanyám arra tanított, hogy amikor forgószél közeledik, akkor keresztbe kell a lábakat raknyi és keresztbe így a kezeket is, és akkor, amit mi falusiassan *fityisznek* nevezünk ..., *fityiszt* kell mutatnyi, és avval keresztet vetnyi háromszor... Mert akkor abban a szélben boszorkány nyargal söprünyélen, amit mi nem látunk.

És akkor azt szokták mondani: Ronda kurvák! Ronda kurvák! Háromszor. Akkor nem tud ártani. És úgy kell a kezeket meg a lábakat tartani, amíg el nem megy. Mert aki, ezt nem csinálja és belekerül abba szélbe, akkor az nyomorék lesz. Ilyen izületi bajoknak nevezzük ... úgy jár, mint aki a szépasszonyok tálába belelép. Bármikor is, az is ilyen nyomorék lesz.

Annak az volt az orvossága, hogy a megyéről hét féle füvet kell szedni, azt megfőzni és fődöt készíteni, és avval gyógyítani azt a beteget. Addig, amíg ki nem engeszteli a boszorkányokat, vagy a szépasszonyokat. Akkor attól meggyógyul a beteg. Igen, horvátul ezek a copernicák.

(*Musztács Istvánné Navracsics Mária, 43 é. 1963.*)

76.

A forgószelel az tudom, hogy amikor az uton fölmege a levelel, homok vagy mit tudom én ..., az embernek akkor is nagyon vigyázni köll. Mert ha abba belekerül az ember, vagy a keze török, vagy megbénul a lába, vagy a nyelvét elveszi nekijje. Ugye akkor néma és siket marad. Erről is tudok valóságos történetet. Hogy mi van benne, azt én nem tudom, pedig előfordul, hogy üt is.

Mikor hát a szél forgatja a levelet, az utba a homokot, akkor mink meg szoktuk köpködni. Azt mondjuk hogy hát: – Legyen neked bajod, ne legyen nekem!

(Ezután nehezen leírható román szöveg.)

(*Balogh Ferencné Orsós Erzsébet, 55 é. 1964.*)

77.

Forgószelel? Jaj! Azt mondják, hogy amikor a forgószelel jön, akkor bele kell köpködni. Háromszor. Meg nehogy valaki belekerüljön a forgószelelbe, mert akkor valami baja esik. Meg megdobálják benne a boszorkányt. ...

(*Molnár Lajos, 14 é. 1963.*)

78.

Hát azt mondanak, hogy a forgószelelben copernicák (boszorkányok) vannak. Azok bántani akarnak az embert. Ilyenkor háromszor meg kell köpködni, akkor nem mernek ártani ... Elmennek.

(*Horváth Mihályné Mihóczi Margit, Geta, 54 é. 1963.*)

79.

Az asszonyvári dülőben volt kaszálónk. Így nyári délután összegyűjtöttem én a szénát. Össze volt már rakva ágylásba, hogy majd este hazahozzuk. A rét nincs messze a házunktól. Addig haza is mentem, hogy hát még egy kicsit száradjon. Kint elbeszélgettünk a gyümölcsösben, anyám, apám is ott volt.

Hát, aztán! Jön egy hirteleny forgószelel! A szénát fölkapta, indits a levegőbe! Föl. Olyan csiga-szerűen tekerte föl a szénát, vitte a szentmiháli

templom felé, ott szórta szét, hogy egy szálat se tudtunk összeszedni belőle.

Anyám összecsapta a kezét: – Žarka strela te vudrila! O, majka Božja Bistrička! (Tüzes nyilt verjen meg! Ó, Bisztricei Szűzanyám!) meg ilyeneket mondogatott, de bizony a szénánkat elvütte. Össze se tudtuk többet szedni.

(Szlávecz István, 36 é. 1963.)

80.

Annyit tudok, hogy a forgószelemben boszorkányok vannak. De hogy milyen hatásuk van, arról nem tudok ...

(Balogh Mátyás, 45 é. 1963.)

b) Harangszó jégverés ellen (Toča)

81. Jégverés

(Régebben hogyan védekeztek a jégverés ellen?)

Mikor dörgött, villámlott, mentek harangozni. Mert minálunk a háboru előtt szép harangok voltak. Akkor a harangszó szétverte a fölhetőket. El-ozslatta a jeget. Esső volt, de jég nem. Ahogyan én emlékszők, gyerek-korom óta csak kétszer verte el a jég a högyet (Szentmihályhegyet). Hát azutától, hogy nem harangoznak fölhető elejbe, akkor veri el a jég a határt, amikor akarja. – Mert innej a háboru alatt két harangot is elvittek, maradt csak egy. Meg avval már nem is harangoznak. Jöhet a jég... Horvátossan azt mondjak: Točsa. Esnek a golobicsok ... Bizony kár!

(Hegedűs Jánosné, Precskó Anna, 60 é. 1961.)

c) Lakatfű, tévesztőfű, felejtőfű, rossz fű (Tajna trava)

82. Tajna trava

Igen. Van ollan fű, hogy felejtőfű, horvátba ez tajna trava. Így jön ez ki. Ezt én is hiszem. Hogy millen, és hogyan is néz ki, azt nem tudom. De ha arra valaki rálép, nem talál az utat, nem talál hazafelé.

Velem is történt egyszer. Most mondhatnája valaki, hogy szesz volt bennem. De mikor száz százalékos józan voltam ... Tizennyolc éves voltam, még legény. Elmentem én vesszőt szedni, kukoricát kötözni. Mivel kötözük a kukoricaszárt. Ugy kétasszony közötti üdőben volt ez... Domborun volt ez, ahol engedték a Drávának a területet a Postautig elmarnyi... Innej mikor a Postauthoz ért a víz, akkor elgátolták, de a másik oldalon meg szigetek nyőnek, volt már neki több ágozatja. Ugye a víz nagy kárt tud tenni, de helre is tud hozni úgy magába... Na, ezeken az új szigetekeken sűrű füzes nyőtt, oda igyekeztem szedni vesszőt...

Domborún vadőr is volt, mert hát orvvadászok is voltak, de ez rendes vadőr volt, annak csónakja is volt, hogy egyik szigetről átmegy ugye a másikra... Egy zátonyra volt kikötve. Nem karóhoz, hanem egy

vastag fűzfához, ollan vastag fűzfa, mint egy kályha. Mink ketten voltunk a Jóskával, a haverommal. Megkerestük az evezőket, a csónakot megszabadítottuk... és átmentünk a szigetre, hogy megszédjük a vesszőt, volt is sok. Onnaj egy másik szigetre..., közben valahogy elmaradtunk egymástól. Ő nem talált engem, én sem találtam őt. Én meg valahogy eszméletlen lettem (elveszett az emlékező tehetsége – gyűjtő megjegyzése). Valami ollan füre ráléptem, hogy nem emlékeztem semmire. Három helen tettem le a vesszőt, amit szedtem, jó nagy csomót. De nem találok a vesszőmet. Azt se tudom, hol vagyok? Mászáltam abban a szigetben, látom a nyárfát is, amit jól ismertem, hiszen titokban halásznyi is jártam. Ugy ismertem a szigetet, hogy ha behunyam a szememet, akkor is tudtam máskor hol vagyok. Mast mégsem... A Dráva fölfelé folyt, úgy láttam, hogy fordítva ... Mért folyik a víz fordítva? Nem tudom megérteni...! Mászáltam, mászkáltam ... A végén már kiáltottam: – Ej, mondom, ha most a Dominik jönne, látná, hogy elvittük a csónakját, agyonlönne. Biztos, hogy megsrétezne, mert a csónakja innefelfü volt.

Addig, addig mászkálok, hogy két csomó vesszőt megtalálok, a harmadikat nem tudtam találni. Meg volt velem fordulva az egész világ. Egyszer csak kivilágosodott nekem az egész. Na, akkor megyek a csónakhoz, ott a haverom vár, már gondolta, hogy valami baj lett velem, ugye. Talán a vízbe fulladt, vagy valami ... Akkor elmeséltem, a haveromnak, hogy én hogyan jártam, ráléptem valami füre és az eszméletem megzavarodott, hogy semmit sem ismertem, a Dráva visszafelé folyt...

Hát ezt azért mondhatom el, mert velem történedett.

(Horváth Iván, 64 é. 1962.)

83. Titokfű

Hát szóval, mentem én a Gáborék szöllejibe. Ott Szentháromságba volt nekünk, izé, szöllőnk. Apánkról neveztek el Gáborhegynek, mert az apámat Mihóczi Gábornak hitták. A Szentháromság mezőbe ő ültette az első szöllőt. Most már több szőlőhegy is van ott. Mivel apám volt Mihóczi Gábor, úgy jött ki papiron: Gáborhegy. Több volt mint egy katasztrális hold, de csak a felit ültettük be szőlővel, úgyhogy harminc akó bor szokott teremni. A föld vége berkes volt, kaszálták. Akkor is lekaszálták, azt mondja apám, menjek el és fordítsam meg a szénát. Szárogassam meg és rakjam össze baglába. Délután volt, és elmentem én forgatni, a Szentháromság erdő mellett. Gondoltam, utközben szedek kis vargányát. Beléptem az erdőbe, hogy megnézek a gombát. De csak egyet léptem be az erdőbe. Tanító bácsi! Többet nem tudtam kijönni az erdőből. Pedig üsmerős voltam abban az erdőben. Tudja, ott ahonnét elvitték a légrádiak a Szentháromságot (szobrot). Hiszen maga is üsmeri ... Nagy barlangok voltak ott, nem is annyira barlangok, hanem kövek vannak, összeomlott templom. Isten tudja, mire léptem rá? Nem tudtam kijönni az erdőből. Elindultam valamerre, újra ott kötöttem ki. Sirtam. Gráblával, vellával együtt botologtam, sirtam, hogy hogyan megyek ki? Jába kiabálok, senki sehol! Amikor odaértem a templomi kövekhez, akkor már tudtam, hol vagyok. Na mondom: – Hál Is-

tennek! Most irány a Princi! Aztán a rébe mentem egészen Kollátszegig. Többet még az erdőre se néztem, mentem az idáig érő rében haza.

(Minek hívják azt a fűvet, amire rálépett?)

Nem tudom, tanító bácsi, de hogy valami..., mondanak talán: titokfű? Csak olyan fű ez, aki rálép, az többet nem tudja magát... Az többet nem talál meg az utat hazáig ... Mondták nekem az asszonyok, hogy csak ki kell fordítani a fejkendőt, vagy kabátot, vagy sapkát. De én nem hallottam eddig ezt, nem is tudtam, bóklásztam, hogy én mit szenvedtem ottan?!

(Horváth Mihályné Mihóczi Margit, 54 é. 1963.)

84. Rossz fű

Ez meg öregpapával történt. Elment így a szomszédba, ugye, amint az öregember el szokott mennyi kicsint beszélgetni. Nem volt még sötét, talán valamivel később mint most. Közben látjuk, hogy elmegy az ablak előtt. Nem hazajön, hanem megy tovább Tilos felé. Csak megy, már jó darabon a Csarik felé. Kiabálok utána:

Öregpapa! Há megy? Tilosba akar mennyi?

Azt mondja: – Hopp! Hopp!

Megint mondom: – Há megy öregpapa?

Megyek haza. – azt mondja.

Jaj! – mondom. – Nem arra lakunk, hát jöjjön vissza! A kutya majd hazavezeti, csak jöjjön a kutya után! Hát Tilosba akar mennyi?

Egész biztos, rálépett ilyen rossz fűre. Pedig nem volt berugva, mert valaki gondolhatná, hogy talán ivott. De nem! Rálépett valami felejtő fűre és elizét... Ha nem szólunk neki, elment volna szegény Tilosig. Na, akkor a kutya vezette haza. Mondtam neki, csak jöjjön a kutya után, az vezette haza.

Azt mondja: – Kedves gyerekeim, hát ha nem szóltok, az Isten tudja, hová megyek? Ráléptem valami rossz fűre.

(Zsin Jánosné Gerencsér Anna, 55 é. 1964.)

85. Tévesztőfű

Ez a H. Pista bácsival történt, akkora volt még, mint most én. Elment vargányászni ide a tilosi erdőre. Egyik bokorról levett három szem magyarót, vagy többet is. És vitte a zsebjeiben. Valamilyen fűre az is ráléphetett, mert bár ismerte az erdőt, eltévedt arra Surd felé. Átjárta az egész erdőt, nem tudott hazamenni. Mikor eldobta a három szem magyarót, akkor rátért a rendes utra.

(Kele János, 14 é. 1963.)

86. Felejtőfű

Négyen elmentek a Szentháromsági erdőbe gombázni. Vargányát szoktak szedni. Az egyik azt mondja:

Gyertek, már menjünk haza, szedtünk is eleget, meg már késére is jár! – Aztán mindjárt el is indult az ellenkező irányba.

– Há méysz? – azt mondják neki. Aligság tudták meggyőzni, hogy nem arra kell hazafelé menni. Az is rálépett ilyen füre, amit a szépasszonyok raknak ki.

De ez anyyával is megtörtént, hogy jöttek a papával hazafelé a hegyről. Ő elindult az ellenkező irányban, mert azt mondja – arra felé kell menni.

– Dehogya arra kell menni! Talán mégis csak jobban tudom, többször voltam itt a szőlőben mint te.

Igy aztán rendesen hazaértek, mert anya elment volna az Isten tudja hova. Lehet, hogy rálépett a lakatfüre, és anyyi. Akkor már nem tudja, hol van ... Mondják úgy is felejtőfü.

De az öreg G. is Belezán kötött ki. Aztán G. Pityunak az anyja, az vezette el egészen a pincéjükig. Akkor jutott észhez, hogy hol is van.

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

87. Szépasszonyok füve

A beleznai pap rokonnya, ki szokott nála lenni. Elment gombát szennyi, mert ott a templom mellett van mindjárt az erdő. Pár lépés. Ajis rálépett valami rossz füre, és nem talált vissza. Mikor hallotta a harangszót, na, akkor igyenesbe vette az irányt. A pap nem is akarta elhinni, hogy illen van, hogy hát a szépasszonyok megjelölnek füt vagy bokrot, aztán aki ahhoz hozzáér rálép, akkor annak megváltózik az elméje.

De higgye el komám, velem is megtörtént. A János testvéremmel mentünk nyirágot szedni a tilosi erdőbe. Söprűnek valót. Mikor hát szedtem egy-egy csomót, letettem a nyiladékra. A végén fölfogom az ölembe, a János is. Indulnánk hazafelé. Mi azt a nyirfaágot hurcoltuk ide, oda az erdőben, megen vissza ott vagyunk, ahol szedtük az ágat, nem találtunk ki az erdőből. Tudja mit kéllódtunk mi? Mindaddig, még hallottuk, hogy délben harangoznak a Hegyen.

Ugy mondják ez a felejtőfü, ez tette velünk. Biztosan ráléptünk. Tajna trava, titkos fü..., mert azt senki nem üsmeri, hogy mellik, és aki rálép, az utat nem talál... Persze aztán ollan is volt, mint a Kuzma ... katona volt és nem ment időre vissza. Egy napot késett. Lakodalomba volt-e vagy mi fenye, aztán elaludt. Hát aztán kérdezték tőle, talán valami baj van a családdal, vagy valami? Azt meg aztán azt füllentette: – Százados úr, jelentem, azért késtem, mert ráléptem a felejtőfüre és eltévedtem. Ugy gondolta, hogy azok is tudják, hogy ez mi?

Azok meg persze meg csak lestek, nem is hallottak illent. Nem tudták ez az ember viccül, vagy meg van zavarodva? Röhögtek rajta. Na, aztán betették az áristomba.

(Navracsecs György, 67 é. 1961.)

88. Lakatfü

Mikor anyu még lány volt..., itt enná a Hosszurétná volt nagy erdő. Bementek hát gombát szedni, mint mink is szoktunk. Az erdőrü nem tudtak kigyünni. Elmentek egészen a Hosszú-malomig, ott a hídná látták már

az épületet és nem ismerték fel, hogy az a malom. Akkor találkoztak a cigány Kati nénivel. Az mutatta meg az utat... Azt mondják, hogy ráléptek a lakatfüre. Igen, másképpen tévesztő fü. Még az sem jutott eszükbe, hogy a kendőt, vagy a sapkát megfordítsák. Az használt volna. Anyu tud horvátul, de nem mondta a horvát nevit.

(*Molnár Lajos, 12 é. 1963.*)

d) A mágikus fehérüröm (Pelin)

89. A mágikus erejű fehérüröm (pelin)

Tudja tanító úr, biztos magának is panaszkodtak má ezök az én mögyéseim hogy én rossz szomszéd lönnék hozzájuk, hogy ez mög az ... Igaz, hogy ókor-ókor kicsit nagy a szám. De nézze, ha én rossz embör lönnék, akkor már a pelin régön elköltözött vóna a kertemből. Elment volna magától, máshá. Ez a bizonyíték.

Miért? Hát azt tartották a régiek, mög hát itt a högyben is tudják, hogy a pelin, ez magyarul a fehér üröm, csak abban a kertben marad meg, ahol a házban jó embörök laknak. Hát az én kertemben mindig van egy bokorral. Orvosságnak is tartom. De ha én ollan rossz asszon vónék, mint egyik-másik gondulla, akkor a pelin má régön elmönt vóna magától. Neköm mast is van, meg lehet nézni, maga is láthatnája, ha arra jár.

Mög aztán én a háztetőn, ólra mindég tartok kövirózsát. Tudja, akkor oda nem csap a villám. Azt tartják. Fülbetegségre is jó.

(*Simonné Pauza Teréz, 48 é. 1959.*)

V. TERMÉSZETFELETTI LÉNYEK

a) Halál és halottak (kuga, smrt, posel) b) Visszajáró halottak, kísértetek, dusicák (dušice) c) Fehér gyász (bela žalost) d) A halottak megvendégelése e) A halottaknak misézése f) Túlvilágjárás

a) Halál és halottak (kuga, smrt, posel)

90. Megjósolt halál

Az én keresztlányom a K. Annuska, tizennyolc éves volt. Ez a kislány beteges volt, illen angolkóros. Nem tudott megnőni. Iskolába se járt soha, hogy tudott volna írni, olvasni. Hát aztán megbetegedett, annyira, hogy ágyának is esett a kislány. Akkor elküldte az egyik öccsét, hogy jöjjön el értem. Hogy menjek el oda, mert szeretne velem beszélni.

Elmegyek én oda, akkor is révült a kislán, mikor odaértem. Hát mondom:

– Mit látol, lányom?

– Jaj, – azt mondja – az Úr Jézust feszítik a zsidók.

Akkor mondja neki az anyja: – Kislányom, még nem voltál gyónni, kihozatom én a papot – azt mondja – meggyónsz.

Azt mondja: – Nem bánom édesanyám!

El is mentek a papért. Kijött a pap, aztán a papnak is majdnem az ölébe ugrott, annyirán rémült a kislány. Kérdezi tőle a pap is, hogy hát mit lát? Annak is azt mondta, hogy az Ur Jézust feszítik! Annak is azt mondta, hogy az Ur Jézust feszítik! Az Úr Jézust feszítik a zsidók! Akkor meg csillagokat látott, hogy röpködnek a szobában.

Akkor azt kérdezte az édesanyjától, hogy mondja meg őszintén, hogy ő hány éves. Akkor mondja neki az édesanyja, hogy hát mikor tölti be a tizennyolc évet. Azt mondja:

– Édesanyám! Készülön hozzá, mert én mikor betöltöm a tizennyolc évemet, én abban a napban, abban az órában meghalok. – Persze, nem akarták neki elhinnyi.

– Hát dehogyis halsz meg! – azt mondja. Mit tudod te, hogy mikor halsz meg?!

– De én tudom, hogy meghalok, csak készüljenek hozzá! Akkor még énnekem mondta:

– Körösztyanyám! – azt mondja – megveszi énnekem az esküvő ruhát?

Mondom: – Megveszem, lányom.

– De addig, amég én élek, hogy meg is varrják, hogy én lássam, millen lesz.

Akkor az én lányom mindjárt elment Beleznára, onnand meghozta neki a ruháját. A Német Juliska néni meg is varrta, rá is próbálták szépen. Mikor visszafeküdt az ágyába, azt mondja:

– Jaj, édesanyám! De szép menyasszony leszek én!

Közben az anyja, meg a család azt nem akarta elhinnyi, hogy miért pont tizennyolc éves korában fog meghalni? Annyira, hogy még azon a napon elmentek Beleznára lakodalomba is. Abban a napban. És akkor a kislány onnan zavarta haza az anyját:

– Menjünk haza édesanyám! Menjünk haza – azt mondja –, mert én máma meghalok. Jöjjön, menjünk! Nekem itt van az időm.

– De csak nem akarták neki elhinnyi. Aztán mégis csak elindultak haza. Beleznáról mint jön az út hazának, Asszonyvárban az első háznál, Ratkoveczékhoz befordult a kislány, ráfeküdt ottanék a sezlontra és meg is halt. Akkor halva vitték haza.

Ugye nem akarták neki elhinnyi, és pontosan abban az órában halt meg, ahogyan megmondta. Negyvenegyben volt ez, akkor temettük.

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 63 é. 1964.)

91. Fény a halál jele

Még fiatalabb koromban én is hallottam mindenféle mesét, de nem akartam elhinnyi. Egyszer is, így este tizenegyóra tájban a hegypásztor nálunk volt, mert a horvát mögyésünk berugott, aztán ide hozták be, hogy meg ne faggyon, mert tél volt, kemény fagy, hogy fölmelegedjen. Berugott, aztán elfeküdt a horgosban.

Aztán a hegypásztor meg az én uram közben beszélgettek, hogy éjszaka idején miket lehet látnyi. Én meg aztán azt mondom: – Addig nem hiszek, még nem látok.

Azt mondja a hegypásztor: – Te – azt mondja – inkább higgyé, mint lássál!

– Á – mondok – nem hiszek én semmit. Nem is láttam, nem is hiszek semmit addig, amég nem látok.

Hát aztán a hegypásztor meg a másik mögyésünk elmentek oda az ő pincéjükhöz, ami ollan kétszáz méterre volt, egy földél alatt a Kalanicsékéval. Azt mondja a mögyés: – Te, mögyésné majd – azt mondja –, ha a gyerekeket lerakod aludnyi, gyere te is átti!

– Hát, mondom, annyit majd átmegegyek, hogy az ablakon beszóljak az uramnak, hogy jöjjön haza.

Közben, mikor én megyek át a mögyés pincejéhez, látom én, hogy Bukovicsék udvarában világosság jár. Gondoltam magamban: – Éppen az előbb volt arról szó, hogy éjjel lehet valamit látnyi, hát én most megnézem, hogy mi az a fényesség. Aztán nem mentem én oda a mögyés pincejéhez, hanem a Kalanicsék ablakja alá álltam, onnan néztem be Bukovicsék udvarába. Éppen hát az út másik felére.

Nézem, nézem, a lámpafény bement az istállóba. Istállóból a pajtába, pajtából megen vissza az istállóhoz, az istálló sarkához. Szép fényes lámpafény volt. Mint a lámpavilág, mikor meggyújtják a petróleumlámpát. Nahát aztán a fény szépen kiment az udvarra, udvarról a kereszteződésre. Ott picit megállt, de csak egy pillanatra, aztán elindult erre a Kalanicsék felé. Arra énfelém. – Na – mondom –, most aztán, Naca!

De csak jön. Kopogást nem hallok, pedig fagyos volt a föld. Gondoltam, talán elindult borért az öreg Bukovics. De kopogást nem hallok, Hát csak nem mezitláb jár illen fagyos földön? Meg mi jut eszébe éjfélkor mennyi borért?

Hát, amint odaér erre a körösztöződésre, ami itt van a Kalanicsék sarkán, ott megállt. Megállt egy percig és egy másik lámpavilág is hozzájött. Ott már két lámpavilág volt. Na most aztán! Merre mennek ezek? Ott szépen egymás mellé álltak. Egy ember magasságban, Mind az emberek feje. Ollan magasságban voltak. Egy darabig egymás mellett álltak, aztán elindultak vissza Bukovicsék felé. Visszamentek oda a Bukovicsék kereszteződésére. Ott megálltak. Aztán ott elkezdett aludni úgy, mint mikor a lámpát kezdik lestrófunyi. Mindég lejjebb, lejjebb. Ott elaludt.

Másnap megyek én a Bukovicsékhoz, kérdem tőlük:

– János bácsi! Hol voltak magik az este? Éjjel már tizenegy után?

– Mink e? Iszen mink már rég aludtunk akkor.

Akkor aztán mondom, hogy mit láttam az éjjel az udvarikban. Hogy járkát a fény.

– Talán – azt mondja, még ollan viccesen – a dékán járt pénzt szednyi.

– Éccakába, mért járna ollan késén pénzt szednyi? Akkor aztán megen mondom neki, hogy hogyan járt az a lámpa.

– Aaa! Talán a lidércek jártak erre, a ludvérc ..., – mondta viccesen. Akkor már láttam, hogy nem akarja elhinnyi, már nem is akartam aztán beszélni neki.

– Hát! – Mondom, – akkor hadd legyen, ami volt, de én ezt láttam.

Nem tellett bele egy hét, az öreget eltemettük. Semmi baja nem volt még. Hirtelen megbetegedett, három nap alatt végzett az öreggel. Meghalt. Hát ez a fény, ennek a jele volt.

(Hegedűs Jánosné Precskó Anna, 63 é. 1964.)

92. Szalmára fektetett haldokló

Anyám megözvegyült, aztán később össze volt állva egy emberrel, aki községi csordás volt Beleznán. Nagyon finom ember volt. Kérem, az az ember nagy beteg lett. Nagy beteg lett és nem birt meghalni. Abban a nagy betegágyában egyre azt mondja anyámnak:

– Hajtsd ki Mári ezt a sok népet! Mit bámul engemet? – De a lakásban csak anyám volt meg én, rajtunk kívül senki. Két néném, már üdösebbek voltak, azok már szolgáltak. Anyám meg úgy tett, mintha tételleg volnának többeken is a szobában és mondta is:

– Menjetek ki, mert a Gyurát nem kell nézni, mert nincs maradása az ágyban. Miért nézitek? Menjetek szépen haza! – Így mondta anyám, ugye, hogy az a beteg megnyugodjon.

Később meg azt mondja: – Te Mári! Én nem birok itt meghalni. Tegyé le szalmát a földre, mert itt nem birok meghalni! Ezeket a méhéket meg hajtsd ki innejd, tele van az ágy méhékkal!

Tudja miért csipték? Mert szerette a más embernek a méhjét ellopni. Látja, millen büntetést adott a jó Isten akkor? Mast miért nem tud adnyi?

Azt mondja: – Tegyé le engemet a szalmára! Mert én itt nem tudok meghalni. Nézd – azt mondja – ez a sok méhe megesz ittenék engemet! De lepedőt ne tegyél alá, mert azon nem tudok meghalni. Csak tiszta szalmán.

Nézi anyám az ágyat, egy szál méhe sem volt ott. Mink nem láttunk a méhéket, de ötet csipték.

– Csipnek a méhék, csipnek a méhék!

Ugye ez volt az Isten büntetése, mert sok gazdának a méhjét elvitte. Ezt nem anyám idejében tette, hanem még előtte. Mink nem is tudtunk addig róla. Hát aztán letette anyám a szalmát, lesegítette, ráfektette arra a szalmára. Aztán azon a szalmán meg is halt.

Ugye valamikor nem nadrágban temettek, hanem bő gatyában. Le volt szépen szedve, mint a jugó asszonyoknak a porcelánszoknyájuk. Nem tudom, látta-e már? A férfiak bő gatyája térdig apróra le volt szedve, mint a horvát asszonyok szoknyája. Térdig. Alatta meg széles volt. Illen gatyát adott rá anyám. Jöttek a népek, szépen fölöltöztették a Gyura bácsit. Föltöszik az ágyra, aztán vérasztották, ahogyan szokás volt. Fehér üngi volt ...

Kérem, amikor a vérasztás volt, a gatyamadzag elszakadt. Egyet durrant, megnézik az öreget, hát elszakadt a gatyafűző. Iszen most is vannak illen gatyafűzők a boltban. Hanem azt a gatyafűzőt nem kötötték meg újra. Ugye el is temették. Nem húztak bele új fűzőt, hogy megkötötték volna, hanem csak úgy hagyták. Nem merték, tudja mert felfujódott. Attól szakadt el a fűző. A temetés után harmad napra anyám kimegy a favágóra forgácsot szedni. Elment forgácsot szedni. A Rozi néném meg ugye hazajött a temetésre, onnáj ahol szolgált és otthon is maradt néhány napig. Anyám fut be a favágittóról:

– Gyere ki Rozi! Gyere ki Rozi! Itt a Gyura bácsi! – Mert a néném nem mondta neki papa, hanem csak Gyuri bácsi. Én ugye kisebb, csak úgy mondtam: papa! – Gyere ki! A Gyura bácsi ott van a favágittón. Így tartja két kézzel a gatyáját! Lássátok – azt mondja – nem merték az emberek kihuzni belőle a pertlit, hogy újból befűzték volna, és újból bekötötték volna. Gyertek ki és nézzétek!

Elmentünk a néném meg én is. Mind a hárman. Éppen dél volt. Tizenkét óra. Anyám mutatja az ujjával: – Nézzétek! Ott áll, kezével fogja a gatyáját. Ez biztosan azért mutatkozik, mert nem lett megkötve újból a gatyafűzője.

De se én, se a néném nem láttunk semmit. De hát az én anyám nem nyult hozzá, nem kötötte meg, azért neki jelentkezett. De azért nem, mert ugye szokás volt, hogy azt a halottat nem a családja öltözteti, hanem mások. Még a torra sem főzhet a család, az a hozzátartozó, hanem a szomszédok...

(Szakály Imréné Gerencsér Katalin, 73 é. 1952.)

93. A halál előjele

Pénteki nap volt, én átmentem a Terához. Az uram meg betegen feküdt az ágyban. Közben rosszabbul lett, a Jani gyereket meg elküldte borért a pincéhez. Ugy reggel kilenc óra tájban volt ez. De a gyerek sirva jött vissza a pincéből. Azt mondja:

Api, mért küldtél te engem el a pincébe, mikor te előbb odaértél mint én, jöttél velem szembe a pinceszobából ... Még mondtad is, hogy: – Vigyázz fiam a borra, mert az Isten vérre még szükséged lesz!

Én, édes fiam?! Hiszen az ágyból sem bírok fölkelni. Hogyan lehettem volna én a pincében?

Amikor az ajtót bezártam – azt mondja –, akkor maga eltűnt, többet nem láttam. – Sirt a gyerek, mert megijedt. Akkor mondta neki az uram:

Én is láttam egy évvel előtte apámat ott, mielőtt meghalt.

Aztán ugye sinlődött még, és rá egy évre meg is halt. Szükség lett a borra a vérasztóknak...

Van, akinek így megmutatkozik előre a halál.

(Zsin Jánosné Gerencsér Anna, 55 é. 1964.)

94. A halál előjelzése, a poszel

Amikor édesapám apja, – hogyan is mondjam na –, öregapám halódott, az ágy alatt a kotlós elkezdett nagyon kurrognyi. Még nem keltek ki a csibék, az ágy alatt volt a véka. Azt mondja öregapám az anyámnak: – Te, Naca! Ez a kotlós halált lát!

Jaj, dehogyis papa! Csak fészkelődik, nem lát az semmit se...! Ugye, nem akarták neki mondanyi, hogy a fia, apám meg hát látta is. Kiment az udvarra, még valami dolga volt este, látja, hogy öregapám az udvaron jön vele szembe. De magossabbnak látszott, mint a valóságban volt. Ment be az ajtón. Pedig hát öregapám akkor má nem volt erejénél, nem is tudott az ágyból kikelni. Akkor már apám tudta, hogy az apja meg fog halni. Saját képében jött érte a halál. Ugy is lett. Még abban az éjjelben meghalt öregapám.

Azt mondják van illeny, hogy hát a halál a saját képében megjelenik a ház körül. Horvátosan ez a poszel. A lélok már saját magában jelentkeznek.

(Kele Györgyné Marics Anna, 42 é. 1965.)

95. A halott szellemének megjelenése a virrasztáskor

Édesapámtól hallottam, már meghalt kilenc éve..., Gólán történedett ez:

Meghalt egy asszony, öregapám a Marci bácsi is elmenet a vérrasztására. Egyszer azt mondja – a vérasztáson megjelent a nő. Szellem képiben. Öregapám egyedül maradt benn, mert a többi mind elszaladt. Akkor kint az udvaron mutatkozott. Azt mondják, olyan magas volt, mint egy nagy fa. Az az asszony. Ugy mutatkozott előttük, mint egy nagy fa. És akkor szaggatta a sárt, meg körbe táncolt, ugrált ott, ... meg még mit nem csinált. A gunyó körül.

Ez egy bűnös asszony volt, és hát az ördögök késérték. Még meg se halt, már ott várták. Az ördögök. A végén azt is mesélte öregapám, hogy ő addig sosem félt ilyentől, de akkor az egyszer ő is megijedt. Azt mondja: mikor ki akart menni, föl nézett rá az udvaron, akkora volt az az asszony, mint egy fa magasság... És a fejét nem látta. Csak az ábrát látta így nyakig. Fejét nem volt látni. Negyvennégyben volt ez, télen. Hó meg nagy sár volt.

(Balogh Mátyás, 45 é. 1963.)

96. Éjjeli fény a templomban

Ugye itt a Högyön (Szentmihályhegyen) csak vasárnapokon ha van mise, az se mindég. Ahun a templom van, az a környék legmagosabb pontja. Azt beszéllek, ha éjjel a templom ablakába fényt látni, bár annyi mint egy kis gyertyafény, akkor másnap a Högybe möghal valaki. Lőhet is rájja annyi. Mikor a napam möghat, mög hát az uram is, előtte láttam én is a fényösségöt. Mert hogy tőlünk ügön odalátnyi.

(Bukovics Mihályné Kunecz Anna, 46 é. 1952.)

97. A halott saját szelleme

Mikor még a papa öt-hat éves volt, az anyyával elmentek fosztani a szomszédba. A közelben halott volt egyik háznál. Éjfél tájban mentek haza, azt mondja a papa:

Odanézzen mama, milyen szép fehér kutya van ottan!

Hol? Hol? – Mert ő nem látta. Akkor horvátul mondta neki:

Gledi, gledi mama! Tam je, jen velik beli cucek! Vidis? (Nézd mama! Ott egy nagy fehér kutya.)

De ő csak nem látott semmit. A kutya ott állt a halottas ház előtt. Mikor odaértek, ott a nagy fehér kutyából egyszerre egy nagy fehér ember lett. Nagy óriás. És oda bement ahhoz a házhoz. De ő többet nem is tudott megszólalni. Akkor mondta otthon annak az anyja, hogy ez a halott szelleme volt, aki már a ház körül járkált.

(Szlávecz István, 13 é. 1964.)

98. Kuga mint birka

Meg, amikor anyya ment haza este az utcán, egy birka futott utána. És ahová a birka bement, ott annál a háznál halott volt. Tiszta fehér volt a birka.

Otthon mondja a papának, hogy a birka befutott Bollerékhoz és ott a Boller öregasszony meghalt.

Akkor mondta a papa, hogy ez egy különös jelenség, hogy ez volt a kuga birka képiben. Ez halált visz a házhoz. – De anyut nem bántotta, csak futkozott utána. Igen, még az is Kollátszegba volt. Anyya ott volt lány. Lánykorában volt ez.

(Molnár Lajos 12 é. 1963.)

99. Halál kutya képében

Beleznán történedett ez... Apám az öregapámmal mentek egy házhoz a

fonóba. Volt egy ollan ház, üres volt, amit a községbeliek kibéreltek, és oda gyülekeztek a lányok, asszonyok esténként lámpa mellett fonyini. Mikor jönnek haza, jön utánuk egy nagy fehér kutya. Mondta is az apjának horvátul: – Gle, gle japek! Tam ide jen velki beli ker! (Nézd, nézd apám! Ott megy egy nagy fehér kutya.) De ő nem látott semmit. Na aztán! A kutyából egy nagy ember lett. Bement abba a házba, ahol halott volt. Előtte este halt meg egy ember. Ez annak a szelleme volt. Még el nem temetik, az a ház körül tartózkodik.

(*Horváth Ivánné Kondricz Katalin, 65 é. 1965.*)

100. A kuga megjelenése a haldoklónál

Kuga az, ami megjelenik az ember előtt, ha meg kell halni. Előtte megjelenik, mások előtt ez észrevétlenül van. Ugy mondják, hogy aki a halál előtt van, annak mutatkozik. Ez emberi izére van...

Én annyira nem voltam közel senkihez sem még, hogy néztem volna, de valaki azt mondja:

Te – azt mondja – már észre lehet venni, hogy az orra alatt már mintha meglenne hintve valami hintőporral. Akkor már nincs sok hátra. Akkor már közel a halál, akinek ilyen por van orra alatt. Akkor ott járt már nála a kuga.

Ezt asszonyoktól hallottam, és ez így is van. Honnét származott ez, senki sem tudja. A kuga, ez is szellemi dolog. Ollan mint a villámlás, ha megjelenik. Megmutatkozott és már nincs is. Annak nem kell ajtó, nem kell semmi.

Ahogyan le van rajzolva: a könyvekben. A halál csontváz, fehér lepedőben, még kaszát is látnak nála, de be tud mutatkozni élő ember képében is. Kasza a vállán. Akinek aztán ez megjelenik, annak vége! Az a beteg látja, amikor ész nélkül van, mintha a másvilágról beszélne vele. Akkor már eszméletlen. Ilyenkor ugye azt mondjuk: már a halállal beszél, vagy a halálról beszél. Már készülődik. Hát, ez úgy is van.

A halál bemutatkozik a testnek. Ezt hallottam. De ezt ritkán láthatja valaki. Igen ritkán.

(*Horváth Iván, 64 é. 1962.*)

101. Kolera (kuga) Gólán

Ez az öreg András e, aki itt lakik nálunk, a Balogh András, körösztkomám is, azt lehet mondani, együtt nevelkedtünk. Ő nem egyszer vagy kétszer, hanem többször mesélte nekem ezt, hogy az ő dédöregapjáiék egykoriban Gólán laktak és ott is nevelkedtek Gólában.

Így estefelé történt egyszer, hogy a gyerekek kutyákat uszítottak egy idős nénikére. De annak a ruhája tiszta rongyokból állt. Egy fél kiló súlyt nem lehetett volna belekötni, amilyen rongyos ruhában jött az öregasszony. Ezek a suhanc fiatalok, meg uszították rá a kutyát.

Akkor az öreg Imre bácsi azt mondta:

– Gyerekek nem szabad! Hogy ne...! Így meg úgy, eltávolította a gyerekeket tőle. Behítták, megkinálták vacsorával is. El is fogadta. Mikor

ugye este volt, nagy este, olyan kilenc-tíz óra tájban megcsinálták a helyit, hogy feküdjön le. Akkor azt mondja az öregasszony:

– Imre bátyám! Maga engem vigyen el ide és ide, egy ilyen hármaskörösztöző utra. Elvisz a hátán? Lesz szíves és elvisz engemet?

– Imre bácsi jó vállas, erős ember volt. Hagyta, hogy a rongyos nénike fölüljön a hátára. Mikor fölállt vele, mintha csak egy kis két-három kilós babát emelt volna. Olyan kicsiny súlya volt nekijje. De bizony utközben akkora súlyt is nyomott rá, hogy majd belefulladt, majdnem belenyomta földbe.

– Amikor kiértek arra a körösztöződesre, arra a bizonyos pontra, azt mondta nékije:

– Imre bácsi! A maga családja és hetedik rokonjának hetedik águ rokonsága az meg fog maradni. De aki – azt mondja – nem lesz rokonja, az majd meg fogja látni a következményét, amiért a kutyákat rám uszították. Az uszításért... És maga most ne nézzen vissza! Amit lát, otthon ne mesélje el!

Imre bácsi hazament és szépen lefeküdt. De már mikor jött visszafelé, beborult és az a nő olyan vihart csinált, hogy az ő haja is borzadt, ment fölfelé. Azt ő nem mesélte el odahaza, hogy mi történt, mit mondott az öregasszony. Hanem mikor reggel felébredt, aki neki, nem volt rokonja azon a helyen – pedig sok cigány lakott ott – családotól: apa, gyermek, mind el voltak halva.

(Lehet tudni, hogy miben haltak meg?)

Korelában. Mert bemondta Imre bácsinak, hogy korelában nem fognak meghalni a rokonjai. De a többi mind...

(Ki volt az az öregasszony?)

Korela. Ez volt a korela. Ez való tény és igaz tanító úr.

(Balogh Mátvás, 45 é. 1963.)

102. A Kuga a Podravinában (Dráva mentén)

(Mikor és hol pusztított a kuga Bözsi néni?)

Hát kérem, mekkora is lehettem és abban az időben? Ugy hat éves, vagy hét? Van már vagy ötven éve.

A Podravinában volt ez. Messze, a Podravinában. A cigányok ölfát vágtak ott, nagyon sokan voltak. Egyik este mikor lefeküdtek, megjelent a kuga, vagy micsoda. És amerre az suhintott, arra mindenki meghalt.

Apám szokta ezt mesélni, hogy ez igaz is volt, mert az ott is lakott. Csak nem együtt a sok cigánnyal, hanem valahol külön. A kuga meg csak oda ment, ahol nagyon sokan voltak. Ez valamikor meg is történődött.

Hát aztán a cigányok félték, hogy sokan lakjanak egy helyen. Mert abban a tájban sokat ólálkodott arra az a kuga. Ott áti volt ez, a Dráván túl, Horvátországban. Hát aztán anyám is szokta eztet mesélni, hogy nagy halálozások voltak abban az időben.

(Magyarul mit jelent ez a szó, hogy kuga?)

Magyarul mit jelent? Nehezen tudnám megmondani. Hát halál... Ez fehér ruhában jár, mintha lepedőben... jobban talán asszonyféle, de ennek kaszája nincs, nem ahogyan rajzúni szokták ...)

(*Balogh Ferencné Orsós Erzsébet, 55 é. 1964.*)

103.

A halottnak a harisnyáját a lábán meg kell kötnyi, mert ha nem, a másvilágon huzogatni kell neki, mikor megy a többi után és nem éri el a többieket.

104.

Ha a halottnak a szoknyáját szorosra kötik akkor hazajár. Ha lazára kötik, akkor meg leesik róla a másvilágon.

105.

Ha csöndes eső van a halottra, – azt mondják – akkor üdvözüll, mert az eső lemossa a bűneit.

b) Visszajáró halottak, kísértetek, dusicák (dušice)

106. A kísértetek órája

Meg az út közepére sem szabad ülni. Oda azért, mert nem lehet tudni, hogy hol volt valamikor temető, s arra járnak a lelkek és nem lehet tudni, hogy beleütközik, összeütközik a halottakkal... Mert azok az út közepén járnak. Ezek láthatatlanyok. Jobbára este, nyolc óra után nem szabad. Éjjel sem.

(*Meddig szabad a halottaknak, a kísérteteknek járkálni?*)

Leginkább éjfélig, vagy kakaskukorékolásig. Mikor, hogy. De van, amikor éjfél után jön. Mert minden órának van ereje. Legrosszabb időszak éjfél és egy óra között... Az a legerősebb.

(*Kele János, 14 é. 1962.*)

107. Kísértet délben.

Igen, igen. A halottaknak két időben van erejük. Éjfél körül és délben. Nemcsak éjjel, délben is megjelenhetnek.

A Kati, ez a S.-né meséli, hogy azt mondja, világos nappal, délben látta a Baloghnét... El is hiszem neki, mert én is láttam. Én meg a R.-nét. A boldogult R.nét láttam délben. Jöttem Asszonyvárból, ő meg a birtokukon ment, mint van a horvát birtok. Amerre járnak az asszonyváriak, a Mihálek-parton. Ott láttam a D. feleségit. Én jöttem Asszonyvárból, ő meg azon jött le. De csak ennyit. Tisztán láttam, mert vak nem vagyok.

Nézem: – Ki ez? Ugy néz ki, mint a Verona. – Így magamban. Ki ez az asszony, aki gyün errefelé? Valóságban, ez a Verona. – Amint én ezt gondoltam, akkor el is tűnt. de félelmet nem adott. Ugy láttam, azonmód, ahogyan eltemették.

Hogy hová tűnt? De ez nem is ollan régen volt. Már másoktól is halottam, hogy délben is megjelennek.

Akkor meg ez a S. Kati is mesélte, hogy a bérelt szőlőjében dolgozott a Dombai-féle birtokon. Az meg a T. Jóskát látta délben.

Azt mondja: Sz. néni! Ippen összetettem a kezemet, hogy délre imádkozok, hát látom ám, hogy a T. Jóska bácsi megy a temetőbe azon a birtokon. Azonmód, ahogy el volt temetve. És el is mondta, hogyan volt fölöltöztetve, pedig – azt mondja – nem láttam, csak a temetőbe mentem el a temetésire.

(Szakály Imréné Gerencsér Katalin, 75 é. 1953.)

108. A kísértet elmarasztalása

Nem tudom, ezt meséltem-e már? Mikor hogy a Bukovics János bácsi meghalt, – ugye szomszédok voltunk, meg hát komák is – minden éjjel álmodtam vele. Allighogy a szememet behuntam, mögjelönt álomban, és mindig azt mondta. – Mondd a feleségemnek, hogy néked adjon enni!

– Édes Istenem! Miért mondja ezt nekem, hiszen ő sohasem tartózkodt nekem? Nem maradt nekem adósom, hogy hát illeneket mond. Na, aztán mondom ezt a családnak, a felesége – sose felejttem el –, a Mári néni habart borsót adott enni.

De azért csak jött továbbra is. Ugy láttam, ahogyan halva volt is a hidegágyon. Az álla föl volt kötve. A hideg kezével mindig erőssen fogta a kezemet, arra felébredtem.

Akkor aztán eszembe jutott, hogy a beleznai Petkónét is mindig így látták, déli órákban, mikortájban harangoztak. Azok elmentek a paphoz, elmondták neki, hogy hazajár a Petkóné... Az meg azt mondta nekik, hogy ha újból látják, háromszor kérdezzék meg tőle, hogy hogyan van a másvilágon? De amég kérdezik, nem szabad lelögzetet venni. Egymás után gyorsan kell...

Meg is kérdezték tőle, aztán a Petkóné azt felelte: – Csak ezt ne kérdeztétek volna! Azutánu fogva, nem volt látnyi.

Hát, aztán ez neköm eszömbé jutott, és álom közbe én is rákérdeztem a János bácsira: – Hogyan van a másvilágon? – Háromszor. Azt mondta nékem: – Nem úgy van ám mint itt, hogy lehet beszélgetnyi, hanem mindenkinek külön fülkéje van! – Többet nem. De nem is jelentkezett nálam többet. Nem is álmodtam vele.

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 60 é. 1961.)

109. Hazajött halott

Nagypapa már el volt temetve. Egy este háromnegyed tizenkettőkor hazajött. Benyitotta az ajtót és csoszogott. Egy szobában aludtunk annyával, de én se aludtam, annya is ébren volt. Hallom, hogy csoszog valaki a sőtben. Mondom: – Annya, maga az?

De ő nem szólt semmit, mert nem szabad a nevét kimondani. Avval odament annyához, rásímitotta a dunyhát, aztán két könyökkel ráhajolt, fejét meg odanyomkodta a vánkosra ... Aztán eltűnt, többet nem jött.

(Zsin Jánosné, Gerencsér Anna, 55 é. 1964.)

110. Kísértet Zsinék udvarán

Azt mondják, nem igaz. Pedig ez velem történt, még magának sem meséltem. Ugy emlékszem, hatvanban történt ez, a fiam katona volt.

Egyik este nagyon ugat a kutya. Nem néztem, hány óra, kimentem. A saját portámon bátrabb vagyok. Igaz? Figyelni kezdek. A trágyarakás mellett van egy szilvafa, ott áll egy fekete alak. Rávilágítok a zseblámpával, de már gyöngye volt a lámpa, nem látok semmit. Eltűnt.

Visszamegyek. Alighogy megmelegszek az ágyban, megen erőssen ugat a kutya. Ujból kimegyek, körülmegyek a ház körül, de nem látok semmit. Odamegyek a kuthoz, megen ott áll valaki. Akkor már nagyon dühös lettem és kiabáltam:

Ronda, mocskos alak! Hát ha valaki lopnyi akar, mindenki termellen magának, tartson állatot és ne legyen a máséra kíváncsi!

Avval fogtam magam, bementem, de mikor bementem a hideg végigszaladt rajtam. Allighogy fölteszem a lábam az ágyra – így voltak az ágyak, ott volt a vaskályha a sarokban, kezemben meg a villanylámpa –, ki jött oda az ágyam elé, mint az Á. R. feleségi. Akkoriban temették el. Ugy láttam, mint most magát tanító úr. Így csinált hozzám: ... Így! Rám akarta magát dobnyi, azonmód, ahogyan el lett temetve. Én akkor a lámpával háromszor gyorsan mellbevágtam. Szinte érezte a kezem is, hogy megvágtam. Akkor eltávozott tőlem. Engem meg a hideg elrázott.

Ahogyan így vergőlődtem, az uramat is meglöktem, fölébredt. Azt mondja:

– Mi az Isten talált? Mondom: – hát nem látod, itt állt a szellem mellettem. A kísértet.

– Azt mondja: – Ki az? Az Á. R. Felesége az Annus.

De aztán többet nem jelentkezett nálam. Hogy akkor mi kellett volna nekije? Én nem tartoztam neki életiben semmivel.

(Zsin Jánosné Gerencsér Anna, 55 é. 1964.)

111.

Ezt így higgye el tanító úr, az Á.-né három este egymás után megjelent. Pedig már akkor régen meghalt. Nyilott az ajtó, be is tevődött, aztán megjelent az Á.-né képében. Rátette a kezét a mellemre és majdnem megfujtott.

Hogy miért, nem tudom, mert mi az Á.-néval sohasem voltunk rosszból. Talán nem is ő, csak annak a képében valami rossz...

De ez az I. Jancsi is látta az apósát, meg a Joli is látta.

(Zsin Jánosné Gerencsér Anna, 55 é. 1964.)

112. Halottjelenés délben

Tudja, ott a Miszer-féle szöllőná, ott a kis mezőben kapáltunk, nekem el kellett mennem a tanácsba, mondom a menyemnek: mire dél lesz én már visszaérek és majd tálalok ... Hát, ahogyan végeztem a tanácsban, megyek haza, látom ám, hogy a szöllőben valaki kötöz. A Miszerék szöllejibe, mert azt bérelték. Tényleg azt hittem, hogy kötöz. Így hajol.

Nézem én, nem veszem le a szememet: – Ej! Ez a Tislér Tréza! Mert mink csak úgy hívtuk. Ez a Tislér Tréza! Ej – mondom –, iszen még magának sem hiszem el. Iszen a Tréza meghalt. Még most is tudom, pedig nem láttam halva, milyen ruhában volt eltemetve, mert én nem mentem nézni, mert nem igen szerettem halottat látni.

Olan fehér kendő volt a fején, aztán csikok voltak rajta. Rózsaszünű szoknya, fehér kötény volt előtte. Már egészen odaértem a tükéhez, még mondtam is neki félhangon: – Ej, Tréza! Jába jötté kötözni, még egy tükét se kötözté meg?

Aztán talán a jó Isten is úgy akarta, hogy egy pillanatig levettem róla a szememet. Eltűnt, nincs!

Mondom, ez a Tislér Tréza, a halála után így megmutatkozott nekem, délben, világos nappal.

(Sipos Istvánné Szeles Katalin, 57 é. 1963.)

113. Kisértet nappal

Ez most volt szerdán. Bejön a K. unokám az előszobába, azt mondja:

– Jaj, mama! Alszik? – Nem alszok, – mondom. Mi van?

– Jaj, láttam a B. Annus nénit.

– Ne beszélj butaságot, dehogy láttad, hiszen már meghalt és el is van temetve.

– Isten bizony, mama, láttam. Hát csak megismerem, hiszen mindennap találkoztam vele az iskolánál, még élt. De miért nekem mutatkozik? – azt mondja. Miért nem a családjának mutatkozik?

Azt mondja: jöttünk mama Szakállék fele a Pongráczék háza után, jött elejbém. Én mentem a kocsiuton, ő meg kitért a gyalogutra, nehogy nekimenjek. Fél tizkor volt ez. Ment hazafelé. Pedig hát még iskolás és mégis mutatkozott neki.

(Sipos Istvánné Szeles Katalin, 57 é. 1963.)

114. Turi Jóska hazajön

Aztán a Turi Jóskát is láttam. Azt meg itt a temetőn. Ott, ahol a kukoricánk van most a temető alatt. Akkor szőllő volt még. Ott kapáltunk. Énnékem meg az a szokásom, mikor délben megkondull a harang megállok és imádkozok. Akkor is imádkozok. Miközben arra nézek a temető felé. A Turi Jóska ment. Ahogyan fel volt öltözve, mert az ember csak megismeri. Még mondtam is a menyemnek:

– Nézd – mondom – ott megy a Turi Jóska!

– Aj, anyya! Ne beszéljen ilyen butaságot, délben nem járnak haza a halottak, – azt mondja. Ő nem látja.

– Nézd csak, most lép keresztül az uton, megy a temetőhöz! – De az ollan könnyen járt, ahogyan egy élő ember nem lép.

– Nem igaz anyya! Maga csak képzellődik.

– Én pedig most elmegyek és megnézem, van-e valaki a temetőben.

– Maga el mer menni?

– Mért nem, hát nem akarod elhinni, hogy én láttam? Megnéztem,

hátha valaki tényleg van a temetőben és én csak elnéztem magam. Megyek oda, de a világon senki sincs a temetőben.

Akkor mondom a menyemnek: – Te nem láttad, mert neked nem mutatkozt, de az biztos hogy a Turi Jóska volt. Hát csak üsmerem.

Később mondtam is a családjának, hogy láttam. Mindjárt abban az évben, mikor meghalt.

(Sipos Istvánné Szeles Katalin, 57 é. 1963.)

115. Zöldkabátos kísértet

Szóval én illent sok mindent láttam. Csak nem akarják nekem elhinni. Akkor is megint világos nappal láttam a kísértetet, ott ahol most az igényelt földenk van. Ott pucolom a rétet, megint harangoznak délre, megállok, imádkozok. Egy kicsit közben nézek arra a horgos felé, egy pillanat alatt csak jön egy ember. Most is tudom, zöld kabát volt rajta, de nem hosszú, hanem csak félkabát, mint a lódenkabát, csak félkabát ... Csizma volt a lábán, meg fekete kalap. Én az út mellett álldogáltam. De ő nem jött az uton, hanem a gypün fellépett és egyenesen jött keresztül a réten.

Mert tudja tanító bácsi, az a szellem, az élővel nem szeret találkozni. Inkább elkerüli. Ez is nem nézelődött, mint más ember, hogy nézelődik, vagy mozog a feje ... Egyenes nagy léptekkel ment a horvát pince felé. Elment a pincéig. Odáig láttam, ott aztán eltűnt. Nincs! A pince mögött mindjárt van egy gödör, elmentem megnézni ott is. Ki ez? A horvátok nem jöhetnek, akkor ez mit keres erre? De a gödörben sem volt senki. Tudja az nekem ollan félelemet adott, hogy el kellett haza mennyi. Mert megijedtem, hogy mi a nyavala vitt engem utána, hogy megnézzem? És még jó, hogy annyi eszem volt, hogy nem mondtam neki: – Adj Isten!

(Miért? Nem szabad hozzájuk szólni?)

Nem, nem szabad háborgatni őket. Azt mondják, hogyha valaki szól nekik, akkor az nem tér vissza azon a napon, honnan jön. Letér az utjáról. És akkor jajgat.

Az én megboldogult apám mindég azt mondta: – Gyerekek, ha illesmit láttok, csak mondjátok: – Szent köröszt törjön meg! Miért bóklász? Csak ezt mondjátok neki!

(Sipos Istvánné Szeles Katalin, 57 é. 1963.)

116.

A. M. Lajos katona volt akkor, aztán jött haza szabadságra. Este volt már, sötét és mikor átért Asszonyvárba, találkozott az öreg Kele Naca néniével. Még köszönt is neki, mert hát szomszédság. Otthon aztán mondja, hogy hát hová mehetett az öreg Naca néni ilyen sötétben?

Akkor mondják nekijje, hogy hát hogyan láttad te a Naca nénit, hiszen az meghalt.

Ugye hát ő közben katona volt, nem hallotta, hogy mi van. Így jelentkezett meg neki.

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 59 é. 1960.)

117. Hazajáró Golobics

Ez a mi szomszédunk a Golobicsék ... Azt mesélik, hogy a Márton bácsi felesége még az ura halála előtt azt kívánta, kérte az urától, hogyha meghal, halála után mutakozzon meg a szomszédjainak. A K. Jancsi bácsinak ugy mutatkozott meg aztán, hogy a fák a földig hajoltak a szelleme előtt. Edesapám meg látott éjjel szürke lovat, egyet ugrott és ő már fenn ült a ló hátán...

Felismerték, hogy az csak a Golobics Márton bácsi szelleme lehetett.
(*Szlávecz Teréz, 11 é. 1959.*)

118. A Miszerné szelleme

Ezt a házat, amibe most lakunk a domborui Miszéréktől vettünk. Első éjjel mikor beköltöztünk, még nem is aludtunk el, halljuk, hogy nyilik az ajtó. Én mondom az uramnak, hogy Gyura hallod? Azt mondja, biztosan a macska ráugrott a kilincsre. De megint csak nyillik az ajtó. Na akkor fölkeltem, lámpát gyújtottam. Nézem az ajtót, be van zárva. Macskánk nem is volt.

Másnap megen. Nyilik az ajtó, de akkor már láttunk, hogy egy magos, fehér ruhás asszony jön be, kőkorsó a kezében. Az uram felemelte a fejét, ránézett, erre az asszony megfordult és kiment. A gazdája volt, aki eladta a birtokát nekünk. Abban az időben halt meg és nagyon sajnálta a szöllejét.

(*Oletics Györgyné Meszlarics Karolin, 50 é. 1963.*)

119. Hazajáró lélek

Apámnak keresztapja volt Hrascsenecz. Volt egy kollégája, eljöttek ide a hegyre. – Gyere velem, – azt mondja – szégyen vagy nem, de én félek egyedül. Földvárban a Petrináék körül volt a pincéjük. Este egy ágyban aludtak, a koma feküdt belül. Azt mondja: – Ha az éjjel mondom, gyujtsd meg a gyertyát, de akkor rögtön gyujtsd meg! Ne kérdezz semit, majd reggel elmeséllem.

Hát éjfél körül, rezgés, dörgés keletkezett. Halla, hogy csikorog az ajtó. Valaki járkált, kopogott. Na, mondja, én most meggyujtom a gyertyát. Azt mondja a kollégája: – még ne! – Nem engedte megnézni, csak amikor a prés csavarját kezdte tekerni, az csikorgott. Akkor mondta: – Na, mast – azt mondja – gyujtsál gyertyát! De nem láttak semmit. Akkor mintha vizes vödröt vágott volna az ajtónak, megen mintha benyitott volna az ajtó. Hullott le e cserép a háztetőről. Kérdeztem megint:

Máskor is szokott illen lennyi?

De az csak azt mondta: Čuj! Čuj! Moči! Hallgass!

Akkor reggel elmesélte, hogy ezt a pincét nem régen vette. Akárhányszor itt alszik, az előbbi gazdája mindig hazajár. A pandurok az ablakon keresztül lelőtték. Aztán a rokonsága eladta... De aztán az is igyekezett megszabadulni tőle.

(*Horváth Iván, 60 é. 1958.*)

120. A préselő kísértet

... még pandurok jártak, aztán volt egy horvát ember, akire haragudtak a pandurok. Az egyik pandur, az ablakon keresztül agyonlőtte ezt a horvát embert, mikor éjjel aludt. Eltemették. Egy másik horvát ember megvette a pincét. Este nem ment haza, istálló is volt hozzá ..., bezárta a lovakat, és lefeküdt, hogy ott alszik.

Elkészítette a vacsorát, lefeküdt. Hallja ám, hogy nagy szél van. A szél bedöntötte a külső ajtót. A fazekak elkezdtek potyogni a falról. Valaki dobálódott. Fazekakat... Durr! ... az ajtónak neki! Majdnem bedőlt a belső ajtó is. Akkor hallja, hogy nyikorog a prés. Veri alá az ékeket. Folyt a must...

Amikor meggyújtotta a gyertyát, semmi... Elfújta a gyertyát, megen préselnek tovább. Egész éjjel így ment, hogy préseltek. A gyertyája má egészen elégett.

Mikor hazament, elmondta, mi történt. Nem hitték el neki. Akkor elhitta a komáját. Elkészítették a vacsorát, lefeküdtek. Megint megkezdődött a szél, a dobálás, kezdődött a préselés. Akkor ez az ember el is adta a pincét. Aki megvette, az lebontotta és ujat csinált a helyére.

Itt, az Asszonyvári-hegyen.

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

121. Szőlőt karózó kísértet

... ezt én nem hallottam, de azt hallottam, hogy éjjel visszajárt karózni az ember. Karózta a szőlőt. Itt halt meg, aztán hazavitték Horvátországba, később már nem jöhettek áti, akkor járt a halott mögység ide karózni a szőlőjét éjjel...

(Molnár Lajos, 13 é. 1963.)

122. Gesztenyét szedő kísértet

Meg volt egy asszony a Futekné, vagy mi volt a neve? Az is horvát asszony volt és volt itt neki szölleje, abban egy szép nagy gesztenyefa. Még most is megvan. Aztán meghalt. Abban halt meg, hogy nem engedték őket többet ide áti. Azon a fán rengeteg gesztenye volt. Éjjel átjárt gesztenyét rázni. Látták sokan. Ott közel van hozzánk az a hegy. Az öreg Szukics is látta, de már az sem él...

(Molnár Lajos, 14 é. 1963.)

123. Dolgozó szellemek

Olyat is láttam már, meg hallottam is, hogy a kapa saját maga kapálta a kukoricát. Világos nappal. Nem fogta senki a kapát. Magától. Ugy vágta a rendet, mind a huszonegy! Embert nem volt látni sehhol. De volt, hogy a kasza egymagában dolgozott, kaszált a réten.

(Ezeket boszorkányos emberek tudják megparancsolni, hogy helyettük dolgozzanak a szerszámok?)

Nem, ez nem olyan. Ezek másvilági, hazajáró lények. Ezek is dusicák. Aratnak, meg ilyesmi. Ugy látjuk hogy magában kaszál a kasza, kapál

a kapa ... Valaki fogja azt a kaszát, fogja azt a kapát, csak az lélek és mi nem látjuk. Másvilágról jár haza a saját földjére dolgozni.

(*Szlávecz István, 14 é. 1963.*)

124. A temetését váró halott

Az apósomnak a temetése volt, Zákányból megjött a kispap. Ugye akkor még a háznál volt a bucsuztató... nem a templomná a cintórium előtt. De az én apósomat ez a kispap sohasem látta, ekkor került ide, a koporsó is már le volt zárva... Akkor mondja az uramnak, hogy nem a maguk édesapja áll ott a keresztuton? Itt előttünk a kapuban.

– Miért, hogyan? – és akkor mondja, hogy ott áll egy ember és elmondta, hogy milyen ruhában van fölöltöztetve, milyen a formája, kalapja meg minden. ... Valóságba, ahogyan az apósom volt. De mink nem láttunk semmit... Akkor a pap azt mondja:

Én nem régen lettem felszentelve, – azt mondja – azért látom. Várja, hogy elinduljunk a temető felé.

(*Bukovics Mihályné Kunecz Anna, 63 é. 1952.*)

125. Fehér kísértet a laktanya mellett

Én úgy láttam, mint hát hogy most magát. Ez kísértet lehetett. Jöttem haza vonattal. Az állomásról erre jöttem fel a laktanya felé, de már úgy este tíz óra után volt, sötét. Egyszer látok egy lány alakot, mint egy lány alak. Olyan ruhában is volt. Mikor ide értek a Trescsény-pincéhez, hát látom én, hogy jön elejbém egy fehér alak. Akkor még mondtam is magamban:

Lányaim, jöttök eléjbém? Jaj, de jól tettétek! – mondom. Ugyis félttem már. – Odaérek hozzá, rá akarom tenni a kezemet a fejére: – nincs semmi. Eltűnt.

Abban az estében a G. Jenő is e. Ő meg itt találkozott velem a szomszédságban Bukovics komaasszonyom előtt. Bukovicsékná a keresztelkedésnél. Ő meg is szolította, azt hitte, hogy az én Terim:

Jó estét Terike! Honnan jösz? – De az nem szól semmit. Aztán a Jenőnél volt egy erősebb pálcá, gondolta, hogy viccből ráüt a Terire, mert ollan egykorosak voltak:

Aaa, az anyádnak! – azt mondja –, hát annyira fölvágsz, már nem is akarsz megszólalni?!

Hanem, amint fölemelte a pálcát, hogy ráüt, eltűnt előle. Egyszerre eltűnt. A Jenőre meg – pedig már legény volt – ollan félelem jött rá, megért hazaszaladni. Azt mondja, ő akkorának érezte magát, mint egy nyárfa. Azt mondja, úgy esett be az ajtón.

(*Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 63 é. 1964.*)

126. A gyermekéhez hazajáró anya

Azt hallottam már mesélni, hogy szülésbe meghalt az asszony és a kisbaba életben maradt, hogy az anyja éjjel hazajárt szoptatni. Az ember hallotta, hogy cucogott a kisgyerek. Itt a patacsinyi őrháznál lakott akkor az a család, a B. bácsiékná volt ez ...

De anyám is mesélte, hogy nem is régen, volt egy kisgyerek, nem tom melyik háznál, aztán az anyja meghalt, és annak az anyja is hazajárt, aztán az apja megfogta...

Azt mondják, hogy az ilyent meg lehet fogni, hogy a férfinak az alsónadrágja, ami van benne madzag, meg a kisgyerek alá való ruhát, pelenkáját kell az ajtóra tenni. Mikor jön az asszony haza, az megfogja.

Aztán, hogy ez az ember megfogta, az asszony még utána hét évig élt. De nem beszélt és nem evett semmit. Takarított, mosott, főzött, mindent csinált és minden este elment hazulról. Csak reggel jött vissza. Éjjel nem volt sehol. De sohanem mondta, hová megy. Nem sirt, csak mindég szomorú volt.

Hogy hol történt ez, azt nem tudom. Anyja is úgy hallotta, hogy ez megtörtént, hogy az ember megfogta a halott feleségit és hét évig nevelte a gyereket a családban. Mikor a gyerek már felnőtt, akkor már nem fogták vissza. De nem beszélt. De azt mondják, hogy nem jó megfogni. Az ember is beteg lett, utána meg is halt.

(Molnár Lajos, 12 é. 1963.)

127. Kereszteleetlen gyerek hangja a sírból

Alsódomborun történt, hogy már a gyerek hét éves volt és még nem keresztülték meg. Mert az apja nagy komonista volt. És a gyerek meghalt keresztség nélkül. Eltemették.

Az én mögyésném a Petrásné mesélte, hogy mikor a következő halott volt a faluban – azt mondja –, eltemettünk a halottat, vége a temetésnek, hallunk, hogy valaki még sir. Gyereksírást hallunk. – Hun, merre? Nézelődünk, hát rágyüttünk, hogy a sirban. A sirban rén a gyerek.

– A pap azt mondja: – Föl köll vennyi a gyereket, de rögtön!

Fölvették a gyereket. Mikor fölvették a földből, akkor elhallgatott. Amikor visszatették a földbe, ott megen sirt a gyerek. Akkor az apja meg az anyja igen könyörögtek a papnak, hogy körösztülle meg.

– Volt időtök – azt mondja – hét esztendőn keresztül. Miért kellett annak a gyereknek meghalnyi keresztség nélkül? Én halott gyereket nem keresztelhetek meg. Ezt már nem tudom megkeresztelni.

– De hát akkor most mi lesz evvel? Mi lesz vele?

– Semmi. Ez a gyermek itt fog sirni, amég az itéletnap nem jön. Ez addig itt fog sirnyi.

Ezt nekem a mögyésném a Petrásné mesélte. Ez most volt a front után mindjárt ... Akkor voltak körülbellü ideáti utoljára, mert aztán hamarossan lezárták a határt.

– Mögyésné – azt mondja – ez tény és való. Nekem higgye el, mer én is ott voltam ... Ez így van, ahogyan én most magának elmondtam.

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 63 é. 1964.)

128. A gyermekét gondozó halott cigányasszony

Ez valamikor nálunk a cigányoknál volt a kompániában. Volt egy kis menyecske és volt egy kis picikéje. A menyecske váratlanul meghalt. Aztán a temetés után minden áldott este hazajött a menyecske, úgy este

kilenc óra tájban. A picinnyét megfürösztötte, megszoptatta és éjfélkor otthagya őket. Közben a férfi ébren volt, kanalat faragott, de nem mert szólani hozzá.

Addig, még elmondta a papnak, hogy mi van náluk. Azt mondja neki a pap:

Ne higj már el ilyen marhaságot! Én majd akkor hiszem el, ha lehuzod lábáról a csizmáját.

Mikor újból jött az asszony, az ura az ajtóban állt és megfogta. Azt mondja, hadd huzzam le a lábadról a csizmát, mert nekem nem hiszik el, hogy te neveled a kis gyereket. Az asszony hánykolódott, nem engedte lehuzni a csizmát a lábáról, addig amig háromszor meg nem szólalt a kakas. Akkor megszólalt az asszony:

Ej-ej, te zsvány! Megettél! *(Cigány szólás. Jelentése: tönkretettél.)*

Aztán még hét évig élt, de néma maradt az asszony. Többet nem beszélt hét évig. Akkor rendesen meghalt.

(Balogh András, 14 é. 1963.)

129. Síró gyerek a gyepüben

Volt itt egy asszony, itt élt Magyarországon. Mikor lezárták a határt, itt maradt. Akkor sokan itt maradtak.

Ennek az asszonynak már lett volna gyereke, de azt eltetette, azután meg már nem lehetett gyereke és szeretett volna. Aztán minden éjjel hallotta, hogy sír a gyerek a gyepüben. Kiment oda, de nem volt semmi. Csend volt. Visszamegy, megint sír a gyerek. Minden éjjel hallotta, hogy sír a gyerek.

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

130. Hazajáró szeszfőzdés

A Jóska öccse az Imre az dolgozott a Pongrácz-féle szeszfőzdében. Egyszer hozott hozzánk egy élő nyulat. Pocakos volt a nyúl. Én kértem tőle, de ingyen nem akarta adni, kért érte öt pöngőt. Na megállj, ezután én sem adok neked ingyen enni! Mert ha jött haza a szeszfőzdéből, mindég egyenesen jött hozzánk enni. Akkor is tökös rétest sütöttem. Én mégis szégyeltem neki mondani, hogy most meg én nem kínállak semmivel... Ugy, hogy evett...

Néhány napra elgázolta a vonat. Meghalt. Azutatól minden második éjjel, ahogyan még életében szokott, jött nálunk. Akkoriban az uram melencéket csinált, sok volt a forgács. Éjjel zörgette a forgácsot. Másik éjjel, este megmostam a fejemet, és ugye este nem jó kiöntenyi a vizet, hát bennhattam a melencében. Akkor meg éjjel malacok jöttek és abból a vízből ittak. Mondom, miféle disznók ezek? Megfogom. De eltűntek a semmibe. Harmadik éjjel mit látok? Imre kergette a nyulat, a nyúl meg mint a kisgyerek sirt...

Akkor eljött hozzánk az ipam. Elmeséltem neki, hogy Imre fia minden éjjel hazajár. Ott is maradt nálunk és az ajtóban feküdt a földön. Megint megjelent. Akkor mondta nekem:

Tudod mit ígértél te, hogy többet nem adsz Imrének enni? De már közel volt a mindenszentek. Azt mondja:

Fogd meg azt a nyulat! Készítsd meg és hívjál hozzá vendégeket! Ugy is lett. Akkor még egy liter bort is hoztunk. Megtartottunk neki a tort. Így azután sohasem jött.

(Balogh Józsefné Orsós Éva, 51 é. 1958.)

131. Bosszúból kísértő menyasszony

Mikor anyyának a nénje meghalt Kollátszegban, már el volt jegyezve. A temetés után ez a legény, aki a vőlegénye volt neki, nem várta meg a jász idejét, udvarolni kezdett egy másik lánynak. Aztán egyik este, mikor ment haza ettől a lánytól, anyunak a testvér nénje megjelent előtte. A legény megijedt, nekiiramodott, de a volt menyasszonya, a halott összevissza tépte rajt a ruhát. Mikor ez a legény hazaért, akkor mákot szórtak ki az udvarra. Ahol a gyerek lakott, oda szórták ki az apró mákot. Aztán többször nem bántotta már.

(Molnár Lajos, 12 é. 1963.)

132. Boller öregasszony szelleme

Ott Murakereszturon volt, hogy a papáék haragban voltak a Boller öregasszonnyal. Mikor az öregasszony meghalt, a mamát megkergette. Kati, vagy nem tudom mi volt a neve..., ott állt a házának a lépcsőjénél és nézte ötét. Aztán azt mondja neki:

– Miért nem megy be?

Az nem szólt semmit, de a mamát egy nagy hideg rázta el.

Egyszer meg a papa jött haza kocsival, füvet hozott haza. A Boller öregasszony meg ott imádkozott a köröszturi körösztná. Ez is már a halála után volt. A papa meggyorsította a lovakat, az öregasszony meg futott utánna... Megkergette az öregasszony. Aztán otthon mesélte, hogy mi történt vele.

(Molnár Lajos, 12 é. 1963.)

133. Jajgató szellem

Én még akkor kislány voltam. Egy zsidó halt meg itt az állomáson. Tyukász volt, és meghalt a vagonban. Csak összeesett. A boldogult néнем meg hónapszámiban volt, jött haza. Éppen a szemiháli bucsu volt. Édesanyám azt mondja:

Gyertek gyerekek, elmegyünk elejbe, evvel az éjféli vonattal jön, hogy hát ne féljen hazajönni. Összeszödölözködtünk vagy nyolcan kilencen. Arra mentünk le körbe az uton, Bólláék felé, akkor még nem volt ott laktanya. De nagy sár volt, éppen bucsu előtti este... A Hajdinyák Pista is jött velünk – máig is élő ember, meg tudja mondani – az ment legelő. Azt mondja: – Jön valaki a sötétben.

Jól van, megálltunk mink, hogy jön valaki. Hogy tudjon kerülni, mert nagy sár van. Az meg fölment a partra, ez a szellem, de hallani valami zörgést, nem lehetett hallani, csak láttuk.

– Ki az? – szólt neki a Pista. Ki az? – csak szólongatta. De vissza nem szólt senki.

Akkor szegény édesanyám azt gondolta, hogy a nagybátyám, mert az meg vasutra járt, odaszólt neki horvátul. (Mert az tilosi lány volt és horvátul beszélt, de én nem szerettem, mindent értettem horvátul is szerbül is, de valahogyan soha nem szerettem horvátul beszélni.) Szóval odaszólt neki horvátul a tesvérjének: – Te vagy? Ti si? Ideš dimo? De az arra sem felelt. Én mentem leghátul, anyám meg előttem. A parton meg állt egy férfi. Ez az ember. És így nézett rám. Akkor félrerántottam anyámat:

– Édesanyám, itt álldogál!

– Aj, ne beszélj, iszem nincs itt senki!

– Dehogyanisnem – mondom, itt van, itt álldogál. Én látom

Ahogy meggyünk tovább, az ember kersztüllépett az uton, be az erdőbe és elkezdett jajgatni horvátul: – Joj meni! Joj meni! – Na, akkor mindenki el kezdett futni lefelé az állomás felé, én meg elmaradtam. Ők látni nem látták, csak hallották: – Joj meni! Joj meni! (*Jaj nekem!*) Ők elszaladtak, én meg csak lassabban tudtam leérni, de akkor nem féltem. Még mikor az állomásra leértünk, akkor is jajgatott...

Na aztán az állomásfőnök azt mondja: – Jöjjenek vissza velem, biztos valami légrádi a bucsuban ivott egy kicsit, aztán eltévedett.

Aj! – mondom. Főnök úr, ha légrádi volna, akkor mért nem szólt, mert én láttam, ott állt előttem. De se magyarul, se horvátul nem felelt. Ha meg néma volna, akkor jajgatni sem tudna.

A Hajdinyák Pista ott lenn is aludt a Hajduéknál, akkor azok laktak ott lenn, ahol most a Jancsi a váltónál. Nem mert hazajönni, mert olyan félelmet adott neki.

Ugy kell Pista – mondom neki –, mért kiabáltál, hogy: – Ki vagy? Ki vagy? – Ment volna a maga útján.

Mert igaz, hogy nem mindenki látja, nem mindenkinek mutatkozik. Valószínű a szőröncsétlen zsidó volt, aki akkor halt meg az állomáson.

(*Sipos Istvánné Szeles Katalin, 57 é. 1963.*)

134. A kalapot elsodró kísértet

Valamikor még a Kokas-csárda működött a hegyen, két ember jött haza éjjel. utközben látják, hogy a horvát mögyés megy végig a pincéje felé. Hát hogyan? Ez a mögyés már meghalt, ki ez, ki megy a pince felé? Aztán hát szóltak neki, gondolták, hogy idegen, aki be akar törni a pincébe. Egyszerre ollan nagy szélvihar kerekedett... forgószerű, hogy az egyik ember fejéről levitte a kalapot és bevitte az agácásba. Azt mondja: – Sőtét van a szentségít, de azért a kalapomat már csak megkeresem! A másik ember azért csak nem engedte. Azt mondja, majd reggel, világossan, nem most, hogy a túske össze-vissza karmollon. De aztán jobb is volt, mert a szellem tönkretette volna. Ugyanis rájöttek, hogy a szomszéd szelleme jelentkezett a pincejénál.

(*Horváth Ivánné Kodricz Katalin, 65 é. 1965.*)

135. Katonák szelleme

Jöttünk egyszer haza este hárman asszonyok. Hangosan beszélgettünk. Ugye én is dohányzok, azok is... De nem volt gyufánk, hogy rágyujtani ... Itt a Magyar Jancsi házánál jön velünk szembe két katona. Ugye járőröznek. Még határ vadászoknak mondták őket. Láttam az arcát, sapkáját, puskát is náluk volt. Odamegyek hozzájuk, mondom:

– Jó estét gyerekeim! Adjatok egy kis tüzet, hogy gyujtsak rá a pipámra!

Nem válaszolnak semmit. Megen mondom nekik:

– Hát legyetek szivessek adni tüzet, hogy rágyujtsak a pipámra!

Akkor már furcsán tetszett nekem, de harmadszor is mondom nekik. De azok nekünk nem feleltek vissza semmit, hanem el kezdtek nyöni fölfelé. Mintha remegtek volna, és mentek fölfelé. Már olyan magossan volt az arcuk, mint az agácás teteje. Na, akkor gondoltam, hogy ezek nem emberek, hanem valami jelenség, a sorturlj. Akkor káromkodtam egyet, hogy az anyja erre, arra ... nem akarom most ezt itt ismételni, ugye mert nem szép, meg nem is szokásom a káromkodás –, na akkor eltűntek. Meghalt katonák voltak, azok késértettek meg bennünket.

(Balogh Józsefné Orsós Éva, 51 é. 1958.)

136. Katonák szelleme

Öreganyám meg egy másik asszony, jöttek haza valahonnan. Ahogyan szoktak is, mind a kettő kicsit be volt állítva... Dohányozni is szoktak és rá akartak gyujtani, de nem volt gyufájuk. Hát mit látnak, két határőr jön előttük. De mind a kettő cigarettázott. Odamennek a katonákhoz és kértek tüzet.

– Adjál egy kis tüzet, hé!

De a két határőr nem szólt semmit. Akkor az öreganyám szól nekik:

– Adjál egy kis tüzet, hogy gyujtsak rá a pipámra!

De ezek nem szóltak semmit, hanem el kezdtek nőni föl. Azt mondja öreganyám, a puskatus akkora volt, több min fél méter széles. Aztán intett a kezével, így (hogy menjenek el). ... Akkor öreganyámék megijedtek, elsiettek ... Azt mondják, ezek a háboruban vesztek el katonák, azok szoktak így járni éjjel, mert nem volt sem apjuk, sem anyjuk, hogy el-sirassa. Aztán azért szoktak így a laktanyához járni. Ha ilyenekre rászól valaki, megszólítják, akkor így megnő nagyra az a szellem. Puskájukkal együtt.

(Ezek nem azok a katonák lehettek, akik nemrégiben a viharban itt meghaltak, rájuk borult a fa?)

Nem, ezek még a háboruban haltak meg.

(Balogh András, 14 é. 1963.)

137. Sarlók a falon

A L. Lajos bácsi mesélte, hogy náluk, mint a tükör futkozott valami a falon. Majd egy évig. Amikor este elfújták a lámpát, az egyik sarokban ugy, mint a mozivászon, világosság volt a falon és sarlók táncoltak rajta.

Más kép nem volt, csak sarlók táncútak... Igen, fehér folt volt a falon és azon, ahogyan a mozis is vetit. Mikor megjött annak az ideje, akkor elmentek, eltűnt.

Azt mondták, kísértet, valaki hazajár. Biztos az én öreganyám volt. Az szokott hazajárni. Minálunk is egyszer kopozta éjjel a kukoricát. Hallottuk. Csak hallottunk. Mást nem csinált, csak kopozta a kukoricát. És reggelre már egy melence kukorica volt. Odatette az asztalra. Mert tudja, az már olyan vak volt öregségire, hogy nem igen látott. Félig-meddig vak volt már, mikor hát már meghalt.

Aztán mindenkinek megígérte: – Ha én meghalok, megijesztelek beneteket! – Nekem meg azt mondta mindig: – Lálíka! Gyere haza! Kapsz valamit! – mikor vittem neki a tejet, mindig kaptam száraz szilvát. Aztán mindég mondogatta: – Te ne félj! Téged nem ijesztelek meg, te jó gyerek vagy.

Jobban tudott horvátul, mint magyarul, aztán nekem nem mondta Lali, hanem Lálíka!

(Molnár Lajos, 14 é. 1963.)

138. Halott jóbarát a lakodalomban

Beszélték, hogy volt egyszer két jóbarát. Mintha testvérek lennének. Abban egyeztek meg, hogy még akkor is elhívják egymást a lakodalmukba, ha valamellik előbb meg találna halnyi. Hát az egyik meg is halt fiatalon. A másiknak eljött az esküvője napja, a menyasszonyának elmondta, hogy neki ígéretje van meghívni a barátját a lakodalmába. Ki is ment a temetőbe a barátja sírjához, és ott azt mondta a sír felett, hogy hát barátom nem felejtettem el, amit ígértem neked. Eljött az esküvőm napja, gyere, vegyél rajta részt! Erre a sír megnyillott és kijött belőle a barátja. Azt mondja:

– Szerencséd, hogy megtartod az ígéretedet. El is megyek veled a lakodalomba, de hozzám senki ne szóljon, nekem senki enni és inni ne adjon!

Ugy is volt. Egész éjjel ott volt a lakodalomban, senki hozzá nem szólt, ő sem beszélt senkivel. Hajnalban, mikor kukorékoltak a kakasok, a halott legény meghajolt és eltűnt.

(Kele Györgyné Marics Anna, 42 é. 1965.)

139. Halott vőlegény

Ezt is a nagypapa mesélte, hogy egy lány menyasszony volt, és a vőlegényit elvitték a háboruba.

Nagyon sirt érte. Asztán elment a javasasszonyhoz, hogyhát mondja meg önéki, vesse ki kártyábu, vagy öntse meg, hogy meg tudná azt, él-e vagy meghalt-e a vőlegénye?

Akkor a javós azt mondta neki: Menjen a temetőbe, ásson ki egy koponyát és azt tegye este napnyugtakor főznyi. Főzze éjfélig. Tizenkét órára annak ott kell lennyi.

Közben a lány nem magyar koponyát ásott ki, hanem német koponyát. Ez Jugoszláviába történt, szóval Horvátországban.

És aztán ahogyan főzte a fejet, ugye az nem magyarul mondta, hogy: „Gyere, gyere!” hanem németül: „Komm, komm-komm, komm-komm!” Ahogyan forrt.

Egyszercsak odaállit a katona tiszta fehér lovon. A vőlegénye és beszél a házba:

– Holtnak holt a barátja, elevennek eleven a barátja. Kedves eleven barátom, gyere ki!

Akkor a lány kiment. Azt mondja:

– Szedd össze a ruhádat – azt mondja –, és gyere velem!

A lány hamar összekapta a ruháját, belekötötte egy kendőbe.

– Gyere, ülj föl a lóra!

Szép holdvilág volt. Földobta a lányt, a menyasszonyát a lóra. De a lánynak gyanus vót nagyon, mer azt mondta mindig, ugy ahogyan vitte lóháton:

„Szépen süt a holdvilága,
Szépen sétálnak a holtak.
Édes rózsám, félsz-e tőlem?”

A lány meg mindig azt mondta:

„Nem félek, velem a jó Isten.”

Első vót a jó Isten!

„Velem van a jó isten és te is!”

És az nagyon messze elvitte. Olyan messze elvitte, hogy hát hírét se hallották annak a vidéknek, ahol meghalt kinn, valahol a fronton.

Amikor odaértek a temetőhöz, ott a ló eltűnt alólluk. A földön volt a lány is meg a férfi is. Odaértek egy sirhalomhoz, a sirhalom nyitva volt. Ugy, mintha ki lett vóna ásva. Ugy szét volt nyilva. Azt mondja a lánynak:

– Menj le!

– Jaj, – azt mondja – aranyos bogaram, én nem megyek le! Menny le előbb te, majd – azt mondja – te leviszel engem.

Hát a lánynak azért a jó Isten adott észet. A vőlegénye lement előbb, akkor a lány ledobta a nagy cuccot neki. Amig az azt tépte, addig meg a lány elmenekült.

Hát, hová menekült? A falu végén a legszélső háznál világ volt. Hát oda ment be.

De mér volt ott világ? Azért, mert ott is halott volt. Ugye a halottas szobába egész éjjel világónak. És nem a másik szobába ment be, ahun az élők voltak, hanem oda ment a halottas szobába. Odabújt a kályha mellé.

Egyszercsak odaáll ám a halott az ablakhoz s megveri az ablakot, ott ahol a halott fekszik az ágyon:

„Holtnak holt a barátja,
Elevennek eleven.
Holt barátom, add ki azt az elevent!”

Akkor a halottnak a keze megmozdult az ágyon. Mikor másodszor mondta, akkor fölült. Amikor harmadszor is mondta:

„Holtnak holt a barátja,
Elevennek eleven a barátja.
Holt barátom, add ki azt az elevent!”

Akkor fölült a halott úgy, hogy a lábai lelógtak.

Az alatt az ágy alatt, ahol a halott feküdt, az alatt meg kiscsibék voltak. Ojjanyok, hogy már kukorikótak a kis kokasok. Mikor kiszaladt az egyik kis kokas a szoba közepire és elkukorikóta magát.

Akkor azt mondta a halott vőlegény:

– Köszönheted a holtak kutyáinak, hogy a holtak kutyái elugatták magukat. Majd megtanítanálak arra, hogy kell egy holtnak békét hannyi!

Ez nem vicc. Öregpapa ugye, az megjárta a világot, a nagy Uristen tudja merre nem járt, hogy jártak zenélnyi. Nemcsak ő, többen is innend. A többiek még előbb meghaltak mind az öregpapa.

Na, aztán hét évre került haza a lány. Ugy, hogy évről-évre ment mindig szögányi tovább, tovább. Igy ért haza a lány a hazájába hét év után.

(Zsin Jánosné Gerencsér Anna, 55 é. 1964.)

140. Kalózok szelleme

Ez meg Fiumében történt, még az első háboru előtt. Valamikor az egész kalózcsapatot megsemmisíthették, kilőtték őket, hogy meghalt az egész. Belefulladtak a tengerbe. Aztán a magyar hadihajó éjjel kint volt a tengeren, őrt álltak. Látták, hogy egy kalózhajó jön feléjük, rajta az egész kalózcsapat.

Ezek meg belelőttek ágyuval, de nem találták el. Akárhogyan célóztak, nem találták el őket. Mert ez már csak a szellemük volt. Hajóval jöttek feléjük, aztán el is tűntek.

(Szlávecz István, 13 é. 1964.)

141. A kísértet borotválni akar

Volt egyszer egy ember, aki nem beretvált meg senkit életében. Amig élt. Amikor meghalt, hazajárt és mindig egy másikat meg akart beretválni. És aztán sikerült neki, hogy megberetválta ... De eddig nem volt nyugta. ... Addig haza kellett neki járni, ez volt a büntetése, amég egy élő embert nem beretvál ...

Na aztán, akihez bejárt éjjel, panaszkodott ugye itt is, ott is, mert nem volt nyugvása. Akkor a pap mondta neki, hogy engedje magát egyszer

megberetválni, akkor többet nem jelentkezik. Igen, aztán többet már nem jelentkezett.

(*Balogh Máttyás, 45 é. 1963.*)

142. A lókupec megborotválja a kísértetet

Ez való igaz, hogy megtörtént...

Meghalt egy ember egyik faluban. Három családja volt, de ügön gazdagok voltak ezek. A gazda 40 éves korában meghalt. El is temették. Aztán ez az ember minden este hazajárt zörgetni a padlásra. Mindent felforgatott, borogatott, dobálózott... Egy ideig azt gondolta a felesége, hogy talán patkányok. Később olyan nagy félelmet adott neki, hogy éjjelre nem mertek maradni a lakásban. Mindég máshová mentek aludni.

A harmadik faluban egyszer nagyvásár volt, egy kereskedő, egy ilyen lókupec tiz csikót hajtott arrafelé. Éppen ott éjszakázott meg, ahol ez az ember meghalt. Szólt a menyecskének, hogy adna-e neki szállást éjszakára?

Adok én szállást szívesen magának – azt mondja az asszony –, de hát én itt éjszakára nem maradhatok, mert a halott uram minden éjszaka hazajár.

Azt mondja a kereskedő: – Én még illent ugye láttam, majd itt maradok én, engem ne féltsen.

Ott is maradt és magában kezdett iszogatni, szórakozni. Egyszer csak úgy éjfél fele zörögni kezd a padlás. A kupec megszólalt:

– Ki vagy? Mi vagy? Ha ember vagy, gyere le, mond meg mi a bajod! Ne zörgess nekem ott a padláson! Nem tudok tőled aludni.

Erre kinyilt a plafon és a lyukon leesett egy láb, a második láb, harmadszor a test, negyediknek a kezek, ötödiknek a fej ...

– Na, ha már mindenestől lent vagy, akkor mond meg, mi hiányzik még neked? – kérdezte a kupec, ez a lókereskedő.

Az meg nem szólt semmit, hanem mutatta a gerendán a pamacsot és a borotvát, hogy borotválja meg. A kereskedő meg fogta, bepamacsolta, megborotválta. Mikor kész volt, akkor sem szólt semmit, hanem mutatta, hogy most majd ő borotválja meg a kupecet.

– Tessék, csináld csak a kedvedet! Ugysem volt reggel üdöm hogy lehuzzam az arcomat. Legalább nem löszök ujjan szőrös. Azzal odaült és hagyta magát megborotválni. Na, akkor megszólalt az ember:

– Látod, mennyi vagyonom van, mennyi értéket hagytam én itt a családomnak meg a feleségemnek? De még annyit sem tettek meg, hogy megborotváltassanak. Szakállasan temettek el. Azért kellett nekem zörgetni, mert addig nem engedtek be a menyországba, még valaki meg nem borotvál. Nagyon hálásan köszönöm. Reggel menj föl a padlásra, ott a sarokban van egy gölöncsér fazék, benne rozsdás szög van, de alatta aranyat találsz. Az a tied. A családomnak meg mondjátok meg, hogy nyugodtan jöjjenek haza, nem zavarom többet őket.

– De hát ezt nekem úgy sem hiszik el – mondta neki a kereskedő. Erre az ember ráütött a kezével az asztalra és a helye megpörkölődött. Ott maradt a keze nyoma. Erről elhitték a kereskedőnek, hogy mi történt az éjjel.
(*Balogh Ferenc, 1960.*)

143. Halál Magyaródon

Magyaródi (*Zala m.*) volt az illető, aki megen látta a halált. Ment este valahá a temetői uton a templom felé. Egyszer nagy fényesség jelent meg. Háromszor feldobta magát az égre, a temetőből... Ez az ember meg kíváncsiskodott. Mi lehet ez? Bő ingben volt, „kacér” volt a vállán, hitvány, rossz kalap a fején...

Egyszer csak hallja, hogy megy valaki előtte, meg látta is: fehér ruhában megy a halál... Jába próbált valamerre kitérni. Kétszer végigcsalta a falun, csalta a temető felé. Akkor valahogyan bemenekült egyik házba. Annak olyan kis ablakja volt, mint hát régen szokott zsuppos házaknak... A halál ráborult az ablakra és belesett. Az ember meg a kalapját ijedtében rászoritotta a szemére, hogy ne lássa. A halál meg beszólt:

Ha te nem is látsz engem, de én látlak!

Közben megszólaltak a kokasok. Így az ember megmenekült.
(*Zsin Jánosné Gerencsér Anna, 55 é. 1964.*)

144. Időjárás és halott

Azt szokták mondani, hogy az időjárást és a szelet nem szabad szidni. Mert ha valaki meghal és akkor fuj a szél, azt mondják azért, hogy amíg élt, mindég szidta a szelet. Ugy, hogy addig fuj a szél, amíg el nem temetik. Mondjunk, ha három napig nem temették el, akkor három napig fujt a szél.

Ezt én magam is tapasztaltam. Mikor meghalt az öreg Kele bácsi, akkor is. Így nyáron halt meg, és amíg el nem temették fujt a hideg szél. Mert életiben mindég azt mondta:

A fenyé egye meg ezt a ronda üdőt! – mert ő mindig fázott, ha fujt a szél, vagy esett az eső.

De mikor az öreganyám meghalt, akkor is esett az eső. Annak is szokása volt mindég szidni az időjárást, ha nem tudott kinn dolgozni. Öreganyám így ősszel halt meg, mikor reggel mentünk iskolába, még szép üdő volt. Közben meghalt öreganyám, mire mentünk haza az iskolából, olyan nagy havasesső kerekedett, annyirán fujt a szél, hogy aligság tudtunk hazamenni. Akkor mondták, hogy a havasesső annak a haragja volt...

Meg azt is mondják, hogy ha nagy felhő van, nem szabad kézzel rámutogatni, meg akkor sem, ha szivárvány van. Nem szabad ujjal mutogatni rá, csak ököllel kell mutatni mindenre... Énrám rám is szoktak kiabálni, mikor ujjal mutattam rá.

Akkor sem, ha villámlik, nem szabad odamutatni, mert akkor legközelebb abba is belecsap a villám, aki mutassa...

(*Kele János, 14 é. 1963.*)

145. Hazajáró lélek elküldése káromkodással

Ez a M. J. felesége e. Lássza az mög itt jajgatott a mj ablakunk alatt. (Halála után – a gyűjtő megj.) és tuggya, mindég éjjel. Éppen a mönyem, a kis Marika lánnya vót állapotos..., azé olyan gyelös neköm... Aztán halloom úgy félálom közbe: Jaj, jaj! Jaj-jaj-jaj! De pont mindig fél tizenkettőkor jajgatott... Mögyök az ablakhó. Gondútam, hogy a mönyem. – Bözsi! Bözsi! – Nem szól semmit. Megint káttok: – Bözsi! – Tessék – aszongya. Hát te jajgattá? Valami baj van? – Én nem – aszongya.

Megint másnap féltizenkettőkor. Megint az a nagy jajgatás. Akkor má nem möntem ki. Mindig monta az uram: – Köccs föl csak ha jajgat megint! Köccs föl – aszongya! Majd én elbúcsúztatom! Hát aztán negyedik éjjē – tudgya akkor má kezdtem fényi –, megintcsak: – Jaj-jaj! Jaj-jaj! – Na, akkor kiment ez az enyém: – Megáj – aszongya –, majd én elbúcsúztatom... Ki is mönt, és akkor ügön csunyan káromkodott: – „Az anyád ēre meg āra! Mit jajgacc te itt? Mi keresnivalód van itt? Ha Istenhöl térté, ne jajgass, már nincs keresnivalód itt! – Ollan csunyan káromkodott az én uram, hogy hát má neköm rosszu esött, engem is sértött az a csunya szó. Mer különben úgy nálunk nem vót szokás, ő sem vót káromkodós... És többet aztán nem is gyütt. Többet sohase.

(Sipos Istvánné Szeles Katalin, 57 é. 1963.)

146. Oltárcai kísértetek

Nem Gyékényesen volt ez, hanem Oltárcon. Hallotta hirit Ótárccnak? Anyámék ott laktak, és ölfát vágtak egy ilyen nagy erdőben. Mentünk az urammal hozzájuk. És a faluban nem kaptunk sehol szállást. Fialalok voltunk. Szépen fél voltunk öltözve, de szállást nem kaptunk sehol sem, sem a kocsmánál, sem a faluban. Akkor találkoztunk egy asszonnyal, annak német ura volt. De az az asszony nem volt több, mit mondjak? – huszonöt vagy harminc éves. Az ember meg volt hetven. Akkora volt a birtoka, mint mondjuk egy rendes major. Ezért a nagy gazdaságért az asszony összekerült az öreggel. A birtokért. Mert tudja, hogy van? Aztán ez az asszony valami hat marhát hajtott a kúthoz itatnyi. Este volt. Azt mondja a Ferkó: – Gyere – azt mondja – iszok egy kis vizet, akkor pedig menjünk anyádhoz. Menjünk ki – azt mondja – az anyádhoz. Menjünk ki az erdőbe.

– Jaj – mondom – én nem megyek. Korom sötét van. Én nagyon félek. Én nem megyek. – Féltem, mert tudtam, hogy mint és hogyan... Tessék, igyanak – azt mondja az asszony – csak igyanak nyugodtan, de há valósiak magik, hát hogy ilyen késén...? Mondjuk, hogy hát Légrádra, mert a Dráva partja inne az állomási oldalon is valamikor még Légrád volt. És hát kihő iparkodnak? – Mondjuk, hogy hát a cigányokhoz.

Jaj, hát az inne még két óra járás az erdőben. Hanem tudják mit, jöjjenek hozzánk, és majd ottannék a szénában elalszanak. Nyári üdő volt, ugye meleg, aratás. – Adok egy pakrócot is és avval takarózhatnak. – Mink meg hát örültünk ugye, hogy van szállásunk.

– Hát hun lakik maga?

– Itt az erdő szélén – azt mondja. Nézzék ott azt a nagy házat. – Nem volt igen messze, de nem volt közel sem.

– Hát aztán, van-e család? – kérdezi a Ferkó. Hányan laknak ottan?

Én magam – azt mondja – az urammal...

– Anyáméknak vittünk egy pint pálinkát, az asszonyt is megkínáltuk... Megyünk oda. Láttuk gyerek nincs, csak az öreg. Németül beszélt, mert német volt, de magyarul is tudott csak nem tisztán. Mindjárt mondja az asszonynak, hogy kínáljon bennünket vacsorával. De nem voltunk éhesek, mert volt nálunk szalonna és kenyér. Lehetett már tíz óra is. A Ferkó elbeszélgetett az öreggel:

Volt családom – azt mondja –, hét családom volt, de elszéledtek mind. Nem lakik itt senki, csak én meg a feleségem ..., de nem vagyunk megesküdve, csak össze vagyunk állva. De majd ezután megesküdünk – azt mondja.

Hát aztán jó sokáig elbeszélgettünk. Lehetett éjfél körül az idő. Ha én azt tudom, hogy mi lesz, akkor aludtunk volna ott a konyhában. Kimegyünk a pajtába, az asszony leteríti a szénára a pakrócot. Azt mondja a Ferkó:

Na most jó helyünk lesz, – azt mondja. De az asszony alig hogy beért, tanító úr, téglával, kavicsal dobáltak bennünket. – Jaj nekem – mondom –, jaj nekem! – Mindjárt a kezemet tartottam a fejem fölé, hogy ne üsse a fejemet. – Hát mi ez? Istenem ez mi lehet?

Egy kátula gyufa volt nálunk, de a gyufa nem gyulladott meg, hanem csak szikrázott. De nem láttunk semmit se, csak az a nagy dobálás. A Ferkó meg azt hitte, az öreg dobál.

– Az anyád szentségét! – azt mondja. – Ilyen bolondot csinálsz belőlem? Akarsz verekedni velem? Ez a szajha azért hívott ide engemet? No, megállj!

Akkor a Ferkó leugrott, de én nem mertem se fölmenni, se lemenni. Akkor a Ferkó az ölébe kapott engemet, hogy hogyan mentünk, már nem tudom, de már nem is a mi hangunkon voltunk, mert kiabáltunk nagyon. Odamegyünk az ajtóhoz, Ferkó rúgnyi kezdte, meg ütni is, de kint nincs senkise.

– Engedj be öreg! – De az öreg már mindjárt tudta, hogy mink miért vagyunk ott.

– Mi van? – azt mondja.

– Az anyád szentségedet, hun adtál te nekem helyet? Akarsz velem verekedni? Na, verekedjél! – azt mondja.

– Ne bánts engem fiam, gyertek be, majd meg fogom nektek mesélni, hogy mi történt itt, biztos az a jelenség történt.

Bementünk. Lámpát gyújtott az öreg. Leültünk, én remegtem. Ha tovább kinn vagyunk, én szívbajt kapok. Na aztán vizet adtak ezek. Akkor meséli az öreg, hogy két fia kaszával ..., egymást elpusztították. A birtokon nem tudtak megegyezni. – A lányom temette el őket itt a ház mögött. És mikor szántottak, egy ember megtalálta őket, a két fiú holttestét. Azóta akárki jön – azt mondja – vidéki, megjelennek. Én már hozzá vagyok

szokva. A két testvér – s azt mondja – akárki vidéki jön, a két testvér mindjárt megjelenik.

Hát kérem, tanító úr, ez történt velünk Oltárcon.

147. A szellem eltávolítása káromkodással

Ha szellemjelenég van, akkor legjobb minél jobban káromkonnyi: „Adni rá az áldást!” Ha valaki imádkozik, annál jobban jelentkezik.

Ezeknek csak addig van hatásuk, amég a kokas meg nem szólal. Meg a világosságra is eltűnnek. Akár egy gyertyafényesség..., vagy ha van zseblámpa is elég már, akkor eltűnik.

(De a káromkodás sem egyforma, mit kell belevenni, hogy hatása legyen?)

Az Istent...! De nem akarom azt kifejezni, hogy kicsinyállon vele, de szokták esetleg a ló mindenségít is beleavatnyi...

148. Tréfás ijesztgetés a szellemekkel

A Gyula bácsi még gyerek volt, amikor jöttek haza Beleznáról és az erdőn láttak olyan vén korhadt fát, hogy a sötétben világított. Ilyen foszforos fa volt. Aztán kifaragtak belőle két emberalakot, marhaságból. Aztán odaállították a G. háza elé. Így egymás mellé. Este jön haza a G. az erdőről, nézi. Minél jobban nézi az ember, annál jobban úgy láti, hogy jönnek feléje. De a G. nem ijedt meg. Megkerülte őket, hát látja hogy két fadarab. Akkor odatette az ablak elé és szólt a feleségének:

Gyere nézd meg, ott van az anyád!

A felesége meg úgy megijedt, hogy összeesett.

Aztán Beleznán is megcsinálták ezt, odatámasztották a falnak. Az ember meg hazajött a puskával belelőtt. Mikor hallotta, hogy koppan a fa, akkor látja, hogy ez ilyen világító fa. Tudta már, hogy csak vicc volt. Az is megmutatta a feleségének, hogy mi jár az ablak előtt. A felesége meg megijedt.

(Molnár Lajos, 12 é. 1963.)

c) Fehér gyász (bela žalost)

149. Fehér gyász

Akit színes vagy fekete ruhában temetnek el, annak a másvilágon addig kell mosni azt, amíg fehér nem lesz.

(Bukovics Mihályné Kunecz Anna, 53 é. 1952.)

150.

Akit nem fehér ruhában temetnek el, annak a Jordán vizében addig kell mosnia a másvilágon azt a szünös ruhát, amég az ki nem fehéredik. Addig annak a léleknek nincs nyugovása.

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 58 é. 1959.)

151.

Akit fehér ruhában temetnek el, abból fehér galamb lesz, akit feketében, abból fekete galamb. Elöl repülnek a fehér galambok, hátul a feketék. A feketék sohasem érhetik el a fehéréket.

(Gerencsér Rózsa, 14 é. 1950-es évek eleje)

152.

Kiket fehér ruhában temetnek el, abból lesznek a fehér galambok, akit feketében, azok fekete galambok lesznek. A nagy víz felett elöl repül a hét fehér galamb, utána a hét fekete... A feketék sohasem érik el a fehéréket.

(Baski Györgyné Musztács Éva, 48 é. 1962.)

153.

Akit fekete ruhában temetnek el, az nem mehet együtt a fehéréekkel, az mindig hátul marad és sir, hogy hát nem mehet a többiekkel ... Azért felénk jobbra fehérben temetik el azt a halottat, máig is. A lányok már a staférunghban el szokták készíteni azt a fehér ruhát, amiben majd akarja hogy temessék. Ha asszony, akkor az esküvői fehér ruháját teszi el, hogy ha öregasszony is lesz netalántán ha megéri, akkor is azt adják rája, mert az fehér... De mára már nem annyira tartja a nép.

(Sipos Istvánné Szeles Katalin, 53 é. 1959.)

154.

(Mi az a vilan?)

Mi az? Az a szömfödél, csak nálunk régiesen így mondták. De ez nem ám bolti szömfödél, hanem takácsszütte. Az enyémet még a beleznai takács szütte. Szép széles, bordó him volt rajta.

Szép pamukos vászony, három szeles. Az egyik oldalán, ami a halott jobb oldalán takarja kívül a koporsót, azon ollan negyven-ötven centis szélességben van him (himzés). Piros vagy fekete is lehet... De csak az egyik oldalán, az marad kívül a koporsón. Régebben ezt is előre megcsináltatták. A mönyecske már több villant is vitt férhöl, hogy hát a halottjait lögyön mivel eltemetni... Mastannék már jobbra el is marad, a boltba vöszik a szömfödelet. De hát ugye, az akkor már nem villan. (Más hangzásban: Villan, villany.) Ugye ez talán horvátosan van, de erre a magyarok is csak így hitták, hogy villan. Mast már nincsenek takácsok, se szűjőszékek. Legutóbb az öreg Bodecet temették még villannal, meg a Kokas Naca néninek is volt még. Az enyémet eladtam, köllött a pénz, aztán valami kanizsai embörnek ügön mögtetszött és eladtam neki. Bánom már, de hát a jó Isten talán csak nem ver meg, hogy a szögénység miatt el kellett adnom.

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 58 é. 1959.)

d) *A halottak megvendégelése*

155. A halottak megvendégelése

(Szoktak-e hazatérő lelkeknek kitenni valamilyen ételt mindenszentek éjszakáján?)

Szoktunk. Hát hogyan szoktunk volna! Ha sütünk tésztát akkor, azt ott hagyjuk éjjel az asztalon. Akkor egy kis pohár bort, azt is ... Akkor ugye azt mondom, hogy ez legyen a dusicáké. Legtöbbször horvátul szoktam mondani, mert úgy hallottam: V ime Jezusa, to dam za dušicama, nek jede ime Jezusa, to dam za dušicama, nek jede i piju... (Ezt a Jézus nevében a hazajövő lelkeknek adom, hogy egyenek és igyanak.)

Mert hát ha valaki nem ad nekik, akkor azt mondják, hogy hát az a halott mikor hazajön látja, hogy üres az asztal, akkor a túlvilágon az a lélek nagyon szomorú. Szomorú, hogy hát már elfeledkeztek róla, vagy már annyira szegények, hogy már egy falat kalács, vagy egy pohár bor sem jut a számukra. Ezt mi tartjuk máig is.

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 63 é. 1964.)

156. Dusicák

Mindenszentek este egy pohár bort meg egy tányérba sütemént szoktunk tenni az asztalra. Lehet rétes, lehet kalács..., meg egy pohár bor a halottaknak tiszteletére. Azért, hogy abban az éjjelben megjön a hozzátartozó halott lelke, aki eszik is, meg iszik is egy kicsit. Éppen csak annyit, hogy észre sem lehet venni.

Nem szoktunk hozzá mondani semmit, hanem másnap reggel, akkor a családnak minden tagja egy kortyot ivott belőle meg ettünk a kalácsból.

Mifelénk most is megvan ez a szokás. A mi családuk otthon már nem beszél horvátul, értenyi érték én is, de már csak magyarul beszélünk a gyerekekkel. De azért ezt úgy mondjuk horvátul: hogy hazajönnek a dusicák.

(Musztács Istvánné Navracsics Mária, 43 é. 1964.)

157. A halottak étele

Mindenszentek este kalácsot kell sütni és azt éjjelre az asztalra kell tenni tányérba, meg ahány halott van a temetőben, annyi pohárban önteni bort... Én máig is meg szoktam tartani. Előveszek az ünneplős abroszt, himes abrosz, akkor szoktam leteríteni. Mikor megvacsoráztunk, akkor minden halottunknak tálaltam tésztát meg hát bort is ... Akkor szoktam imádkozni a megholt rokonyokért és ráteszem az asztalra, a terített asztalra a kalácsot, bort. Bizony, hát ez régi szokás már, de én megtartok ...

Még szokott is az öreg bolondozni, az uram, hogy te meg vagy bolondulva – azt mondja – aszt hiszed, majd a halottak ezt elfogyasztják? Na majd megnézem én azt a bor, meg-e itták...? De azért reggelig nem bántotta, én meg reggel hamar visszaöntöttem az üjebbe...

(Horváth Mihályné Mihóczy Margit, 54 é. 1963.)

158. Halottak misézése a szentmihályhegyi templomban

Ezörkilencszázötvenkilencbe tűzországba vótunk. Abban az üdőben kötelező vót, még az aratás tartott..., a szentmihályhegyi templomná. Az a legmagosabb pont a környékbe. Hát ki vótunk írva, éccaka leginkább a férfiak. Akkor éppen a Pongrácz Antallā vótunk másodmagammā. Egyik a másikat fölvtva aluttunk. Egyik éjfélig alhatott, a másik éjfélt után. Hol aluttunk? Behúzóttunk a cintóriumba. Hát aztánnék megjött az éjfélt, elmúltott egy. Én vótam a soros, nem aluttam. Fújt a szél, jött a vihar, (...) egyszercsak hallom, hogy a templomba bent, a padok csúsznak össze, szalannak a lépcsőn föl a kórusba..., énekűnek. Má olyan zsinagóga hangon. A harmónium szépen jácca a hozzávalót...

Figyelök. Mi ez? Talán mögkisérül a szellem? Így mondom magamban. (...) Bekapcsullom a villanlāmpát. Csönd. Gondútam, hogy talān a templom gondozója, a dékánék bemöntenek a másik ajtón. Elojtom a lāmpát, újból...! Zirgett-zörgött ott benn. Eközben megnéztem a sekrestye ajtót is: be van zárva, nem látszik semmi. Most mit csinájjak? Ezt mög hiába zörgettem, ébresztgettem. (A társát, a gyűjtő megjegyzése.) Nem hall semmit, csak alszik. Végre is kíváncsi vótam, hogy na! Most a lāmpafény hatásos-e? Mint hallottam a régi öregektű. Hát vót. Még égött a lāmpa, addig nyugodt vót minden, nem vót hallani semmit. Elojtom a lāmpát, megint ékezdték. Énekűtek is, de hát nem lehetett kiérteni, hogy mit. Fogom megin a lāmpát, bevilágítottam a kujcslukon. Nézem. Az örökmécs ég. ... a padok a helükön vannak. Nem látok semmit. Elojtom a lāmpát. Újból megin csak gyűnnek. Eszembe jutott, hogy meséték, hogy éjféltájba szoktak a halottak itt misét tartani... Akkor má kezdem féni, meg fáztam is. Nagyon mérges lettem. Összeszittam az Istent, meg azt is aki kitalálta, hogy a templomná lögyön az őrség. Ha hiszi, ha nem, egyszerre csönd lett. Utána má nem hallottam semmit. De harmaccorra káromkottam, mikorra elmentek. Belekevertem űket úgy, hogy még az angyalokat is az ördögökkē egyűtt. Ezt az öregektű hallottam, ha ilyen mutatkozik, illik, nem illik, káromkonyi köll.

159. Túri Jóska bácsi és a halottak miséje

Én erről a Turi (Horváth) Jóska bácsiról hallottam e. Ismeri milyen valásos embör vót. Dékán, harangozó vót, amúgy ügön szentös. Azt mondják, hogy egyszer éjféltájban ment haza a templom mellett. A temetőná. Látja, hogy a templomba fényösség van. Világosság az ablakba. Azt gondúta, hogy égve felejtötte a gyertyákat talān, mert délután valamit csinát a templomban. Benézött a kulcslyukon, mög azon az öreg ajtón repedésök is vannak... Hát látja, hogy a templom telle van népekkē. Szól az orgona, énekűnek, az oltárnál misézik a pap! Ej! Mi van itt? Nincs ünnepe, nincs semmi... éjféltkor? Látta, hogy ezek hóttak. Többeket meg is űsmert. Rokonyjai is vótak köztük. Azt beszélük, hogy a Jóska bácsi bizony nagyon megjíedt. Mert ugye ha észrevöszük, hogy eleven embör

látja őket, akkor vége... Eszibe jutott, hogy ilyenkor káromkodni köll. Szögény Jóska bácsi – nagyon jó embör vót –, de hát bizony ő is káromkodott egy nagyot. Azt mondják, úgy akkor a jelönség mögszűnt. Egyszerre vége lött. Eltűntek. Pedig hát szent embör vót, mégis... Azt mondják, ilyen esetben így lehet...

(Mégis hát milyen kifejezésnek kell a káromkodásában lenniük, mert hát a káromkodás sokféle lehet?)

Hát az Isten ne verjen meg a szólásért, nem szeretném kimondani..., vagy az Isten, vagy a ló mindönségét bele köll vönni, hogy mi csinyállon velük.

f) Túlvilágjárás

160. Legendák a zákányi papokkal kapcsolatos alvilágjárásokról

Vót ittenék Beleznán egy ügön szentös embör, ugy tudom, hogy Bakáni Ferkó bácsinak hitták. Járt így illen bucsukra, szent helekre. Tarisznya szokott lönni a nyakába mint a régieknek, még bögyatyába járt.

Egyszer elmönt a kanizsai vásárra. Mikor hazafelé jött gyalog, ott ahol Mórachelná elágazik az út Belezna felé, valami kis fekete kutya jött elibe. Aztán ott ugrándozott, hizelgött a lába előtt. Még dobott is neki önni: – hogy na kis kutyám neköd nincs gazdád?

Ahogy a kutyával így foglalkozott, egyszer azt vöszi észre, hogy valami ismeretlen helön jár. Nagy rétön vezetött egy gyalogút, a kutya mög csak ugrált előtte, csalogatta. Este lött mire egy nagy kastély féléhöz ért. Ott már várta egy úrféle embör.

No – azt mondja – már vártuk magát.

Avval bevezették egy hosszú folyosóra. Ott kinyitottak előtte egy ajtót és azt mondták neki:

– Üsmeri maga ezt az embört? – azt mondja.

Ő rögtön mögüsmerte a zákányi öspöröst, a B.-t. de szöllani nem mert neki.

– Nézze. Ez az embör ügön rászógát erre – azt mondja. Elkárhozott. Ennek a pokolba a hele. Elkárhozott. De addig nem férünk hozzá, még valami szent embör a nyakabu a stólát ki nem vöszi – azt mondja.

Az öspörös mög intött a fejével, hogy ne! De nem szólt semmit. A beleznai embör gondúta, hogy nem bántja, nem nyúl hozzá, mert mögsajnálta a papot, de akkorra már sokan voltak ott az uriembörök, aztán fenyegetni kezdték – azt mondja –, hogy nem eresztik haza, ha mög nem töszí. Erre félrefordította a fejét, aztán kirántotta. De azt a sírás, ordítást, amit ott lehetett hallani...! Aztán ahol ült az olyanféle vót, mint a gyóntatószék. Ollan kis fülke, aztán az úgy lesülledt egyszerre.

Beszéték is abban az üdőben, hogy, hogy hazahozta a stólát és elvitte volna, a zákányi paphoz. Mög is nézték a stólát és mögüsmerték hogy az valósággá az öspöröse vót.

(Hát, miért éppen úriember képében vártak rá? És kik lehetnek ezek az úriemberek? Hová kerülhetett az esperes?)

Hová? Hát úgy gondultam valahá le, csakis a pokóra. De hát a Bakáni Ferkó bácsit oda má nem engették... Ja! Hogy mér uriembörök? Mer jobbára uriember formába is vannak ezök... Talán, hogy szokták mondanyi, hogy az urak mind ördögök. Máma má nem annyirán. Még itt a mi temlomunkban (Szentmihályhegyen – a szerző megjegyzése) is van rólla egy kép. A szószékön mint van, azon is uriembör képibe mögy az ördög a lélokért.

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 58 é. 1958.)

161.

Hát, vót ittanék nálunk Beleznán, egy kódís embör abba züdöbe. Így jártak kódúnyi, faluru-falura. Aztán mönt az embör Kanizsára. Gyüött ugy hazafelé. Szilágyi Lajos. Az vót a neve. Szentös embör vót.

Hát aztá, amind gyün haza szögén embör, aztá mind Móríchelt elkerüte, egy kis fekete kutya elejbe áll. Az a fekete kutya az mönt ellü. Elötte, az embör utána. De úgy vötte észre az embör, úgy, hogy valahogyan mindég le, mintha vögynek mönt vóna. Lefelé, csak lenek. A kis kutya mög mönt ellü. Vezette. Odaértek valami nagy épülethő. Hát aztá aszt mongya neki az az embör, ... egy uriembör elejibe át, ott anná a nagy épületná. Aszongya:

– Üsmeri maga ezt a zákányi Sz. Ferencöt?

– Üsmeröm.

– Bemönt vele az épületbe, benyitotta a fülkét, aszongya:

– Nézzön be! – Abba a kis fülkébe.

A pap üdögét az asztalná egy székön. A stóla meg a nyakába vót. Ez az uriembör mög azt mongya neki, aszongya:

– A stólát vegye le a nyakáru!

De a pap az intett a fejive, hogy ne. Mönt feléje ez a szögén embör, hát hogy leveszi, mer azt ígerte neki ez az uriembör, hogy addig nem menekül onnaj mög, amíg azt a stólát a pap nyakábu le nem vöszi.

Mögen mögy az ember felé ez a ... mögen int, hogy ne bánca, hogy ne vögye le a stólát a nyakáru. Mögen, másoccor is visszafordul.

Hát akkor, harmaccorra – aszongya, – nekimönt, akkor má nem törődött, akárhogyan intögetött, – aszongya, – elkapta a stólát – aszongya, – a nyakán és lerántotta, a nyakába. És aszongya, a pap fejtetőre mingyán lebukott. Valahová, de hát azt má nem látta senkise...

Akkor azt a stólát haza is hozta az embör. Hát monták neki, hogy ezt vigye el a zákányi plébániára. És mutasa meg a plébánián, hogy a Sz. Ferencnek a stóláját vitte oda.

Hát ez igen nagy csoda vót. Mög hát nagy hire is vót ennek. Hányba vót? Kislán vótam még. Abba züdöbe vót. Abba züdöbe ez járt falurúfalura kódúnyi.

Ez hun történt? Hát aszongya, hogy egy nagy épületná. Odaértek. Egy nap épületná.

(És mi lehetett abban? Az lehetett a pokol? Vagy mi?)

Hát, valami ojjanforma vót. Valami ojjanforma vót.

Akkor a kis kutya – aszongya, – mikor a stólát levőtte, akkor a kiskutya mögen elejbe át és kivezette.

Ügön. Akkor hazagyütt ez az embör. És így elmeséte, hogy mi történt vele.

(*Kalanics Károlyné Báránkó Mária, 57 é. 1961.*)

162. A Péntek parádés kocsis meg az ördög

A tilosi bikás meséte itt nálunk, nem volt ez olyan rég, talán 10–15 éve, hiszen még él a Györfi, Jánosmajorban kaptak földet.

A zákányi Zichy-grófnak a parádéskocsisával történt, nem a Somogyi, hanem a Péntök. A grófot vitte le az éjjeli vonathoz a gyékényösi állomásra. Éjfél tájban jött haza és egy úr fölkérezkedett a hintájára. Azt mondja később az úr: hallod e kocsis, jössz velem!

– És a kocsis egyszer csak egy nagy kapu előtt taláta magát. Bevitték egy lakásba, ott taláta a T. papot, a Sz. Ferkó elődje volt ez.

– Vedd le róla ezt a stólát! – parancsóták neki.

– Én láttam, hogy baj van, fogtam és lekaptam – azt mondja, pedig intett a pap fejével, hogy hát ne bántsam. Mikor a stólát kirántottam a nyakából, elkapták a papot, vitték a pokolba. Ott olyan sikonyálás, jajgatás volt – azt mondja –, hogy rossz vót hallgatni – így meséte az az embör.

Mikor ez megtörtént, egyszerre otthon termött a kastélyba a Péntök kocsis, de akkorra félésbe vót, hogy a hideg rázta.

Azt mondják addig nem tudtak hozzáférközni a rosszak, amíg a nyakába volt a stóla.

(*Navracsics János (Gyurina), 79 é. 1960.*)

163.

Úgy hallottam, hogy beleznai embör vót, itt nálunk. Valami öreg Tuxár. A Büksi-högybe vót, onnaj gyütt haza. Lácfejön talákozott egy embörrel. Az elcsāta, hogy mönnyön vele, majd möglátja hovā mönnek. Mikor odaértek a pokolhoz, hát kit lát ott, mint a Sz. Ferkó zákányi öspöröst. Ő mögismerte, de az út nem Ott azt monták neki, hogy vögye le róla a stólát! A pap intött a fejéve, hogy ne! Ő mög fét. Így mögtötte és szintén vitték be a pokolba. Úgy kiabált, hogy csak csoda.

Az embör három nap múlva ért haza és elmonta aztā mindönfelé, hogy a Sz. Ferkóru ü vötte le a stólát.

(*Báthory Lajosné, 57 é. 1960. Belezna*)

164.

(*Hát a Szép Ferkó história hogy volt?*)

Igen, igen. A két fekete lóvā, hintóval mentek el egy emberér. Ez beleznai ember vót. Hogy üjjön föl a hintóra, önekik szükségük van órája.

Azt mongya:

– Hová? Há visznek?

– Ne kérdezze tőlem! Majd – asz mongya –, meglátta.

Hát odaérték a temetőbe és a temető kinyillott, az ember leugrott és ezek is. Ez az ember, aki hintóvá ment, ez is lement utána és ott látta a Sz. Ferkót üdögényi és a stóla rajta vót a kezén.

És azt monták neki, hogy:

– Ezt a stólát vedd le a kezérü!

A Sz. Ferkó tekerte a fejit, hogy ne. De meg vót neki ígérve, hogy baj lesz, hogyha le nem veszi. Hát ü levette, levette a kezérü. És sose vette észre, mikor ért haza és hogyan.

Hogy a Sz. Ferkóvá mi történt, errü nem tudok.

(Szakály Imréné Gerencsér Katalin, 75 é. 1963.)

165.

Bizony a Berkovics idejében itt (Szentmihályhegyen) évekig mise nem vót. Az már nagy szó volt, ha búcsúkor kijött. Akkor is fuvart kért... Mindig azt mondta, hogy életveszélyes ez a mi templomunk. Az igaz, hogy a zákányi plébániának nagy vót a körzete. Az evangélikus falukban is kik voltak katolikusok, neki kellett volna ellátni ..., a surdiakat, még a pátriakat (Nemespátró) is. Beleznát már nem. Az korábban kivált, meg a Telep (Zákánytelep) is ... A plébániához nagy gazdaság tartozott. Több kocsis meg béres volt ... A hiveknek azt prédikálta, hogy milyen bűn az, ha ünnepen is dolgoznak, ő pedig a cselédjeit még úrnapiján is kihajtotta a mezőre szénát gyűjteni. Annyira mönt ez a dolog, hogy Németh Gyula, vasutas volt. Itt lakott a Kalanicsék fölött, hiszen most is a leszármazottai lakják... Azt mondja: Na, meglátjátok, hogy kijár majd ide az öspörös. Bükсібü (Somogybökkösd) elhitta a bakpista papot. Ott az ő lakásán öszszejött a nép, hova tovább egyre többen. Na, amikor az öspörösnek a fülébe jutott, mindjárt volt ideje kijárni misézni. Akkor már nem volt veszélyes a templom. Hiszen halála körül sokféle szóbeszéd is vót, hogy az ördögök hintón vitték volna el valahá a fenébe. ... ez persze amolyan asszonybeszéd, de valóban sok pap meg is érdemelte, hogy ebben a rendszerben kivették a hatalmat kezükből ... Na most innét Zákány van hat kilométer, aki arra lakik Unombánomban, meg Kakonyánál, az van tiz is... hiába van templomunk, el kellett járni Zákányba... de a hiveivel is úgy beszélt mint a kanász ... van itt egy asszony aki kétszer megözvegyült. Igen, igen a B. néni a harmadik urával ment bejelentkezni, hogy megesküsznek, azt mondta neki: „minek egy számárra háromszor is uj nyereg!?” Nem is esküdtette meg.

(Tóth György, 72 é. 1951.)

166.

Én is hallottam erről a dologról. Én a háború alatt már a jegyzőségen dolgoztam. Az volt a jegyesvilág. Mi osztottuk el cukorjegyet, zsírjegyet, talpjegyet. Jól ismertem a Berkovicsot, a szomszédban lakott. Ugye mi hegyiek (Szentmihályhegy), akkor Zákányhoz tartoztunk Tilosban (Órtilos) még templom nem volt, nem számított, hogy hóban-fagyban

oda-vissza 14–15 km-t kellett gyalogolni a gyerekeknek, akik iskolába jártak jó magam is, meg a testvéreim. Kellett igazolni, hogy voltunk templomban. Ezt akkoriban ugye nagyon szigorúan vették. Neki havonta egyszer kellett volna kijönni misét mondani a hegyre. Évente ha egyszer eljött. Akkor is meg kellett a fuvart fizetni. Jól emlékszem 80 pengőt kért. El lehet gondolni mennyit ért, amikor egy férfi napszám 1 pengő volt. Képes volt és eljött a jegyzőségre cipőjegyet kérni. Talpjegyet. Én meg odaadtam az ő jegyét az L. családnak. Sok gyerek volt, nagy szegénységben voltak, télen is mezitláb jártak. Mondtam is neki, ne haragudjon öspörös úr, magának nem gond, mit húz a lábára. Lássa be, hogy sok szegény jobban rá van szorulva, mint maga. Nem nagyon tetszett neki, de azért nem mert szólani ... hát bizony sokat tusakodott a hivekkel, szegény édesapámmal is. Valahogy úgy a front után hamarosan meg is halt az öspörös. Hallottam én is ezt a stóla dolgot lánykoromban, de hát nem figyeltem annyira rá, nem jegyeztem meg.

(Bogdán Frigyesné Tóth Irén, 71 é. 1998.)

BOSZORKÁNYOK, JAVÓSOK

Tétemények, rontás és elhárítás, cóprálás (Copernice, copernjak)

167. Lóri néni inget önt

Hát ezek a boszorkányok, ezek ollanyok ugye..., ilyen öntő asszonyok. De az is az ördög hérével dolgozik. Mondom, ez a Lóri néni a legelső. Ez még most is él. Itt lakik Vázsonyná. Mennyi üdős? Hát, hetvenhét, nyolvan éves? Még most is működik, pedig hát a rendőrök tiltják neki.

Én azért mentem hozzá, mert a vöm ..., szóval kicsapott. Ott akarta hannyi a családot. Oszt ott a négy gyerek. Meg hát a feleségi se ollan, hogy hát nem szeretnyi való. Aztán ott a bányánál összecsapott egy másik asszonnal. Pénzt se adott már haza. Meg már oda is ment hozzá laknyi. Szögén lányom gondózkodott hogy hát mast mi csinyállon? Aztán én mondtam neki:

– Te – mondom – én elviszem az üngét. Én hallottam hirét a Lóri néninek. Elviszem én az üngét oda, hogy öntse meg. Meglátom, mit tud. Tud-e valamit segitenyi, vagy valamit mondanyi. Hát el is vittem, megöntötte. De mindjárt azt mondta: – Iszen ez már oda is kötözött, ahó a nőhöz. Akkor ő már tudta, meg tudta állapítani. Mondom: – Télleg ott van már annál a nőnél.

– Na jól van – azt mondja –, majd segítek én a bajján. Akkor megöntötte. Azt a vizet, amibe a viaszt öntötte, beletöltötte egy övegbe énnekem, amit hazahoztam. Meg valami port adott, aztán megmondta, hogyan kell evvel elbánni.

– Azt a port – azt mondja – vagy borba, vagy az ételébe keverjünk bele nékijje és azt egye meg. Többet soha arra a nőre rá se néz. Hát aztán mi meg is tettük így. Hála az Istennek segített rajta, úgy hogy attól a nőtől elmaradt. Mondta is a feleséginek: – Milyen nagy bolond voltam én, te Teri! Hogy milyen bolond vótam én! – De ő nem tudta, hogy mi jártunk az öntőasszonnál.

Aztán az üzemtől is kimentek ehöz a nőhöz. Megfenyegették, ha nem változtat ezen, akkor vagy magát elvisszük, vagy a J.-ot. Át lesz helözve, hogy maga nem mehet oda, ő se ide.

Fizetségöt nem kért Lóri néni semmit, én magam jószántából adtam neki harminc forintot. Harminc forintot kapott.

Vót, aki pénzt se tudott adni. Volt egy eset – ismerem is, hogy ki volt az innej Asszonyvárból. – Azt mondja: férhöl adtam mind a két lányát, de még most is tartozik. Minden lányért ígért egy-egy lepedőt. Csak a lányai menjenek férjhez, akihez ő akarja. Férjhez is adtam mind a kettőt, ahá ő akarta. De a lepedőket máig sem hozta meg. Izentem is neki, hogy ha a lepedőt nem hozza meg, megbánja. Na, aztán akkor mégis megvitte neki a lepedőket, még kamatot is vitt rája két métert.

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 63 é. 1964.)

168. Tétémény a gesztenyefa tövében

Hát nézze, ez a fiatalasszony is e, a G. Katica. Beleznáról jött ide férjhez. Most történt ez nem is olyan régen... Hiszen üsmeri.

És a szomszédasszonya, a férjének a szomszédasszonya, neki szánta a lányát. Na most, az udvarukban van egy nagy gesztenyefa. Annak a gyökere alatt volt elásva egy piros rongyba csavarva valami. Mert nem bontották ki... Rá három, vagy négy napra a fiatalasszony megbetegedett a lábaira. Nyomorék lett. Orvoshoz jártak, csak nem találták el a bajját, csak nem tudták kivizsgálni...

Végül ajánlották neki a Lőri nénit, a Gyékényesi-hegyben aki lakik, javósasszonyt. Ő viasszal megöntötte a fiatalasszony ruháját, mert ő nem birt elmenni. ... az esküvő ruháját, ami az esküvő napján volt rajta, mert akkor tették meg neki... És megmondta azt is, hogy egy kövér barna nő, aki legközelebb áll a rokonságban, az tette meg. Az, aki először csókolta meg, amikor kijöttek a templomból. Hát ez a férjének a nagynénje volt, az a M-né. A M. Mari. Igen, a M. Mari.

Azt mondja a Katica, gondolkodott rajta, ki is volt az? Aztán emlékezett is rá, hogy hát a férjének a nagynénje, aki aztán megtette neki.

A jósnő megmondta azt is, hogy az udvarukban áll egy gesztenyefa – pedig a javósasszony soha nem járt náluk, nem is tudja merre laknak –, annak az észak felőli gyökeritől számítva, hét lépésre a gyökér alatt van elásva a tétémény. Azt vegyék ki és dobják a kemencébe.

Akkor a férje kiásta és meg is találta, pont hét lépésre és bedobták az égő kemencébe. A kemence már el volt készítve, és azt mondja, hogy futkozott körül a kemence oldalán. Ugy hogy a láng sokáig nem tudta megkapni. Nem gyulladott meg. Csak futkozott körbe-körbe, mintha valami eleven állat lett volna belekötve és hát a melegség hatására szaladgál, menekül. Akkor hát mégis lángot fogott és sistergett, ropogott, az mindent csinált. Nagy sokára el tudott égnyi úgy, hogy kicsapott a láng a kemenceajtón.

Utána aztán kórházba került és meggyógyult.

(Musztács Istvánné Navracsics Mária, 43 é. 1964.)

169. Rontás leventesapkával

Ez meg az én fiamon történt. Biztosan hallotta, hogy ennek a M-nak udvarót. Hát aztán tudja, hogy millen nagy szája van az anyjának. Nem engedték neki elvenni. Az uram nem engedte.

– Nem – azt mondja –, ha cigányt veszel is el, de ezt nem engedjük! Nem!

És nem volt nyugta. A vasutra járt dolgozni, alig hazajött, még oda sem ült az asztalhoz, már futott a lányhoz. Mintha nem is lett volna az én fiam. Már nincs is otthon. Micsinyállak? Mondhatunk akármit, mégis eljár hozzá.

Egyszer jön ez a K. Mari néni:

– Te Kati! – azt mondja. Ismered te a Lőri nénit?

– Hát hogyan ismerném?! Tunnyi tudok róla, de hogy hol lakik azt nem tudom.

– Tudod, hogy az mindent tud, választanyi is meg összeannyi is.

– Jól van – mondom – elmegyek. De Mári néni eljön velem?

– El – azt mondja.

– De nem tudom, most mit vigyek magammal? – Hát aztán elvittem én egy ünneplős üngöt, a tiszta fehér ingét.

Mikor odaérek, mindjárt kezdi: – Jaj, Katicám megjöttél? Eljöttél engem meglátogatnyi?

Mondom: – É, Rozi néni! – És mindjárt kezdtem is mondanyi, mi járatban vagyok. – Maga télleg tud így öntenyi?

– De hát millen okból lányom? Hát mond csak el szépen, mi és hogyan? Mi a baj?

Akkor mesélem neki, hogy mi a baj. A fiamnak nincs nyugta, mindig futnyi köll neki hozzá, a feje fáj, és hát nem tud a lánytól elmaradni. Mondom, megfizetem, csak csinyállon valamit.

– Á, nem kell ezért fizetni! – De már csinálta is, önti a viaszt...

– Gyere Mári! Nézd meg a viaszt! Itt a nő, itt a férfi, itt a sátán! Nézd csak, a férfi előtt van a tányér és a kanál!

Nekem meg azt mondja: – Téteményben van a fiad. Megtették neki. De szerencséd, hogy – azt mondja – hétszer még nem újult rá. Mert ha hétszer már ráújul (*a Hold*), akkor segitennyi nem tudok.

Akkor igaz én ráfeleltem: – Ugye Rozi néni, maga csinyálta meg ezt?

Akkor rögtön kapcsót! Azt mondja: – Honnan gondullod te eztet?

– Nemcsak gondolom, hanem tudom.

– Hát, tudod Katicám – közben így tekerte a fejét –, mivel te igen szép lány voltál és az uramnak a kévevágója is voltál, neked elárullom. Neked megmondom, télleg jártak itt nálam.

– Azért tud még segitennyi?

– De csak neked – azt mondja. Tisztán csak neked!

Nahát aztán meg is csinyátá. És használt. Már sokszor elmondtam ezt mások előtt is. A J.-né is tudta, de azért nem mert szólni.

– De – azt mondja a Rozi néni – nézd csak meg a leventesapkját! Az új leventesapkjából egy darab le van vágva. Ha hazamész, újhold vasárnap fűtsd be a kemencét, és ezt a sapkát dobd bele a tűzbe!

Hát hazamegyek, nézem a sapkját és télleg! Egy darab hiányzik a sapkából. Meg is találtam. Hát aztán, most hogyan vegyem el a fiamtól a leventesapkját? Hogy ne tudja meg. Meg, hogy az üngöt, amit megöntött, rögtön adjam rá!

Hü, mondom, itt baj lesz! Mert majd rájön, hogy valami van...!

– De csak erőtesd rá, parancsold meg neki, hogy ezt az üngöt vegye magára!

– Este mikor hazajön a vasutról, mondom neki: – Jancsi! Holnap vedd magadra ezt az üngöt!

– Hó, majd minden nap másik üngöt cserélek? Most cserétem üngöt. De olyan mogorván ám: – Majd magának mindennap cseréllek üngöt!

– Akkor az apja is rászólt: – Vedd csak magadra! De azonnal vedd rád, ha anyád mondja!

– Addig-addig, csak magára vette. – Most ebben az ünneplőben menjek holnap dógozni? Hétköznap, ünneplőben?!

– Ne törődj vele, csak menj! – Hanem, hogyan veszem el tőle a sapkát, mikor azt hordozta? Szerencsém volt. Mert volt neki egy régebbi is, azt este kicserétem. Reggel aztán keresi, keresi. Hová tette ő a sapkát? Az este idetette, hát hová lett? Addig-addig, a rossz sapkát nem is vitte el, elment sapka nélkül.

– Tudja, én azt a sapkát megértem elégetnyi! Mikor én azt a sapkát bedobtam a kemencébe, kicsapott a láng a kemencéből. Kékes, haragos nagy láng. Pedig már inkább csak parázs volt a kemencében, mint-ha el akart volna aludni. Hanem a sapkát mikor bedobtam! Köröskörül futkozott a láng, a sarkaknál meg ki! Kicsapott a haragos láng a kemencéből. Én meg már megijedtem. Futok az uramhoz: – Gyere! Nem akar elégni a sapka, csak jön ki a láng a kemencéből!

– Akkor az uram: – Az annya erre-arra! – nagyokat káromkodott. Majd elégetem én, ne féjj!

– Akkor hozta a piszkafát, behánta vele a parazsat. Akkor úgy újra lángot vetett.

– Ugye, azt mondják, hogy nincs babonaság. De, tanító bácsi, van! Ez velünk történt meg.

(Sipos Istvánné Szeles Katalin, 57 é. 1963.)

170. A jánosmajori javós

Mert hát, hogyan olyan rossz életben voltam az urammal, igen goromba ember volt, iszákos, minden... Üzött, hajszolt bennünket a családdal ... Aztán javasolták – akik már voltak nála –, hogy ő a világon mindent meg tud mondani, próbálkozzak én is oda elmennyi, hátha tud rajtam is valamit segíteni.

Hát, aztán én is elmentem oda a Kalanics komaasszonyommal. aztán ottan elmeséltem, hogy mi járatban vagyok és miképpen vagyunk az urammal. Ő nem öntött viasszal, ő óvasóról beszélt, rózsafüzérről. De mindent a világon meg tudott mondani. Még azt is, hogyan káromkodik. Azt is megmondta, hogy az anyósom csinálta meg nekem, az babonált meg engem, hogy megutáltatott az urammal. Szóval óvasóról beszélt és mindent a világon megmondott énnekem, mintha csak hallotta volna, hogy mi történt közöttünk.

Akkor azt mondta, hogy az ágyiruhából öntsem ki a tollat, de még a kisgyerek vánkosából is. Én aztat válogassam át, és amit találok benne, azt majd vigyem el hozzája. Hát én aztán kiöntöttem a tollat, némileg átválogattam. Amit találtam, beleraktam egy stanecliba. Abban volt csótányborsó, abban volt tökmag, dióhéj, üngics, pöngics. De ez mind négyféle cérnával össze volt kötözve. A tökmagnak a teteje ki volt pattintva és élire a toll bele volt állítva. És kék cérnával összevissza volt kötözve. Akkor a borsó ..., az megent széjjel volt pattintva, az meg piros cérnával volt összekötözve. Akkor a dióhéjába is mind élire volt rakva a toll. Tik-toll, mintha úgy lett volna bele ültetve.

Aztán ezt mind összeszedtem, elvittem ehhez az asszonyhoz. Kezébe adtam neki a staneclit. De meg se nézte, már mondta is: – Még nincs itt minden – azt mondja. – A koszorujából még hiányzik három bimbó. És – azt mondja – menjen haza, újból öntse ki a tollat és úgy válogassa át a tollat, mint a babot, szemenként. Válogassam ki.

És mit tesz Isten? Meg is találtam. Egy sárga pakrócdarab volt. Abban volt viasz, akkor ilyen faszén, meg benn volt a koszorumnak a három bimbója. Mert akkor még öröztem a menyasszonyi koszorúmat. De az a rongy, össze volt varrva, mint egy buksza. Abba volt rakva ez a mindenféle... Na, akkor én azt elvittem ehhez az asszonyhoz. Odaadtam nekijje, megen az óvasón imádkozott. Forgatja az óvasót, azt mondja: – Hogyan is fejezzem ki, hogyan is mondjam, mert csunyára jönne ki? – Szóval akkor a kezét összecsapja az asszony és azt mondja: – Istenem, Istenem! Az a vén kurva, nem fél majd megdöglenyi? Hogy mit csinált az magának?! Mert ezen már senki sem tud segíteni, mint egyedül a jó Isten. Mert ezt úgy megtette, hogy nincs az a javós, aki segéllen rajta.

Az egészet hittem is, nem is. Nem akartam elhinnyi. Á, mondom, én nem hiszek az ilyen babonaságokban. Nahát aztán nem sokára rá, a napamnak az anyja megbetegedett. Én már hét évig nem voltam a háziknál. Igen megbetegedett, hogy hát a halálos ágyára döntötte a betegség. Nem-sokára meg is halt. Előtte azonban elküldte a másik menyecskét hozzám, hogy menjek el hozzája, mert ő addig nem tud meghalni, még énvelem nem beszélt. Kért, hogy vigyek neki valami ennyivalót. Készítsek nekijje valamit. Mondom én a menyecskének:

– Én mindent elkészítek, de én tihozzátok nem megyek. De elmegyek a hegyre, a pincéhez, gyere oda, onajd aztán elviszed majd, amit kívánt.

– El is ment a menyecske haza, de a nagymama visszaküldte, hogy mondja meg énnékem, hogy ő addig nem hal meg, még én oda nem megyek. Hogy énvelem akar beszélni. Közben, itt a hegybe volt neki két rokonnya. Az egyik a Sujszter Naca néni, meg a Gerencsér Rozi néni. Ezeknek így elmondtam, amit az öreg mama izent.

Te – azt mondja –, ne törődj vele, akár mit is csinál a napad. Mi is elmegyünk veled. Ne félj semmit! Nem lesz semmi bántódásod. Mert tudja Isten, mi fekszik az öregasszony szívéen? Mit akar mondanyi? Csak gyere el!

Na, akkor így vasárnap elkészültem, evvel a két rokonnyal elmentem. Ott benn volt az anyósom is, az egész család a szobában, mikor a nagymama azt mondta:

Gyere édes gyeregem, mindent elmondok. Ez az ördög cimborája! – és a lányára mutatott. Azért szenvedsz te annyit, mert ez tette meg tened, hogy az urad rád sem nézhet. Ez csinýta meg. Ez tett meg mindent. De hát én eddig nem tudok meghalni, még tened ezt el nem mondom. Mert te igen-igen jó voltál, hanem ez az ördög cimborájja megtette... Ezt ugyis az ördögök elevennyen viszik a pokolba! Szégyen, hogy a lányom, de ezt el kell mondanom.

Az én anyósom meg ott állt, de egy szóval sem mondta azt, hogy hát: – Mit beszél, mama?! Ez nem igaz, vagy valami. Egy szót sem szólt.

Mikor ezt így nekem elmesélte, még azt is mondta, hogy: – Édes gyerekek, én most meghalok, de a temetésre elvárlak. Mondom:

– Ha megizenik, elmegyek.

– Próbálja csak ez az ördöglova nem megizennyi neked! Eljövök érte és széttépem. Próbálja csak meg! – És akkor szépen meghalt a nagymama.

Hányban volt ez? Vagy husz éve is van már. Beleznán, mert én oda mentem férjhez. Én nem akartam elhinnyi, de ez velem történt meg, hogy nagymama addig nem tudott meghalni, míg nekem nem mondta el, hogy az anyósom velem mit csinált. Hogy ő tette meg, hogy mi elváltunk.

(Hogyan hívják azt, aki ilyen rontásokat tud tenni?)

Magyarul boszorkány. Horvátul? Copernica. Cóprállás...

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 63 é. 1964.)

171. Rontás virággal

Hát azt mondják, hogy szegfűvel is lehet... Piros szegfű... Evvel... Azt mondják, hogy evvel tudnak valamit így csinálni. Hát, hogy hogyan kell azt csinálni, nem tudom, de hogy az én Marim mesélte, hogy vele is az ő anyósa megtette, vagy megtette, mert az a csurgai Naca néni, az a hajcsár, mindég odajár. Aztán az tud ilyesmit.

Mert ez én Marim nem akart oda férjhez menni, ahá ment is.

– Mama! – azt mondja – mikor jöttem haza, ki lett anyósom, három szál szegfűt hozott ki utánam a kutas állomásra. De nem szólt hozzám egy szót sem, csak odanyújtotta nekem azt a három szál szegfűt. Elvettem, de engem már le sem tudott volna beszéni a fiáról senki. Pedig hát nem tett nekem a legény, nem is élünk jól. De hát az anyja megtette nekem.

De hallottam én eztet mástól is. A Bukovics Annus néni is mondja, hogy avval az ággal háromszor üsse meg annak a legénynek a vállát, akit magának akar, akkor már nem tud tőle elmaradni. Azzal az ággal, amelyiken Szent György-napkor a madarak szerelmeskednek.

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 63 é. 1964.)

172. Boszorkány kutya képében

Valamikor a F.-né is nagy boszorkány volt itt Asszonyvárbán. Mikor tették, és a koporsót fölemelték, hogy vinnyi akarják, akkor a vihar lött, hogy még az ablakok is kidurrogatok. Az biztos.

Az nagy boszorkány volt. Az a vénasszony minket is tönkretett. Hogyan? Babonaságot tett az istállóban. A jószág nem mert a fal mellé állni sohasem. Soha. A ló is rugotta a falat, meg a tehén is. Nem tudtunk mit csinálni. Már hét darab tehénünk megdöglött. Volt, hogy este semmi baja nem volt, reggelre megdöglött a tehén az istállóban. Szegény édesapám mindig szidta. Ollan irigyek voltak, pedig a rokonsághoz tartozott. Mikor a tehénnek már nem volt teje, mindig mondta neki apám:

– Angyi! De én magát agyonütöm, ha a tehénünknek a teje nem jön vissza! En agyonütöm magát!

Ő nem, ő nem! Akkor meglestük. Egyszer apám, anyám kinn a mezőn kapáltak. Én meg a bátyám, a Pista ollan gyerekfélék voltunk, mi otthon maradtunk.

– Tudjátok gyerekek, délben mi nem jövünk haza, ti szoptassátok meg a borjut – azt mondja. Ollan messziről nem jövünk haza.

Harangoznak délre, abbahagyjuk a játszást, mondom: Pista gyere, megszoptassuk a borjut! Hát akarok bemenni az istállóba, volt ollan nyári ajtó, hogy hát ugye nyáron szellőzzön az istálló... Látom ám, hogy két kutya, két nagy kutya benn van az istállóban. Ille nagy vadászku-tyák. Mondom a Pistának:

– Gyere ide, nézd mekkora kutya van az istállóban?

– Ne bolondozz, iszen be van csukva! – Mert be szoktuk csukni, lakatot tenni a külső ajtóra. – Hát, hogyan ment be?

Mondom: – Csak gyere! Nézd, itt van a két kutya az istállóban. Gyere, üsd meg ezeket a kutyákat!

De ezek nem ugattak. Ahogyan kiment a két kutya az istállóból, az egyik a F.-né felé ment, a másik a M.-né felé, mert az is boszorkány volt. Megint elvették a tehén tejét. Este már nem adott semmit, pedig mindig jó fejősteheneink voltak. Ahogyan anyámék megjöttek a mezőről, rékál a tehén. Szaladtam elejbük és mondom: – Két kutya volt az istállóban, és mondom dobáltuk őket. Egyik a F- néhez ment a másik az M-néhez.

Most aztán jött egy kódis, valamikor jártak innej Muraközből. Aztán anyám panaszkodott neki, hogy mit csinállon? Hogy mennyi jószággal káros vagyok – azt mondja –, de ille szomszédok vannak..., akik elve-szik a jószágunk tejit. Igy panaszkodott neki.

Tudja mit csinállon? – azt mondja. Ujhold vasárnapján reggel fejjen meg, még napkőtte előtt és a tejet, de még azt is, amit kiöblített a fejőkében, öntse bele egy vályuba. Öntse a válura. – És valamikor voltak házaknál is fegyverek –, löjjön bele! Majd azok, akik megrontották, odajönnek.

Szegény apám meg igen szeretett rapsickonnyi. Szépen odaát a fegy-verrel. Ha hiszi, ha nem, odajött a két kutya enni! Akkor az apám az egyikre rálőtt. Többet nem mert, mert félt, hogy baj lesz... És a F.-nének a lábát lőtte meg. Másnap a kórházba kellett vinni. Ugy meg is dőglött, hogy kukacos volt a lába, meg minden. Isten bizony, ez így igaz!

Rá másik nap, jöttek a csendőrök puskát keresni. Hát! Azt mondják:

– Szeles bácsi, Magának van fegyvere.

– Hát, ha van, keressék meg! Magik a csendőrök. Én elő nem tudom anyi.

Ugye akkor nem úgy volt mind most, nem vették ollan szigoruan. Mosologtak, mert jól ismerték édesapámat. Keresték is, de nem találták meg. Ez még az első háboru előtt volt, még kislánka voltam. Kilencszáztízbe? valahogy ugy.

Na, akkor a F.-né bele is halt, hogy hát elmérgedt neki a lába. Na, annak a temetésire emlékszek vissza, hogy millen nagy vihar kerekedett, amikor fölemelték a koporsót, hogy viszik a temetőbe.

(Sipos Istvánné Szeles Katalin, 57 é. 1963.)

173. Rétesütő boszorkány

(Hogyan is sütötte Krizsánko néni a réteseket?)

... mindég csak turósrétest sütött. Fialat mönyecke volt a háznál, annak meg gyanus volt, mert nem volt jó ize a rétesnek. De hát nemcsak, hogy különös volt az ize, hanem semmiféle állatjuk nem volt, tehenet sem fejtek, meg nem is hozták a turót, mégis mindég turós rétes volt.

A mönyecke elhatározta, hogy egyszer meglesi. Mert olyankor, ha csinálta a rétest, ötöt mindég elküldte hazulról és az öregasszony magárcsukta az ajtót. Akkor is, valamillen dologgal elküldte a fiatalasszonyt. Az meg visszament és a kulcslikon belesett.

Ahogy az öregasszony nyujtotta a rétest, járta körül az asztalt és ugy hányra rá a turót... Akkora mönyecke megundorodott, elmondta az urának és mindjárt el is költöztek az öregasszonytól.

Ez volt az, akinek a temetésin ollan nagy zivatar volt. De tudta róla az egész falu, hogy boszorkány. Nem is mert neki vétennyi senkise, hogy a haragját magára ne vegye, mert bajt csinált az állatokban vagy másban is.

(Musztács Istvánné Navracsics Mária, 43 é. 1963.)

174. Vakcsibével étetett legény

Hát ez az én L. rokonom meg hogyan járt? Kivel megesküdt is e. Jába akarták ám, hogy elmaradjon tőle, de nem tudott tőle elmaradni. Addig még a jószághoz se tudott elmenni az istállóba, még el nem ment a birtok végire – mert azok meg nem messze laktak –, hogy oda ne tekintsen. Akkor kezdett el etetni.

Akkor nekiállt etenyi, itatnyi, szalmát tépett, mindent ..., addig a nő meg ott az alba járkált föl-alá. Leste, hogy tudna vele beszélnyi. Ezt nem csak én mondom, hanem látták a szomszédok is. Mondták is:

Mári néni, Mári néni, a magik Jancsikájja má egészen odáig van!

Hát, bizony ugy is volt. Már majdnem megzavarodott utána. Má sem evett, sem ivott. Elment a templomba, ott még össze is esett. A G. Pista vezette haza. Ugy vezették haza húsvét napos napján.

Akkor a lány már megijedett, hogy mast mi lesz vele? Mert már odáig volt a gyerek. Akkor megint futás Kanizsára ahhó a cigányasszonyhó, aki megtette a fiamnak. Azt mondják, hogy cigányasszony...

De máig sem rendes ám ez a gyerek azért. Nem tud igazán gondúkonnyi. Aztán hát össze is házasodtak.

(Aztán nem mentek el másik javóshoz, hogy a rontást levegye a fiúról?)

Nem voltak tanító úr. Hát hiába is mennének már akárhá. Ha neki jó, a családnak is jó! Iszen megfogták, megtették neki. A mostani felesége... Megetették vakcsibével, vagy valami mással-e? Nem tudom.

(Légár Istvánné Huros Teréz, 60 é. 1964.)

175. „Kutyacsont van közöttünk”

Medju vama je pesova kost. – Pesova kost je medju vama. – Pesova kost ona je copernica. – Kutyacsont van közöttünk. – Akkor mondják, ha valaki nem él jól a házastársával, amit annak tulajdonitanak, hogy egy

copernica, azaz boszorkány tevékenységet folytató személy, kettőjük viszonyát mágikus módszerrel megrontotta.

176. Tehénrontás Kakonyán

Mikorjában Kakonyán laktunk, volt egy tehenenk és az a Franciskáné megrontotta. Ugy, hogy már a Drávecz Mári néni tudta csak meggyógyítani, hogy jó lött a tehén. Addig csak rugott, csak rugott, és szinte vért adott szegény.

Akkor azt mondták szegény édesanyámnak, hogy menjen el ehő a Drávecz Mári nénihez. Akkor az eljött háromszor hozzánk és háromszor megöntötte. Aztán újból jó lett a tehén. Vissza is jött a teje.

De addig, amég teljessen meg nem gyógyult a tehén, addig azt a rossz tejet, de még a mosadékját is, amibe mostunk a tejes edént, ki kellett önteni a trágyadombra. Nem lehetett szűrni, csak kiönteni a csávásba, meg a trágyára.

A Franciskáné az boszorkány volt. Mikor a Dráveczné háromszor megöntötte, azt mondja: – Na mast – azt mondja – aki megrontotta, az megjelentkezik hozzátok. Vagy cérnát kér, vagy káposztát. De semmit ki ne adjatok neki, mert akkor semmit sem ér az én öntésem. Esetleg jelentkezik több izbe is.

Hát ugy is lött. Édesanyám éppen Dráveczékná ment, hát megjelenik a Franciskáné. Ha hiszi, ha nem, eljött hozzánk cérnát kérni. Persze mink nem adtunk neki semmit. Alig megjött édesanyánk, megjelenik újból a Franciskáné. Hát mit kér? – Adjunk nékijje káposztát.

Akkor édesapám azt mondta:

Menjen ki innej, maga vén kurva, mert ugy rugom fenéken, hogy elszáll a Mura közepére! De az öregasszony csak nem akart elmenni. Megen csak azt mondja:

Akkor adjanak egy kis káposztát! Nagyon megkivántam, de nekem még nincsen idei káposztám.

Halla-e? Én magának nem adok káposztát se, mert maga egy ronda vén boszorkány! – azt mondja neki apám.

Ugy, hogy akkor nem adtunk neki semmit se. Aztán hát édesanyám elmondta a Mári néninek, hogy volt valaki cérnát kérni meg káposztát... No, azt mondja – jó hogy nem adatok nékijje semmit, mert még így is a tehén mellett áll és fogja a tehenet, de mast már nemsokára el fogja eresztényi, akkorra már rendes lesz a tej.

Igy jött aztán vissza, hogy jó lett a tehenenk teje.

(Légár Istvánné Huros Teréz, 60 é. 1964.)

177. Béka a sajtárban

Porrogszentpálon volt ez, hogy ott is volt egy boszorkányféle asszony. Volt egy békája, varangyosbéka vagy mi, aztán az mindég benn volt a moslékos sajtárban, amiből adni szoktak a disznóknak. Amikor az asszony turóstésztát vagy rétest akart enni, a békáját elküldte a szomszédba, vagy bárakárhová. Az megfejte a tehenet, vitte neki haza a tejet. A

tehén meg beteg lett utána. Ebből a rétesből, ha ő evett, neki jó volt, ha valaki mást megkínált belőle, akkor tiszta trágyalé ize volt, meg olyan szaga is volt. Csak a béka gazdájának volt jó.

Egyszer aztán a békát a szomszédok elfogták, megszurkálták, jól megverték., Másnap elmentek és megnézték az öregasszonyt mi van vele. Az meg nagy beteg lett, látszottak rajta szurások meg a verések helyei. Kék-piros volt a teste. Mert a béka képiben az asszony járt el tejért.

De hát azt mondják, az igazi boszorkányok akár a kapulábfát is ..., meg a türelkőző végéből is tudtak tejet fejni..., hogy hogyan én azt nem tudom, csak elkezdtek simogatni és tej folyt belőle. Meg azt mondják, hogy az ilyenek egy koponya van a feje aljában. A vánkossa alatt. Azt mondják, hogyha az meghal, ehhez a koponyához kézzel nem szabad hozzányulni, csak bottal lehet a koporsójába tenni. Kézzel nem szabad hozzányulni...

(Lakatos Rózsa, 15 é. 1963.)

178. Kapulábfa megfejése

Ugy, mikor este kezdett alkonyonni, mikor a teheneket szokták fejni, akkor az asszony egy fehér lepedőt ötött magára és úgy ment oda a kapuhó, s aztán vitt magával edént, amibe fejt. Ugy a kapulábból, azt huzogatta. Szabálossan gyűtt belőle a tej. Ugy mesélték, hogy a B. öregasszony vót boszorkány. Az fejt a kapulábfát. Kiállt belőle egy bütyök és aztat huzogatta. Telefejte az edényt... Így a szomszéd tehenek tejét szokta elvenni. Na, akkor az öreg Gadányi a feje fölé lött...

(Kele János, 14 é. 1963.)

179. Az átszúrt béka mint boszorkány

A papa fiatalabb korában egyszer a tehenünk nem adott tejet. Éppen borjuzás után volt, a borju is sovány volt, úgy vették neki a tejet. Nem is tudták felnevelni. Aztán panaszkodott a szomszédoknak, hogy hát most mit csináljon vele? Aztán mondták neki, lesse meg, nem jár-e be hozzá valami béka.

Aztán lesni kezdte este, hogy mi lesz. Amikor leste, akkor békát nem látott, és volt a tehennek teje. Amikor nem vigyázta, akkor megen nem volt tej. Na, aztán jobban elbujt, úgy leste. Egyszer csak látja, hogy jön egy nagy béka. Egy varangyos béka. Ő fogta a vasvellt, amivel ganyézni szokott, aztán beleszurta hátába és fölemelte. A tehén mindjárt kezdett mozogni, mert addig már olyan gyenge volt, hogy járnai is alig tudott. A békát meg kitette a kerítés mellé. A lába úgy főnek állt az égnek. Ez este volt alkonyat után. Amikor reggel kiment, látja, a béka nincs a vellán, de közben halottra harangoztak.

Akkor hallotta, hogy a D. Mária néni meghalt, keresztül van bökve a háta. Hogy, hát keresztül volt bökve a háta. Ugy tudták meg, hogy az volt. Szomszédok voltak.

(Marics Endre, 14 é. 1962.)

180. A kapulábfa megfejése

Ugy mesélték itt Asszonyvárba e, hogy a K.-né, az, amikor kezdett alkonyodni, mikor a teheneket kezdték fejni, egy fehér lepedőt terített magára, odament a kapuhoz, vitte magával fejökét. Aztán elkezdte huzogatni a kapulábfát. Szabályosan jött belőle a tej. De amennyit kifejt, annyival kevesebb lett a szomszédok tehenének. Egyszer aztán éppen arra jött a G. erdős az rálőtt. Akkor is tele volt az edény.

De azt is beszéltek, hogy B. öregasszony, az is így fejte kapufát. A kapulábfát. Ráteritette hátára a fehér lepedőt, a kapufából kiállt egy bütyök. Aztat huzogatta. Amikor félig volt a fejőke, akkor az öreg G., aki valahol Szepetneken lakott, na az a feje fölé lőtt.

Az is így szokta a szomszédok tejét elvenni.

(Marics Endre, 14 é. 1962.)

181. Tehénrontás Bagolán

Ezerkilencszázötvenhét decemberében két asszony beszélgetett a gyékényesi vasutállomáson. Az egyik bagolai, kevésbé babonás. Meséli a másíknak:

Valaki megrontotta tehenemet. Aztán a surdi asszony adott valami paprikát, azt piros rongyba tekerve a tehén farkára kellett kötnyi. De előre megmondta, hogy az, aki megrontotta, megjelenik a háznál és vizet kér majd innya, mert szégyenében ég a belsőrésze. Ha hiszi, ha nem, megjött az én asszonyom. Kér innya vizet. Na, aztán én elkésértem...! Adtam neki hideget, meleget a kurvájjának...

En is voltam Kiskanizsán a javósnál... Több napja már nem adott a tehén tejet. Én nem vagyok annyira hiszős, de mondták, hát csak elmentem a javóshoz. Azt mondja: – Adjak neki lucernát meg darát, majd akkor ad tejet.

Na, magamban! Ennyit en is tudok. Ezért nem kellett volna idejönöm.

(Ismeretlen adatközlő)

182. A tehén megrontása Földvárban

Ahol én szolgáltam a Petrináékná, ott is a tehenek meg voltak rontva. Mikor mentünk fejni, a tehén mindig erőködött pisálni. Mindég erőködött és topisolódott. Aztán akkor elmentek megöntetni ehhez a Drávecz Mária nénihez. Ilyen öntőasszony volt. A tehén fejéről szórt vágta, aztán azt elvitték, hogyhát öntse meg.

Mindjárt meg is mondta, hogy a tehén meg van rontva, hogy a tejét elvegyék. Akkor elmondta, hogy mit kell tenni: – A tejet szűrjék át parázon. Tegyenek parazsat a szűrőbe. A tejszűrőbe, és azon szűrjék át a tejet, aztán öblítsük ki és vécébe öntsük bele. Meg adott valami füstölőt, avval a tehenet meg kellett füstölni. Így aztán helyrejött a tehén.

De meg itt a Kokaséknál is e. Már évről-évre fölfujódott a tehén. Mondták, hogy ez nem volt tétemény, hanem valami, valamit a füvel együtt megevett, lelegelt valami mérget. Hogy attól fujódott volna fel...

Na, de a csutában találtak valami rongyot, abban valami borsó volt. Ilyen borsóféle, meg mit tudom én még mi nem Akkor ez Böske, B. Ferkó felesége, ez öntötte meg, meg füstöték. Most aztán megen jó. Azóta nem volt káruk. A tehén helrejött. Mert ez nem is volt olyan rég. De a Böske jó megkérte az árát. Háromszáz foréntot kért. De hát megfizették neki. – Visszal öntötte meg. Akkor azt a vizet megittatták a tehénnel, meg lemosták vele. Így helrejött a tehén.

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 63 é. 1964.)

183. Babonás napok, útra kitett rontás

Karácsony este is tudnak babonázni, meg hushagyó kedden is igen...

Bizony a régi időkben előfordult, hogy hushagyókedden ott volt a cserépfazék az uton. Volt abban tehénször, csont, toll, talán még p.aször is. De mink gyerekek már tudtunk, nem nyultunk hozzá. Nappal is ott láthatta mindenki. De ha ahhoz nem nyult senki, mert arra szállt volna rá ... A gyerekek széttiporták, vagy szétcsuzlizták, bottal célozták... Ugy volt megcsinálva, mint a bomba.

Ezt babonaság szempontjából rakták ki. Hogy, aki éjjel véletlenül belerug, akkor annak ártalmára van. Nekem nem ártott semmit.

De mesélték, hogy van ilyen. Aki belelépett a járdán, vagy ha jószág megrugja, az rontásba esik. Hogy mi van abban, senki sem tudja. Olyan kis cserépfazék. Nem kell nagy. Egy kis bögrécske. Tele van az mindennel, mint a bomba, csak nem ekrazittal. Avval babonálnak, cóprálnak.

Mert valamikor a boszorkányok a copernicák jobban uralkodtak, dolgozhattak, mint most. Már elpusztultak, nincs hatásuk. Azért még máma is előadódik...

Ugye valamikor akinek a lábával volt baj, sánta volt az ember vagy a legény, akkor azt mondták: megbotlott egy fazékban... Babonára lépett rá.

Ez az Egyed mesélte-e, hogy ő is babonára lépett rá és megártott neki, hogy rohadni kezdett neki a lába. Akkor az orvosok gyógyították, metélték, hogy hát ne terjedjen... meg ez a Gerlóczi István is, aki ide járt annak idejében a hegyre. Az is ugy volt, hogy belelépett egy ilyenbe. Hogy neki volt-e szánva, vagy valaki másnak, nem lehet tudni. Lehet, hogy tévedés volt, de azt a testet tönkreteszi, aki abba belebotlik. Szokta is mesélni: – Én azt mondja, mentem egyszer éjjel az utcán, és egy ilyen kis dobozra ráléptem... Aztán kezdett a testem romladozni, a lábam görbe és rövidebb lett. – Többször is láttam, meg beszéltem vele.

(Horváth Iván, 64 é. 1962.)

184. Drávecz Mári néni bosszúja

A Drávecz Mári néni a szomszédunk volt. Itt lakott ebben a házban a Kánya-hegyen-e, ahol most a Novákék. Sokan jártak hozzá messzirüvalósiak is. Boszorkányos asszony volt. Egyszer a Lacink meg a Kozárics Miska elmentek hozzá dohányt lopnyi. Jó, esses üdő volt, ott maradt a nyomuk a sárban. Az öregasszony meg földszedte a lábnyomukat és föltette a

füstre aszalnyi. A hideg addig rázta a Lacit is meg a Kozarics Miskát, ameddig el nem mentek hozzá bocsánatot kérni.

(Kele Györgyné Marics Anna, 42 é. 1965.)

185. A Dráveczné balméhei

A Kányahegyi földenk mint van, ennek a N.-nének az öreganyja-e, a vén Dráveczné, az vót boszorkány. Itt a Högyben (Szentmihályhegy). Jártak hozzá más falukból is, abban a tizes években nekünk szomszédság volt gyerekkoromban. Aztán nagy méhesse volt. Rétenk is volt, meg szántónk is mellettük. Ott kapáltunk, kaszáltunk, melegben gyűjtöttünk a méhes közeliben. Aztán féltünk, hogy ugye munka közben ha vergölődik az ember a méhe majd csip. De a Mári néni mindég azt mondta: – Gyurám, ezektü nem köll fényi. Ezök balméhék, ezök nem csipnek. – De hogy ezt mit jelöntött? Azt má nem árúta el. De, tényleg, nem is csiptek. Az értett az ilyan copráláshó. Mert horvátosan copernica, annyi mind boszorkány. Ki így, ki úgy mondta.

(Tóth György, 73 é. 1952.)

186. Fekete csibék

Mikor meghalt a J.-nének az anyja, vagy miye volt? Még halála előtt mindig azt mondogatta:

– Vigyétek el rólam ezeket a fekete tyukokat, meg a csibéket! – Mindég ezeket látta magán. A dunyhán. Hogy olyanok vannak rajta. Mindig ezt kiabálta. Mert, hogy ő is értett a boszorkánysághoz.

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

187. Golobicsné temetése

Mikor az öreg G.-né temették – tanító úr, akár hiszi akár nem – ahogyan a temetőhöz közeledtek, kezdett igen nehéz lenni a koporsó. Ahogyan a pap hátranéz, látja, hogy a koporsó alatt öt-hat fekete kutya ugrándozik. De ezt más nem látta, csak a pap. Amikor már a temető kapuhoz értek, a koporsó egyszerre megkönnyebbült. Amint a koporsót letették, a sir beomlott. Ki kellett újból ásni, akarják a koporsót leengenni, a sok föld újból beomlott. Aztán meg rengeteg kánya lepte el a temetőt. Ott károg-tak a fákon. A végén is valahogyan félig meddig tették bele a gödörbe, mert a föld jött fölfelé... A föld nem akarta bevenni.

Hogy boszorkány volt-e a G.-né? Hajjaj! De még mennyire. Annak a jelönsége volt ez.

(Kele Györgyné Marics Anna, 42 é. 1965.)

188.

Amikor a Golobicsné is meghalt nyolcvannégy éves volt. Már nagybeteg volt, amikor a lánya meg az onokája senkinek sem engedték megnézni a beteg asszonyt. Sötét szobában volt és fekete kányák futkoztak rajta. Ezt én onnaj tudom, mert két férfi megleste. Az asszony pedig tiszta fekete volt. Azt beszéltek, hogy boszorkányos volt, azért.

189. Kocsisné temetése

Amikor a vén Kocsisné meghalt, a Sz. ok dédanyja itt a hegyen. Asszonyok vitték a temetőig váltakozva nem szekéren. Még hát bucsuztatták az udvaron szép üdő volt. Hanem amikor a koporsót felvették, hogy visszük a temető felé, nagy vihar keletkezett, zápor, mindent el akart mosni a víz. Amikor a temetőben letették a koporsóját, egyszerre vége lett az esőnek. Sovány, száraz öregasszony volt. Nem volt talán több harminc kilónál, de négyen alligság birták megemelni. Ollan nehéz volt. Azt beszéltek, hogy a sok bűn nyomta, mert az öregasszony boszorkány hírében állt.

(*Musztács Istvánné Navracsics Mária*)

190. Kányák a koporsón

Meg ami történt, hogy itt a hegybe fekete kányák rászálltak a kaporsóra, mikor vitték a halottat. Az is boszorkányos asszony volt. Mindig rontásokat tett más asszonyokra. Mikor temetése volt, kányák ráröptültek a koporsójára. Azt vették észre, hogy föl akarták vinni a levegőbe azt a koporsót. Olyan könnyű volt a koporsó, mintha az asszony már nem is lett volna benne. Olyan könnyű volt a koporsó. Ugy kellett megfogni a koporsót, hogy a kányák el ne vigyék. A sok fekete kánya.

(*Szlávecz István, 14 é. 1963.*)

191. Boszorkány temetése Beleznán

Talán csak két éve volt ez Beleznán. A Zsidóváros végén volt valami ilyen zsoltáros asszony. Az is tudott coprálni (*gyógyítani és rontani*). Aztán mikor meghalt és vitték a temetőbe, csunya nagy vihar lett. Dörgött villámlott nagyon. Valamilyen híd volt ott. Azon át kellett vinni. Addig olyan nehéz volt, hogy alig birták vinni, pedig hatan is vitték. Még segítettek is egymásnak, mégis alig birták vinni. Hanem, amikor átértek a hidon, megszűnt a villámlás és a dörgés, kisütött a nap. De akkorra a koporsó olyan könnyű lett, mintha üres lett volna.

Az öreg G.-né meg amikor temették, aztán megásták neki a sirt, addig nem dőlt be, még oda nem vitték. Hanem, amikor a pap elmondott mindent, a koporsót le akarták engedni, a sir bedőlt. Ujból ki kellett ásni. Aligság, hogy kiásták, akarják engedni, megint bedőlt a sir oldalról. Már harmadszorra, negyedszerre egésze este volt, amikor sikerült leengedni. A föld nyomta föl a koporsót, nem engedte beletenni. Ötödszörre sikerült csak végre eltemetni.

Nem vette be a föld. Biztosan valami átkozott volt.

(*Szlávecz István, 14 é. 1963.*)

192. K. Mári néni temetése

Nagymamámtól tudom, még az ő idejében volt, hogy a K. Mári néni meghalt, ott Asszonyvárban. 94 éves volt, és boszorkány hírében állt. Mikor meghalt, rengeteg nép összejött a temetésire. Ugye az udvaron volt a bucsuztatás és nagy vihar közeledett. Amikor föl vették a koporsót,

hogy viszik, – mert abban az időben asszonyoknak illett vinni a nő halottat, nem kocsin –, megeredt az eső. Ugy, hogy majdnem letépte róluk a ruhát. A papnak ajánlották, hogy várják meg a vihart végét, aztán induljanak csak el. De azért csak mentek. A kísérők közül többen is látták, hogy egy nagy béka ül a koporsón. Attól volt olyan nehéz, hogy többször le is kellett tenni, pihenni. A pap is látta.

A zivatar csak addig tartott, amég a temetőben le nem tették a koporsót. Akkor hirtelen megállt a vihar.

(*Musztács Istvánné Navracsics Mária, 43 é. 1963.*)

193. Boszorkányság átadása

Hallottam azt, hogy volt egy boszorkány, aztán volt néki egy tizennyolc éves lánya. Az anyja akarta, hogy vegye át tőle a tudományát. A boszorkányszakmát. A lány meg azt mondta, hogy öneki nem kell, hanem azt mondja: maradjon magáná, boldogullon vele maga. – Szóval a lány nem akarta elfogadni.

Ugy tudom, hogy úgy el is temették, hogy nem hagyta senkire.

(*Szlávecz István, 14 é. 1963.*)

194. Tehénrontás Kiskanizsán

Fiatal asszony voltam még, egy éves asszony. Tizennégyben. Aztán az én uram testvérjinek is volt három darab marhája, meg nekünk is. Mikor hát már külön váltunk az apósomtól, a két tehenünket továbbra is egybefogtuk, úgy doigoztak a földeken, mert a többi fiatal állat volt.

Közben az én uram kapott munkát a nagymalomban, odajárt dolgozni, mert nekünk úgy földenk nem volt. Azt mondja az uram:

Ne engedd befognyi a tehenet, nekünk földenk nincs, minek használa más azt a jószágot!

Aztán, odajött az uramnak a testvérije és az mondja:

Nem engeded?

Nem!

Tudja mi történt? Ha hiszi, ha nem, – az én teheneim nem keltek föl többet. Föl voltak puffadva, nyögtek, nem ettek. Jöttek a szomszédok, egyik ezt mondta, a másik azt. Hát kicsinyállunk? Én akkor elmentem a javóasszonyhoz. Megönttettem. Elvittem a kötelét, meg a két szarva köziből levágtam a haját. Ez nagykanizsai javós volt. Mikor már megöntötte az a javóasszony viasszal, azt mondja énnekem:

Egy asszony ennek a tehennek elvitte a haját a keresztutra. Azt onnaj elvitte a szél. Összeszennyi már nem lehet, úgy a tehenen se tudok már segittenyi, amég a maga istállójában van.

De arról a szegény jószágról..., mindég ujholdkor, mikor újult a hold, akkor úgy csöpögött, folyt rólla a víz minden szőriről. Földhöz verte magát. De tejet nem adott.

Jól van, mondom, eladom. Elvezettük a vásárra, de elannyi nem tudtuk sehogyanse. Közben meg épültünk, ügön kellett volna a pénz. Akkor szegény apám azt mondja:

Itt van a tehén ára, amennyit kaptatok volna a tehénért... Talán nálam majd helrejön.

Az se tudta használni. Ott is mindég beteg volt, annyit tudott vele tenni, hogy befogta és jármozott, dolgozott vele. Mikor aztán megen lett volna borgyuja, igen szépen kijavult. Na, akkor apám eladta. Azt mondja:

Eladom addig, amég mutat valamit. Akármennyit is, csak adjanak érte valamit, mert én sem tudom hasznát venni. Egy utcabeli ember vette meg. Mikor megborgyazott, odahitta apámat és azt mondja neki:

– Gerold bácsi! Megborgyuzott a Tükrös. És tudja mennyi tejet fejek? Tizenkét litert naponta. Ugy, ahogy mondta a javósasszony, hogy minálunk nem ad semmit, mert meg van neki téve. Annak hasznát mi nem vesszük, csak majd ha máshá kerüll, más gazdája lesz. Amiért, hát nem engedték összefogni a sógornómék tehenivel. Ez lett a bosszija.

Aztán tudja, hogy ki rontotta meg? Talán üsmeri a Hujnerékat? A Hujner Kati néni volt ollan boszorkány. Ajjaj! De még millen!

(Varga Józsefné Harsányi Matild, 70 é.)

195. Tehén hasznának elvitele Kiskanizsán

Ment az ember haza a hegyről, korábban mint szokott, az asszony sem volt otthon. Látja, hogy az istállóajtó nyitva van, egyenest odament. Akkor fejt az asszony, akiről há már amugy is tudták, hogy boszorkány. A szoknyájja alla mind telle volt aggatva szallagokkal. Egyik illen, a másik ollan. Arra fejt. Az mind körül lógott, uszott a tejbe. Amikor az ember belépett, akkor nagyon megijedett, mert az a tej mind az övéhez ment. A tej. Onnaj fejte le a saját istállójába. Ami sok tejet elhordogatott a piharcra, azt mind így fejte le másnál.

Akkor egy illető meg azt is látta – magyarul mondom –, hogy okáda ki a nagy sajtárba a tejet. Telli lett a sajtár. De mindég ette a rosseb, a gyomra mindég fájt neki. Meg nagyokat szellentett.

Borzasztó volt. Hát láti, illenek voltak. Mi lenne velünk, ha mast is volna erejük. De ha mondtuk, valakinek panaszkodtam, siránkoztam, akkor kinevettek. Na akkor aztán, aki engem kinevetett az is ráakadt... Pontosan úgy járt a vénasszonnyal, mint én. Akkor meg én örültem neki, hogy most már elhiszi, hogy biza' vannak boszorkányok.

(Dolmányos Károlyné Gerold Anna, 79 é. 1963.)

196. Átszúrt béka – átszúrt boszorkány

... aztán az egyik háznál észrevették, hogy egy nagy béka szopja a tehenet. Leszúrták vasvellával. A béka reggelre lement a vasvelláról és kikaparta alul a földet és eltűnt. Aztán a férfi – azt mondja –, elmegyek megnézem itt az utcába, kik vannak boszorkány hírében. Egy házaspár. Vajon melliken látnyi meg a vasvella helit?

Hát aztán az asszonyon lehetett látnyi a vasvella szurását, ahogyan hát azt a békát megszúrták. Azután még jobban ezeket gyanusították, hogy hát ők a boszorkányok. Velünk volt az utcában. Egy hétig beteg volt az

asszony. Azt beszéltek, hogy reggelenként ki szokott menni a rétre egy fehér abrosszal és a harmatot szedte össze és mindig abba törölgette a tehenét, hogy sok tejet adjon.

(Dolmányos Károlyné Gerold Anna, 73 é. 1963.)

197. Ló megrontása Kiskanizsán

Ez mindjárt a háború után volt, vettünk mi két lovat. Ollan kis muszkalovakat. Szép kövérek voltak. Nagyon szép volt mind a kettő. Az egyik pej volt, a másik sárga. Egyszer csak az egyik el kezd száradni, amellik szebb volt.

Hát, micseinállunk vele, beteg ez a ló. Beteg. És csak száradott, száradott. Aztán elmentem én a javósasszonyhoz. Azt mondja nekem:

Ezen asszonyom már gyógyítani való nincs semmi, mert későn mentem. Aki megrontotta, az már karóra szárogatta... Adják el – azt mondja –, mert már vége! Maguknál nem tudok már rajta segíteni. Mert azok, akik megrontották, maguktól nem is ollan messze, ollan erősek, hogy azoknak ennyi üdöre én már nem tudok ártanyi.

Hát akkor jött a nagyvásár, elmentünk mi a lóval. De, hát mind a kettővel mentünk, mert ez már ugy hörpicút mindég, meg a feje lógott a földre, a portól meg prüszögött. Egész el volt szárodva... A vásárba oda is jött minden cigány, aztán kinevettek bennünket:

Na, menyecske! Maga még a deglett lovat is el akarja adni? – Nevették. – Iszen – azt mondják – ez má tiszta deglett. Ollan cigányosan... Magik ezér még pénzt is kérnek?

Az én uram nem is akart a kocsinál lenni. Szégyellette. Azt mondja: – Az anyja erre meg arra, én nem maradok itt! Add csak el te, amit kapsz érte, kapsz...!

Közben odajön egy uriember, egy ollan szép, derék uras ember, azt mondja nekem: – Menyecske! Hogy árulla maga ezt a lovat? Ó – Mondom – nem veszi meg maga ezt!

Idefigyellen! Én ezt a lovat megveszem. Hogy maguknak kára ne legyen, jó pénzért is megveszem.

Mondom: – Ne beszéljen! Ne csináljon belüllem bolondot! Ugy se gondolla komolyan, és csak küldtem el, hogy csak menjen odább, ne nevetessen ki még jobban itt a cigányok előtt!

Akkor azt mondja nekem:

– Nézze! Ha él az uráé, ha döglük a kutyáké! Én tudom, hogy ennek a lónak mi a bajja. Adja el énnekem! Nekem ötszáz forintot megér.

Abban az időben egy jó ló ára volt annyi. A cigányok megen csak nevettek: – Menyecske, maga tölleg a deglett lovat is el tudja annyi! Én meg örültem, hogy kifizették a ló árát. Hát ez csupa szerencse, mert jó ló sem ért annyit. Hát aztán mikor fizetett, megfogta a köfőféket, a ló fölvetette a fejét, körülnézett, megrázta magát és úgy ment, mint a táltos. Láttára összefutott az egész vásár.

Ne mehessek haza soha, ha ez nem így volt. De azért én siránkoztam, hogy azzal a kis eggyes lóval mentünk haza. Hamarossan el is ment az

uram Egerszegre, mert hallottuk, hogy ott állami lovakat selejteznek ki. Elmegy – azt mondja –, hoz neki egy párját. Mondom neki:

Te! Ennek a kis kövér muszka lónak te nem tudsz párját találni. A háboru alatt a ruszkiak hatták itt... Vegyél inkább csak egyet, de ollant, hogy egyesbe is elvigye a kocsit. Erős legyen, ami az ekét is elbirja. Ezt meg eladjuk.

Hát elment, hozott is egy derék lovat. Utközben Hahóton jött keresztül és bement a kocsmába. Azt mondja, megeteti a lovat is, meg hát ő is egyet iszik. Mint afféle férfiember, a vásárról jött, elfáradott. Azt mondja, többeken is voltak benn, egy ember azt mondja neki:

Barátom, ezt a lovat honnan hozta maga? – Aztán mondja, hogy hogyan...

De jól vigyázzon ám rá! Mert magát otthon már várják. Mikor maga hazaér, az utcán már várja egy ember. De vigyázzon rá, mert a maga lovát tönkreteszi!

Ugy is volt. Az utcába várta egy ember. Be is jött az istállóba körülpogatta a lovat, megfogta a kötőfékjét. Hát annak a lónak is vége lett.

Mast kicsinyállak? Elmentem én megen a javósasszonyhoz. Azt mondja énnékem: Angyalom, ebben a lóban csikó is van. Ahogyan megöntötte, a viaszba szépen látszott a csikó. De azt mondja – mast üdőbe jöttél, mert az a férfi, aki az istállóba bement, ezt a lovat is megrontotta. Mast még tudok rajta segíteni, nem lesz semmi baj. Hazajövök, mondon az uramnak:

Mögöntötte a javósasszony a lovat, de azt is mondta, hogy csikó van benne.

Aaa, azt mondja, nem adok én az illen beszédekre... De aztán átjött az uram nagynénjének az ura, az is megnézi, azt mondja:

Hallod-e sógor? Ebbe tételleg akkora csikó van, hogy nem is sokára lecsikózik. Ebben akkora csikó van. Nem akartunk elhinni.

Hamarossan megyünk mi ki a mezőre, rá egy hónapra. Elmentünk krumplit tőttenyi. Ugye a ló állt a kocsi mellett, nézek hátra: hát kinn a csikó! Mink erre nem is gondoltunk. Aztán úgy hoztuk haza, hogy aki már végzett szomszéd, az a kocsija után akasztotta a mi kocsinkat, a ló meg jött utána. A piros szoknyát meg levetettem magamról, avval leteritettem a csikót, hogy ne fázzon.

Na, akkor mondta az uram:

Az anyja erre, arra, ezután mégis hiszek a javósoknak. Ki gondolta volna, hogy ebben a sovány lóban csikó van?

Na aztán megen mentem a javósasszonyhoz, a csikót is megönttettem, hogy annak se tudjanak ártanyi. Akkor mondja nekem a javós: – Ezek, akik magának ártottak, mast eszi őket a méreg. Veszekennek. Mára találkoznai akarnak magával. Majd viczorognak is magára. És akkor maga a két kezével mutasson fűgét nekik, de igy a köténnye alá tegye a kezét!

Hát jövök én haza, nem is gondoltam, hogy ez majd igaz lesz. Akkor még ez a rész, ahol most lakunk, még üres föld volt, ezek meg ketten jön-

nek a földjükéről. Vicsorogtak. Én meg a szemük közé néztem, jól. Mert a javós azt mondta, ha nem teszi, akkor azok újból úgy meg rontják, hogy magából asszony sohse lesz.

Na, én aztán mutattam nekik fűgét. Nem is tudtak ártanyi.

Volt bizony boszorkány valamikor, meg vannak most is. Az a kettő megdöglött hála Isten! De alig tudtak megdöglenyi. Nekünk sok kárt tettek, tehenünkkel, minden ... Sok baj volt minálunk. De nem is meséllek el mindent...

(Dolmányos Károlyné Gerold Anna, 73 é. 1963.)

198. Boszorkány a Visztulánál

Ez meg a papával történt az első háboruban. Valahol Lengyelországban, a Visztulánál voltak a fronton. Jártak így őrségbe, négy óránként váltották egymást. Aztán többeken panaszkodtak, hogy éjjel megnyomja őket a boszorkány.

Az mondja a papa: – Ő ebben nem hisz!

Hát – azt mondja –, alig hogy lefeküdt, a társa kint volt őrségben. Azt mondja, nem tellett bele tíz perc, már ollan nehézség nehezedett rá, hogy nem tudott megszólamonnyi. A társa meg kiabál be kívülről:

Alszol Gyura?

De ő nem tudott szólni. Be is jött a társa megnézni:

Hát alszik a Gyura! Akkor egy kicsit ő is elbóbiskolt. De alig hunyta le a szemét, kezdi az is érezni a nyomást. Gyorsan fölugrik, gyufát gyújtott. Hát egy egeret látott a papáról leszalannyi. Egy kis egeret a melléről. Az apámról.

Ez volt a boszorkány egér képében. Akkor, amikor az egér leugrott, tudott a papa szóhoz jutni. De már előtte mindegyik katona panaszkodott erről a nyomásról. Akkor égették a lámpát éjjel, vagy illen kis pipicset. Nem tudtak mást csinálni. Valami lengyel boszorkány így állt rajtuk bosszút. Az első háboruban volt ez. Tizenötben, vagy azokban az években.

(Musztácsné Navracsics Mária, 43 é. 1963.)

199.

Ugy hallottam, hogy valaki látta, hogy a boszorkányok egy diófa tetején tartottak lakodalmat.

MEGNYOMÓ, GYERMEKET KICSERÉLŐ DÉMONIKUS SZELLEMI LÉNYEK

a) *Mrak, mrake, szuszorka* b) *Szépasszonyok (Lepa snaha)* c) *Váltott vagy elcserélt gyerek*

a) *Mrak, mrake, szuszorka*

200. Iván bácsi és a mrak

A mrak ... olyan képében láttak, akik láttak, hogy a testüket megnyomta. Az enyimet is nyomta, még gyerekkoromban. És akit gyakran megmegnyomja, annak ártalmára van. Ez való igaz. Kérem az a mrak olyan alaku...: Nagy. Olyan, mint a szalmakalap, olyan nagy kalap van a fején. Emberi alak. De test szempontjából akár egy kulcslukon is befér, mert szellem, ugye... Fekete emberi alak. De aztán mikor mégis bejön, azt lehet látnyi, úgy mintha álmot látnája. Én is láttam, de rám szállt és rajtam volt. Lélegzetet se tud venni az ember, mert nehéz. És nyomja a testét, de nem tudja lerázni magáról, addig amíg az ideje le nem jár, még öneki hatalma van a testhez. Akkor elmegy. Ha sokáig tartana, el is pusztulna az ember.

Akkor az illető még beszélni sem tud. De kiabálni sem ám! Mintha a gégejét fogná. Alighogy lehet lehetet venni, mert nehéz. És nyomja a testét, nem tudja lerázni magáról addig, amíg az idő le nem jár. Beszél- ni nem lehet. Akkor sem, amikor többen alszanak egy szobában. Azok nem tudnak semmit. Csak ezt az egyet nyomja. Csak akkor, mikor már elment: – Jaj! Igy és igy! Valami nyomta engemet, a testemet...

Minden házhoz nem mehet be és minden egyént nem nézhet meg, ezt nem tudom megmagyarázni, hogy kihöl fér hozzá. Azt mondják, hogy szentelt víz. Az minden háznál legyen. Ahol nincs, ott sok minden próbáltatás történik.

Énrajtam is volt. Már úgy féltem este lefeküdni. Mikor én voltam tizenkét éves, vagy tizenhárom. Gyerekkoromban. Elemi iskolába jártam. Akkor mondtam a szüleimnek. Félttem már lefeküdni. Akkor nem tudom mit csináltak, hogy valami áldást... Szenteltvizet tettek az ágyamba. Meg aztán elmentünk a templomba és azt mondták: – Imádkozunk érted. Ezután te is imádkozzál, imádság nélkül le ne fekj! Akkor nem lesz hatalma hozzádférnyi annak a mraknak. Ennek a szellemi embernek...

Többet nem is jelentkezett. Többet soha.

(*Horváth Iván, 64 é. 1962.*)

201. Andróczi néni és a mrak

(*Hallott-e már a mrakról? Szokta-e magát is nyomni?*)

Igen. ... édesanyám szokta mondani, hogy mindég olvasott, nagy ka- lapja volt neki. Mikor kislány voltam, tizenkét éves, majdnem földre tették engem. Nem hisznek az emberek, hogy van, pedig van mrak.

Édesapám meg édesanyám se akarta hinni, boszorkányok nyargalnak ...
Ők elaludtak, én meg szenvedtem. Mikor fölébredtem, akkor jajgattam.
Mind a víz, folt rólam..., a hajam is mind víz. Alig beszéltem...

Mondom, nem akarták hinni, mert egészséges voltam. Egyszer aztán
láttak. Édesapám otthon maradt, mert a malommá dolgozott a Murán,
molnár volt. Akkor otthon maradt. Azt mondja:

Világítunk egész éjjel, hogy lássuk, ki jár tehozzád.

Hát, jól van, ők elaludtak. Én meg szenvedtem. Akkor fölkeltem édes-
apám és kezdtek kérdegetni ettől, attól, hogyan lehet gyógyítani? Mert
ugye orvosnál ezt nem lehet gyógyítani. Akkor valami asszony mondta
neki, hogy tömjén, amivel füstölnek a templomban, meg szentelnek, azt
kell hozni. Akkor szentelt gyertyát kell tenni a szoba közepére, mikor
harangoznak este. Meg parazsat csinyálni az ajtó előtt... Akkor zsuppo-
sak voltak a házak, meg minden. Hogy keresztbe kell tenni a kezét, és
ugy három szál zsuppot kell kihuzni az üstökből. És három helen: a
szoba előtt, az istálló, meg a konyha előtt. Azt kell parázsra tenni, annak
a füstje fölé hajoltam... Édesanyám meg a szentelt gyertyát gyújtotta,
háromszor a fejem körü ízelte..., és akkor ki kell vinni az utra és út felé
kifujni. Háromszor. Megen gyujtanyi, megen kifujnyi. Ugy háromszor
kifujta az utra a gyertyát. Evvel gyógyítottak meg engemet. Azóta többet
nem jött. Nincs.

Mikor kisgyerek van, akkor szok megint uralkodni. Akkor kell
megéint vigyázni, mert elcserélnek, hogy sok gyermek nem rendes, ugye.
Arra mondják, hogy váltott gyerek.

(Andróczy Rémusné Hrascsanecz Katalin, 64 é. 1952.)

202. Mrak Beleznán

A mrak az ilyen szellemféle. Az is ilyen szellemféle valami ... Legtöbb
az ujszülöttek ná tud ártanyi. Ott legjobban. Kicséréli a gyereket. Való-
sággal ám! Kicséréli. Már énrajtam is megtörtént.

Mikor, szóval az első gyereke volt. Aztán Beleznán feküdtem a
rokonyoknál. Kicsint elszundikáltam, úgy hogy hát álmomban ... Nem
voltam egész ébren, egyszerre akkora ember jött be a lakásba, hogy le
kellett hajunni nekijje. Egy csomó könyvet hozott énnekem. Jön oda és
adja a könyvet. A gyerekhöl meg oda akart nyulni, én meg a kezemet így
áttettem a gyerekekre keresztbe, akkor így megfogta a két hüvelykujjamat
e. Megfogta a két lábamujját és úgy huzott. De annyirán szoritott, hogy
én azt hittem, hogy elfulladok.

Akkor nagy nehezzen, de kiabáltam. De nem hallotta senkisé. Ki-
abáltam, de a hang nem ment. Mikor már össze-vissza kinezott, hogy
magamhoz tértem, akkor tudtam szólni. De már egy víz voltam, hogy
annyit virgódtam. Aztán akkor mondom a rokonyoknak:

Mennyit kiabálok! Ittbenn vagytok és nem hallátok?

Dehogyan kiabáltá – azt mondják –, nem hallottunk mink semmit,
meg nem is láttunk.

Na, akkor szentelt vizet tettem az ágyba, meg hosszikést szoktak még tenni, fokhajmát, kalapot, az ágyfejbe, olvasót a gyerek vánkosságára tenni... Hát aztán így, hogy akkor békességbe hagyja az a mrak...

Az enyémet nem is tudta kicserélni, de úgy hallottam, hogy másét bizony kicserélték, és ott hagytak egy nyomorékot helette.

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 63 é. 1964.)

203. A mrak ártalmai

Mit tudok a mrakról? ... hát, nekem még sosem jelentkezett, hálá Isten! Örülök is neki, de azt mondják, hogy egy nagy ember, nagy kalappal... Főleg akkor jelentkezik, amikor holdvilág van. És szőrös. Jobban illen gyerekágyas asszonyoknál jelentkezik, hogy megnyomja őket, szoritja mellüket ... és elviszi a kisbabának az álmát is.

Igaz-e, nem-e? Azt is beszéllek, hogy ha nem vigyáznak rá, kicseréli a kisgyereket és helibe odateszi az övét. Akkor még egyforma az a gyerek, és az anyja nem is veszi észre, csak később aztán nyomorék lesz, ... beszélni nem tud, az elméjére se rendes... De csak addig tudja cserélni, amég nem keresztelik meg, azután már nem. Igen. Valamikor kicserélte a gyereket a mrak. És akkor ollan együgyü, ollan tompa... hát nem is tudom igazán megmondani, millen lesz az a gyerek. Beleznán volt illen az a Török gyerek. Azt mondták, hogy azt is kicserélték. És nem is sikerült visszaváltani. Valamikor hétéves korában vitték csak el a javósasszonyhoz. Akkor az megöntötte, meg is mondta, hogy ez nem az ő gyerekük, hogy hát ki van cserélve... Csunya, szőrös is volt, ollan pihés volt a bőre. De akkor már a javósasszony se tudott rajta segíni, mert tul volt a hét éven.

Nálunk azt is tartják a faluban, hogy ha kisbaba van a háznál és valaki jön a házhoz, azt föltétlen le kell ültetni, mert a kisbaba nem tud aludni, és abban az alvatlanságban elsovad a gyerek, akár bele is hal. Meg ha a kisbabának kinnmarad a ruhája este a száradón, arra ráül a mrak. Azt nem is szabad bevinnyi, hanem föl köll dobni a háztetőre és másnap világosan már be lehet vinni.

Meg ha megyünk valahová, ahol kisbaba van, akár este, akár nappal is, akkor előbb más valamit meg kell érinteni és úgy a babához menni.

(Musztács Istvánné Navracsics Mária, 43 é. 1964.)

204. Szuszorka vagy mrak

Még fiatal lány voltam akkor. Napnyugta után, mentem haza a munkámból. Mire hazaértem, beestéledett. És ott, mint a sarok, a horgosba vezet az út, meg mihozzánk is – ugye a másik oldalon látkunk –, ott állt egy nagy ember. Ollan volt a feje mint egy szűrűrosta. És csak vicsorgott rám és ollan piros, mint a láng, ollanyok voltak a fogai.

Az ollan félelmet adott, hogy illen parton másztam föl, és talán másztam egy óra hosszat föl, de nem birtam fölmászni. Ő meg nyugodtan állt és nézett. Én meg ugy megijedtem, hogy ugy mostak föl otthon, amikor bementem az ajtón.

Azt mondják, hogy ez a mrak, meg szuszorkának is mondják. Az szokta megnyomni az embereket, meg az asszonyokat is. Ha ráfekszik, hiába kiabál, hang sincs. Nincs hang, jába kiabál. Ha beleszakad a kiabálásba, de az se halla, aki mellette fekszik. Akár a férje, akkor se tudja, mi van a feleségivel.

Ilyen énelem nem történt meg, hál Istennek, hogy rám feküdt volna. De amugy láttam.

(Zsin Jánosné Gerencsér Anna, 55 é. 1964.)

205. Mrak tyúk képében

Imre fiam meséli, hogy egy pincéná ott Patacsiban... Azt mondja, lefeküdt az üstök alá, egy légrádi pincének az üstökje alá. Jött szolgálatból a vasutról, arra szokott járnai. Fáradt volt és – azt mondja –, gondolta: egyet pihen. Lakó nincs, a légrádiak se voltak aznap, a közelben senki... Gondolta egyet pihen ott az üstök alatt. Régen volt ez, még a horvátok átjártak.

Hát – azt mondja –, édesanyám – mert másnap mesélte –, kicsit elszundítottam, hát egyszer hallom én, hogy káricál egy tyúk.

Mi ez? Lakó nincs a környékbe. Meg hát éjjel nem káricálnak a tyukok. Igaz? De ez csak káricál, káricál... Hol az Istenben káricál az a tyúk?

Hát, azt mondja – egyszerre csak ráfeküdt a mellemre egy nehézség. Az engemet annyira megnyomott, hogy azt hittem ott elpusztulok. De akkor már nem tyúk volt, hanem egy nagykalapu ember, a mrak. Egy ember, nagy fekete, szőrös ember lett abból a tyukból. Az volt a mrak, amit hallott, hogy káricál...

(Szakály Imréné Gerencsér Katalin, 75 é. 1953.)

206. Bodecné és a mrak

Az öreg Bodec-né mesélte, hogy ő a konyhában aludt. Ugy látta, mintha nappal lett volna. Odajött hozzá egy kicsi szőrös ember, akkora kalapja volt, mint egy nagy rosta. Fenyegette, de nem szólt semmit. Megfenyegette, aztán eltűnt. De nem birt elaludni, mert ha behunta a szemit, valami megfogta a lábát. Nem is birt aludni egész éjjel. Reggelig ülve virrasztott. Ez volt a mrak.

Az cserélli ki a gyerekeket is, a szmrak ili mrak...

(Musztács Istvánné Navracsecs Mária)

207. A mrak felnőtt embert visz magával

Anyámat is el akarta vinni egyszer egy nagy kalapos ember. Elfáradt és itthon ledőlt a pajtában pihenni. Aludt. Egyszer egy nagy fényességet lát és egy nagy hatalmas ember bejön. Megfogta a kezét..., egy kéz vitte és Beleznánál tette le. Addig vitte.

Nagy szakállas ember, feje akkora volt, mint egy hordó és nagy fekete kalap volt rajt.

(Mi lehetett ez?)

Mrak. Nagy, fekete kalapos mrak.

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

208. Mrak a gyerekágyas anyánál

(*Margit néni el tudná mondani, hogy mi az a mrak?*)

Hát csak mrak. De hogy mi, hunnadj, azt nem tudom. Én nem is láttam. Azt mondják, férfi alak... Mikor kicsiny a gyerek, akkor szokott megjelenyi... De most már nincsen, hálá Isten ... Igaz, hogy nekem is szokta anyám mondanyi, mikor az első kisfiam a Józsek született, hogy hát vegyem el a fejemről a kezemet, mert a mrak rámjön. De mit tudtam én mi az? De azért elvettem a kezemet, biztos, ami biztos. Mert mit tudom én?

(*Horváth Mihályné Mihóczi Margit, 54 é. 1963.*)

209. A mrak kinézete

A mrak? Az megnyomja az embert. Sz az má engem is megnyomott. Az biztos. Ez amikor rámegy az ember mellére, nem tud szólni se. Olyan az alakja, mint egy... hogyan is mondjam? Ollan, ollan szőrös, fekete nagy ember. Nagy kalap van a fején, skrlak horvátosan. Ez aztán meg is nyomja az embergyerekét. De meg ám, ugy, hogy az ember bele is halhat...

(*Sipos Istvánné Szeles Katalin, 75 é. 1963.*)

210. A mrak és a szépasszonyok gyereket cserélnek

Büksiben, jobban mondva Bükkösdön, de meg hát Tilosban is (Örtilos), ugy mondják, hogy a szépasszonyok cserélik ki a gyereket. Itt a hegyen nálunk meg azt mondják, hogy a mrak, mraké. Mert az a mrak tulajdonképpen – anyám szokta mesényi –, ollan mint egy szellem.

A megyén nem volt szabad a gyereket letenni, mert régebben kivitték a mezőre dolgozni a gyereket. Mindig füből keresztet tenni alája... Akkor az a mrak, ami gyütt, nem tudta kicserényi, nem tudott neki ártanyi.

(*Szlávecz Józsefné Papp Margit 54 é.; Szlávecz József, 58 é. Beleznahegy*)

211. Naca néni esete a mrakkal

Hát az én Naca néném e?! Azt törte minden éjjel a mrak. Minden éjjel megjelent hozzája és aztán ott elkezdte a Naca nényét nyomogatnyi. De annyira ám, hogy ügön tönretette. Akkor elment az öntőasszonyhó. Volt egy vén copernica, egy boszorkány itt a hegybe. Akkor az megöntötte. Szokták mondanyi, hogy cóprált valamit. Aszongya: – mast adok én magának egy nyálas fonalat (kenderfonalat), azt csak körösztbé akassza a nyakába és hét gombot kössön rája. És minden reggel napkötte előtt törje a talpon. (A boronaház küszöbgerendáján.) A küszöbön kislejtszével. Hát, az én Naca néném minden reggel mikor fölkel, nekiállt, ott a küszöbön verte azt a nyálas fonalat. Ugye, mert ahogyan az ember fonja, az nyálas, ugye. Szóval tördelte azt a mrakot. Hát akkor ugy maradt el valahára a mrak. Aszongyák, ez ollan nagy fekete izé... Kalapja van neki. Nagy szőrös embör, férfiembör...

(*Légár Istvánné Huros Teréz, 60 é. 1964.*)

212. Hónapszámosok és a mrak

Sokszor van úgy, ugye hogy a szögény ember kéntelen szabad ég alatt alunnyi. Nyáron, mikor hónapszámba jártunk, ollan sok bolha volt az akolban, ahova bealmoztak, hogy nem lehetett éjjel eludni, akkor inkább kinn a szabad ég alatt. De bárki alszik is kinn a szabad ég alatt, aratók, halászok, vagy aranyászok, nem szabad felejtteni, hogy valami legyen a feje felett. Kalap, kendő, fa vagy akármi... Mert ha alszik, akkor uralkodik a mrak. Összefojtogatja az alvót, összecsimpkedi s akkor eltűnik.

(Horváth Ivánné Kondricz Katalin, 65 é. 1965.)

213. Mrak a cigány néphitben

(Mit hallott a Mrak-ról Bözsi néni?)

Azt hallottam, hogy nem szabad hanyatt feküdni, mert az a mrak ha akkora zömek, mint az ember, vagy asszony vagy gyerek, akkor arra ráfekszik éjjel, és mindjárt meg is nyeri. Ugye hogy meghal. Ha pedig len rövidjebb attól az asszonytól, vagy embertől, vagy gyerektől, akkor megmarad. De nagyon nehezen ébredszik föl. Hiába kiabál ám, az a másik nem hallja. Aki mellette van. Az nem hallja. Csak ha már fölébred... Minden csontja fáj neki, mert legjobban a mellit nyomja meg neki.

(Amikor szült, kisbabája volt, akkor is történt magával ilyen?)

Velem többet nem. Anyám elmagyarázta, hogy nem szabad hanyatt feküdni, csak így oldalt és a picinyt nem szabad a hátam mögött hagyni, csak előre tenni, akkor így nem történik baj.

Akkor ugye az ajtóba tesznek gyurótáblát, amint szoktak ugye pogácsát gyurni, mind nekem is van. De azon rajta hagyták a kovászt is, ... akkor tették az ajtóba. Akkor az a mrak már nem tud...

Akkor meg szoktak tenni az asszony nyakába ilyen kis táske... (?) Igen, igen ilyen kis zacskót, zsinorral a nyakába, amíg gyerekágyas volt az az asszony. Abban volt só, kenyér, szentelt tömjén, meg fokhajma.

Én is megtettem ezt, amíg a kicsi nem lett hat hetes. Meg az ajtóba ezt a gyurótáblát.... Hat hétig. Akkor má nem lett semmi baj. De fejkendő nélkül se ám! Sehová! Aki asszony az, fejkendő nélkül sehá. Mert ugye az a gonosz akkor az asszonyt megnyeri. Én ezt mindent édesanyámtól hallottam, de be is tartottam, az biztos.

(Hogy hívják azt a fejetlen jelenséget, ami magát lánykorában megnyomta?)

Az is mrak. Mrak az. Nálunk cigányul: Mrak făr de kap.(Mrak fej nélkül.)

(Balogh Ferencné Orsós Erzsébet, 55 é. 1964.)

214. A mrak Szécsiszigeten

Bizony. Meg is nyomta, hogy meg is halt. Ilyen a cigányok között is megvolt. Legtöbb, amikor picinnye volt nekijje, akkor két hétig jár hozzá ez a mrak. A szülönőhöz. Igen. Es ha ezt megnyeri, akkor a menyecske elpusztul. De hány! Itt a Szécsiszigetná is, e ... Ez úgy történt, hogy az asszonymnak lett egy szép kislánya. Az én tudomásom szerint, olyan volt

pont mint az anyja. És egy este csak, ezek a szépasszonyoknak is mondják magyarul, meg mifelénk mrak is ... Az asszony valahogyan hanyatt feküdt, és ez a mrak pont akkora volt, mint a menyecske. És reggelre meg is fojtotta. Ugy, hogy a piciny megmaradott mellette és szopta a mellét is. De az asszony halva volt. Egypár napos volt csak a piciny. Hát nagy dolog volt ez akkor, nagy hire is ment ennek.

Engem csak egyszer nyomott meg a mrak. Tisztán csak egyszer. De úgy, hogy a mellem nagyon szoritotta. Az valami asszonyféle volt. De annak feje nem volt... Ez olyan igaz, mint tudjuk, hogy mi van a mai napon. Én kiabáltam ám, kiabáltam. Anyám pedig mellettem volt, de nem hallott semmit. Már nagy lány voltam. Mikor megébredtem, azt mondja anyám, hogy a számon is az orromon is a vér megeredett. Akkor bizony csak kicsinyen mult, hogy el nem vitt, meg nem vett engemet. Én még lány voltam akkor.

(Balogh Ferencné Orsós Erzsébet, 55 é. 1964.)

215. Cigány Éva néni esete a mrakkal

Mikor én szültem, Juli lányom született, de még nem volt megkeresztelve. Nálam is jelentkezett egy magos fekete ember, haja magosra volt, állt elejbém és csak nézett... Jóska, az uram nem látott, csak én. De én az embernek nem szóltam, mert akkor meghal a gyerek vagy én. Akkor anyámnak szóltam: – Anyám, itt van egy ember, talán el akar vinni a gyereket!

Akkor anyám már tudta, káromkodott rája: – Mit keresel te itt? Menj, ahová való vagy, az anyád szentségit...!

Na, akkor el is tünt, többet nem is jelentkezett hozzám.

Igen, azt mondják, kell ilyenkor káromkodnyi. Tudja, hiszen üsmer engem tanító úr, hogy én az Ur Jézust meg a Devlát (Szüz Máriát) nem bántanám, nem vagyok káromkodós, nem is szeretem még a cigányok között sem, ha csunyákat jár a szája, de ilyenkor az a jelenés, az a sorturly eltűnik. Van ez a magyaroknál is tanító bácsi, meg a horvátoknak is hallottam ezt, hogy a mrak nagy fekete ember elviszi a gyereket, még nincs megkeresztelve.

(Éva néni, vajon miért nincsenek ilyen jelenségek mostanában?)

Azért nincs, mert mostanában rosszabb a nép. Meg káromkodik a nép, akkor is ha nem kell...

(Balogh Józsefné Orsós Éva, 51. é. 1958.)

b) Szépasszonyok (Lepa snaha)

216. A szépasszonyok ártalmai

Amikor én még kicsike voltam, nem tudtam mi ez? Énhozzám is szokott járni a szépasszony és szopta a mellemet. Olyan piros volt és fájtt is. És mindig sirtam. Akihez jár, annak a melle piros, megdagad és soványszik.

Akkor azt mondták, hogy fokhagymával kell bedörzsölni. Édesanyám is bedörzsölte és aztán nem jártak hozzám többet. De hallottam, hogy több helyen is megtörténik ilyen.

Például hallottam, hogy Kereszturba a Margit nénémet is ilyen szépasszony szopta. Ők nem fokhagymát használtak ellene, hanem a vöröshagymát lereszelték és a levét ruhában kicsavarták és avval dörzsölték.

(Miért nem szabad a megyére ülni?)

Azért nem szabad a megyére ülni, mert akkor valami betegségbe esik az ember, vagy kelés lesz a fenekén... Mert a szépasszonyok ott tesznek ki tálakat.

(Kele János, 14 é. 1962.)

217. Szépasszony Beleznán

Egyszer ezt a megboldogult L. Pistát megkisértették a szépasszonyok. Szokta szegény mesélni, hogy mikor még a feleségihez járt udvarónyi Beleznára, úgy az volt az ízéje, az járt a fejébe, hogy bár egy menyecskevel találkozna.

Azt mondja: – Mikor odaértem a keresztfához bizony talákoztam is vele. Ollan cifra menyecske volt. De mindig előttem ment. Már mondtam is neki: – Az anyád szentségit! Hát várjál már meg! – De bizony a menyecske nem várta meg. Eltünt. Ment egy darabig, kis vártatra, megen ott megye előtte a menyecske. – Akkor már gondolta, hogy ez már nem jó menyecske! De most akkor mi ez? – azt mondja. Egész a Pacsir Antalig késérte. – De azt mondja: – engem majdnem a hideg elrázott. Ollan félelmet adott. Többet soha nem kívántam a menyecskét.

Nem várta meg, mert az illeny nem várja meg az élet.

(Sipos Istvánné Szeles Katalin, 57 é. 1963.)

c) Váltott vagy elcserélt gyerek

218. Kukorlembohinszantoszdomenik (dobenik?)

Volt egyszer egy szegény ember meg a felesége. Az asszony szült egy gyermeket. Szegények voltak, az ember eljárt messzire kenyeret keresni. Az asszony maga volt otthon, munka közben magára hagyta a gyereket. Jött a mrak és a gyereket kicserélte. Helyébe ott hagyta az övét. Az asszony nem vette észre.

Telt mult az üdő, a gyerek növogetett, de minél nagyobb lett, annál csunyább. Beszélni nem tudott, szőrös volt, ráncos, mint az öregemberek. Szégyelte magát az asszony, hogy hát neki milyen gyereke van. Enni azonban annyit tudott, hogy egész nap nem győzték enniivalóval.

Járt arra egyszer egy kódis. Kéreteget. Észrevette a gyereket. Vizsgálgatta, majd az mondta:

– Néni, tudja-e, hogy ez nem a maga gyereke? Tudja mit? Az enniivalóját tegye egy szüknyaku, magas edénybe, és egy nagy kanalat adjon melléje, hogy az ételhez ne férjen hozzá. Akkor a gyerek megszólalt:

– Az anyja p...t, vén kurvájának! Már kétszázötven évet megéltem, de így még nem ba...tak ki velem, hogy ne tudnák ennyi.

– Na lássa, hogy tud beszélni, csak nem akar, mert ez a gyerek nem a maga fia. Ez már kétszázötven éves. Most fogja meg és vigye a templomba. Majd akié a gyerek, megjelenik érte.

Az asszony fogta a gyereket, vitte a templomba. De nem ért odáig, jött vele szembe egy ember.

– Há viszi maga azt a gyereket? – kérdezi az ember.

– A templomba.

– Oda pedig ne vigye!

– Dehogynem viszem. Az enyém és oda viszem, ahá akarom.

– Csakhogy a gyerek nem a magáé.

– Hát, ha az enyémet visszaadja, akkor nem viszem. – mondta neki az asszony.

Abban a pillanatban ott termett a saját gyereke. Már hét éves, szép gyerek volt. De az asszony a szőrös gyerekekkel újból elkezdett futni a templom felé. Az ember meg futott utána, hogy álljon meg.

– Jól van – azt mondja –, nem viszem be a templomba, ha meg mondja, hogy mi a neve, mert akárhogy szólítottuk, nem értette.

– Kukorlembohinszantoszdomenik – ez a neve.

Erre az ember is, meg a szőrös gyerek is úgy eltűnt, mintha föld nyelte volna el őket. Na, így kapta vissza az asszony a saját gyereket. Azért jó vigyázni kiskorában a gyereket.

(Kéri István, 65 é. 1954.)

219. Váltott gyerek Somogybükkösdön

A szépasszonyokat tudom, mert a gyerekeket ezek a szépasszonyok lopják el. Öreganyám mesélte, hogy ott is, az ő falujában, Somogybükkösdön kicseréltek egy gyereket. Az asszony a holdfénynél a szobában hagyta úgy, hogy a hold rávilágított a gyerekekre, és az csalta ki. Szóval a szépasszonyok vitték ki, állítólag. Hát hogy a holdban hogyan csalták ki, azt nem lehet tunnyi. Kicserélték a gyereket. Akkor mondták nekik, hogy amikor ujhold vasárnap lesz, vagyis ujhold, akkor a gyereket nagyon figyeljék. A gyereket pedig rendesen tartsák tisztában mindig, mert ha nem bánnak vele jól, akkor az ő gyerekükkel is úgy bánnak.

És akkor ezek az asszonyok úgy is csináltak, megfigyelték az ujholdat. Az egyik befűtötte a kemencét, aztán odavitte azt a másik gyereket és be akarta dobni a kemencébe. Teljesen akarva. Akkor kicseréte a kis gyereket a szépasszony. Hamar odatette az ölébe a saját gyereket. Így került vissza az a szerencsétlen gyerek a szépasszonyokhoz. Így lehet megváltani a gyereket.

Ennek a telepinek (Zákánytelep) is azt mondták, hogyha úgy tett volna, hogy befűti a kemencét, ahogyan meséltem, akkor visszacserélték volna a gyereket. De így megmaradt szerencsétlennek mindig. Folyt a nyála. Nagyon hibás volt agyra is, ügyefogyott, csipős (csipőficamos) is volt.

(Szlávecz József, 58 é. és Szlávecz Józsefné Papp Margit, 54 é.)

220. Kicserélt gyerek Őrtilosban

Ez meg már itt történt Tilosban. Van annak már ugy harminc éve. Ennek a S. Nacának a gyereke e. Az is ki lett cserélve. Hogy a mrak kicserélte. Teljesen hibás lett. Az övét elvette az anyjától, a hibás gyereket meg odatette helyette. Az olyannokból vannak azok a csámpás, hibás gyerekek.

Akkor aztán mondták nekijje, hogy jó fütse be a kemencét tuskés ággal és sütőlapátot kell odakészítenyi. Akkor ez a gyereket tegye rá a lapátra ugy, mintha be akarná vetnyi abba a tüzes kemencébe. A S. Naca meg is csinálta és akkor visszakapta gyerekét. Vissza, a saját gyerekét...

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 63 é. 1964.)

221. Cserélt gyerek Beleznán

A kisgyereket csak addig cserélik ki a szépasszonyok, akár a mrak, amég az a gyerek nincs megkeresztelve. Azért az anyjának is meg a gyerekek a nyakában is mindég legyen ott addig a rózsafüzér.

Beleznán a V. Gyurka volt ollan szöröncsétlen. Arról mondták, hogy kicserélték a szépasszonyok. Nem volt emberi formája, szörös volt és ügön csunya.

A T. Jancsi is valami ollanforma volt... Azoknak a szülei meg komák voltak, aztán a keresztgyerekek kerültek össze. Amikor jegyben jártak, a pap nem akarta őket összeannyi. Azt mondta nekik: – Ha ti összekerültek, első gyereketek hét éves korában eltünik majd.

Ugy is lett. Az első fiu gyerek lett. Már hat éves volt, járt iskolába. Egyik nap hazament az iskolából, megebédelt, akkor eltűnt. Jába keresték, nem találták, akkor elmentek a paphoz, mondták neki, hogy mi történédet. Akkor a pap azt mondta: – Megpróbállok tennyi ellene valamit. De csak annyi tudásom van hozzá, hogy ha a gyerek tizenkét éves lesz, akkor hazajön. A rosszak majd elengedik, de nem lesz rendes. Minden ujhold idején eltünik. – Hát ugy is lett. Agyilag nem lett a gyerek teljesen rendben.

(Musztács Istvánné Navracsics Mária, 42 é. 1962.)

222. A törpe ujságos

Biztos maga is látta már vagy üsmeri ott Kereszturban az ujságos Ferkót. Az olyan kicsi maradt a növésire, aztán így ujságokat hord. Annak az apja, anyja nem olyan picike, röndössek. Azt beszélük, hogy amikor az anyja a Ferkóval volt visellős, valahol látott ilyen törpét, és nagyon megnézte, aztán az övé is ilyen picike lett. Mindig sir szegény édesanyja, hogy őneki miért lett ilyen gyerek. De azért ügyes az a Ferkó! Ó! Élelmes, meg is él. Mindenki szereti ott Kereszturba meg Kollátszegba is.

(Horváth Mihályné Mihóczi Margit, 52 é. 1961.)

223. Szépasszony távoltartása

A gyerekágyba, hogy a gyereket ki ne cseréllék, a szépasszonyok, valamilyen éles szerszámot, nagykést, fejszét kell beletenni. De ne legyen éles. El kell az élet kötni...

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

ÉJJELI GYERTYAFÉNY LÁMPÁS, TÜZES MÉRNÖKÖK

a) Szvecsár, szfecsúr (svečar, luminj); b) Ludvérc, lidérc

a) Szvecsár, szfecsúr (svečar, luminj)

224. Szvecsár történetek

A szvecsárt úgy láttam, hogy aki a feleségem, még menyasszonyom volt. Ahhoz voltam így este. Így őszi időben, betakarulás időszaka alatt. Ahol a Gyurena Miska bácsinak a halastója van, az a kis tóka, ott egy lámpafényt látok éjszaka... nem egyfolytában világított. Föllobbant, elaludt. Megen kigyulladt, megen elaludt. Elöttem ment. Hát akkor kapcsótam. Dehogy megyek én a fény után, – mert már hallottam, hogy a szvecsárok az embert elcsalják ide meg oda... Na, aztán elment a Kalanicsék felé...

(Szlávecz István, 36 é. 1963.)

225.

A szvecsár semmi más, csak egy égő gyertyaláng. Fut, egy kicsit felemelkedik, megint szalad... Nem bántja az embert. Legtöbbször itt a Puttonná van látni. Leginkább tavasszal...

A Gerencsér Miska bácsi is jött haza zákányi hegyről ökrökkel. Itt a Csarik után a Póstauton igyenes az út, az ökrök mégis alligság tudták huzni a szekeret. Mi van itt?

Néz hátra az öreg, hát a kocsiodalalon végig ülnek a szvecsárok. Világitanak, mint a gyertyák. Attól volt nehéz, az ökrök alig birták huzni.

Akkor még mondta is nekik szépen, hogy ne kinozzátok ezeket a szegény állatokat, alig birják a terét... De azok csak maradtak. Akkor káromkodott nekik egyet a Miska bácsi, meg az ostorral kereszt alakban odacsapott nekik. Na, akkor úgy eltűntek.

(Zsin Jánosné Gerencsér Anna, 55 é. 1964.)

226.

Nagyapám is mondta, hogy valamikor régen ment egy ember a kocsival, ökrökkel..., és már az ökrök nem birtak mennyi, már tiszta vizessek voltak. Hátranéz, mi van a kocsin? Mint gyertyavilágosság, szvecsúr!

Akkor azt mondta neki: – Szent körösz, verd meg!

Igy távolította el a kocsiról. Mindjárt könnyebben mentek az ökrök.

(Zsin Jánosné Gerencsér Anna, 55 é. 1964.)

227.

Mi úgy láttunk a szvecsúrt, hogy kimentünk este és akkor láttunk, hogy gyertyavilágosság futkoz a mezzőn, ide-oda. Akkor öregapja azt mondta:

Na, mast megen, – azt mondja – a rossz mérnökök futkoznak a mezzőn.

Ezt szokták mondanyi. És akkor futott, elaludt. Megen futott, fölvilágosodott, mint egy gyertyavilág, aztán megen elaludt. Ennyi volt látnyi.

(Melyik mezőben szokták ezt látni?)

A Csarikban, mint a Putton van, azon a mezzőn. Este, ollan féltizkor, vagy későbben. Éjfél után már nem Mellik hónapban? Azt kívülről már nem tudom. Nyáron is meg tavasszal is. Télen nem. Télen nem látnyi sohasem.

(Zsin Jánosné Gerencsér Anna, 55 é. 1964.)

228.

A minap is látták a munkások a szfecsárt. A Pista bácsi is látta. Akkora volt mint egy nagy lavor. Itt keringett lenn a Visszafolyó ároknál a Berekben. Mások is itt szokták látni.

229.

A szfecsurt leginkább itt a Puttonná (Örtilos és Szentmihályhegy közötti határrész, szerz. megj.) sokan látják. Mintha vinnéje a lámpát, mint a gyertyát. Éjjē. Má sötétedés után is. Nem is köll éjféti várni. Maga is láthatnája... Úgy mondják, hogy ott voltak halottak eltemetve. Mikor az illérök támadtak negyvennyócba (...) áti a Dráván. Aztán beszélük, hogy a Puttonná ott vannak sokan etemetve. Van úgy, hogy a fák is pattognak, mikor ez a fény jelönség van. Akkor káromkonnyi köll (...) és ētünik mindön.

(Balogh Ferencné Orsós Erzsébet, 50 é. 1961.)

230.

(Maga is látott már szvecsurt Annus néni?)

Ēn-e? Má hogyne láttam vóna! Hiszön ott lakunk a Póstaút mellett, tuggya tanító ur, mint vezet az ut a Csarikon áti Tilosba. Ippeg rálátunk a Puttonra. Akárhánszor szót öregpapa még ét – Isten nyugosztajja –, lányom gyere ki – azt mondja –, nézd a Puttonná mögen a szfecsur. A tüzes mérnökök. De csak éjje sötétbe. Vagy anyikám látta előbb, mög én is kihíttam a gyerőkeimet, hogy na, nézzétök ott világít a szfecsur. Szokott ēhúzni āra Kalanicsék felé, a mónár Kalanicsék felé. Mind a gyertya, vagy egy lámpa, de nem mögy igyenössen, hanem imbolyog...

(Zsin Jánosné Gerencsér Anna 44 é. 1953.)

231.

Ez a Gerencsér Pista e, a Bodec, ez egyszer így üsszē ment haza kukoricafosztásból. Aztán ittennek lent, ahol a Kocsisék laknak, a kádárék, aztán abban a kis mezőben ott ment utána ez a szfecsár. De hát ajis azt mondja, hogy félt nagyon, mert olyant még nem látott. De nem tudott mit tennyi. Azt mondja, fogta a kalapját, úgy nyomta a fejébe és szaladott hazáig. De elkésérték hazáig...

Ez olyan lámpafény. Lámpafényszörü... Ott szokott leginkább lönni, ott lenn a Puttonnál. Ott is mög a lent a Kalanicsék berkükben, akkor megen hol a Báránkó Pistáék laknak, megen ott is a berek. Ott szokott jobban lenni.

(Bántja-e az embert?)

A jó Isten tudja, hogy ha bevárnája az ember, hát, hogy mi is történne vele? Nem tudom.

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 63 é. 1964.)

232.

A gyertyafény. A szvecsár. Az onnaj szokott jönni a Visszafolóároktól föl, nyugatra a templom felé. Megnyulik az alakja. El is vezeti az embereket. A L. János bácsit is elcsalta. A tehene várandós volt és be voltak fogval járomba. Mondja a felséginek, hogy te menjél a szekérrel haza, én majd később megyek, vagy egy kis dógom még intézni való.

Látja, hogy valaki megy utána lámpával, még füttyögetett is neki pedig nagyot hall. Azt hitte, az ő családja. De akkorra már előtte ment a lámpa. Sietett is utána, de csak nem éri el. Már elsokallta. Kezdetts körülnézni, tájékozódni, hát hol is van? Az ellenkező irányba ment, már ott volt Tilosnál mint van egy kis híd. De nem tudta, igazán hogy hol is van. Akkor jött egy ember, az eligazította. El is indult haza, hát megint hol kötött ki? Az a fény megint elcsalta a beleznai templomig. Reggel hatig, csatangolt, mire hazakeveredett.

Közben meg szegény feleségi egyedül bajlódott a tehénnyel, reggelre meg is lett a borju.

A Sz. J. apja is jött haza Beleznról. Megjelent előtte egy lámpa és az más irányba elcsalta. Ott kötött ki a Csapó-malomnál.

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 61 é. 1962.)

233.

Az uram jött egyszer haza Kanizsáról, még Őrtilosba laktunk akkor. Este volt. Póstaúton már messziről látott egy lámpát, amint feléje tartott. Mikor közel ért, akkor ráismert, hogy szvecsur... Bottal rá akart ütteni, de az állandóan kitért az ütés elől. Az uram meg csak ment utána, ment, egyszer csak azon veszi észre magát, hogy a Veréb-ároknál van, hogy eltévedt. Onnét aztán hazafelé indult, de ez a szvecsur ott is kísértte. Na, akkor csunyán elkáromkodta magát, a botját hozzávágta, úgy akkor a szvecsur elment a mező felé...

(Oletics Györgyné, Meszlarics Karolin, 50 é. 1963.)

234.

(Ti hogyan és mikor láttátok a szvecsárt?)

Ott, ahogyan leereszkedünk a Szakálléknál a gödrön. A Navracsicsék tókájánál jöttünk erre föl, hazafelé. Moziból mentünk haza, olyan tiz óra körül este.

(Milyenek láttátok?)

Mint egy lámpás. Egy ilyen gömb alak... Elég erős, nagy lánggal, égett. Égő piros... Erre a halastó utjára ment a templom felé. Olyan tíz percig néztük, akkor eltűnt. Talán nyolcylan centi, méter magasságban?

Nem féltünk tőle, mert nem bántott. Én azt mondtam: mocsárgáz. De mások azt mondják, hogy ez a szfecsár.

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

235.

Én ugyan még nem láttam, de a Laci bátyám már látta a szfecsárokat. Akkor tizennégy-tizenöt évesek lehettek. Este egyedül voltak gyerekek otthon, játszadoztak, aztán valamellik odament az ablakhoz, és látták, hogy valamilyen sárga lámpaforma járkál körül.

De ott a tókán már nem egyszer volt, hogy a szfecsár kóbolgott. Igaz, hogy mondta nekik a mama, hogy ilyenkor nem szabad kimenni, a Laci bátya kinyitotta az ablakot és ki akart menni az ablakon. De amint nyitni akarja, a szfecsár már el is tűnt arra a templom felé.

(Kele János, 14 é. 1963.)

236.

Apám mesélte ezt, hogy jött Tilosból a Csarikon át, ott a Magyaricsék felé, egy olyan lámpa ment utána. Aztán mindig a feje fölött volt. Akkor elkezdte dobálni botokkal. Úgy kalimpát, imbolgott. Ez a lámpa elkésérte egészen a Cicás Kalanicsékná mint van az árok. Akkor a lámpa, az a szefecsár arra a Németék felé vette az irányt, a temető felé.

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

237.

Most a napokban láttam megint, lent a berekben a szvecsárt. Így körbe járkált a berekben, világított. Nagy világot adott. Mások is látták már, mint az éjjeli lámpa, akkora volt. Így táncol a levegőben, talán méter magossan. Akkor fölment két-három méterre, megint le. Így labdázott... Szállt a levegőben és akkor jött erre föl a N. körösztmamáék felé, föl a Mihálek-parton körösztüln és a temetőn elalszik. Ez nem olyan volt mint a tűz. Tiszta sárga világossága volt, mint a lámpának.

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

238.

A Puttonynál mindenki látja, mintha valaki így vinnéje a lámpát, mint egy gyertyát... Ott voltak halottak eltemetve. Negyvennyolcasok talán? Amikor ezek megjelennek még a fák is pattognak... de amugy embert nem bántanak. Akkor káromkodni kell és akkor eltűnik.

(Egy cigánysori adatközlő)

239.

(Szokták-e látni maguk felé is a szvecsárt?)

Itt nálunk a Turi-gödörben nem, de ott lenn az aljban a berekben, arra

a cigányoknál. Azt beszélnek, hogy arra szoktak jelentkezni a szfecsárok... Valami gyertya..., és megy, úgy mondják, hogy megy... Ugye ilyenekről szoktak az öregek beszélni, de azt nem hallottam, hogy valakit bántott volna. Nem bánt, csak megy az ember után. Szóval levegő, vagy valami ilyen lehetett a szfecsár.

(Horváth Mihályné Mihóczi Margit, 54 é. 1963.)

240.

(Hol szokott leginkább megjelenni a szvecsár?)

Igaz, ami igaz, én nem láttam soha, de az én uram mondja, hogy látta, meg a szüleim is. Nálunk itt, ahol lakunk, a berek aljában, nyáron ott többször föllobban. Nekem soha nem volt szerencsém látni.

(Mikor és milyen formában szokott jelentkezni?)

Éjjel és akkor száll a levegőben, azt tartják, hogy az a gonosz lélek. Vagy valakinek a lelke, szvecsár, vagy elátkozott mérnökök? Isten tudja. Mondják, hogy innej indul a berekből és megy fölfelé a templom felé a dombra. A temető is arra van ugye a templom mellett. Hogy mostan hova megy, nem tudom. De lehet, hogy a levegő emelli föl. Az uram itt a házunk mögött be is várta. Kékes, világító felhő féle volt és így imbogott feléje, át is ment rajta, de nem bántotta és teljessen hideg volt. Ment föl a templomunk felé.

(Musztácsné Navracsics Mária, 42 é. 1962.)

241.

Éjfél tájban jöttünk haza kukoricafosztásból Álmos voltam. Apu azt mondja:

Odanézz! Ott fönny milyen láng van!

Mondom: – Biztosan valaki öröz.

Éjfélben örözni? Ki látott már?

Mondom: – Nézzük meg!

De nem félsz?

Mitől félnék, hogy valaki raki a tüzet, mert fázik?

Odamegyünk, nem ég semmi, parázs nincs, fa nem ég ... De úgy méter magossan a földből tört fel a láng. Tiszta piros. Égőpiros, meg lila láng tört fel. Odatartjuk a kezünket, hát nem melegít semmit. Melegsége nem volt, csak fénye.

Másnap elmentünk arra a helyre, hogy kiássuk, honnan jön az a láng? Leástunk vagy egy métert, de semmi sem volt. Rá két évre megint láttuk, ugyanazon a helyen. Egy berekfa töviből, egy fatörzsből jött fel ez a világító láng.

(Szlávecz István 14 é. 1963.)

242.

Ez még lánkoromban volt. De még a háboru előtt. Otthon voltunk mind, a Thuri-gödörben laktunk... Este volt már sötét, kinézek az ablakon, látom, hogy a tókánk körül egy fekete alak futkoz lámpával. Körbe-kör-

be... A Lacink az meg kiment és megdobálta kaviccsal. Tudja mi történt? Az a lámpa elcsalta egész Tilosig (Örtilosig). Mink meg vártunk, hogy hát hová lett a Laci? Aztán vagy két óra múlva keveredett vissza, annyira elvette az elméjét. Más bajt nem csinált, csakhogy csalta, csalta. Ott a falunál vette észre, hogy merre is jár. Erre mondják, hogy szfecsár, a tüzes mérnökök járják a határt.

(Kele Györgyné Marics Anna, 42 é. 1965.)

243.

Szvecsárt Horvátországban láttam. Innejd látni azokat a hegyeket Kapronca és Varasd között. Ahogyan a nyiladékon postaut vezet Légrádról Raszinyára. Akkor még autók nem jártak ezen az uton, csak vicinális vonat. Elmentem én kocsival fát venni a hegyek közé, még Raszinyán tul. Minél messzebb mentem, beljebb a hegyek közé, annál olcsóbban tudtam fát fenni, bükkfát, gyertyánfát..., jó keményfát tüzelőnek. Annyi szénát mindig vittem, hogy a lovaknak legyen, mert egy nap nem tudtam megfordulni.

Egyik este így rám sötétedett, de a lovak azért mentek. Falu nem volt közel. A mezőn látok egy fényt. Talán valaki lámpát visz, vagy zseblámpát? De ez annál nagyobb láng volt. Mi ez? Csak nem jönnek a szvecsárok ide, hogy világosítsanak nekem az utat? Gyanusnak találtam, mert a falu nem volt közel és a mezőn ment, ott is fénylik, ahol móléka van meg sár a mezőbe. Átkozott vagy nem átkozott, de kék lánggal ég..., meg mindenem keresztül. De közel nem jött hozzám. Még gondoltam is, jó lenne ha világítana előttem az utat. De nem jött.

Hát én már előtte hallottam a szvecsárokról. Ezen a részen kétszer is láttam. A hegyen innej nem, csak Raszinyán tul, hol van Boranovo selo, annak a határában volt ez...

(Horváth Iván, 64 é. 1962.)

244.

Mikor anyu még Kereszturban lakott, aztán este ki akarta önteni a lábvizét, aztán izé..., egy vörösfejű ember keletkezett oda elejbe. Azt mondja: – olyan piros volt neki a szeme meg a szája is. Anyu akkor beszaladt, mondja a papának, hogy jöjjön ki, nézze meg, milyen ember van itten! A papa akkor kiment, de már nem láttak semmit. Anyu meg úgy megijedt, hogy az ágy alá bujt, ott sumagolt.

(Tulajdonképpen mit látott?)

Tüzes ember volt. Azt mondják, este nem jó kiönteni a lábvizet, mert akkor megjelenik valami.

(Molnár Lajos, 12 é. 1963.)

245.

Azt is édesapám mesélte, hogy még fiatal gyerek volt ott Porogszentpálon, az ő határjukban egy nagy dombon ott szoktak jární ezek a tüzes emberek. Az Isten így büntette meg őket, hogy haláluk után hazajártak. Tiszta láng-

ban, tűzben, fönn a dombon huzzák éjjel a tüzespálcát, mérőpálcát. Avval mérték a határt, mert ezek mérnökök voltak valamikor, nagy birtokuk volt és fukarok voltak, a szegényebb emberektől elszántották a földeket.

Édesapám is nézte, hogyan szokták éjjel méregetnyi a földet. Ha közel mentek hozzájuk, akkor lebujtak a föld alá, amikor eljöttek onnan, megint felbukkantak, újra mérték.

(Lakatos Rózsa, 15 é. 1963.)

246. Éjjeli gyertyafényjelenségek a cigányoknál: Luminj, sorturlij

Csak néhány éve ennek. A sorompói földemen voltam. Imádkoztam az elkárhozott lelkekért. Hazafelé mentem, volt olyan háromujjni hó. Egyszer csak hallom, hogy valaki jön utánam. Hátranézek, egy embert látok. Kávébarna ruhája volt. Köszönök neki. Ő mormogva felelt, el is került és sietett előttem. Egyszer csak megcsuszott, elesett térdre. Odamegyek, fel akarom segíteni, de addigra már felkelt magától és sietett tovább. Mikor az erdőt elhagytuk, eltűnt a szemem elől.

Hát, hová lett ez az ember? Ekkor ollan sötétség ereszkedett rám, mintha függőnyt eresztettek volna le. Mast micsinállak? Mentem tovább ollan gondullomformán. De nem hazafelé, hanem Siposéknál kötöttem ki. Ott aztán sehá...! Leültem és imádkoztam. Az uton arra jött haza a Jerzsa meg a Palotainé litániáról. Hallottam a hangját. Közben én is kiabáltam. Szóltam nekik is, hogy küldje el a Pali fiamat értem, mert nem tudok hazamenni. El is jött, meg az unokáim, mert nem voltam messze. Hazavittek. De én egészen meg voltam zavarodva.

Ez csütörtöki napon volt, mert azért jöttem haza Gyékényesből, hogy másnap első pénteken gyónni menjek. Mert én az első pénteket mindig megtartom. Másnap meg sötétbe mentem Tilosba. Pali fiam azt mondja: ő elkésér, mivelhogy tegnap úgy jártam. De én csak elindultam egyedül. Hát, ahogyan elkerülöm a mi erdönket, a Gyurek felét, mit látok? Egy fényességet jó mesze. Gondoltam a katonák, a határőrök világitanak. Közelebb látom, hogy mint gyertyák égnek a havon. Négy gyertya. Sárga, mindenféle színben. Akkor imádkoztam, a gyertyák eltűntek, én meg újból eltévedtem. Nem tudtam merre járok. Amikor kivilágosodott ott találtam magamat, ahol előtte este avval a férfival találkoztam. De annak a férfinak a nyomát nem volt látnyi sehol sem, pedig hát mondom, hó volt. Csak az enyémet. Akkor elmentem a templomba, de azután többet sohasem késértett meg.

Ez valósággal igaz. Ez velem történedett meg. De nem szeretem elmondani, mert mostanában kinevetik az embert. Azt hallottam, hogy azért jelentkezik ott a fény az én földem körül a Puttonynál, a Csariknál, mert egy köszörüst agyonütöttek ott valamikor.

(Bogdán Imre bácsi, a szentes. kb. 60 é. 1963.)

247.

Egyszer máskor is meg akart késértényi ez a gyertyafény. Mi ugy mondjuk: luminj. De tudja maga is, hogy vallásos vagyok, mégis káromkod-

nom kellett. De hát másképpen nem mulott volna el tőlem. Így már nem tudott hozzámférfyi.

(*Bogdán Imre, a szentes, kb. 60 é. 1963.*)

248. Sorturlj

A sorturlj itt a nagy agácásban minden második, harmadik hónapban jelenik meg. Ujuláskor (újholdkor).

(*Én is szeretném látni egyszer, de nekem nem volt szerencsém hozzá.*)

Isten bizony, ne mondjon ilyent, hogy szeretné látni! Örüllön inkább, hogy magának nem jelenik meg.

(*Hogyan lehet az ilyen jelenséget távol tartani magunktól? Mit kell mondani, hogy eltűnjön?*)

Fije punje ám sárat! – Legyél ott, ahol esteledett!

(*Balogh Józsefné Orsós Éva 51 é. 1958.*)

249.

A B. Imre bácsi egy este jött haza Tilosból, ide a cigányoknál, ahol lakunk. Tudja, milyen vallásos...! Télen korán sötétedik, jött haza a Csarik felé. Ott a mezőn négy gyertya égett a havon. Azt hitte, katonák világítanak. Oda is ment, akkor látta, hogy lebegnek a hó felett. Ez mastat volt tanító bácsi, várjon...! Január negyedikén? (1962) Kiabálni kezdett fiának a Palinak, hogy menjenek érte. A gyerekei akkor elmentek, de azok már nem láttak semmit. Mi beások azt mondjuk: luminj...

Másnap megint látni volt. Ment áldozni, jön haza, ugyancsak megjelentek azok a gyertyák a mezőben. Akkor keresztet vetett rájuk, abban a pillanatban egy kövér ember jelent meg azon a helen, és mintha térdre ereszkedett volna. Imre bácsi akart neki segíteni, hogy hát fölemeli, de akkor az ember eltűnt.

Azt mondják, hogy aki káromkodik, az nem látnája és nem is hallanája az illen jelenségeket. Isten tudja?

(*Balogh Viktor 14 é. 1964.*)

b) Ludvérc, lidérc

250. Hébéralakú ludvérc

(*Milyennek látta nagymamád a ludvércet?*)

Ilyen hébérszerű volt. Jött haza az erdőn keresztül, Jánosmajor felől, és utközben rászállt a Ludvérc. A vékonyabbik végén jött ki belőle a láng. De nem égetett, hanem csak bűdös volt. Ráfolyt a hátára, teleföcskendezte. Annak volt olyan szaga, hogy nem tudta lemosni soha, ameddig élt.

Nem, más baja nem lett, csak bűdös lett. Amerre megy az szórja, hát nem akarom csunyán mondani, hogy mit... Aztán az olyan bűdös.

(*Szlávecz István, 14 é. 1963.*)

251. Ludvérc a Zsidóváros felett

Beleznán még anyám lánykorában leégett Beleznán a Zsidóvárosnak mondott rész. Azt mondják, hogy a ludvérc csinyáta. Az amerre megy, az tüzet okád... Formára ollan páfránszerű, mint egy zöd páfrány ág, mikor repül. Nagyon sebessen és nagy suhogással, mint a forgószél. És amerre az megy, az kiereszti magát..., hogyis mondjam csak? Piszkit. Magyarán mondva: tüzet fosik, na... Ahová az lepotyog ottanék meggyullad minden.

Aztán hát látták a népek, hogy ment a Zsidóváros fölött és szórta a tüzet a ludvérc. Akkor meg még zsuppos házak voltak, nem nagyon lehetett segitenyi, óttanyi. Leégett az egész utca.

(Musztácsné Navracsics Mária, 42 é. 1962.)

252. Ludvérc vonulása az égen

A ludvércet én is láttam egyszer. Az égen úgy megy, ollan ízében, mint egy fehér, négysarkos lepödő. Az eleje ollan, mint egy csuka. Megboldogult öregpapa még élt. Egyszer így este ki kellett mennem, aztán szaladok be:

Jaj – mondom – jöjjenek ki, valami ment az égen! De – mondom – nagyon sebesen ment.

Öregpapa azt mondja: – Mi az? Mi van?

Mondom: Öregpapa! Akkora volt, mint egy lepedő. És ment az égen. Nem is ollan magossan.

Az a ludvérc volt – mondja öregpapa. – Biztosan valahová jár.

(Zsin Jánosné Gerencsér Anna, 55 é. 1964.)

253. Sárkányforma ludvérc

Magának komám, azért merem elmondani, mert tudom, hogy nem nevet ki érte..., de kislány koromban én is láttam a ludvércet. Sárkány formába ment az égen, zöldesszürke volt. Villámsebesen röpill és amerre fosik, ott minden elég. Ha emberre ráesett, leégette a bőrét. Farka ollan hosszikás volt, mint a..., mondjuk mint a pávának.

(Mustács Istvánné Navracsics Mária, 42 é. 1962.)

254. A ludvérc elfogása és megoldoztatása

Öregpapa mesélte, hogy egy lányt elhagyta a völegénye. És a lány nagyon fájditotta, hogy a völegénye elhagyta. Azt mondta: – akármilyen képiben is jönne el még egyszer a völegénye, ő mindég szeretné.

Na, aztán meg is jött, de nem a völegénye, hanem annak a képében a ludvérc. Azután a lányt már annyira használta, hogy egészen tönkretette.

Na, akkor elfogták a ludvércet gatyamadzaggal. Ami a férfiak alsónadrágjában van pertli, avval. Dolgoztattak vele. Többet elvitt a kocsin, mint egy ló. Amikor kieresztették, hát az is piszkított, amerre ment, Nem égettett, csak piszkított. De az olyan bűdös volt, hogy nem lehetett megmaradni a közelben.

Aztán az uram is mesélte, hogy Murarátkán, vagy Muraszemenyén ott is történt illen. Ott is járt egy fiatalemberhez. Oda meg lány képiben.

Ugy tönkretette már, hogy összefonyta a lábait. Akkor azt is elfogták így gatyamadzaggal. Befogták, mint egy lovat, mert ollan volt, mint egy ló. Alakja is ollan vót. Aztán az ajtót is le kellett könyti gatyamadzaggal, meg a gyeplő is abból volt. A gyeplő, a szájfék, minden szerszámrész gatyafűző volt. Azt mondják, annyi trágyát hordattak ki vele, mint a fészkes fenye. Mind kihordatták vele a trágyát a mezőre.

Na aztán, mikor eleresztették, akkor permetezett az úgy, mint a nyavalakórság! Nem lehetett megmaradni.

(Zsin Jánosné, Gerencsér Anna, 55 é. 1964.)

255. Lidérc vőlegény

Az öreg Szabó néni szokta mesélni, hogy mikor fiatal lány volt...

Mikor volt az fiatal? Hát harmincötben halt meg, volt már akkor hatvan, hatvanöt éves, biztos. Rozi néni volt.

Na, ő mesélte, hogy neki volt egy vőlegényne, kérője. És esténként el szokott hozzájuk járnai látogatóba. Aztán mikor kikésérte a kapuba, mindég adott neki a zsebjoból pogácsát. Aztán mindég azt mondta:

Edd meg, néked hoztam ezt a pogácsát. Neked hoztam.

Hát, azt mondja, ő meg még ott a kapuban meg szokta ennyi azt a pogácsát, de mindég ollan különös izét érzett neki. Egyszer aztán nem ette meg a pogácsát, hanem a köténye zsebébe tette, vagy az öblébe dugta el? Már nem is tudom. Elég az hozzá, hogy bement és bent a lámpánál megnézte. Lótrágya volt a pogácsa. Amit ő pogácsaképpen kapott.

Aztán másnap megint ment a vőlegényne, akkor kezdte figyelni. Azt mondja – biztossan lidérc lesz, hogy őneki lótrágyát adott pogácsa helett. Hát aztán megnézte a lábát, ahogyan a nadrágja felcsuszott, szőrös volt a lába és lólába volt. Azt mondja, lólába volt neki.

Akkor aztán elkészítette a szentőt vizet, egy kis üvegbe az öblibe tette. Másnap mikor kikésérte a kapuban, lelocsóta szentőtvizzē.

A legény eltűnt – azt mondja – többet az életibe nem ment hozzájuk, mert a szentőtvizzē elüzte a háztól.

(Sötét Ferencsné Kollár Mária, 53 é. 1963.)

256.

A ludvércről hallottam. Apám mesélte. Azt mondják róla, hogy ilyeneket szokott használni, akik frissen szültek... Még bele is pusztul, bele is hal..., de látnyi nem láttam.

(Balogh Mátyás, 45 é. 1963.)

GARABONCIÁS ÉS SÁRKÁNY

(*Grebencijaš, zgrebencijaš, šarkanj*)

257. Kiből lesz a garabonciás?

A garabonciás az úgy születik. Arról üsmerszik meg, hogy foga van. Egy foggal születik. És akkor abból van a garabonciás. De azt a fogat mindjárt ki szokták törni a gyerekek. Lehet, hogy még a bába..., és az anyja nyelle le. Akkor már nem férhet hozzá a garabonciás. Ha nem csinyázza, akkor hétéves korában elviszi... Élve viszi el és nem kerül elő többé. Röpül vele. – Hát ezt hallottam a régi öregektől, hogy szokták látnyi a mezzőn. Igy aratásban, mikor kinn dolgoznak a mezzőn... hogy kinn a mögyén üdögélt és imádkozott. Nagy könyv volt előtte. Akkor azt mondta, – mőnjetők haza, mert elver benneteket a jég, a tocsa! Aa! Hát iszen olyan szép üdő van! Hunnaj gyünne jég? – Ha mondom, mőnjetők haza, mert nem tellik bele negyed óra, elveri mezőtöket a jég. – De nem is értek hazáig, ollan dörgés, villámlás, jégverés volt, hogy mindent elcsépüt. Mert azt mondják, kért a faluban aludttejet és nem adtak neki. Akkor elveri a jég a határt... Ez horvátul is csak grabancijaš.

(*Hegedüs Jánosné, Precskó Anna 63 é. 1964.*)

258. Sárkány és garabonciás

Ugye itt van hozzánk közel az Asszonyvári-erdőben a Lipai-gödör. Ugye, jó forrási víz van ott. Nagy gödör. Valamikor birkalegelő volt ott. Birkások. Akkor még öt-hat lakó ha volt itt az Asszonyvári-hegyen. A juhászok a lakóknak is hoztak birkát néha-néha... A juhászcserda, meg a juhoknak a tanyája Kakonyán volt, hol Domboruba átmegyünk.

Itt ebben a Lipai-gödörben tanyázott egy sárkány. Ez volt a garabonciás lova. A garabonciás Isten által a sárkánynak a vezetője. A sárkány akkor mehet a levegőbe, amikor a garabonciás akarja. A garabonciás tulajdonképpen az Isten embere. A sárkány meg egy olyan állat, hogy a garabonciásnak a parancsát teljesíteni kell neki. A garabonciás az ollan tudós ember. Hogy igaz-e, nem-e, aztat nem tudom.

Ez a sárkány ott nyótt a Lipai-gödörben. Hogy a vízben-e, vagy arébb, nem tudom. Azt mondják, hogy az mél gödör, szakadék már összecusuzott. De ma sem mer belemenni senkise.

Ezek a régi lakók, meg a pásztorok, juhászok, ugye, ők láttak volna. És ez a garabonciás ezekhez a lakókhöz ment koldulni, mint hát hallottunk is, rongyosan... Amit ő kért, azt kellett adni, mert ha nem kapott tejet vagy valamit, akkor aztán ellátta a határt... Jégveréssel megbosszulta.

En már mikor idekerültem, hallottam, hogy ez a sárkány itt nevellődött a Lipai-gödörben. Mikor megnyótt, akkor a garabonciás eljött érte. Felült a hátára, és amerre ment, szórta a jeget. Amellik vétkes határ. Amellik határt akarja, azt elveri. Szóval, amikor a sárkánynak eljött az ideje, a garabonciás eljött érte, mert annak a levegőben és földbe kell menni.

Hogy aztán hova tűnik el, az Isten tudja. Azóta nincs a Lipai-gödörben sárkány. Azt mondják, hogy az koldusforma volt a garabonciás, aki járt ide azelőtt is házról-házra. Szakállas, rongyos kódisember... Az emberek fölismerték, hogy ez volt aki házról-házra járt. Fölült a sárkány hátára és a levegőben elment a sárkánnyal együtt.

(*Horváth Iván, 64 é. 1962.*)

259. Sárkánylyuk a Lipai-gödörben

A tilosi erdőben van a Lipai-gödör. Abban van egy lyuk. Átmérője öt-hat méter. Nagyanyám, mikor még akkora volt mint én, odajártak örözni teheneket. Sok botot összekötöztek, hogy megnézzék a fenekét, de nem érték feneket. Próbálták mások is megmérni, de nem találták a fenekét. Azt mondják, hogy abból jött ki valamikor régen a sárkány.

Ez a gödör most is megvan. Láttuk is. Jobbára már be van szórva levelekkel. Valakik próbálták betemetni, mert beszélük, hogy régen egy kocsis is beleesett és rajtaülőkkel együtt odavesztek.

Ez volt a sárkánykigyó lyukja. Abban a lyukban nevelkedett egy sárkány. Nem szokott kirepülni, csak egyszer, mikor eljött érte a garabonciás. Az fölült a hátára. Nagy vihart csinált és úgy elrepült. Többet már nem jött vissza.

Nem tudom ki látta, de a régi öregek szokták mesélni.

(*Szlávecz István 14 é. 1963.*)

260. A sárkány kiszabadítása a Lipai-gödörből

A sárkányt a Lipai-gödörben a dédöreganyám látta. Arra öröztek, a gödörná, amikor jött egy nagy fekete felhő. Azt hitték, mindent elvisz a víz, annyirára esett az eső. Volt egy nagy dörrenés, egy villámlás és akkor megjelent egy ember szekérral, fönn a levegőben és egy kötelet eresztett bele abba a likba. Az volt a garabonciás és az kiemelte a sárkányt. Azzal a kötéllel emelte ki. Aztán abban a csunya felhőben szekerstől együtt eltűntek.

Hosszu, vastag pikkelyes volt a teste, mint a krokodil. Nem volt neki lába, csak szárnya. Csupasz volt az egész teste, nem volt rajta toll, olyan volt a szárnya mint a denevér. Feje egy van. Egy feje volt neki. Az itt nevellődött a Lipai-gödörben. Amikor a garabonciás kiszabadította, mert rabságban volt ott benne, akkor többet nem jött vissza. A luk megmaradt. Tudom is hol van, mert én is láttam. Sokat betemetődött már, de tavaly még megvolt.

(*Szlávecz István, 14 é. 1963.*)

261. Szukics meg a grabonciás, I.

Az öreg Szukics, a L. Lajos apósa, az meg ment Kanizsára. Annak idején nem jártak vonattal a falusiak, hanem gyalog. Mórichelná elérte egy kocsis. Arra fölkérezkedett. Azt mondja neki a kocsis:

Üljön csak be a kocsiderékba!

Ugy is lett. A kocsis meg közben elbóbiskolt egy kicsint. Elaludt. A lovak meg mentek szép lassan, tudták az utat. A Szukics meg látott mellette egy nagy könyvet. Gondolta, belenéz egy kicsit, hogy mi az? Viszont egy betűt sem ösmert. Nem tudott irni, olvasni.

Hát, amint olvassa, olvassa a betűket, egyszercsak azt vette észre, hogy kocsitól, mindenestől emelkednek a levegőbe. Már fenn jártak a magosban. Garabonciásnak a könyve volt.

Közben fölébredt a garabonciás. Akkor lássa, hogy hol vannak, hogy hiba van. Kikapta gyorsan a kezéből a könyvet és fordított egyet, a másik lapon olvasott. Akkor vissza, leszálltak szépen a földre és úgy mentek tovább.

Az öreg Szukics állítja, hogy vele ez megtörtént.

(Musztács Istvánné Navracsics Mária)

262. Szukics és a garabonciás, II.

Szukics ilyen vadászbérlő volt. Egyszer jött haza, és találkozott egy kocsival. Az öreg garabonciás rajta ült és egy vastag könyv nála. A lovakat nem hajtotta senki, azok mentek maguktól. Az öreg csak ült a kocsin és olvasott. A Szukics fölkeretözött, hogy engedje föl a kocsira. De ő nem tudta, hogy ez miféle kocsi. Azt mondja: Csak tessék öregem. Tessék! Gyere föl, elviszlek haza. Merre laksz?

Megmondta neki, jönnek Asszonyvár felé... Na, jól van, megy a kocsi, közben az öreg garabonciás meg elaludt. A Szukics meg kíváncsi volt, mi ez a könyv? Kinyitotta azt a nagy könyvet. Olvasott belőle, mert magyarul volt, el tudta olvasni. Egyszercsak azt látja: – Szent ég! Már kilométer magasan vannak a föld felett. Ahogyan olvasott, úgy szállt mindig feljebb a kocsi. Már olyan magossan voltak, hogy nem láttak le a földre. Akkor fölébredt az öreg, hamar elkapta a könyvet a Szukics kezéből és elkezdte olvasni a könyvet visszafelé. Akkor újból leszálltak. Akkor azt mondta a garabonciás neki, hogy szállon le a kocsiról, tovább nem viszi, mert baja lesz belőle...

(Szlávecz István 14 é. 1963.)

263. Garabonciás Szentpálon

Édesapámtól hallottam, hogy ő gyerekkorában Szentpálon lakott (*Porrogszentpál*). Aztán oda is bejárt a garabonciás. Annak volt egy nagy sárkánykigyója. A falu végén volt egy nagy kut és abban szokott lenni a sárkány. Ott szokott tanyázni. Azon járt a garabonciás, mint egy lovon, annak ült a hátán. Szárnyai voltak. Amíg a garabonciás bement a faluba és ott tejet kéregetett, a sárkány addig beleröpült abba a kutba. Szóval ez az ember kéregetett tejet. És aki nem adott neki, annak is tudta, hány fazék teje van a kredencben, vagy bárakárhol. Megmondta, hogy hol van a tej. Mindig egy könyvet vitt magával és abból imádkozott.

Ha kapott tejet, amíg evett, azt a könyvet lerakta, de ahhoz senkinek nem volt szabad hozzányulni. Amikor megitta a tejet, elment, elköszönt, és végigment a faluban. De ha nem adtak neki, akkor mérges lett, kiment

a sárkányához és azzal együtt elrepült. Abban a határban, ahol nem adtak neki tejet, nagy jég esett. Elverte a jég a határt. Édesapám is látta.

(*Lakatos Rózsa, 15 é. 1963.*)

264. Zgriboncás Semjénházán

Semjénházánál Erdősfán van egy kis kápolna. Beszélnek a népek, hogy abból jött volna ki a sárkány. Nagyon csunya felhők voltak, abból lett nagy tocsa, nagy jégverés... Semminháza ugye horvátul Pusztara, aztán horvátosan mondták, hogy a golobicsok elverték a határt. Golobičevi so otukli celo selo i polje! De már hallottam, hogy mondják magyarok is, hogy ha van jégverés: – potyognak a golobicsok...

Szóval volt Pusztarán egy szegény ember – bárcsak lett volna az az egy, de majdnem az egész falu szegény volt –, aztán csak annak gazdának volt fekete tehene. Egy nap, nagy meleg, egy koszmata, egy kódís beköszön, kért tejet. Azt mondja neki ez a gazda: menjen máshova, mert nekik is kevés van, ez az egy tehén... De az a kódís azt mondja: – Csak neked van fekete tehened, és én csak ettől akarok tejet...

Na aztán, hogy nem kapott, elzavarták, az öreg kiment a kápolnához, abból előjött egy sárkány. Az öreg fölült a hátára, az lett a lova... Vasárnap volt, többeken is látták, hogy fölment a levegőbe, a felhőkkel összement. Mikor már nem volt látni a sárkányt, akkora sötétség lett, hogyanem volt semmit látni. Nagy jég, elvert mindent. Potyogtak a golobicsok.

Akkor szidták azt az embert a falubeliek, akik látták, hogy tudhatta volna, hogy zgriboncás volt.

(*Andróczy Rémusné Hrascsanecz Katalin*)

265. A szepetneki garabonciás

A mustohaapámnak voltunk a testvériná Szepetneken. Mi lányok benn voltunk, meg a nénjének a gyerekei is. Közben bejött egy öreg bácsi, nagy szakáll volt, talán volt két méter magas. Kéményseprő-papucs volt a lábán, meg kis foltokból volt a földig érő kabátja, hatalmas olvasó volt a derekán.

– Dicsértessék a Jézus Krisztus! – azt mondja. – Kérek egy pici koronát!

Aznap sütöttek kenyeret, levágtak neki egy hatalmas karélyt. Szép fehérét. Azért adtak neki egy koronát is. Elfogadta. Azt mondja: – az Úr Jézus fizesse meg! – Avval kiment. Mentünk utána, hogy kikésérjük. A kisajtóig láttuk. Ott eltűnt, többet semmit! Se föl, se le. Pedig vagy voltunk nyolcan is akkor ott, de senkise látta, hová tűnt egyszerre el az ember, a két méter magas ember. Akkor mondták, hogy biztos – azt mondja – a garabonciás volt.

De jégeső nem lett, mert kapott, amit kért.

(*Zsin Jánosné Gerencsér Anna, 55 é. 1964.*)

266. Garabonciás Kollátszegen

Az öregszüلők, a dédszüلők is szokták mesélni, hogy le-leszállt a garabonciás. Járt illen hosszú hajjal, szakállossan, meg rossz öltözetben.

Horvátul úgy mondják: kosmata. Valamikor kódisosk jártak a földön. Azt tartották, hogy minden kódisnak kell adni, ha mást nem, két fillért, vagy egy pohár tejet..., mert az égből egy komoly ember is járhat mint kódis. Ugye valamikor Krisztus is a földön járt. A garabonciás is... Ezért mindenkit meg kell kínálni valamivel, mert visszaokozhat... Jégverés meg illesmi... A kollátszegiek is látták, hogy a garabonciás fürdött a kanálisban. Rettenetes nagy test volt, hogy úgy fölverte a vizet.

(Szlávecz József, 58 é. 1963.)

267. Sárkány a molnári forrásban

Tanító bácsi én a Lipai-gödörről hallottam, hogy valamikor ott a sárkány, de én azt nem tudom, jába is mondanám... De Kereszturba láttam is. Nem is éppen Kereszturba, hanem mint kell menni Molnáriba. Arra a Mura felőli oldalon van egy főrás. Mink mentünk oda vizért. Jó meleg tavasz volt már, és kinn a főrás mellett melegedett. Napozott. A sárkány cigányul is sárkanj, annak van szárnya mint a denevér..., de ez nem az volt. Nem volt neki szárnya. Ennek mondják: Zmoh.

Ennek egy feje volt, a fején taraj volt, mint a kokosnak, olyan. A bőre pikkelyes volt, mint a halé. Minden színben csillogott. Lábai, mint a macska, görbe lábai vannak, de nem hosszú, hosszú sarkantyuja volt, meg nagy görbe karmai.

Aztán nem mertünk a vízhez menni, egy darabig néztünk, aztán elszaldtunk, mert féltünk. Volt akkora, mint egy ember ha fekszik. Képekben volt látnyi, mint a krokodil, de ennek taraja volt.

(Balogh Viktor, 12 é. 1962.)

268. A garabonciás tarisznyája

Én azt hallottam a garabonciásról, hogy volt neki egy tarisznyája és abban mindenféle csontok voltak. Allatsontok, akkor embercsontok is... Ahol ilyen csontot talált, azt föl szedte. Akár baromfinak a csontjai is... Csak akkor volt neki ereje, ha az a tarisznya nála volt. Dupla fogai voltak, alul is, fölül is. Nem is jó rá mutogatni, mert akkor a másiknak olyan nő. A garabonciás mesterséget nem lehet kitanulni, arra születni kell. Hogy hol lakik, azt nem tudom. De azt nem hallottam, hogy a garabonciás asszony lett volna, csak férfi...

(Kele János, 14 é. 1963.)

269. Garabonciás születése

Ha keresztkomák gyermekei összeházasodnak, azoknak az első gyermeke garabonciás lesz. Két alsó foggal születik. Hét éves korában eltűnik. Akkor tanulja meg a mesterséget.

(Musztács Istvánné Navracsecs Mária, 60 é. 1961.)

270.

(Mit tudsz te a garabonciásról? Mit hallottál róla?)

A garabonciás az olyan járkálló ember. Amerre járt, bement a házak-

hoz és kért aludttejet enni. Ha adtak neki, akkor nem volt jég a határban, vagy csak apró szemek estek. De ha nem adtak neki tejet, akkor tojásnagységu jegek estek.

(Kele János, 14 é. 1963.)

ÖRDÖG

(Vrag)

271. Az ördög cimborája

Mondjuk itt van ennek a T. Jancsinak az apja e, Asszonyvárban. Azt is majdnem elvitték az ördögök. Ha a felesége olvasót nem dob a nyakába, elvitték volna. Ezt nekem a boldogult felesége meséte. Akkor még Feketesárban laktak, ott Jankapuszta mellett.

Azt mondja, este kopogtattak az ablakon. Mint a lovak. Akkor az öreg T. kiment, ott álltak az ördögök öten-hatan, mint uriemberek, cilinderkalapban. Azt mondják az öregnek, menjen velük. Hitták, hogy menjen velük. Megkísértették. Az öreg kapcsolt, hogy most miről van szó, próbált meneküni, ezek meg már erőszakosan ám! Azt mondja – az öreg már majdnem a falra mászott... Akkor a felesége hamar egy óvasót dobott a nyakába, akkor úgy elmentek az ördögök.

Na, akkor megcsillapodott az öreg. De hát azután sem volt egészen rendes... Azt beszélük, hogy az öreg T. meg akart gazdagonnyi, és összecimborált az ördögökkel, valamellik keresztutnál...

Meg hát itt vannak ezek a gazdag I.-ék is Tilosban. Azt meg – azt mondják – valamikor a pincébe dobáták ördögök.

Tudja, valamikor a régi öregek szokták mondanyi, hogy ha valaki meg akar gazdagonnyi, az ujhold vasárnap, napkőtte előtt menjen a keresztutra. És ott állon, várjon a keresztuton... És akkor ez a rossz, megjelenik előtti. Ha hozzájuk csatlakozik, akkor meggazdagszik. Ha nekik szolgál... Igen, akkor ezek a kívánságát teljesítik. És ez a szerencsétlen ember is elment ujhold vasárnapján reggel. És megkísértették az ördögök. Ugye akkor csatlakozott hozzájuk, azok meg vitték neki a pénzt... Későbbben már meggondolta magát az öreg, kezdett a templomba járnai, de az ördögök nem engedték ki a kezükből, aztán kinozták.

Az én apám is szokta mondanyi, hogy ő is sokszor hallotta, hogy éjjel a talicska nyekergett, ... hogy hát, szóval az ördögök talicskával tölték a pénzt...

Szóval az, aki így összecimborál az ördögökkel és nem akar visszatérni az Istenhez, s mindég az ördögnek szolgál, akkor a végén elviszik. Ez biztos. Érte jönnek.

Valamikor a bükksi (*Somogybükkösd*) hegyipásztort is elvitték, világos nappal. Fijákkeron. Boldogult apám szokta mondanyi, hogy azt látták is, mikor vitték fijákkeron. De azt mondja, a fijákker nem ment a földön, csak a levegőben. Az is illen ördögnek szolgált. Ha nem akar az Istennek szolgálai, akkor az ördög örömet elviszi. Akkor ugye az Istennek már nem kell.

(Sipos Istvánné Szeles Katalin, 57 é. 1963.)

272. Káromkodós ember és az ördög

Zalaszentiványba volt egy ügön goromba, káromkodós ember. Fuvaros. Többeken is mondták nekijje: – Ne káromkodjon! Mert egyszer az ördögök elvüszik.

Mit? Engem az ördögök?! Ollan ördög nincs ezen a világon!

Mint hát fuvaros, egyszer is kavicsot hordott és jött haza. A zalaapáti uton megállította egy övegöstöt, hogy vigye el egy darabon. Azt mondja:

Az anyád erre-arra, nem veszek föl, iszen az övegöd mind összetörik a kocsin.

Ne félt te engem – azt mondja –, majd én vigyázok az övegre. Csak állj meg!

De a fuvaros nem akart megállni, de muszáj volt neki, mert a lovak nem mentek tovább. Akkor az övegöstöt fölszállt, odaült az ülésdeszkára az ember mellé. Néz a másik oldalra, már ott is ül egy ember, az meg drótostót volt. Kétfelü ültek ezek, középen meg a fuvaros. De ez csak káromkodott rájuk, hogy szállanak le a kocsiról! De csak maradtak.

Mennek odaább, akkor meg egy kotlóstik a csirkéivel összeüt... Nem is állította meg a kocsit, az ilyenösen mind fölröpült a kocsira. Kiültek a kocsi oldalára. Mikor beértek már a zalaszentgyörgyvári határba, ott meg két fekete disznó futott a lovak elejbe, aztán hátul föl a kocsira!

Akkor má nagy méregbe volt az ember, mert annyira telli lett a kocsijja, annyi minden volt már a kocsijján, hogy a lovak alligság birták huznyi. Mikorra nagy nehezen hazaértek az udvarba, a két ló földhözvágta magát és szegények egyszerre megdőglöttek. Akkor má nagyon félt a fuvaros és kérdi tőlük, hogy hát kik vattok tik? És mi az a sok jelenség a kocsimon? Azt mondi neki a két embör:

Mink vagyunk az ördögök, akik tekénted „nincsenek a világon”. Hát mast láthatod, hogy vannak és jöttünk érted.

Akkor az embernek még volt annyi ereje, hogy benyitotta a szobaajtót, azon beesett. Ott meghalt. Onnaj huzták el.

Evütték az ördögök. Lássá? Hát ez így volt... mindég azt mondta, hogy nincs Isten, nincs ördög, nincs semmise... Na, aztán meglátta, hogy vannak ördögök.

Öregapám is mindég fedte apámat is: – Ne káromkodj, mert evüsznek az ördögök!

(Sötét Ferencné, Kollár Mária, 53 é. 1963.)

273. Ördögök próbálkozása a templomban

Ez nem lucaszék volt, hanem valami más. Másforma.

Volt valaki, egy asszony itt Tilosban. Már lánykorában is sokat betegkedett, nehezen tudott állni, a templomba mindig vitt magával egy kis széket és mise alatt arra ült rá. Már asszonykorában volt, ahogyan ül, valamilyen ördögfélék huzogatták neki a szoknyáját. Ott a templomban. A másik vasárnap vitt magával krétát. Mert mondták neki, hogy vigyen magával szentelt krétát, és avval teljesen keritse be magát úgy, hogy az ördögök ne érnének hozzá.

Ugy is tett, körül is huzta, de akkora távolságra, hogy nem értek hozzá, de látta a kezeket, hogy nyuládoztak hozzája. Ahogy megy ki a templomból, ott volt egy tarisznya. Abban volt gabona. Aztán ahogy megy, fölfogta a tarisznyát, abból szórta az utra, meg széjjel, hogy az ördögök el ne ériék. A legutolsó ördög volt a vezér. Ez meg mindig mondta a többinek: – Menjeteq gyorsan! Erjéteq utol!

Aztán mikor az asszony látta, hogy fogytán van a gabona, akkor befutott a lányáékhoz. Igy akkor nem tudták megfogni. Mert már fogytán volt a gabona, sokáig nem birta volna, az ördögök megfogták volna.

Itt történt ez Tilosban, de akkor még Zákányba jártak misére. A M. Laci mamája szokta mesélni. Sokat volt beteg, igen fájta neki a lába, azért vitte a széket a templomba. De ez nem lucaszék volt.

Azt mondta, azért zavarták meg az ördögök, mert itt a zákányi hegyben volt egy javósasszony és az haragban volt az ő anyjával. Az rontotta meg és igr állt rajta bosszút, hogy ráküldte a lányára az ördögöket...

(*Marics Endre 14 é. 1963.*)

274. Csengető ördög

(*Arról hallott-e Kati néni, hogy L. Pistának is volt ördöge?*)

Hallani hallottam, de hogy hogyan és miként, azt nem tudom. Hallottam igr szájról-szájra, de ő nem akarta elárunyi. Valami tojjással szerezte, valami berzencei ember szerezte be neki. Mikor a fogságból hazajött, ott megtanulta a szellemidézést, aztán a N. Manciéknál is bemutatta egy este, hogy magától emelkedett az asztal... Aztán, hogy a Manci látta volna, hogy az asztal alatt ott volt egy picike ördög, ollan nyuzaras lábai voltak, majdnem hogy mezteleny, parázs szöme volt, meg piros nyelve. De én ezt nem láttam. Csak igr beszéltek.

Amit én tudok, az a Verébároknál... ott igr, hogy voltak ördögök. Ott hol a Verébárok van. Olyan kis piros sapkában szoktak megjelenni. Én igran nem láttam őket, csak hallottam, hogy csöngetnek. Csöngettek.

Egyszer éccaka idején mentem arra, Csurgóról jöttem, és éjjel erre felénk már nem volt vonat. Igy Gyékényestől jöttem haza gyalog. Összel volt, este kilenc órakor, már sötét van. A Jézus nevében elindultam én gyalog. Mikor odaérek a Verébárokhöz, hallom én, hogy csönög valami. Mi az Isten csodája csönög? De akkor már lehetett este féltizenegy.

Megállok. Csak csönög. Mint a kiscsikók nyakában a csöngő. Akkor eszembe jutott, hogy édesanyám mesélte, hogy itt a Verébároknál látta a pirossapkás ördögöket. Mert ő látta. Én nem, csak a csöngőt hallottam. A csöngőtől nem ijedtem meg. Mondom: – Hüha! Ha most meglátom őket, akkor megijedek. De nem, csak hallottam. Amikor mentem, akkor szólt a csöngő, amikor megálltam, akkor nem. Onnaj jött a hang a mál Verébárokból. Mikor aztán majdnem futottam Asszonyvár felé, jócskán elkerültem már az árkot, akkor többet nem hallottam.

(*Sipos Istvánné Szeles Katalin, 57 é. 1963.*)

275. Szukics és az ördögök

Egyszer meg a Szukics vadászott és jött haza. Ezt maga mesélte..., hogy jött haza vadászatból, s az uton három pirossapkás ördög táncolt előtte. Picikék. Akkor közibük lőtt – azt mondja –, de nem lett semmi bajuk. Hanem megfenyegették: ... Podrugac! Horvátul: ... Podrugac! (To znači, pa išče jenpot! Magyarul: Dupláz! Még egyszer!) Valami ilyent mondtak neki, de többet nem mert közibük lőni.

(Molnár Lajos, 14 é. 1962.)

276. Az ördög kikeltése

Ennek a V.-nénak az öreganyja e, a Pipásné... Azt mikor temették, akkor ügön-ügön nagy vihar gyűtt. De olyan vihar volt, hogy majdnem a népeket elvitte a szél. Olyan vihar volt. Azt mondják, azért mert hogy hát ügön-ügön bünös volt. Lehet, hogy cimborája volt az ördögnek. Azt beszéltek, hogy avval dolgozott...

(Hogyan kerülhet az ember cimboraságba az ördöggel?)

Hát ugye, az ördögnek adja magát. Ha fekete tyuk tojássát tegye a hóna alá, akkor abból kel ki az ördög. Nem csibe, hanem ördög. Hát, így hallottam már régen. És akkor az az illetőnek hoz minden szerencsét.

(Hogy hívják az ördögöt horvátul?)

Vrag.

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 63 é. 1964.)

277. Dezszyekékhez járó ördög

Hozzánk itt közel szomszéd a Dezszyekék. Ez már Beleznai-hegy... Én nem, de többeken is látták, hogy bejár hozzájuk az ördög. Ők ugye jobban horvát család az egész, hát úgy mondanak, hogy: vrag... az bejár hozzájuk. Egy tüzes gömb éjjel fut a sötétben hozzájuk be, na aztán az kinozza a családot. Nincs nyugovásik éjjel. Nagy dörgések, nagy lárma, meg is veri őket... Lehet hallani a szomszédokig is. Onnaj a Szentháromság-erdő felől jön a nagy fény, mint egy gömböllu valami... be igyenesen a Dezszyekékná... Mindeny éjjel. Már a papot is kihívtak Beleznáru, hogy szentülle meg a házat. Hát ugye azt is mondják, hogy azért volna ez, mert az öreg sánta használta a saját lányát. Hogy az öreg az ördöggel cimborálna, a vrag, ez teszi azt a nagy zavargásokat éjjel... Ennek nagy hire van mifelénk. Ez mostanság vót, ötvenegybe, kettőbe?

(Szlávecz József, 59 é. 1962. Beleznahegy)

278.

(Naca néni is hallott arról, hogy Dezszyekékhez bejárt az ördög, valami fényes gömb alakban?)

Már hogyne hallottam volna! Mi lehetett az? Tudja mit, az öreg maga volt az ördög. Mikor éjjel elaludt a szegény asszony, akkor fogta a kalapácsot, verte neki a fejit, aztán avval ijesztgette. Minden éjjel megcsinyálta. Aztán azt beszéltek, hogy az ördög bejár, meg ez, meg az... Papot hittak... Ki is jött a pap, körülszentelte a lakást. Imádkozott,

s azt mondta: – Én nem látok itt semmi olyasmit, hogy hát észrevenni, hogy ördög járna ide be. Na aztán rájöttek, hogy az öreg kalapát meg zörgetett. Szóval így ijesztgette a családot. A tüzes gömb sem volt igaz.
(Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 63 é. 1964.)

279. Ördög a Csarikban

Az ördög pirosnadrágos ember formában is van, piros csucsos sapkája van, törpe.

Egyszer Magyaréknál itt a Csarikná tollat fosztottunk. A K. Bálint is eljött, de már elindult haza, egyszercsak fut vissza. Ugy mosták fel, annyirán megijedt. Azt mondja, az ördög hitta birkózni ott, mint a gyalugut elágazik Földvárnak. De csak akkora volt, mint egy hároméves gyerek. Ez meg azt mondja neki, hogy kis gyerekkel nem szoktam verekedni... aztán, ami nála volt kis pálca, avval odasuhintott neki, de csak úgy kicsint... Mikor ráütött, egy arasztot nyüött. A Bálint látta már, hogy ez nem jó valami, a bottal próbálta elijeszteni, de az már akkor volt mint ő, aztán mindig nagyobb-nagyobb... Akkor rohant vissza Magyarékhoz.

(Zsin Jánosné Gerencsér Anna, 55 é. 1964.)

280. Öngyilkos jelöltek halálélménye

Tudja, mikor az uramtól elváltunk..., meséltem már magának, hogy mögtötték nekem, mégpedig az anyósom tötte meg, hogy nem éltünk jól, elüldöztek, aztán itt maradtam négy gyerekkel. Birtokom úgy nem volt, mint ez a kis zsuppos pince itt a hegyen. Abban az évben Rácegrespusztára szerződtem le hat hónapra hónapszamosnak. Szakácsné voltam, de mivel ott volt velem a négy gyerek is, csak fél járandóságot kaptam. Má annyira voltam, hogy elhatároztam, hogy elemészttem magam. Akkor éjjel álmomban egy pirossapkás embert láttam. Azt mondja énnekem: – Gyere, gyere, – azt mondja – várunk! Lesz heled a gyerekeiddel együtt. Hozd azokat is magaddal! Ne sinlődjének ebbe a világba! – azt mondja.

Tudja! Én erre fölélbredtem, tudtam, hogy az ördög jelentkezett nálam. A vrag. Csalt. Akkor én nagyon sirtam, a gyerekeim meg mind ott feküdtek mellettem, aludtak a szalmán, – mert birkaakolba háltunk, csak szalma volt leterítve, aztán azon..., a gyerököket átkaroltam és el kezdtem imádkozni. Gondoltam, hogy se engem, se a gyerekeimet én az ördögnek át nem adom, majd csak a jó Isten megsegít valahogyan. Aztán hát hálá Isten a gyerekek, ha keservesen is, de csak fölnyűttek. Mindegyike szép fehérnép lött, gyerökeik vannak, a fiam is derék embör, röndös is.

De ezt másoktól is hallottam, hogy volt, aki fölakasztotta magát, aztán észrevették és levágták a kötélrű, aztán életbe maradt. Azt mondja: – Jött az ördög is vellával akarta kiszurnyi a szömit. Szurkálta a szömit. Kis piros ördögök ugráltak körülötte.

(Hegedüs Jánosné, Precskó Anna)

281. Pirossapkás ördögök és az akasztott ember

A M. Ilonka néni mesélte, hogy mikor a P. papája föl akarta magát akasztani, s vitte az izét..., a kötelet az erdő felé, és mikor odaért a fához, amit kinézett magának, előtte pirossapkás piciké emberek táncoltak...

Ja! Meg N. körösztpapa is mesélte, hogy az ágakon ilyen picike kis ördögök táncoltak.

Igen, piros sapkájuk van. Az ágakon körbe táncoltak. Csak az látja, aki föl akarja magát akasztani...

(Más hang:)

Igen, tanító bácsi! Anyja mondta, hogy hát egy ember fel akarta magát akasztani, aztán, ahogyan vitte a kötelet, felkötötte a fára, már rajta volt a nyakán is. De csak próbára akarta, hogy hát, milyen az... Na, aztán az ördög piszkálta, hogy menjen hátrébb... Az meg megijedt és mindég huzódott hátrébb, hátrébb, ahogyan az ördög piszkálta, addig, amíg a kötél meghuzódott és az ember valósággal fölakasztotta magát.

Igen, csak próbára akarta, aztán az ördögök addig piszkálták hátra, hogy aztán tényleg sikerült neki fölakasztani magát.

(Pongrácz Anna, 14 é. 1963.)

282. Asztaltáncoltatás

Mikor nálunk építették az istállót, azt mondja a kőműves, hogy ő meg tudja táncoltatni az asztalt. Levágott egy magyaró vesszőt és a sarokba állt. Az asztal meg elkezdett táncolni. Hogyha azt mondta: gyorsabban, akkor az asztal gyorsabban járta. Mink meg csak néztünk, nem akartunk elhinnyi, de a szemünk láttára csinálta. De ő jósolnyi, vagy halottakkal beszélgetni nem, csak hát úgy mutatta, hogy megtáncoltatja az asztalt ha akarja. Csakis az ördög ízéjével dolgozott...

(Kele Györgyné Marics Anna, 42 é. 1965.)

283. Szellemidézéskor megjelenik az ördög

Az úgy volt, hogy a K néni a L. Pista anyósa mesélte ezt nekem, hogy amikor fogságban volt, ott látta valakitől ezt a szellemidézést. És hát ő is megpróbálta.

Ha a keresztutához ért, volt neki egy kis pálcája, avval mindég köröket rajzolt le. Amugy is mindig olyan buskomornak látszott az az ember. Egy este összehívott embereket és asszonyokat, hogy nézzék meg az ő tudományát, az asztaltáncoltatást. Akkor még az anyósánál lakott a családjával. És valóban, az asztal ment körül.

Aztán ez az Andróczi Rémyné, az is jelen volt, az is mondta, hogy valóban körül ment az asztal. Ő félre ült egy széken, nem volt az asztalnál, akkor látta a kis ördögnek a farkát kibujni a terítő alól. De azelőtt az anyósa figyelmeztette horvátul, hogy hagyjon békét ezeknek az ördögöknek. De azért a Pista csak csinálta. És ez a szegény asszony, az A.-né annyirán megijedt, hogy becsinált ijedtében.

Azt mondja, akkora volt, mint egy kisebb kutya, piros volt és kis kunorodott farka volt neki. És voltak szarvai is úgy, hogy a táncoló asztal

alól kibujt. Mint a lónak, olyan volt a lába, csak kicsi. Hát, mint egy kutya, akkora volt. Hogy volt-e szőre, nem is figyelte. Nem mondta, vagy ijedtiben nem látta? Csak, hogy vörös volt. Inkább piros. És pici szarvai voltak nekijje, emberalaku feje, ábrázatja és lópata-forma lábai, meg kis farka.

Mikor volt ez? Negyvenöt után. Negyvenhat, negyvenhétbe? Pontosan nem tudom. Hogy tudott-e az ördöggel mást is csináltatni, azt nem tudom. Valószínű, hogy megkísérelte, mert ha már az asztalt megtáncoltatta? Mondták, hogy ujhold péntekén, vagy mikor nem is mert a keresztutra menni. Vagy látott valamit, vagy ilyesmi állott fönn, úgye sohase árulta el a titkár.

(Musztács Istvánné Navracsics Mária, 43 é. 1963.)

284.

(Mit tudtok az ördögről, a vragról?)

Azt mondják, hogy az ördög az ilyen nagy fekete izé... Mint a ló, nagy patája van. És akkor annak mondják, hogy Pulutó. Férfi fej és lópata. Szőrös, fekete szőrös... Farka nincs? Talán szarva sincs, csak ember feje. Szőrös, mint a ló. Szokta kísérnyi az embereket...

(Kele János, 14 é. 1962.)

285.

Ha a macska a fa ódalát körmözi, akkor ördögöt lát.

DÉMONIKUS ÉJJELI LÉNYEK, FÉLELMET ADÓ IJESZTŐK – SZTRASILÓK

a) *Fejetlen állatok, emberek (Prez glave konj, konj prez glave, ker prez glave, čovek prez glave, koza prez glave...)* b) *Egyéb ijesztő jelenségek (strašilo, strahilije)* c) *Szlota (slota), állatpusztító démon*

a) *Fejetlen állatok, emberek (Prez glave konj, konj prez glave, ker prez glave, čovek prez glave, koza prez glave...)*

286. Éjjeli kísértetek, fejetlen démonok

(Milyen rossz jelenségekkel lehet éjszaka találkozni?)

Vagy emberi alakban, vagy lúd, vagy kecske, vagy birka, meg kutya, vagy akár lehet disznó és ló ... Akkor ugye az történédik, hogy hát az a rossz meg akarja nyerni, hogy az övé legyen ... és akkor közeledik, meg akarja harapni, vagy pediglen megfogni és elvüszni neki a hangját. ... és akkor az az illető, ember vagy asszony már kapcsol, hogy nem jól van és akkor egy nagyot káromkodik.

(Miért kell ilyenkor káromkodni?)

Mert akkor eltűnik. Akkor már többet nem látják.

(Mit kell ilyenkor káromkodni?)

Hát az Istent is meg kell bántani, meg azt a gonoszt is, amellik mutatkozik..., hogy mit mondana, ha most látnája? Azt mondanája, hogy izé... „Az anya szentségit ennek a gonosznak! Nem mész távolra éntölem?! Az anyád Istenit!” – Hát csakis az Istent kell bántani, akkor biztos, hogy félreáll. ...

(Balogh Ferencné Orsós Erzsébet, 53 é. 1962.)

287. A két fejetlen testvér

Ippen jöttünk Surdru. Hát lehetett éjfél, mert egy kicsit elkéstünk. Egy helen ittunk, mert eladtunk edényt (fából készült teknőket). Ugye elkéstünk. Tuggya milyen a Ferkó, ugye? Kocsmába is voltunk. Ugye hogy danuszóval (dalolva) jöttünk. Mint Jánosmajortól kijöttünk, a Jánosmajori dülön... Bejöttünk volna ide az erdőbe, erre a Gazi-féle (Hoszu-féle) malom iránt. Hát ott áll két fejetlen ember. Mijánst közelebb mentem – a Ferkó haladott hátul –, mert sötét volt. Én meg jöttem előbb, én nem voltam annyira ittas, mint a Ferkó. Az uram. És ahogy jövök, jövök, már borsózott a bőröm. Mint mast is. Hát mindjárt oda volt a szemem... Látom a két embert, de fejet nem láttam nekik. Mindjárt szólok a Ferkónak. Te – mondom –, józan légy, mert itt két ember! Azt mondja a Ferkó: – Az anya szentségit a büdös édesanyjának – azt mondja – hol van? Összeaprítom a fejszemen...! – Gyere csak, gyere – mondom – mert itt állnak. – Hun vannak? Én nem látok semmit. Csak én magam. Persze ő nem látta, mert káromkodott csúnyán. Meg szégyen mondani, de részeg

is volt. – Dehogyan vannak –, azt mondja. Mit félsz? Nem ördög. Talán az Isten akar minket ijeszteni..., mert hát talán kicsit ittasok voltunk.

Tanító úr, kérem! Ez a jelenség elvett bennünket az útról. Az útról félre ízelt bennünket..., hogy botologtunk. Az egész lábam, testem csupa vér volt a tüskétől. A szederénytől... de az embereknek már nem volt ránk, mert a Ferkó káromkodott. Bántanyi már nem..., de jöttek utánunk. És nem a Ferkót késérték, hanem engemet. Hol találtuk magunkat? Tilos felé (Órtilos falu). Az útból elcsábított bennünket. És akkor még egyszer hallottunk kakas hangokat, kakasok szóltak. Akkor úgy eltűntek... Ez olyan igaz, mint az Isten szeret engem. Én ezt mindjárt el is meséltem Tilosban, egy idős asszonynak – már meghalt – ,a Pálincás Mári néni-nek. Mi történt az éjjel? Én többet, történik akármi, de többet éjjel el nem indulok, inkább ott aluszok, ahol megfog az este engemet. Azt mondja: Hát miért? Én megmondtam neki, az éjjel mi történeted velünk. Jaj – azt mondja –, Bözsi ne is csodálkozzon, mert az egy olyan hely. Két sógor, két testvér ott összeaprították egymást kaszával. Ott feküdtek, nem tudom, egy hétig. Halva. Senki nem tudta, hol vannak. És úgy akkor rájuk találtak, úgy akkor kocsi-val hozták őket haza. Nem is csodállom, hogy az egy ilyen hely. Mert mások is már látták. A két testvér nem tudtak megegyezni a birtokon.

(Balogh Ferencné Orsós Erzsébet, 50. é. 1961.)

288. Fejetlen pap Alsódomborán

Az én dédöregapámmal történt, hogy ilyen tiltott mezőrésszben legeltettek Domborun. Tiltott legelőre jártak örözni. Olyan tizenöt-tizenhét évesek voltak, valami négyen, öten. Lovakat, teheneket öröztek, igen ám, de benn a gazdaság löheréjében. Hatalmas terület volt ez. Odajártak reggel korán, még sötét volt. Örzik a lovakat, letelepedtek egy kupacba, összűt vótak, beszélgettek. Egyszer látják ám, hogy egy nagy fehérség közeledik. Látják, hogy pap alaku, de nincs feje.

Hej – azt mondják –, most ezt megverjük!

Egyik megy erre, a másik arra, körbekerítették a papot, hogy jól elhupálják. Mit keres az ott? Körbefogták és má úgy, olyan szoros volt a kör, hogy összeértek. Egyszer csak a pap nem volt. Mire arra került volna a sor, hogy ütni kell, a pap eltűnt. Nem volt sehol.

Ez is egy jelenség volt.

(Szlavecz István, 14 é. 1963.)

289. Fejetlen nyúlból kutya, majd ló lesz

Möntem haza. Még legény vótam, aztán hát, ahogyan a legényök elmaradoznak... éjfél körü járt az üdő. Itt a Visszafolyó-patak mellett, Lakosék mint vannak... Nem a kis hídná, hanem lejjebb. Látok egy lovat. Szép fekete lovat. Kijé ez a ló? Felénk nem vót senkinek lova. Tehenekkel szekereznek, hiszen tudja. Gondótam talán az őrsrü (a határórség) való. Közelebb érök, hát látom nincs feje. Fejetlen ló! Na, mondom! Hallottam már ilyenökröl, de eddig nem láttam. Valamilyen rossz szellem. Ma-

gyarul nem tudom, horvátul úgy mondják, hogy „slota”. Gyütt felém, és a lábával kaparta a földet. Akkor én is káromkodtam egyet. Úgy mondják, hogy akkor eltűnik. Kicsit meg is ijedtem. De nem bántott, el is tűnt. Másoktól is hallottam, hogy ilyen van.

Szántás-vetés vót így őszidő tájba... mentem hazafelé. Sötétedés után. Odaértem amint van az Asszonyvári-patak. Átérek, látok egy nyulat. Szépen üldögél a bokor tövébe. Megyek feléje, hogy hát talán meg tudom fogni. Hát a nyul bizony nem megy el onnét sehova. Eccerüjen..., egy pillanat alatt a nyulból kutya lett. Ejnye! Akkor is nekimegyek. Elzavarom onnét. Tiszta fekete kutya volt. Még emlékszek is rája, hogy utána akartam dobni. De nem hátrát, csak ódalt ment tőlem. Félre. Mindegy, csak megdobom. Hát közbe a kutya nagyon megnőtt. Lett belőlle egy kis csikó. Akkor má elkezdtem spekulányi: Nyulbó már kutya, kutyábu csikó? Aztán még meg is zavartam én azt a csikót. De az is csak ódalgott, aztán visszafordút a patakhó. Akkorra má nagy fekete állat vót... Gondútam: Pista, itt nincs valami rendben. Ez valami szellemi dolog... én meg úgy hallottam a szülőktü, meg az öregszüloktü is, hogyhát ilyenkor csak nagyot köll káromkonnyi... s bizony én fiatal gyerök léttömre nagyot káromkottan: A kurva, erre meg arra! Ugye hát nem akarom részletesen kifejezni, hogy hát így vagy úgy..., erre a csikó beugrott a patakba, egy nagy csobbanás, és minden elmút.

(Szlávecz István, 36 é. 1960.)

290. Fejetlen ló Asszonyvárban

A fejetlen lóval megint az én uram találkozott. Szlávecz Pintérékná lefele azon a kis közön.

Azt mondja, jött haza a högybü. Ez vót féltizenkettőkor éjjel. Hát, azt mondja, ahogyan jön, látja, hogy egy ló baktat az úton. Baktat. Odament, meg akarta fogni, hogy hát megfogja, valahol talán elszabadult, ugye. Hát, amint hozzá akar nyúlni úgy eldobta, azt hitte, hogy többet nem kel föl, ugy eldobta magától.

Megen, hogy hát majd mégis csak elfogja. Megegy úgy eldobta, hogy megért fölkenyi. Akkor már félelem jött rá, már nem mert hozzányúl, hanem hagyta, és elment arra a Maxali-gödör felé. Arra befordult a ló, arra baktatott tovább, de feje nem volt.

Ez többször is meg szokott jelenni. Ha az ember nem bántja, akkor ez nem árt az embernek. Csak nem szabad bántanyi. De akármit is lát az ember éjnek idején, menjen el mellette úgy, mintha nem is látta volna. Ezt hallottam az öregektől is, hogy hát ha éjjel találkszik az ember valamivel, ne köszönjön neki, ne szóllon, mintha nem is látta volna, menjen el mellette úgy. Akkor nem árt neki. Mégis ha netán szembejön vele, akkor azt kell mondanyi: – Szent köröszt törjön meg! Akkor már nem tud ártanyi, meg el is tűnik.

Azt mondják, azért nincs feje, mert az ördög bőrében jár. Az ördög bőrében, szóval olyan Isten ellen való. Ugy mondják, hogy a keresztútnál, ott lehet éjszaka látni leginkább valamit.

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 63 é. 1964.)

291. Fejetlen ló Kollátszegben

Nem tudom maga üsmerte-e a tanítóékat Kollátszegbe? Szökééket. Ezeknél a Szökéékéknél tollfosztások voltak így téli időben. Mi négyen voltunk ilyen süldőlányok ottan a környékben. Bennünket szoktak hívni tollat fosztanyi. Adtak vacsorát, meg kicsint szórakoztunk is, jöttek a legények. Volt, hogy fél egykor mentünk haza, éjjel. Egyszer meg a Kele doktoréknál voltunk fosztáson. Fiatal feleségi volt neki. Annak is fosztottunk. De csak tiszta pihét. Igen jó népek voltak.

Egyszer aztán megint már elmúlt az éjfé, azt mondja a tanítóné, hogy lányok ne menjetek ti haza, aludjatok itt, mert későre jár. De mi csak erős-ködtünk, hogy nem félünk hazamenni. Tanító úr! Mi lett? Ott mint van a kápolna Kollátszegbe, valami nyargalt. A ló hátán emberalak ült, fehér ruhában volt, és csak el akart tipornyit bennünket. Piros ló formában volt, de feje nem volt. Mi futkoztunk, egyik kaputól a másikig, már megint ott termett. Ott a kápolnánál. Megint csak el akart bennünket gázolni. Tanító bácsi, amíg én élek, el nem felejttem. A Jézus Krisztusra mondom, hogy olyan igaz volt... Ugy még sohase ijedtem meg. Nem bírtam a lábamon megállni. Nem is mertünk tovább menni. Beszaladtunk egy házhoz, ott aludtunk reggelig. Ott a földön üldögéltünk reggelig. Nemhogy aludtam volna! Többet aztán nem is mentem tollat fosztanyi. Hiába mondta anyám: Idi Geta, nema nikaj, ne bo tam slota... (Csak menj el Margit, nem lesz semmi, nincsen ott szlota...) Ezek a Szökéék is mondták, csak gyertek, majd itt alszotok nálunk. Bárcsak akkor is aludtunk volna ott. De ki gondolta, hogy ilyen lesz...?! Négyen voltunk, három lány meg az öcsém. A kettő lány iker volt, meg én és az öcsém. Így voltunk négyen.

(Amitől megijedtek, az mi volt?!)

Fejetlen ló, meg rajta az ember fehér ruhában. Horvátul úgy mondjuk: – *Je, je. Prez glave konj. Prez glave konj.*

Fejetlen ló, magyarul.

(Horváth Mihályné Mihóczy Margit, 54 é. 1963.)

292. Fekete tyúkból fejetlen ló lesz

Még anyám szokta mesényi. Azt mondja:

Tudod lányom, valamikor Belezán a községházára jártunk fonnit. Községházának mondták, ami maradott ollan öregektől, ahol a család kihalt. Odajártunk a gazdagoknak a kenderjét fonnit. A gazdagok kenderjét. Rökkán. Mert nem lehetett minden asszonynak a saját lakásán, mert szegénység volt, petróliom nem volt, fa nem volt, mert nem volt miben megvenni. Tökmagolajnál fontunk. Nem lámpák voltak, hanem pipiccsel. Pipicsek voltak, abban tökmagolaj, aztán avval világoltunk. Én is jártam törni tökmagot.

Fonni is – azt mondja – tizen, tizenötön jártunk egy házba. És volt egy cserépkálha, amit kívülről kellett fütennyi, ehhez is a község adta a fát. Hát – azt mondja – jöttek oda férfiak is szórakoznyi, kártyázni, mink asszonyok meg fonytunk. Az ajtó be volt csukva. A külső is, meg a másik ajtó is. Nem volt nyitva, ugye télidő volt. Egyszer csak – azt mondja –,

nyilik az ajtó. De nem láttunk semmit, hogy ki jött be. Még mondtuk is viccessen: – Adjon Isten!

És mi történt? Jött be egy fekete tyuk. Este, mikor hát, már ott fonytak az asszonyok. Az emberek meg kártyáznak. A szoba közepébe volt egy asztal, azon kártyáznak. A tyuk meg odament az első rokkához és kopogtatta a lábitót, amivel forgatják a rokkát. Kopogtatja.

Nézzék csak emberek! Itt van egy fekete tyuk. Hát, honnan jön ez ilyen késén, hogy kopogtatja a rokka lábitóját? Már szinte nem is birom hajtanyi, – mondja az egyik.

Hát ne beszélj Mári illent!

Dehogynem beszéllek. – Avval a tyuk odament másikhöz, harmadikhoz. Végig kopogtatta az összeset!

Az egyik férfi azt mondja: – Az anyyának erre meg arra, én ezt a tyukot agyonütöm!

Keresik a tyukot, keresik, de nem találják sehol. Közben az ajtót nem nyitotta senki, de a tyuk eltűnt, nem lehetett agyonütnyi. Mi volt az? Nem tudják.

Na, azt mondja, megjött a féltizenkettő: – Asszonyok, elmúlt az idő, menjünk haza!

Hát, akkor menjünk! – és elindult mindenki a lakására. Azt mondja anyám, hogy amint odaérnek a hidhoz, hát ottan meg egy fejetlen ló áll elejbük. Kikerülni sehogyse tudták. Ha ezen az oldalon mentek, akkor erre az oldalra jött, ha átmentek a másikra, odajött elejbük. Atya Uristen! Most mi lesz? Nem mertek semerre menni, mert a fejetlen ló odament elejbük. Na, akkor vártak, mi lesz?

Amig annak nem járt le az ideje, az éjfél, addig nem mehetek sehová. Akkor eltűnt előlük. Ugy mehetek haza.

(Szakály Imréné Gerencsér Katalin, 75 é. 1963.)

293. Fejetlen kutya a Postaúton

Ez énvelem történt meg tanító úr. Még lány voltam. Jöttem Tilosból este haza munkából és akkor egy kutya elszaladt mellettem, de fej nélkül. Feje nem volt. És a nyelve kilógott egy arasztra.

Jött velem egy fiu, az meg azt mondja, hogy ráló. Én azt mondom neki: – Ne bánts! Haggy neki békét! Menjen a maga útján!

Amire odaérünk a kőkereszthez, arra megint ott áll a kőkereszt előtt. Akkor sem engedtem rálőni. Avval elmentem haza. És többet nem láttam. Ez velem történt meg, tanító úr.

(Zsin Jánosné Gerencsér Anna, 55 é. 1964.)

294. Fejetlen pap Beleznán

Beleznán volt ez. A falun keresztül folyik egy kis árok, a Fukes. Volt ott egy Gyura nevű bolondos gyerek, már talán 14–15 éves, nem volt egészen ki az elméje. Kicsint kijebb a falutól ott legeltettünk lovakat éjjel. Az árok partján ment egy fejetlen pap. Mondtuk neki:

– Nézd Gyura! Ott megy a fejetlen pap. Menj oda és öleld meg! Rábiztattuk. Az meg a szerecsétlen azt se tudta, hogy talán félni kell. Odament, meg is ölelte. Mink meg néztünk, mast mi lesz? De semmi... Megis ölelte a Gyura, akkor a pap eltűnt...

(Horváth Iván 63 é. 1961.)

295. Fejetlen ló, fényes gombos ördög

Valamikor a Tresztenyák Józsi bácsi is találkozott az utkereszteződésnél a fejetlen lovakkal. Nagyon megijedt és elkezdett futni. Ahogyan fut, látja, hogy jön feléje egy fényesgombos ruhás ördög. A ruháján csupa fényes gombok voltak.

(Kele Györgyné Marics Anna)

b) Egyéb ijesztő jelenségek (strašilo, strahilije)

296. Szellemfajták

(Hány féle szellem van, Iván bácsi?)

Kétféle. Az biztos. Tudna ártani, ha nincs kétféle? Az egyik jó, isteni szellem. A másik rossz. A babonás szellem. Ugy, mi ördögi szellemnek nevezük, hogy tud rosszat cselekedni valakinek. de mindenkivel szemben nincs ereje, hatása neki. Én kérem úgy gondolom, hogy arra van hatással, akinek gyöngébb a vére. Gyöngébb szervezet. Arra könnyebben hat. Azt tudja elkapni akármilyen ragályosság is.

(Horváth Iván, 64 é. 1962.)

297. A szellemek elküldése

Mátyás este tíz óra körül jött haza. Teknyőt faragott, vagy eladni volt-e, csak késő jött haza. Utközbe egy nagy fekete kutya állt elejbe. A szája tüzes, a szeme is, minden... Akkor a Mátyás úgy megijedett, káromkodott egyet és a kutya eltűnt.

Ilyenkor ha káromkodik valaki, akkor a jelenség eltűnik. Az a szellem akkor mintha gyerek sirna... úgy megy el. Csúnyán kell káromkodni, benne az Isten neve. Ha valaki Jézust hívja segítségül, fohászkodik vagy imádkozik ilyenkor, akkor még jobban ijeszt. ... elvezeti a maga útján.

(Balogh Viktor, 12 é. 1962.)

298. Éjjeli szellem

Ha éjjel valami jelenség, ördög vagy szellem jelenik meg, vagy más illen szellemi valami, akkor valamit meg kell gyujtani, lámpát vagy gyertyát, akár villanylámpát is, akkor eltűnik. A fényességet nem szeretik. Az ördög meg más jelenség általában 8–9 óra tájban indul el este. – Ha éjfél után átlépi valaki az árkot, vagy a hidat, akkor már ezek a rossz jelenségek nem tudnak ártani neki...

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 61 é. 1961.)

299. Éjjeli madarak

Éjjel szállnak fekete madarak. Teljesen feketék. Ezeket lelőni nem lehet, szárnytávolságuk tiz méter is lehet. Aki pedig megdobjálja őket, vagy rájuk lő, azt fölkapják és elviszik. Beledobják a vízbe, meg más ilyenfélét csinálnak vele...

A nevüket nem tudom. Van nevük, de nem tudom. Ezek kísértetek, nem igazi madarak...

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

300. Éjjeli lakodalom a varazsdi-hegyekben

Muraközben kevés az erdő vagy nincs is, aztán a mi mögyéseink is eljártak a Varazsdi-hegyek közé fát vágni, amik látszanak hegyek innej is. Régen volt ez már, aztán mondták hogy a domborui favágó emberek jöttek haza éjjel a gerincen át, az uton jött velük szembe egy lakodalom. Kocsikkal, hintóval. Vitték a menyasszonyt. Muzsikáltak, táncoltak. Vagy kétszáz méter hosszan vonultak. Ezeknek a favágóknak is be kellett állni közéjük és velük menni, és táncolni. Visszafelé. Így este nyolc óra felé belekeveredtek, és reggel ötkor, mikor kokas kukorékolt, szabadultak meg. Akkor egyszercsak vége lett, egy szempillantás alatt eltűntek.

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

301. Éjjeli lakodalom

Hallottam azt is, hogy ott áti a szemközi hegyekben egyszer favágók mentek keresztül a hegyen. Este volt, mentek haza. Valami nyolcan, tizen favágók. Jó sötét volt már. Szemközt velük, lovakkal nagy cicómával lakodalmasok jöttek. Akárhogyan akarták, nem tudták kikerülni őket. Valamilyen erő ott tartotta őket. Este kilenc órakor belekeveredtek és reggel ötig, kakaskukorékolásig a lakodalmasokkal kellett menniük. Táncolni, mulatni nem kellett, csak gyalogolni. Már aligság birták. Egész éjjel mentek, aztán volt-nincs, eltűntek. Se kocsik, se lakodalmas nép...

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

302. Éjjeli jelenségek

Éjjel, alkonyat után nagy madarak szállnak a levegőben. Ha fölkapja az embert, elviszi és valahol leteszi.

Ha éjjel száll egy fényes pénz, viccössen mondjuk: pöngicsők. Aki azt megfogja, azt megégeti. Aki nem kap utána és nem fogja meg, annak meg oda száll, mondjuk a kezébe és az övé is marad. A másik nap nagy kincset talál.

Előfordul az is, hogy éjjel nagy csorda lovak vágatnak a hegyeken keresztül.

A horgosokban éjjel nagy sárga tök gurul. Ahol nagy, meredek horgos van, ott éjjel nem szabad lenek menni, csak fölfelé. Ha lefelé megy valaki, egy nagy sárga tök utánna gurul és az beszél hozzá. Addig gurul utána, még ki nem ér a horgosból. Mikor kiér a horgos végére, onnét nem bir elmenni. Akkor a tök beszél hozzá, még a kakasok nem szólnak...

(Szlávecz István, 14 é. 1964.)

303. Láthatatlan kezek rakják a tüzet

Itt a tilosi erdőben történt. Egyszer így nyáron aratásból jöttek haza Jánosmajorból, tilosiak is hegyiek is... Aztán többeken is látták, hogy a lénia szélén égett egy nagy tűz és láthatatlan kezek rakták rá a fát, piszkálták a tüzet, meg sütötték benne a krumplit. Itt az erdészház felett. De hogy kik, mik lehettek, nem mondták, mert ők se tudták.

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

304. Rejtélyes macska a Csarikban

Jöttem haza Tilosból. A Csarikban eléjbém jött egy macska, aztán megy előttem mintha tudnája az utat. Még mondom is neki: kis cicám, bakics vagy, talán nyüstény? Egyszer aztán előreszaladt, aztán halkan füttyögettem is neki. Emberi hangon visszaszólt: mit füttyöggetsz? Aztán egyszerre eltűnt.

(Navracsics György, 67 é. 1961.)

305. Macskák Beleznán

Itt Beleznán e. A legnagyobb éjszakában szokott az uram legénykorában kujtorogni a faluban. Tőlük – mit mondjak – ötödik vagy hatodik szomszédjuk volt nekik? Deszka kerítés volt ott. Önála mindég volt egy pálca, avval legyezett. – Hát – azt mondja –, amint odaér ahhoz a deszkakerítéshez, két macska volt fenn a kerítésen. Játszadoztak.

Én meg – azt mondja –, fogtam a pálcát, aztán lepöccintettem a macskákat onnáj. Hanem aztán! Ezek megtámadták, már nem is macskák voltak, hanem szellemfélék. De akkora félelmet adtak, hogy az uram megért hazáig elfutni. Még az ablakra is jöttek zörgetni. Ezt ő maga mesélte énekem. Azt mondja: – az apja, anyja becsukta az ajtót, annyira vigyázták.

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 63 é. 1964.)

306. A cifra borjú

Egyszer hazafelé jöttek fosztásból a Lajos, meg az öcsém a János. Késén volt már, látják, hogy az utcán járkáll egy cifra borju. Na, ez valakitől elszabadult, talán kárba is megy. János hazaszaladt kötélért, hogy hát megfogják, aztán majd jelentkezik érte a gazdája. Mikor hozzá akartak érni, a borju eltűnt. A szomszédék deszkakerítésén meg egy nagy fehérség jelent meg, mint egy lepedő.

(Oletics Györgyné Meszlarics Karolina, 50 é. 1963.)

306. Titokzatos füttyező

Az öreg Szukics ment az erdőre fosztani. Az erdősházhoz ... Az asszonyok már mind elmentek és hall egy füttyöt. Füttyögetett neki valaki, És zörög ... Az is megbénult és nem birt másfelé menni, csak ahonnét füttyögettek. A füttyező csalogatta. Egész éjjel járta az erdőt, amikor reggel valamelyik lénian hallja a reggeli harangszót. Akkor keveredett ki. Az a füttyező elcsalta. De nem tudta meg, hogy ki vagy mi volt...

(Molnár Lajos, 14 é. 1963.)

307. Csilingelő kecske-szellem

A Németh Gyula bácsi is ment egyszer haza éjjel az erdőn keresztül. Hallja ám, hogy valami a háta mögött csilingel. Mint a csöngő. Hátranéz, hát látja, hogy egy kecske megy utána. Honnan kerül ide ez a kecske? Éjjel? Aztán jobban nézi, a kecske nem is járt a földön, hanem a levegőben uszott. A Gyula bácsi akkor megijedett, futott hazáig. A kecske meg eltűnt, de nem bántotta, csak szólt a nyakában a csöngő.

(Horváth Ivánné Kondricz Katalin, 65 é. 1965.)

308. Szellem elviszi a kalapot

A zákányi Körösztös Gyula bácsi mesélte, hogy neki éjjel a szellem lekapta fejről a kalapot. Nem volt semmi – azt mondja –, egyszerűcsak elment a kalapja. Valami elvitte. Nem is találta meg soha.

(Mi volt az, ami elvitte? Szellem vagy mrak?)

Szellem. Láthatatlan. Amit látnak, annak van neve. Amit nem látnak, az a szellem.

A dusicák az megen más. A dusica az a hozzátartozó, aki már meghalt és hazajár. Magyarul kísértet, szellem. Horvátul más jelenségre nem mondják azt, hogy dusica, csak a meghalt hozzátartozók lelkére, akik hazajárnak kísértetni. Halottak napján mind hazajárnak és akkor meg szokták a dusicákat vendégelni. Az asztalon hagynak nekik rétest, meg bort.

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

309. Éjjeli pénzek

Ha valaki éjjeli pénzt lát, ahogyan röpül a levegőben és utánnakap, akkor azt megégeti. Azt lemosnyi nem tudja. Örökös gyel marad a tenyerén. Megégeti a pénz.

Ez röpül a levegőben. Ha valaki utánakap, akkor megégeti, belesüti a husba az alakját.

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

310. Titokzatos éjjeli hangok

Horvátországban volt ez, egy menyasszonynak lett volna az esküvője. Már készítették a lakodalmat. Előtte este, mikor ott voltak a pozovicsok, a körösztanyja hangján beszél valaki az ablakon, a körösztanyja nevében:

Ilonka, gyere ki! Meghoztam a piros kendőt!

Kiment a lány és többet vissza se ment soha. Keresték erre, arra, de a föld színéről eltűnt. Többet nem került elő.

Tudja, hogy többször nálunk is van igy? A multkor is direkt kimegyek, de csak az előszobába. Kivülről kiabál valaki: – Annus! Gyere ki hamar! – Mintha anyám kiáltott volna. Kimegyek a szobából, mondom anyának: – Anyya! Maga kiabált? – Azt mondja: – Én édes lányom? Nem kiabáltam semmit.

Mondom, hogy kivülről. A kutya meg erőssen ugatott. De akkor már az udvarra nem mertem kimenni. Mert már többször is hallottam igy,

hogy az anyu hangjával, vagy pedig az öregpapa hangjával csalogatott ki valaki éjjel. De ilyenkor nem szabad kimennyi tanító úr! Hogy mi az? Nem tudom. De elviszik, és többet soha nem kerül elő. De annak a nevét sem szabad kiejteni, akinek a hangján beszélnek.

(Zsin Jánosné Gerencsér Anna, 55 é. 1964.)

311. Dübörgő éjjeli hangok

A papa még gyerek volt és egy este, inkább már éjjel lovakat öröztek a Linyákban. Egyszercsak olyan nagy zuhogást hallottak, mintha nagy hordó, vagy nagy kád zuhogott volna. A lovak megijedtek, hazafutottak a faluba, de az istállóba se akartak bemenni, hanem az utcaajtóban lefeküdtek és egész hajnal öt óráig nem mentek be az istállóba. Akkor a gyerekek is hazafutottak. De nem láttak semmit, csak a nagy zuhogást hallották, mint a hordó..., a lovak meg futottak.

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

312. Guruló szita

Éjjel volt, Turi Jóskáék felü jövünk haza, arra, emerre maga is szokott jönni hozzánk az iskolához. En megyek elől, ereszkedünk le azon a kis partocskán, mikor a gesztenyefát elhagytuk, innejfelü egy kis pince volt, onnaj meg egy hosszú pince. A homálba látok az uton egy fehérséget, mint egy közönséges szita. Mert nagyszita van akkora is, mintegy szék. De közönséges szita. Mint nekünk is van, az a közönséges szita.

Ott van egy fehérség. De az már nekem félelmet adott. Mondom az uramnak:

Te apja! Nézd! Látod ottan a két pince között, az út közepiben, ott van egy fehérség. Nézd, a hosszú pince sarkánál.

Csak gyere – azt mondja – ne járjon a szád, annyi sokat! Én nem látom.

Te, öregem! Te nem látod? Én meg látom. Én nagyon félek, hogy mi az a fehérség. Hát bizony, szorongattam az uramnak a karját. Félttemben.

Lehet, hogy valakinek a macskája. Odaérünk, talán ollan messze, mint a kálha... Odaérünk, elkezdett gurulni. Szépen gurul előttünk. Mondom: – Nézd millen szépen gurul. Ez nem lehet macska! Ollan mint a szita alak.

Én nem látom. Hát hogyan? Nézzél három lépésnyire! Lassan gurult éppen, mint a szita. Egészen lassan, de nem értük el, meg én nem is akartam elérni, fogtam vissza az uramat. Amikor odaértünk, ahol az öreg horgos megy lefelé, másik oldalon megy a temetőnek, az út meg rajta keresztül erre mifelénk. És hogyan begurult a horgosba, mindjárt lefelé tartott az öreg horgos felé. Tudja, hogy abban micsoda nagy pattanyás volt? Mintha lovak futottak volna. Ugy tördelte az ágakat, ami hát száradék benn volt a horgosban.

Hallod-e öregem a ropogást?

Azt hallom.

A fehérséget nem láttad?
Azt nem – azt mondja.
Hát látja, ez rajtam történt.

(Szakály Imréné Gerencsér Katalin, 75 é. 1953.)

313. Éjjeli rontó szél

Jöttem Beleznról haza, teknőket voltam eladni. Egy kisebb melence maradt még; hoztam a hátamon. Mikor odaértem a pléh Krisztushoz az út mellett – pedig nem vagyok félős ember –, na ott megijedtem. Egyszerre nagy szél támadt, a lában elkezdett nehezenni és sülletem lefelé... A melencét le akartam ám tenni, de nem birtam. Már borsózott a bőröm ... Annyira mégis, hogy eljöttem Asszonyvárig, de tovább nem volt erőm, a Lakatoséknál aludtam. Másnap elmentem ám megnézni, hogy talán látok valamit, de akkor már nem volt ilyen hatással.

(Balogh József, 55 é. 1958.)

314. A pillanatok alatt eltűnt juhnyáj

Az uramnak az apja meg kupec volt. Egyszeris marhákat hajtottak a kanizsai vásárra éjjel, hogy a jószág ne fáradjon úgy el, közben-közben tudjanak pihenni, meg hát üdőben odaérjenek a vásárba. Egyszer látják, hogy jön velük szembe egy fóka birka, két juhász terelte. Pipa volt a szájukban, szakállassak vótak... Az első birkának szólt a kolomp a nyakában.

Mikor összetalálkoztak, a marhákkal félrehuzódtak, hogy a birkáknak helet adjanak. Az uram még akkor gyerek volt, huncutságból egy követ akart a birkák közé dobni. Amikor felemelete a kezét, a juhász megfenyegette, a követ nem tudta eldobni, hanem kiesett a kezéből. Mire azonban a két nyájnak kerülni kellett volna egymást az uton, a birkák, juhászok mind eltűntek egyszerre, többet nem látták őket. Ez illen csoda volt. Mindég meséli az uram.

(Oletics Györgyné Meszlarics Karolin, 50 é. 1963.)

315. Hazatérő obsitos esete egy éjjeli démonnal

Az én öregapám, aki valamikor Kollátszegen lakott, még az osztrák-magyar monarchiában 5 évig volt katona, valahol messzi tartományban szolgált. Leszerelése után több napig jött haza gyalog. Erre még vonat nem volt. Ugy mondták az ilyen katonáknak, hogy obsitosok. Több napi járás után már nagyon fáradt volt, éhesen, szomjasan beült egy kocsmába, de rendelni nem tudott semmit, mert hát pénze nem volt. Akkor ott meglátta egy urféle, megsajnálta. Azt mondja neki:

Látom – azt mondja –, hogy maga egy szegény vándor, és pénze sincs. Tudja mit? Maga itt most egyen, igyon amennyi jól esik. Én fizetem. De még költőpénzre is adott neki utravalónak, hogy hát későbbre is legyen neki költőpénze.

Öregapám megköszönte és utnak vált. Mikor Kollátszegre ért, éjfél körül járt az idő, egyszerre csak valamilyen lény hátulról ráugrott a há-

tára. Olyan hangja volt, mint annak az embernek, aki a pénzt adta neki. Ahogyan elől a lábával összeszorította, látta, hogy ló láb...! Akkor öregapám nagyot káromkodott és a jelenség eltűnt.

Többször is szokta nekünk mesélni.

(Szokol Ferenc, 65 é. 2005.)

316.

Édesapám, Sz. Mihály közel a halála előtt volt ez valamikor. Még Aszszonyvárbán laktunk. Késő este jött hazafelé Szakálék felé. Ott a villanyfénynél valami ismeretlen homály, sötétség szállt le elejbe. Megijedt, és gondolta, hogy ez nem földi dolog, hogy ez valamilyen szellemi erő ... Ugye öreganyámtól azt hallotta, hogy ilyen esetekben segít, ha káromkodik. Ő is úgy tett. Szokása ellenére csunyán káromkodott és akkor a jelenség eltűnt.

(Szokol Ferenc, 65 é. 2005.)

317.

Ha éjjel mutatkozik valami jelenség, akkor ujjal nem szabad rámutatni, mert szerencsétlenséget hoz, hanem csak ököllel.

c) Szlota (slota), állatpusztító démon

318. Szlota kecske képében

Kérem én a szlotát kokas formájában láttam Alsódomboruban. De jó hogy említetted, egyszer kecske állapotban is...

Ugye a kecskének pattognak a körmei, ha megy a köves uton. Egyszer is éjszaka van, hallom pattognak a körmei a kecskének. Mert többnek az udvarjában voltak kecskék, mint most is a falvakban vannak kecskék, ha nem is sok. Egyik községben több, a másokban kevesebb.

Szóval, éjjel megy a kecske. Mit keres itt ez a kecske a sötétben? Pattognak a körmei. Ajis bement, és ahol nyitva volt az ajtó, kérem a községet megjárta, aztán ahova bement, ott pusztult minden állat, ló szarvasjószág, majorság...

Ezt hívják szlotának. Ez az állatoknak a szelleme, éppen úgy van az állatoknak szelleme, mint embereknek. És azok az állatok között pusztítanak.

(Horváth Iván, 64 é. 1962.)

319. Szlota Alsódomborún

A papa mesélte, hogy Domborun éjjeliőr volt. Nem volt állandó éjjeliőr, aztán házszám szerint mindenkire rákerült a sor. Vigyázták a falut. Este alkonyattól, reggel nyolc óráig.

Mennek a barátjával az utcán, mennek az őrhelyre, egyszer egy kecske jött velük szembe. Kopogott a körme. Gyanus volt nekik, mert úgy látták, hogy nem is érte a lába földet. Ahova ez a kecske bement udvarra,

meg istállóba, reggelre ami állat volt, ló meg minden, minden megdöglött semmi sem élt. Birkák, tehenek, minden.

Egyik másik nap meg egy kakással találkoztak. Jött nagy kevélyen éjjel az utcán. Az egyik házhoz bement, fölment a tyukkatroc tetejére. Reggelre az egész majorság megdöglött.

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

320. Szlota kakas képében

A majorság (baromfiak) és más állatfélék pusztítására van ez kérem. Ez a szlota. A kuga az más képébe mutatkozik, az emberi népségre szól..., mint a halál, az emberek életkorában jelenik meg. A szlota, azt kérem én láttam... ez van az állatokra. Mint gyerekek, volt nekünk egy olyan gyülekezőhelyünk, ahol Alsódomboruban a keresztező út van. Szomoru Jézusnak mondják, volt egy szobor. Már éjfél közeledett, szép holdvilág volt, hát látni lehetett. Észrevetük, hogy egy kakas megy az utcán. Bemegy egy helyen, nem volt bezárva az ajtó. Bement. Hová az bement, ott másnap marhadögvész volt, lódögvész volt és majorság dögvész volt. Domboruban. Ezt én merem mondanni, mert láttam. A Hajdinyákékná is bement. Kérem másnap mi történt? Megdöglött a tehen. Ollan dögvész volt Domboruban, hogy a sintér nem győzte hordani őket. Egyszer meg kecske állapotban. Ajis bement. Ahol nyitva volt az ajtó. Kérem a községet megjárta és aztán mondom: ott pusztult minden...! Kérem ez is szellemféle: szlota. Hogy ez magyarul mit jelentene? Gondullom, csakis a dögvész...

(Horváth Iván, 64 é. 1962.)

321. Szlota malac formában

Egyszer is így este hajtott haza a kanász, uradalmi disznók voltak. Egy csökkent kismalac megy a disznóólhoz, ahol van háromszáz disznó. Kérem, ahova az a malac bement, reggelre az összes disznó megdöglött. Volt ez már vagy husz évvel ezelőtt.

(Nem lehet, hogy ez egy beteg állat volt és a többit is megfertőzte?)

Nem. Az a malac már reggelre nem volt ott. Az reggelre eltűnt. Hanem ez volt a szlota. Ez viszi az állatoknak a halált, a dögvészt. Ahova ez bemegy, kérem szépen, valamilyen állatnak a képében, ott minden állat pusztul.

DÉMONIKUS LÉNYEK A VÍZBEN

a) *Vizitündérek, vizilányok, vizikisasszonyok, vilák (vodena dekla, vodena snaha)* b) *Víziemberek: Toplenik, vodenik, Medárd*

a) *Vizitündérek, vizilányok, vizikisasszonyok, vilák (vodena dekla, vodena snaha)*

322. A vizitündérek csábítása

Az én öreganyámnak a körösztapja, azok ott laktak a Dráva mentin. Eccer, aztán ahogy mönnek haza öregapámmā, ez a körösztapám az öregapámra kacsint: Tudod koma – aszongya – gyere, elmögyünk a Drávarpartra, várnak bennünket a szép mönyecskék. Öregapám mög azt felelte rá: Tudod komán – aszongya –, én má nem mék sehá, engöm má nem vár ott senki. De – aszongya –, gyut neköd is belülle, mer ügön szépök...! És a körösztapám nem vót röst, kifogta a lovakat és szalatt a Dráva-partra. Hát asztánék ottan várták ezök a tündérok. Vizitündérok. Csak egyre nevettek neki, nevettek neki. Mást nem csináltak. Csáták közelebb. És a körösztapám mög erőszakkā, csak mönt. Feszt csónakot keresött a Dráva-parton, de nem talált seholve csónakot. Akkor öregapám utána szaladott: Az istenödet, há mész komám? Hát aszongya emögyök ezöket a szép mönyecskéket mögnézöm, hogy hová mönnek ezök? Emögyök a lakásukra nekik. Akkor má ezök a mönyecskék kezdtek nótázni, danútak. Öregapám aszongya, hogy ollan szépön, hogy az valami. Rösztetött körülöttük a levögő, remögött mint nyáron, mikor nagy főróság van. Körösztapámmā mög má nem löhetött bírnya, akart vóna bemönni vízbe úgy mindönöstü... Avvā öregapám, hogyan vitte a kötelet, a körösztapámnak a derekára kötötte, hozzákötötte egy izéhő, egy fűzfáhó. Ahogyan hozzákötötte ahó a fűzfáhó – aszongya öregapám – azok, mög csak nevettek. Nem akartak onnaj elmönni. De aztán a körössztapám mög csak szitta öregapámat, hogy csak eresz komám, eresz! De öregapám nem eresztötte. Láttá minek mivolytját, nekiát öregapám káromkonnyi ott a Dráva-parton. Szitta üket: Az Isten erre, arra...! Nna, akkor eltüntek a mönyecskék. Akkor eresztötte el öregapám a komáját a fűzfátu. Na – aszongya –, mast gyere haza komán! Hát ijjenök a te mönyecskéid. Mast láttad, hogy ezök nem élő mönyecskék, hanem ezek tündérok. Mert, hát efulladt vóna... Na, akkor ugy mönt haza. Az én öregapám Zsebe János volt.

(*Légár Istvánné Huros Teréz, 61 é. 1964.*)

323. A vizilányok a Dráván

... Megint ez a Kalanics sógor. Ugye itt Légrád alatt őrzött a báttya, áti a Pázsiton. Ő meg éjjē viszi körösztü a Dráván neki a vacsorát... Má viszszafelé ott a csónakba, csónak mellett ezek a vizilányok, tündérek. Ott ütek meg úszkátak. Nagy hajuk vót – aszongya a sógor –, csak úszkátok,

meg nevettek nekijje. Akkor a sógor egyre mönt feléjjük, hogy megfogja őket. Mikor má mög akarja fogyni, nem tutta, lebukott, aztán mög fölbukott a víz fölé (...) Mikor má jó messze elizéták a vizön, valahogyan magáhó tért... E! Ennek nem lösz jó vége. Na, akkor ekáromkotta magát: 'Ögye rosseb őket, – aszongya – hadd mönjenek a pokolba' (...). Na aztán akkor eltüntek. El. Azt mondta a sógor, akkor káromkonní köll.

Milyen kár, hogy mostanában nem látni tündérekét a vizen!

Azt mondják, azutátu nincsenek ezök a jelönségök, miután ez a nagy káromkodás mög a hitetlenség van a földön.

És a káromkodásba mit kell belevenni?

Az isten nevit. Igen, azt kell belevenni.

(Légár Istvánné Huros Teréz, 61 é. 1964.)

324. Vila a Drávában és az aranymosók

Én fiatal korom óta, mondanám voltam tizenkét éves, már mentem apámmal, zlatar volt. Mentem vele a Drávára mosni aranyat... hogy hát arany! Gondolnak az emberek, hogy akkor ott nagy gazdagság van. Pedig hát a halászok, aranyászok, ezek voltak a faluban a legszegényebbek. Mert van arany a vízben, de azt kimosnyi kérem, keserves dolog... Egész nap merni a lapáttal a kavicsot rá a deszkára, akár esik akár a nap süt. Volt ollan nap, hogy ha találtunk összüt egy grammot! Kenyérre nem volt elég. Aki ezt nem pórbált, nem tud elhinni. Azért mondták magyarul: – „Halász, vadász, aranyász, üres tarisznyába kotorász.” Azt ettünk, amit fogtunk a vízben halat, rákot. ... Szóval nehéz életünk volt. Negyvenötig engedtek ezen az oldalon mosni aranyat. Azóta már én sem...

Hát mondtak, meséltek mindent, hogy hát jelenségek vannak a vizen. Hogy vigyázni kell, különösen éjjel. Mindég égett a tűz, mert ott is aludtunk a vizparton. Este összejöttünk, több banda is volt, aztán a tűz mellett beszélgettünk. Ugye? Aztán így mesélték, hogy az egyik fiatal zlatár, jóképü legény volt. Látja, hogy a csónak szélén ül a vila és fészülködik. Felugrott a gyerek, hogy szalad hozzá, de a vila elmerült a vízben. Odább megen felbukik. Csalogatta be a vízbe. Azt mondja neki: – Az éjjel gyere a szigeten, eljöhetsz hozzám.

De ez volt nappal, és ollan álmodt bocsátott rá, hogy a gyerek estélig aludt. Nem sikerült ébresztenyi. Este ébredett, és akkor meg akart átmenni a szigetre, mert ott szépen énekelt neki már a vila. Csalogatta. Akkor ezek a többi aranyászok, megkötötték a lábát egy fához, hogy ne tudjon elmenni. Mert elfullasztotta volna a vízben. Akkor ezek az öregek káromkodtak rája, a vila többet nem jelentkezett, elhallgatott. Így a gyerek életben maradt...

De valahogyan mióta ez a demográfia van, nem hallani illen dolgokat. Szvecsárt se láttam azóta.

(Kalinics József, Szentmihályhegy, 1953.)

325. Vízilány, vízitündér, vízimámor

Hogyan hívják azokat a vízilényeket, akik a vízben laknak?

Hogyan? Vízilányok. Akkor vizitündér. A többit nem tudom... Kijönnek a vízpartra, csak a farkuk van benn a vízben. Mert fölül szép nő, sárga haja van, és kezei vannak. Alul egy haltest van, lefelé az egész hal... Itt felénk a Dráván meg a Murán ezek a vízilányok vannak. Vodena dekla horvátossan. És szépen énekelnek.

Segesden meg azt mesélték, hogy pünkösdkor reggel a víz partján a vízimámor jön elő. Az is szép nő és énekel. Ott az öregek otthonába egy erdélyi bácsi volt. Az mesélte nekem a vízimámort. Hogy az énekével elcsábított volna valakit, arról nem tudok...

(Szlávecz István, 14 é. 1962.)

326. Vízilány a tópartján

Édesanyám hónapszámba járt valamikor dolgozni. Több gyerek is volt velük. Ahova elkerültek, abban a pusztában több tó is volt, szép ligetes tó, és vasárnap délután arra sétálgattak. Ugy négy óra felé délután. Azt mondják a gyerekeknek, nézzétek, milyen szép lányok vannak ott a parton! Ők még nem tudtak erről, mert nem rég kerültek oda. Azt hitték, hogy valódi lány üldögél ottan és az énekel. Mindig csak énekelt. Mikor már tiz-husz méterre voltak tőle, észrevette őket, egyet nézett, aztán lement a víz alá. Akkor mondták, hogy ez vizitündér, aminek fele lány, fele hal. De többször is látták.

(Kele János, 14 é. 1962.)

327. Vízilányok, vízi kisasszonyok

Én azt hallottam a régi öregektől, hogy pünkösöd éjjel, akkor ki kell menynyi a tópartra és akkor hallanyi, hogy millen szépen énekelnek. Ezek a vízi lányok, vízi kisasszonyok vagy mi? Ollan tündérfélék. Ollanyok mint a szépasszonyok ezek is. A vízben énekelnek, de közel nem szabad menni, mert azt mondják, hogy elkapnája az embert és bevinnéje a vízbe. Azt mondják, hogy nagyon gyönyörűen énekelnek benne a vízben. Deréktől föl, olyanok mint a valódi ember. Lefelé meg mint a hal. És azt mondja kötnek, kézimunkát csinálnak. Azt mondja, énekelnek szépen és közben hálót kötnek.

De hallottam azt is, hogy a férfiakat csalják oda. Csalják be a vízbe. Ugy, hogy ha valaki odamegy a víz partjára, akkor szépen elfogják és elviszik a vízbe. El is fullad.

Én csak ezekről hallottam, a nagymama szokta mesélnyi.

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 63 é. 1964.)

328. Vízilányok a Dráván és a Murán

Nézze, azt mondják nem igaz, hogy nem kell minden szóbeszédnek, babonának hinni...? Pedig sok minden van, amit még a tudomány nem ösmer, és mégis van. Ha igaz, régen a villant se ösmerték, azt mondták:

nem igaz, hogy majd villám világít a házakban. Aztán mast bevilágítja az egész várost, meg már falukban is...

Hát azt mondják, hogy vízben sincsenek ezek, azok... Hogy nincsenek vizilányok, meg minden ... Aztán mégis csak hány ember elfulladt, pedig hát uszni is tudtak...

Szóval a vizilányokról azt tartották, hogy vízben élnek, jobbra a nagy folókban. A Dráván is meg a Murán. Aztán ha kiülnek a partra, főleg holdvilágos éjjel, szépen énekelnek..., aztán csalogatják magukhol a férfiakat. Ezek veszélőssek, mert ha férfiember hallgatja, elveszti az eszét, csak megy bele a vízbe. Aztán ha már benn van, akkor vége, lehúzzák a víz alá.

Azért mondják, hogy legényeknek pláne nem szabad csak úgy alónadrágban, vagy meztelennyen fürdeni, hanem ingnek is rajtuk kell lenni, mert amellik legény ezeknek a vizilányoknak megtetszik, azt lehúzzák a víz alá és elviszik. És csak száz év múlva, akkor szabadul ki a vízből, már mint öregember.

Mert bizony voltak itt is akik belefelladtak. Legutóbb is a Mikolics gyerek. Az Éva néninek a fia. Aligság megjött a fogságból – szép legény volt –, azt mondja, nagyon meleg van, lemegy egyet uszik a Dráván. Na aztán, ahogyan belemerült a vízbe, többet sohase látták.

Mondják is, hogy nagyon kell vigyázni azoknak a legényeknek, akik ollan szenmrevalók. Mert akár a saját lakásából is kicsalja, ha holdvilágos éjjel van és nyitva az ablak, lecsalja a vízpartra. Mert ollan gyönyörű a hangja. Na, aztán a fiatalember ha akar, ha nem, lecsalja a partra, akkor ez a vizilány becsalja a vízbe és lehúzza a víz alá. Hát itt nálunk ez a szegény Mikolics gyerek járt így.

De talán jobb is, hogy most le van drótozva az egész, sok szép fiatalember köszönheti az életét neki, hogy nem fulladt be már régen senki...

Azért nem szabad éjszaka tárva-nyitva hagyni az ablakot, pláne ha holdfény van...!

(Musztácsné Navracsics Mária, 43 é. 1964.)

329. Mikolics fiu halála

Tudja, hiszen üsmeri a Mikolics Éva nénit..., na annak a fia. Most, két-három éve csak, mikor hazajött a fogságból... negyvennyolc, vagy hét nyarán volt ez? Nagy meleg volt és még le lehetett menni a Drávára fürödni. Azt mondja, ő lemegy, egyet fürdik... Éva könyörgött neki: – Édes fiam, ne menj te sehá fürödni, forralok én neked jó meleg vizet, fürödj meg itthon. A háboruból, a fogságból, a nagy veszedelmekből megjöttél, az Isten hazasegített – azt mondja –, ne menj te le a vízre, tudod a Dráva millen veszéles, nehogy itthon érjen utol valami baj!

De a fija – derék, szép legény volt – csak elment. Azt mondja, neki le kell oda menni, mint hát régen is szokott, ő ottan jól érzi magát...

Na, aztán bele is fulladt a vízbe, ahogyan belement, mindjárt elmerült, többet elő se került... Voltak ott többeken is, de nem tudtak segíteni... Beszélték aztán, hogy ezek a vízi lányok belefellasztották, lehúzták volna. Horvátossan a vodena dekla, de van más is, a toplenik, ajsis veszélős a

vizön. Igaz volt-e, nem-e, nem tudom, de az Éva néni fia örökre eltűnt a vízben.

Nézze tanító úr, talán jobb is, ha mastannék van ez a határsáv, drót, meg minden a Dráva parton, sok legény annak köszönheti az életét, hogy nem lehet lejárni fürödni, régen majdnem minden évben elvitt egyet-kettőt a víz.

(*Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 53 é. 1954.*)

330.

Ugy hallottam, hogy ezek a tündérek élnek a vízben. Kiülnek a vízpartra nótáznak. Szépen énekelnek. De nagyon gyönyörű hangjuk van. Félig hal a teste. A víz alatt élnek. Deréktól fölfelé meg gyönyörű lányok. A légrádi Csatai Miska, az szokta mesélni, hogy ő látta őket a Dráva partján. Fésülködtek és csalták magukhoz...

(*Gerencsér Jánosné Lovrek Anna, 73 é. 1953. Szentmihályhegy*)

b) *Víziemberek: Toplenik, vodenik, Medárd*

331. Toplenik, I.

Még mast is vannak vizimolnárok, meg talán még aranyászok is. Zlatárok ... Vannak éccaka idején halászok is. Ezek éccakáznak a vízparton, a szigetekken, a kavics térségben a víz mellett ugye..., hát ők látnak, tapasztalnak valamit. Akkor a révészek, a szkelárok..., mesélnek, hogy hát a toplenik, ... a víziember. Muraköziessen toplenik. Szőrös, mint a garabonciás... ilyen nagy körmei voltak... Lenn hal derékig, fönn ember. Ő uralkodik a vízben és elborítja a csónakokat, odaveszik három-négy ember egyszerre. Éjjel mindig rakják a tüzet... Mert tűz, ha tűz van, oda nem férközhet... Ez szellemi dolog.

(*Horváth Iván, 64 é. 1962.*)

332. Toplenik, II.

Valamikor gyerekek voltunk Tótszerdahelyen, mindig óvtak bennünket a topleniktől, ha a Murán vagy a patakokban fürödtünk. Azt mondták: ne menjünk le a vízre, mert behúz a toplenik..., és akkor mindig volt egy történet a toplenikről, amikre sajnos már nem emlékszem.

A mesékben az is szerepelt, hogy a második világháború idején rengetegen akartak átúszni a Murán. Szöktek, menekültek... Mivel a Mura sebes folyású, sokan lelték ott a halálukat. Azt mondták, hogy a toplenik lehúzta őket.

Nálunk még játékot is játszottunk. Ez volt a toplenikozás, volt aki toplenikozásnak mondta: – Egyik gyerek beleállt az árokba, vagy az út mentén a vízelvezető árokba, az volt a toplenik. Mi többiek pedig átugráltunk az árkon... Akit ugrás közben a toplenik elkapott, ő lett aztán a toplenik. Mi meg élveztük és sikítoztunk.

(*Petrics Mária 31 é. 1987; Lukács István, Tótszerdahely*)

333. Vodenik a malomnál

A testvérem meg édesanyám mentek a malomhoz. Este. Egyszer csak melléállt egy ember. Anyám gondolta, hogy egy másik molnár, mert kiabált, hogy várjanak, menjenek együtt haza. Mikor odaértek a vízhez, csalta be őket, hogy nem mély, át lehet gyalog menni... Aztán már majdnem megfulladtak. Akkor csunyán káromkodott neki, meg keresztet tett magára, akkor a vodenik eltűnt. Elfullasztanyi akarta őket... A vodenik egészen férfiember, csak a vízben él.

(Andróczy Rémusné Hrascsanecz Katalin, 64 é. 1952.)

334. Vodenik a csónaknál

Nézze, pláne a mastani időkben, az ember nem mer mondani, hogy hát ez, vagy az. Vannak olyan szellemi lények, jelenségek, amit az ember még nem is tud... Mindjárt butaságnak, babonának mondják, az ujság is. Jobb ha az ember inkább hallgasson, de azért van valami. Kik a víz mellett élnek is tudnak, hogy kell vigyázni, mert a víznek van ura. Abban laknak: vodena dekla, toplenik, meg Isten tudja még mi ...

Lehet, hogy maga se hiszi, fiatal voltam Alsódomboruban. Mint leány minden munkát próbáltam. Egy időben tutajokat segitettem ácsolni. Nem itt, fölébb a Dráván kivágtak erdőket és szállították a fát lefelé, Barcson van nagy fűrésztelep. De ez még az első háború előtt volt. Még egy ország volt ez a rész. Nem Horvátország... Aztán a tutajos gazdának volt csónakja is a vízen és annak a szélbe éjjel belekapaszkodott a vodenik. Ez egy szőrös ember a vízből és fel akarta a csónakot borítani. Akkor ez a tutajos baltával levágta az ujjait. Akkor úgy eresztette el.

(Horváth Iván. 63 é. 1961. Szentmihályhegy)

335. „A víznek gazdája van”

Minden víznek van gazdája, tanító bácsi. Van ura. Ez igaz. Az erdőnek és a tűznek is van gazdája... Beás nyelven: sorturlj ... A víznek a gazdája az pont délben jön ki a vízből. Aki olyankor, délben megy fürödni a vízbe, azt biztosan lehazza a vízbe és elfullad. Olyan piros, mint a tűz, világol mint a parázs.

Nem is olyan rég én is láttam tanító bácsi. Ezekkel a gyerekekkel voltam fürödni. Négyen. Én a három onokával... Én nem is akartam igazán lemenni a vízre, de ezek a gyerekek erőltették. A Bóla-féle bányához, a strandra, ahol maga is szokott fürödni... Nagy meleg volt. Odaérünk a strandra, mit látok ott? Azon a kis parton, hol a bejárat van. Ott valami női alak... Nem volt nagy, akkora mint a Viktor most. Feküdt szépen a kavicsra, arca így a víz felé. Haja sárga volt, mint az arany. Hosszu ruha volt rajta, színjátész mint a szivárvány... és előtte volt egy nagy könyv és az nyitva volt. De nem olvasott, úgy volt látni, hogy alszik...

Gondoltam ugye: – Istenem! Éppen dél van. A három gyerek mégis bele megy a vízbe, mind elfulladnak... Én is megijedtem... Mondom: a rosszabb egyen meg, most kell neked éppen itt feküdni! Menj oda, ahova tartozol!

És akkor eltűnt minden. Nem láttunk semmit se, de azért a gyerekeket nem engedtem bele a vízbe.

(Balogh Józsefné Orsós Éva, 51 é. 1958.)

336. Toplenik a vízenjárók réme

Viziember, horvátosan toplenik... Ezek látnak: a révészek, halászok, aranyászok, meg a tutajosok, a bárkások. Bárka, vizibárka..., ugye már olyan nem létezik. Horvátul sajka. Ugye ezek látnak, akik a vízen élnek. Ugye, mert itt van éppen a két nagy folyó, a Dráva is meg a Mura. A toplenik okoz a nagy áradásokat, hogy elönti a falukat.

Olyan nagy körmei vannak, de nem ember ez, csak félig. Alul hal, fönt ember. Nagy szőrös férfiember. Hosszu haja van... Már képen is láttam. Hogy látta-e valaki tisztességesen? Én láttam... Emberalak, de lent hal, deréktől ember... Ez az emberre veszélyes. Az aranyászok, vizes molnárok, halászok tudtak orvosságot ellene. Magukkal is vitték mert veszélyeztetve vannak ott a vízen. Mert kint alusznak a víz parton, vagy a két víz között a szigeten. Éjjel mindig raktak tüzet, mert tűz nélkül nem mertek megmaradni. Az nem lehetséges, veszélyes. Jöhet valami féreg hozzájuk, hogy ők gyengék maguk... Fegyvert nem vihetnek, mert innej határ, onnaj határ, így nincsenek fegyverrel felszerelve, mint egy katonáember. De ha tűz van, akkor oda nem férközhet semmi.

Egy aranyás, zlatar – azt mondja – éccaka utaztak. Egyik evező egyik embernél, a másik a másiknál, mert ugye két evező... Egyszerre valaki belekapaszkodik a csónakba. A csónak szélibe. Azt mondja: – Ereszd el a csónak szélét! Mert ők féltek, hogy elborítja a csónakot, mert máskor is odaveszett három-négy ember, amelyik a csónakban volt. Mert ez a viziember uralkodik a vízben. Az embert elpusztítja. Ugye ez nagy veszély. – Akkor ezek a zlatárok..., egyik fogta a toport (szélesfejű kisbal-tát) és rácsapott a csónak szélén az ujjaira. És levágta a körmeit, meg az ujjából is, szőrös fekete ujjai voltak... Na, akkor elengedte a csónakot

Meg azt mondják, hogy mindég vittek magukkal szenteltvizet, és háromszor keresztet vetettek magukra. Ahányan voltak... Ezzel oltalmazták magukat, akkor már a viziembernek nem volt erejük rájuk.

Egyszer meg éjjel kiabál nekik: – Brodar! Brodar! (Révész! Révész!) – A révészek odamennek, eltűnt, nincs semmi. Itt valami hiba van – gondolták. Vissza a révhöz! Még nem is fújták el a lámpát a házukban, újra kiabál valaki: – Brodar, Brodar! (Révész, révész!)

Hát mi ez? Az egyik révész rámege a révre, de nincs senki, a rév meg úgy megbillent, egész leszállt, mint mikor sokan vannak rajta. Olyan nehéz volt ez a szellem, de nem láttak semmit. Aztán tudták már, hogy ezt meg a viziember a vodenik teszi ezt. Na, akkor a szenteltvizet, meg három szó..., és akkor már a viziembernek nem volt hatalmuk öhozzájuk. Akkor megszólalt a viziember, a vodenik:

– Szerencsétek, hogy engem le tudatok győzni, hogy nincs erőm tihozzátok! – és evvel vízbeugrott. Kész! Ezért kell hogy orvosságuk legyen ellenük, erre fel vannak készülve. Akár halász, akár tutajos, vagy révész...

Mert ez kérem megen más. Ez is a vízben, de ez egész ember. Hatalmas test, szőrös ember, a vízben tanyázik ez is, de ez a vodenik is ártalmas az emberekre.

(Horváth Iván, 64 é. 1962.)

337. Fürdik a Medárd

Ez a Kóbrics Máték mesélte, hogy ő a hegyen volt. Mindig szidni szokta a kollátszegieket, mert a községnek a Princin (Principális csatorna) nem volt hidja. Ha Medárdkor esett az eső, elöntötte a községet. Régi közmondás, hogy ha Medárdkor esik az eső, akkor negyven napig esik. Öt-hat évvel ezelőtt is így volt, Medárdkor esett. Mikor közeledett haza Kollátszeg felé, abban a vizállásban, ahová a Princi kiöntött, azokban a nagy tókákban fürdött a Medárd. Mezteleennyen. Még nézte is..., aztán horvátul mondta neki: Bogati Medara, ve se tuka, ako ste vrag, kaj tu iščete vu te toke? Vu te zdeni vodi se prahladiš. (Az istenedet Medárd, mi az ördögöt keresel itt? A hideg vízben meg fogsz fázni!) De az csak fürdött, és ahogyan az a nagy test alámerült abba a vízbe, akkora hullámokat vert, hogy elöntötte a réteket, meg a fél falut az árviz. Az meg mezteleennyen csak bukdácsolt, mikor fölbukott, rázta fejét. Ránézett a Kóbrics Mátéra, de nem szólt neki semmit. De nagy árvizet csinált, Kollátszeget elöntötte víz, hogy uszott minden.

(Szlávecz József, 58 é. 1961.)

SORSASSZONYOK

(*Sudjenice*)

338. Szudjenicék

Igen, ez a toplenik. A viziember... Ennek joga van az elítéltekhez, akit a magyarok szerint az Isten elítél, horvátoknál mondjuk a sudjenicék ítélkeznek az ujszülöttre. Ha úgy ítélnek, hogy kutba kell ugranyi neki önakaratból, ha véletlenül, ha a folyóba... amikor annak az ideje lejár, eljön az az óra, pillanat, annak kérem aszerént kell elpusztulni. Akár tűzben... Van olyan, hogy elbucsuzik a családtól:

Nekem el kell mennyi, és el kell mennyi!

De miért?

De el kell mennyi!

Nem fogja megmondanyi, hogy hát kutba fog meghalni, hogy visszafékezzék. Na így van, akinek a folyóvizet ítelték, hogy abban kell elpusztulni. Ő ugye elmegy fürödni, és akkor ez a toplenik megjelenik és lehuzza. Mert erre van ítélve, ha megjön az idő.

(*Horváth Iván, 64 é. 1962.*)

TÖRPÉK, ÓRIÁSOK

(*Kránicgyerekek, hanzik*)

339. Kránicgyerekek

Hát ugye negyvennyólcban bejöttek ide az illérek, a rácok, ugye háboru volt ittenék. Aztán kinek volt, eldugták a pénzeket. Elásták az emberek. Ugy mint mast is, ezalatt a háboru alatt. Eldugtunk mindent, hogy hát el ne zabrálják az oroszok. Akkor is eldugdosták a gyepükbe, akkor a hegyekbe, a mezőre... Aztán kinek a gazdája megmenekült az fölvötte, ki elpusztult, annak a pénze a földben maradt örökre. Aztán azt mondják, hogy az illen pénz hétévenként lángot vet. Lángót. Látták az emberek, hogy lángót a föld.

Aztán volt nekem egy ángyom ott Kiskanizsán, aztán a kertjük végiben volt egy kis gyepü, Postakertnek mondták, avval voltak mögyésök. Annak volt a gyepüje. Aztán, egyik este az ura megjött a hegyről vagy honnaj, haza lovakkal. Aztán mondja az ángyomnak:

Mennyé ki – azt mondja –, még reggel kaszáltam lucernát a lovaknak, hozzá be, hogy egyenek!

Az ángyom meg kiment, aztán egy illen lazsnakot vitt, amint leteritette a ruhát, hogy majd raki bele a lucernát, megkapta a szemét valami fényesség a gyepüben, csillogott. Gondóta üvegcserep csillog, nem is törődött vele. Sietett. Kötötte össze a lazsnakot. Akkor odament hozzá egy kis kránicgyerek. Kis piros sapka volt a fejibe, ollan gyerekforma volt. Aztán azt mondja neki:

Gyöszte nénye! Gyöszte!

Az ángyom meg ügön sietett, hogy viszi be a lucernát. Megint azt mondja neki a kis kránicgyerek:

Gyöszte nénye! Gyöszte!

Mikor hát már harmadszor is mondja, akkor az ángyom mérgessen azt felelli neki:

Menj innej, a fenege egyen meg! Haggy békén, nem érek én rá veled foglalkoznyi!

Akkor ez a kis kránicgyerek elkezdett ügön-ügön jajgatnyi:

Jaj, jaj! – azt mondja. – Én így nem szabadullok meg soha!

Mert azok örözték azt a pénzt ott a gyepüben. Aztán ugy volt mondvá, hogy ő addig nem szabadul meg, amég az a pénzt valaki ki nem ássa. Azért csalogatta az ángyomat, hogy ássa ki és akkor ő ugye megszabadull. Mivel aztán az ángyom ezt felelte neki, a kis kránicgyerek azt mondja:

Asszony, asszony! Gazdag lehatté volna és én meg megszabadulhattam volna. Most aztán nekem megint addig kell szenvednyi, még – azt mondja – amit most elültetnek nyárfát, akkorára megnyől, hogy kivágják és teknyöt nem csinálnak belőle. És amellik gyereket abban ringatnak, majd ha az megnyől, az láthatja meg őket ujból, meg a lángot. Addig nekik ott kell szenvednyi, azt a pénzt öröznyi.

Igy aztán az ángyom szegény asszony maradt.

Na, aztán volt olyan is, aki fölárta az illen pénzeket. Üst dologba, mint régen üst volt... Abba rakták ezeket a pénzeket, aztán ugye a földbe, hogy re rohadjon. Az biztosítva volt. Akkoriban mind ezüst meg aran pénz volt benne. De ugy mondják, hogy aki azt felvette, az nem élt sokáig. Attól a párától, ami fölvetette, földobta, attól rövid időn belül meghalt.

Aztán voltak olyanok, Nagykanizsán is volt kettő – mert én kanizsai lány voltam –, hogy a szógájukkal vetették föl. De eztet nem volt szabad tudnyi senkinek. Ez titokban történt. Na, aztán ezek meggazdagodtak. Földeket vásároltak, birtokot, mindent, de a szolgájuk az nem sokáig élt. Eltemették.

Hát, én is ugy mondom, ahogyan régen hallottam.

(Dolmányos Károlyné, Gerold Anna, 73 é. 1963.)

340. Törpe ember

Tanító bácsi, ez nem is volt régen, tavaly vagy tavaly előtt? Én akkor voltam negyedikes. Délutánosok voltunk, mink asszonyváriak mentünk haza az iskolából. Kezdett lemenni a nap, ugy hogy alig volt látni a napot. Aztán megyünk ott a Mihálek-parton le, egyszer a kukorica szélén... Azt mondja a Böskénk:

Nézzétek, milyen kicsi ember van ottan!

Hát tényleg! Mindannyian láttuk. Ott volt a Misi is, meg a Lali, meg a Sanyi, Tibi, hatan. Akkor az a picis ember elkezdett futkozni a gyaloguton körösztbe. Közben mindég nagyobb és nagyobb volt. Először nem volt nagyobb csak fél méter. Akkor aztán kezdett mindég növekedni. A végén már lehetett három méter.

Akkor mink elkezdtünk tanakodni, hogy ez ki lehet? Mindig így bilegett, amikor mi beszélünk. És mindig közelebb jött. Aztán azt mondjuk:

Hát menjünk vissza, mert itt baj lesz! Talán végünk van. Mi lesz velünk? Aztán futni kezdünk vissza a Szakállék felé. A Kati néni nem mert kijönni. Közben a Tibi meg elesett, akkor már nem mertük otthagyni már egész közel volt a Tibihez, talán tiz méterre... akkor leszaladtunk a horgoson a N. Miska bácsiékhoz... azt mondja:

Mire visszamegyünk, addigra már nem lesz semmi, ami titeket ijesztett. Menjete csak vissza, ha még ott van, akkor én is odamegyek, én majd elintézem.

Mire mentünk, tényleg nem volt már semmi. Mégcsak nem is zörgött.

Aztán kérdezték, hogy milyen volt? Mert hiszen mindannyian láttuk. Férfi alakban volt. Aztán hosszú reverenda volt rajta, mint a papnak. Alatta meg nadrág. A cipőjét nem láttunk mert a füben ment. A feje olyan volt, mint a boszorkányok, olyan sarkosra volt neki kicsinálva feje, mintha sapkára lett volna kötve olyan vékony valami. Mintha csárdás lett volna neki. De hát férfi lehetett, mert nadrágja volt. Csupa fekete ruhája volt. Eljött odáig a magyaróbokorig, aztán bement a kukoricásba. Előbb kicsiny volt és ahogy jött előbbre, mindég magasabb volt, olyan három-négy méter magas.

Mindannyian nagyon megijedtünk, szinte remegtünk. Hogy ez volt e a kránic, vagy se? Nem tudom.

(Kele János, 14 é. 1963.)

341. Törpék a Visszafolyó-patak mellett

Az aranybányákban kis emberek bányásszák az aranyat. Ahol dolgoznak, onnadj fényesség jön elő. Ott élnek lenn a föld alatt. Néha feljönnek a felszínre. Ott ahol lejárnak, ott jön föl a láng is. A Visszafolyó-árok mellett is egy berekfa tövében lehet egy ilyen lejárát, mert már többeken is láttak ott fényességet. Nem is egyszer.

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

342. Törpék a kemencében

Valamikor az üdős emberek azt mesélték, hogy hát valamikor ollan piciny emberek voltak, hogy tizenketten csépeltek a kemencében. Ezek törpék voltak. Kis törpék. De, hogy ezek máig is ... Azért hagyunk éjjelre mindig valami kis ennyivalót a pincébe, ha elmegyünk haza. Mert ezek éjjeli jelenségek, hogy legyen nekik is mit ennyi, mert azt mondják, ha nem, hát fölgyujtanája a pincét bosszúból... A megyasicámtól (szőlőszomszéd) hallottam hogy ezek a kis háznik.

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 63 é. 1964.)

343. Törpe-óriás

Az Andrással, meg a papával voltunk a Fejes-horgosban. Aztán előttünk megjelent egy kicsi ember. Piros sapkája volt és ilyen piros nadrágja. Ja, kék mellénye is volt neki. Abban a nagy szakadékbán volt. Nézzük, nézzük, aztán azt mondom:

– Én most megverem ezt a kicsi embert!

Akkor még ez azt mondja: – Ne bánts!

Közben mindég nagyobbodott. Egyszercsak olyan nagy volt, hogy így néztem rá föl a fejire. Pedig lenn állt a szakadékbán. Magasabb volt mint a fa. Pedig, alul lent volt a szakadékbán és már magasabb volt mint két fa. Óriás volt már. Aztán mondom a papának:

A rossebb egye meg, hát miért olyan nagyra nő ez? Hogyan tud ez ilyen hamar megnőni? Hát én miért nem nővök olyan gyorsan?

(Aztán hogyan hívjátok beás cigány nyelven azt a kicsi embert, és hogyan, amikor megnől?)

– Om dö mic (*Om dă mic*). Amikor nagygyá váltózik, akkor: om dö mare, de ugyis: om dö orias (*Om dă mare* vagy *om dă oriaș*).

– Ugye azt mondják: – Kicsi emberből csinálódik a nagy ember. De így is van. A közmondásba van így: A kicsin emberből lesz a nagy eszes ember.

De nem bántott bennünket, egyszercsak eltűnt.

(Balogh Viktor, 13 é. 1964.)

344. Magas ember

Mikor még a Laci bátyám sujszterinas volt, Zákányba járt cipőt eladni. Ez télen volt, amikor jobban ráérték cipőt csinálni. Aztán – azt mondja – este volt, jött Tilostól hazafelé. Már Vidáékhoz ért, és ahogy lefordult a Postautról arra Vidáék felé, ottan termett egy ember, nem tudta ki az. Aztán hát köszönt neki, nem félt tőle. De az nem szól semmit vissza. Megint szól neki, hogy jó estét, de az nem felel. Amikor hozzászólt, az mindég magasabb lett.

Akkor a végén csak megijedt. Gondolta, hogy valami ijesztő. Amíg Laci bátya tizet lépett, az addig egyet. Aztán akkor már úgy megijedt, hogy nem ment tovább, úgy esett be a Vidáékhoz. Aztán ott mondta, hogy egy magas ember jött utána és annyira megfélemlítette, hogy egy darabig nem birt beszélni.

Aztán az ember a nagy hóban eltűnt. Azt nem hallottuk, hogy bántanája az embert, csak nagyon megijeszti az embert, hogy messze nem is bírnak menni, összeesnek az utban, vagy valami ilyesmi... De mikor összeesik valaki, nem bántja. Mikor fölébrednek, akkor már nem mutatkozik.

Egyszer ez a K. Ilonka néni, meg a körzetben lévő lányok, még fiatalok voltak és még a jugók is átjártak... A szomszéd lányok elmentek a jugó barackfáihoz, hogy egy kicsit szednek belőle. Aztán ahogyan odaérnek a barackfákhoz valaki rázza a fákat. Azt hitték hogy a K. Feri bácsi, mert az szokta őket ijesztgetni. Ilonka néni azt mondja: – Ferkó, ne ijesztgess, mert kapsz a fejedre! De nem látnak senkit. Ilonka közelebb is ment, de ő se látott senkit, de valaki rázza a fát...

Na, aztán egy szemet sem mertek szedni. Megijedtek és futásnak eredtek. Akkor veszik észre, hogy egy nagy kalapos ember megy utánuk. Azt mondják, akkora volt, mint egy nyárfa. Aztán az akkora félelmet adott nekik, hogy futottak, az meg akkorákat lépett, hogy utonérte őket. A Ferkó bácsi meg jött velük szembe, föl a M. horgoson. Azt mondják neki:

Nem te voltál ott?

Én e? Iszen most jövök a horgoson föl, hogy titeket keresselek.

(Kele János, 14 é. 1963.)

345. Törpe emberek a pincében

Hallottam, hogy mesélték, így az öreggyebb asszonyok, hogy valamikor olyan kicsi emberek voltak, hogy tizenketten csépeltek egy kemencében. Ez is olyan valami, éjjeli valami, akinek hagynak a pincében enni valamit a présen. Ha nem, bosszúból felgyújtja a pincét. Az én megvásáim is, horvátok átíru, ha elmöntenk, bezárták a pincét, mindég hattak valami önnivalót a présön, a babinán. Hogy ezek a kicsi emberek, tüzet ne veszenek rá. Ugye ezek a horvát pincék, mind zsupposak voltak... De ugye szoktunk mönni gyelekóciakhol, kotoriakhol, légrádiakhol is napszámba kapáni, többször láttam, hogy egy falat könyeret, vagy szalonát hagytak a présön. Aztán kérdeztem is: medjašice, zakaj ostavite vek nekaj jelo v kletu? (Miért hagynak mindig kis ételt a pincében?) Zakaj, zakaj? Ako

ne bomo staviti nikaj, hanziki (patuljaci) delajo požar. Ha nem hagyunk nekik enni semmit, akkor ezek a kis emberek nagy tüzet csinálnak.

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 63 é. 1964.)

346. Hanzi

Még lán voltam. Kinn Magyaréknál tollat fosztottunk. Aztán ez a Kalanics Bálint jött oda. És azt hitta birkózni egy kicsiny ember. Mint Magyarékat elkerüli és van az a gyalogut be az agárcásba. Ott várta. Azt mondja neki: – Gyere velem birkózni! Gyere birkózzunk! Azt mondja: – Az anyád Istenit, egy ilyen kis emberrel menjek birkózni? – azt mondja. Volt nála egy bot, aztán meg akarta ütnyi. Avval félreugrott. Mire harmadszorra hozzányújtotta a botot, arra már ollan nagy volt e! Akkor bizony a Bálint megjédt, hogy majdnem úgy kellett felmosni. Hanzinak szokták mondani. Kis törpe ember.

(Zsin Jánosné Gerencsér Anna, 55 é. 1964.)

347. Kis ember viszi a hordót

Ezt is a Lakatos mesélte, hogy ő egyszer látta, nem tudom honnan jöttek haza, aztán látta, hogy egy kicsin ember, csupág mint egy törpe, egy akkora hordót vitt a fején, hogy talán volt tizenkét akós is, hogy egy rendes ember se bírta volna el... Igen. Az a kis ember vitte azt a nagy hordót a fején, akkor még táncolva vitte, mintha jó kedve lett volna.

(Kele János, 14 é. 1963.)

348. Sudaras ember

Apám így este elment szénáért a rétre. Petrencébe volt már rakva... Egyszer csak megjelent előtte egy sudaras fényes ember. Majdnem az égig ért. Na, az ráborult apámra, az meg ráborult a szénára. Nem tudott megmozdulni. Már éjfél körül vergődött haza, a szénát is otthagya. Szintelen volt, senkinek nem tudott szólni...

(Balogh András, 12 é. 1963.)

349. Apró emberek pofoznak

Mikor már lefeküdtünk, olyan éjféltajt volt. Anya nem volt otthon, csak én apival. Alig elaludtam, egy izé, egy kis ember elkezdett pofozni. Arra ébredtem föl, hogy csattog az arcom. Mondom:

– Api, gyujts lámpát! Mi van idebenn?

Meggyujti rögtön a lámpát, nem látunk semmit. Mindenhová bevilágított, ágy alá, mindenfelé. Nem láttunk semmit. Pedig éreztem, hogy az ágyon van és akkora nagyokat birt ütni, hogy! Ugy, hogy fáj. Ha elfújtuk a lámpát, megen. Egész három óráig, akkor ment el. Ha égett a lámpa, akkor nem. Ha elfújtuk, megint. Pedig akkor már nem aludtam. Anyu aztán másnap beszentelte a szoba négy sarkát szenteltvízzel. Akkor aztán többet ez nem jelentkezett nálam. Igen, azt mondják, hogy az ilyenfélék nem szeretik a világosságot. Csak a sötétben működnek...

Azt meg majdnem elfelejtettem, hogy amikor ez a pici ember elment, a tündérek elkezdtek csókolgatni. Azok is ilyen picikék voltak. Majdnem akkorák, mint a törpék. Lányok voltak. (Másik hang): – Azt mondják anygalkák azok, mikor így csókolgatják, az őrőangyal csókúgatta.

Ja, ja! Az is picike volt.

(*Molnár Lajos, 12 é. 1963.*)

350.

Az én dédöreganyámat ilyen pici kis emberek jártak éjjel csipkedni. Vagy egy évig, minden éjjel. Akárhová ment aludni a szomszédba, reggelre kékre csipkedték. Tiszta kék volt, mint a szilva.

Egyszer meg megjelent nála egy lánc meg egy olló, és az egész haját lenyirte neki. Akárhogyan zavarta is el, ... lenyirte az egész haját tiszta kopaszra.

(*Szlávecz István, 14 é. 1963.*)

351.

(*Kik laknak a föld alatt Bözsi néni?*)

Piciny emberek vannak ott..., valahol elő is jöttek. Azt má nem tudom, hogyan mesélték, de valahogyan egész kis törpe emberek voltak. Valahol kibujtak a föld alól. Ennyit hallottam...

(*Balogh Ferencné Orsós Erzsébet, 55 é. 1964.*)

KÍGYÓ, HÁZI KÍGYÓ

(Kača, hižna kača)

352. Vétkes asszony a pápánál

Volt egyszer két komaasszony. Mentek az uton és összetalálkoztak.

– Adj Isten! – azt mondja. – Adj Isten! Hová, háová komámasszony?

– Hát – azt mondja –, én nagy dologban járok. Elmegyek a római pápához föloldozást nyerni.

– Én is elmennék nagyon szüvesen. Menjünk ketten komaasszony!

– El is mentek így összüt. Nagyon hosszú idő után beértek Rómába. Addig-addig bekerültek a pápához. Kérdi tőlük a pápa, mi járatban vannak?

– Eljöttünk a szentséges pápához föloldozást nyerni.

– Jól van – azt mondja a pápa, de csak egyenként jöjjetek be, mert csak úgy lehet győzni.

Bemegy az első. – Na, mond el szépen, hogy mit vétettél! – mondja neki a pápa.

– Hát – azt mondja – nagy szégyen, de én a saját apámmal így és így estem, hogy lett tőle egy kis gyerelem. Én annak a csecsemőnek levágtam a fejét, hogy ne tudja meg senki.

– Jól van bűnös asszony, én téged föloldozlak, de valahol itt kell hálnod és holnap újra jelentkezz! És adott neki a pápa külön szobát és adott neki egy szem mákot, hogy azt még aznap este ültesse el az ablaka alatt. Másnap nyolc órakor felkel az asszony, bemegy a pápához. Köszön. Azt mondja neki a pápa:

– Menjen asszonyom vissza az ablak alá, amit az este elültetett, azt hozza el nekem!

Az a mák, amit este elvetett az asszony, megnőtt, kivirágzott, meg is érett egy éjszaka. Az asszony száraztól együtt letörte, bevitte a pápának. A pápa levágta a mák fejét, és a mákot beleöntötte a markába. Olyan sok lett, hogy nem fért a tenyerébe, az ujjai között is lefolyt.

– Látod asszony – azt mondja –, te ennyi lelket emésztettél el. Most menj szépen haza, és küld be a komaasszonyodat!

Annak megmondta, hogy utközben találjanak majd egy kocsmát. A kocsmárosnak adja át a komaasszonyát. De amit utközben lát, attól meg ne ijedjen.

Hát, ahogy mennek hazafelé, az asszony vállára rászállt egy kukukmadár. Urassan ugye azt mondják rája, hogy kakuk.

– Jaj kedves komámasszony, zavard el innej ezt a madarat!

De hiába próbálták elhössögetni, zavarták, az csak visszaröpült az asszony vállára. Nemsokára ebből a madárból lett egy nagy kígyó. Az rátekerözött az asszonyra. Az meg könyörgött a komaasszonyának, hogy üsse agyon, zavarja le a kígyót, de nem bírta. Azt mondja neki:

– Ne félj, csak gyere! Ne félj! – azt mondja.

Amikor odaérnek a kocsmához, bevezette. A kocsmáros már tudta. Bevezette az asszonyt a földpincébe. Ott az asszony is eltűnt, meg a kígyó is. A sátán elvitte.

Errefelé nálunk a népek nem is szeretik nagyon a kukukmadarat.

(Balogh Mátvás, 43 é. 1951.)

353. Bisztricei kígyó

Valamikor Bisztrícére jártunk bucsura. Nagy bucsujáró hel volt ez ottanék Horvátországba, áti. Ottanék történt ez, hogy az asszony ujhold vasárnap reggel korán kiment kendert mosni az árokra. Odajön hozzá egy koldus ember, ott megáll és azt mondja:

– Asszony, mit csinálsz?

– Mosom a kendert.

– Tudod-e, mi van máma?

– Tudom – azt mondja – de azért jöttem ki korán reggel, hogy ne mise alatt csinyájam.

– Asszony! Másnap nem lehetne ezt megtenni?

– Nem – azt mondja –, mer nekem másnapra elázik a kender.

Tökremegy.

– Jól van asszony, hát akkor mond meg, mit szeretnél jobban: gyereket szoptatni, vagy rögtön meghalni?

Akkor már megijedt az asszonyt, hát azt mondja:

– Akkor inkább gyereket szoptatok.

Mint ezt kimondta az asszony, az árokból kijött egy kígyó és a derekára tekeredett, és a mellét szopta a kígyó. Aztán az asszony elment Bisztrícére, ott járt a tömegben, mutogatta mindenkinek, hogyan járt. Fölhuzta az ingét és mutogatta:

Nézzenek emberek csodát – azt mondja –, rólam tanuljanak! Nagy ünnep és vasárnap ne dolgozzanak! Én ezt csinyáltam és nézzenek: a jó Isten hogyan megbüntetett!

Misét szógátattak érte, a papok imádkoztak, de nem tudták leimánnyi róla.

A Naca néni jobban is el tudja mesélni, hogy a bisztricei templomnál ez a csoda ki van füstve, ki van téve, hogy mindenki lássa.

(Hegedűs Jánosné Precskó Anna, 63 é. 1964.)

354. Gyerekfejü kígyó

Ezt meg az én nászasszonyom mesélte. El volt fürdőre, aztán vonattal jött haza. Egyszer a vonat megáll a nyílt pályán. Megáll a vonat. Füttyöl, füttyöl, hát hogy mi az a sinen? Egy csomag fehéredett rajt a sinen. A vonatvezető lement megnézni, hát hogy mi ez? Mert, hogy füttyöl a vonat, de az a fehérség nem megy el onnan. A vonatvezető odamegy, megnézi, hát vánkosban van egy gyerek. A sinre rá volt téve. A gyerek.

Fölemelte, bevitte a kocsiba, azt kérdezte, hogy van-e szoptatós anya ittenék? Hát aztán jelentkezett is egy fiatalasszony. Azt mondja, ő már ugyis ollan rosszul van a mellével, – adja ide, majd én megszoptom.

Oda is adta neki a gyereket, hogy megszoportatja. A gyerek a mellét elkapta, de többet el sem engedte. Az állomáson, ahol le kellett volna az asszonynak szállni, már halottképpen vették le. És nem tudták elvenni a mellitől a gyereket, úgy szakították el. Ezen mindenki csodálkozott. Bevitték a pólyát a forgalmi irodára, kibontják, hát megnézik, hogy mi ez? A feje gyerek, a többi test meg kígyó. Hát aztán elvitték valahá. Nem tom, plasztikumba vagy minek mondják..., ahá vitték.

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 63 é. 1964.)

355. A gyereket őrző sárkánykígyó

Egy faluban volt két kis ikergyerek. Az öreganyjuk nevelgette őket. Unokái voltak neki, de nagyon szép kis gyerekek voltak. A gyerekek nagyon szerették a tejet. És nem ettek külön, hanem egy tálból ettek közösen a gyerekek.

Egyszer az öregasszony elment, tette a dolgát. A sárkány pedig len onnaj a pitar alól..., a pitarba volt a helye, egy lyuk. Onnajd a pitar alól kibujt és a fejét odatette a tányérba, hogy kisgyerekek a fejét kalánnyal ütögették. Közben megitta a tejet. Mindjárt vissza is ment helyire, abba a pitarba. Mikor megjött az öregasszony, a gyerekek kezdték mondani:

– Nagymama! Tegyel még tejet a tányérba, mert éppen itt volt egy kutya, az megette.

Az öreganyjuknak nagyon izés volt ez:

– Hát hunnan? Iszen kutyánk sincsen. A szomszédban sincsen kutya, a harmadik szomszédnak sincs. Honnaj kerül ide kutya? – Megint öntött az öregasszony tejet a tányérukba.

– Na – azt mondja –, most ezt meg fogom vizsgálni, hogy mi van? Mi eszi meg a gyerekek elől a tejet.

Az öregasszony bement a konyhába, onnan nézett ki a pitarba, hogy most ki eszi meg a tejet?

Hát, akkor látja az asszony, hogy a sárkány jön ki a lukból. A gyerekek szinte örültek neki, mert nem bántotta a gyerekeket. A sárkány bele-tette a fejét a táliba, itta a tejet. A gyerekek nem ettek már akkor, tartották a kalányt a kezükben. A tejszagra mindig ráment. Az volt az a házi őrző, vagy micsoda...?

Na, akkor az asszony nagyon megijedett, de nem kiabált, hogy a gyerekeket megijesztette volna, hanem hallgatott. Elszaladott szinte a harmadik szomszédba is. Az emberek összejöttek és mondták, hogy még ilyen csodát sohase láttak, hogy ki eszi meg a gyerekeknek a tejit. Mert a gyerekek azt mondták neki, hogy kutya. De ez nem kutya volt, hanem sárkány. Az emberek nézik, nézik, hát azt mondják, hogy – van itten egy luk, biztos innejd bujt ki.

– Tudja mit, öntsön egy lavórba tejet – azt mondja –, egy lavórba és tegye ide! A gyerekeket meg meg bevigyük a konyhába, mink meg majd vigyázzuk, mi lesz.

Hát, ugy is volt, de ha tudták volna, hogy a két gyerek mindjárt meghal, ha elpusztítik azt a sárkánt, akkor nem is tették volna. De ezt nem

tudták. Aztán az öregasszony egy egész fazék tejet öntött a lavórba. Annak a szagára a sárkány mindjárt kibujt. Abból a lukból. Kijött és ivott. Mert a sárkány örözte ezeket a kis gyerekeket. Ezek meg ahogyan meglátták, fejbelték a sárkányt. Nagyon nagy volt, apámék ott laktak abban a faluban, az mesélte, hogy nem tudom hány kiló lehetett. De akkora taraja volt mint egy kokasnak.

Szóval, mikor a sárkányt elpusztították, má esteledett, a gyerekek meg halódtak. Nagyon rosszul voltak, meg betegek. Hoztak ám orvost, hogy nem-e megijedtek a kigyótól? De a gyerekek akkor már a kigyót nem látták, mikor elpusztították. Ugye ők, azt mondták, kutya. Ők attól nem is ijedtek meg.

És bizony a gyerekek estélig meghaltak. Akkor az volt, hogy megállapították, hogy ez a kigyó, vagy miféle sárkányféle volt a gyerekeknek a ..., hát szóval ez vigyázott rájuk. Ezt hallottam apámtól. Ha ő hazudott, én is.

(Balogh Ferencné Orsós Erzsébet, 55 é. 1964.)

356. Házikigyó

Azt mondják mindenkinek van egy házikigyója. Gyerekkigyó. Ugyanolyan, mint a másik kigyó. Ugy mondják nekem is volt. Jelentkezett is. Én öthónapos lehettem? Földváron voltunk, aztán rázták a cserösnjét. A kigyó meg előjött a pincelyukból és jött a dudlisüveghez, amiből én ittam. Anyu akkor szólt apunak, az leugrott a fáról és agyonütötte a kigyót.

Ha ihatott volna az üvegeből és aztán ütik agyon, akkor én is meghaltam volna. De így még nem férhetett hozzám...

Házi kigyó horvátul? Hižna kača. Igen, így mondják.

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

357. Kigyótörténet

Születéskor, vagy hogyan? Azt mondják minden gyereknek van egy kigyója...? A ház falába, vagy a talp alá huzódik. Fehéres szüene van, aztán éjjel hallani, kötyög mint egy vekker. Egyszer is voltak így ikergyerekek. Az egyik szerette a tejet, a másik nem Amelyik szerette a tejet, este már várta, hogy az anyja megfejje a tehenet. Kiment az istálló sarkához és ott itta meg a tejet. Ilyenkor mindig a kigyó is előjött valahonnan és a gyerek a kigyónak is adott tejet. Először a kigyó ivott, azután a gyerek. Az apja meg megleste, hogy a gyerek adja a kigyónak a tejet. Az apja meg odakészítette a kapát. Mikor a gyerek megegyeszer bement tejért, az apja a kapával fejbevágtá a kigyót. A kigyó nem döglött meg azonnal, hanem mikor a nap már kezdett lemenni. Ahogyan fejbevágták a kigyót, a gyerek is megszédült. Ahogyan a kigyó gyengült, estélig a kisgyerek is meghalt.

Azt mondják, hogy az a gyerek addig él, amíg a kigyója. A gyerekeknek a kigyó volt a párja.

Azt mondják, hogy a kigyót ha nappal verik agyon, estélig nem döglök meg. Napnyugtáig még mozog a farka.

(Molnár Lajos, 12 é. 1963.)

358. Kigyókő

Tavasza a kigyók össze szoktak gyülekezni az erdőben egy helyre. A fejüket egy helyre, középre teszik és fujják ezt a kigyókövet. Abból egy gyönyörű nagy színes kő lesz. Van aki azt mondja, hogy ez gyémánt lesz, de én nem láttam. Édesapám már látta őket és közibük dobta a baltáját. Aztán a kigyók is eltűntek, meg a baltája is, meg a kigyókő is. Nem találta meg sohasem.

(Kele János, 14 é. 1963.)

359. Kigyók, békák elbujása

Jön a Szentgyörgy-nap. Szentgyörgynap előtt kigyónak a föld színén nincs hele. Csak azután. Amellik előre kibujik, úgy minősítjük, hogy az a kígyó már, mint kiüldözött. Az már jogtalanul jött előbb ki a föld gyomrából. Az már veszendőbe kerül. Valamiben elpusztul.

Békáknak a Gergely nap a pátrinusuk. Akkor jönnek elő. Akkor elkezdenek uralkodni. De van sok ollan Gergely-nap, hogy még hideg van, hogy a békák nem bírják a hideg levegőt, és mégis előbujnak. Láttam már, a tókába lehet megnézni, ollan kékek, mint a tinta majdnem. Hogy honnadj bujnak elő, a jó Isten tudja?

De üsszel is. A kigyók Szentmihál-napig maradnak a föld felett. Azután már nincs joguk. Aki kinn marad még, az már ezért marad fenn, hogy üssék agyon.

(Horváth Iván, 64 é. 1962.)

VI. MÁS, EGYÉB TERMÉSZETFELETTI JELENSÉGEK, TÖRTÉNETEK

a) *Elásott kincs, lánggal virágzó pénz (procvetni penez)* b) *Torzszülések*
c) *Mitikus vadászatok* d) *Mágikus tevékenységek, népi gyógymódok, babonás szokások* e) *Szemmelverés* f) *Az álom jelentése*

a) *Elásott kincs, lánggal virágzó pénz (procvetni penez)*

360. Virágzó pénz Beleznán

Kukoricát kapált a menyecske Beleznán és látta, hogy valami csillogni kezd a földön, úgy kétszáz méterrel odább. Hát, ő biz azt megnézi, mert ragyogott mint a tükör. Hát odamegy, virágzott a pénz. De abban a pillanatban el is tűnt. Elszaladott haza és mondta, hogy mit látott.

Hát, összesövetkezett négy gazda, a szomszédok, hogy kiássák. De a titka az volt, hogy mikor elindulnak hazulról, nem szabad egymáshoz szólanyi, mert akkor rögtön eltűnik.

Hát ezek ástak. Ástak úgy hat-hét méter méllen azon a helen, szó nélkül. És találtak egy óriási nagy vasüstöt, ollan 150 literest, az telle volt aranypénzzel. Már csillogott is. Körül kiásták a fazéknak, az üstnek a szélit. Akkor a két földre rákötötték a láncokat és ráfógták a négy ökröt, hogy majd kihuzatják.

Na most, megmozdították egyszer, megmozdították kétszer, harmadszorra egy kicsit kiemelkedett. Mikor már jól felért, az egyik ökörpár nem akart huznyi. Az üst csuszott lassan vissza. Akkor az egyik rácsapott az ökörré és rászót: – Neee! Az anyád...!

Ahogy megszólalt, abban a pillanatban nagy csörrenés volt, a pénz fazekastól, ökröstől a mélségbe zuhant. Föllü meg rácsuszott a föld.

Semmivé vált a gazdagság, még az ökrök is odavesztek. Azt mondják, itt volt ez Beleznán. Ezt tartották pénzvirágzásnak. Ugy szikrázik, mint a tükör, fehér lánggal sugárik... Minden hét évben feldobja magát. Ollankor lehet látnyi. Aztán, aki ki tudja venni, az szerencsés.

(*Musztácsné Navracsics Mária, 43 é. 1963.*)

361. Elásott pénz Alsódomborún

Mikor én a szvecsárt láttam a Varazsdi-hegyek között, az is megfordult a fejemben, hogy pénz van ott elásva, hogy talán az virágzik...

Mert az öregasszonyok meséltek, hogy valamikor Domborun, a falu szélén a község rendelése alatt be volt kerítve és akkor azon volt olyan magasan prelaz (háskó, hágcsó), hogy az ember át tudjon lépni, de liba, disznó, meg birka nem tudott a faluból a mezőre kimenni, hogy ártalmas legyen. Azt mesélték, hogy ott láttak, virágzott a pénz, mint láng, kékes fénye van...

És ott látott valaki, és azt mondja: – Menjetek! Ott és ott van a pénz a föld alatt, ahol a láng uralkodott. Virágzik a pénz. Magyarul így jön ki.

– Ássatok ki! De – azt mondja – ne beszélgesetek semmit! Mert ha egy szót mondtok, akkor potya az egész. De ez nagy titok. Egy nem is mer menni, olyan bátor nincs, hogy egyedül, de ne is kezdjen egymaga.

Ez egy ollan titkos dolog volt, egy ilyen boszorkányos féle ember vagy asszony volt, elmentek, hogy kiásnak... Végén úgy jártak, hogy megfélemedtek és az egyik szólt a másiknak. Pedig meg volt nekik ajánlva, hogy ha szóltok egymásnak, akkor pénz még mellebbre sülld, hogy nem fogtok elérni... Ugy, hogy aztán nem érték el a pénzt, nem sikerült nekik birtokolni...

Én éppen azon a prelaz alatt láttam, hogy virágzott. Én is ott, ott éppen. De nem próbálkoztam vele, mert hamarjában nem tudtam lefojtani (letakarni) semmivel. Mert nem ollan dolog ez, hogy hosszan látnyi...

Szokták mondani, hogy leginkább akkor látni, mikor a Hold ujul. Van ugye a Holdnak ujulása, abban az éjszakában látnyi, nem minden éccaka mutatkozik, hogy na most várjuk, hogy megjelenik és lefilmezzük..., meg ez, meg az.

De így arany és ezüst van. A pénz az sosem rohad el, nem tudom hány évre, így mutatkozik, lehet, hogy hét, hogy virágzik? Annak a lángját mondják virágozásnak. Virágozik a pénz... Lehet, hogy van valami a do-
lgoiban, hogy az elátkozott pénzről beszélünk máma is?

(Horváth Iván, 64 é. 1964.)

362. Virágzó kincs Szent György napján

(1963-ban egy beleznahegyi parasztember felkereste három gyermekének tanítóját Ortilos-Szentmihályhegyen és bizalmasan az alábbi ajánlatot tette, melyet Dömötör Tekla neves néprajztudósna is megismételt, még az év nyarán):

Tanító Ur! Régi hagyomány szerint, ahol kincs vagy sok pénz van el-
ásva a földben, az hét évenként virágzik. Ugy mondják, virágzik a pénz. Fényes lángot vet: Föllobany. Aki azt akkor megjegyzi, mondjuk rádobja a kalapját hamar, és éjjel kiássák, akkor nagy gazdagsághoz jut. – Hát én tanító úr, láttam. Most a napokban fényes nappal már másodsor. Hét évvel ezelőtt, meg most, éppen Szent György napján. De én nem tudtam azt megjelölnyi, mert tőlünk átellenyben a parton, a mezőben volt látnyi. Ugye, mire én odaértem a Visszafoló-árkon áti, már eltűnt, és pontosan nem lehetett már tudnyi, hogy hol is... Ásnyi meg nem lehet csak ugy talá-
lalomra, hogy talán itt, talán ott... Mert az tőlünk van 300–400 méter...

Hanem, hát én hallottam, meg olvastam is ollanról, hogy már van ollan műszer, ami megmutatnája, hogy hol van akna elásva. Ugye az vas, hátha ezt is meg tudnája mutatnyi? Aztán megosztozunk a pénzen... Ez nagy dolog volna. Ugye máma már ügön magos a tudomány... Ha maga elintéznéje, hogy illen műszerrel keressék, én megmutatom, hogy körülbellü mellik tájba keressék. Tiszta szántóban van a mezzön... Mindenki jól járna, muzejomok is. Mert erre biztos az illen. Török üdőben nagy háborúk voltak erre.

(Szlávecz József, 59 é. 1962. Beleznahegy)

363. Hétévenként tisztuló elásott kincs

(Mit hallott Bözsi néni az elásott pénzről?)

A multkor is mesélte az öreg..., hogy valamikor menekültek az emberek, akkor a vagyonukat elásták a földbe. Pénzt..., hogy majd ha visszajönnek kiássák. De aztán elpusztultak a háboruba-e, mibe-e? A pénz örökre ott maradt, meg más kincs. Az a pénz minden hét évben egyszer kivirágzik. Tisztul. Mint a láng, ég nagy lánggal. És akkor aki a közelben van meg köll fognyi ... Tiszta fehér láng...

Ha pedig len lovak kiássák, lovakkal kiássák, a lovak meghalnak, elpusztulnak ...

(Balogh Ferencné Orsós Erzsébet, 55 é. 1964.)

364. Halovány kék lánggal virágzik a pénz

Valamikor azt beszélték a népek, hogy ahol pénz van elásva a mezőn, az kivirágzik. Minden hét évbe..., lángja van, ha nappal akkor csillog, ha éjjelben, akkor lángja van, kékes halovány lángja. Tisztul-e vagy mi? De én ilyent nem láttam, nem volt szerencsém meggazdagodni... Hallottam, hogy virágzik a pénz a mezőn, de hogy, hogyan arról többet nem tudok.

(Horváth Mihályné Mihóczi Margit, 54 é. 1963.)

365. Megvagyonosodott kincstaláló család

(Látott-e már földbeásott pénzt virágozni?)

Olyant már hallottam ... Azt beszélték, hogy a Gy. Pista bácsiéknál a domboldalon, ott csapott ki ilyen láng. Allítólag hogy azok leborították volna és nagy pénzeket találtak. Azért lettek olyan vagyonosak. Hát körülbelül így mesélte öregapám...

Ugy is mondták ezt, hogy abból a földből fölcsap a láng, hogy virágzik a pénz... Igen, így is hallottam, hogy virágzik ... De nekem sohase volt szerencsém látni, hogy ne lennék ilyen szegény.

(Balogh Mátyás, 45 é. 1963.)

366. Kincskeresés a tilosi Földvárban

Lánkoromba egyidőben a Petrináékná szógátam Földvárban. Igön, igön, a tilosi Földvárban. Aztán hát ott hallottam, hogy valamikor ott is lángót a pénz. Látik ám, hogy főcsap a láng ... Valaki hamar kalapot dobott rá, vagy a feleségi takarta-e le a keszkenyőjével? Má nem tom. Na aztán több tilosi férfi éjjel nekiát kiásnyi . De közben beszényi egy szót se! Szóni nem löhet. Na aztán ástak, ástak, nem tom má millen méllen. Mög is taláták. Egy nagy vasfazék telle vót aranypénzzel. Má huzták vóna kifelé, de nem birták. Akkor rákötöttek két ökröt. Ugye az ökröket indittanyi köllött, az egyik gazda észóta magát: Hó! Na indits! Huzzad! Na, aztán a vasfazék, vagy üst vót, le! Az egész még mellebbre süleddt. Na, aztán azok is lesték ám, de jába, többet nem látták, mert azt mondják, minden hét évbe virágzik csak egyszer.

De má beszétek azt is, hogy később mégis csak kifogták, aztán möggazdagodtak. Igaz-e, nem-e? Nem ezek a Petrináék, hanem még előttük valakik ...

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 62 é. 1963.)

b) Torzszülések

367. Békaféle a leány gyomrában

Itt történt ez Becsehelyen, de lehet hogy Letenyén? Mert akkor még mink is ott laktunk Letenyén lánkoromban. Aztán volt ottan egy lány, már tizenkilenc éves lehetett vagy már volt húsz is. Aztán ugye, volt neki sok kérője, de nem akart elmenni akárkihez. És nagyon szép, dolgos lány volt. Szeretett dolgozni.

Egyszer is így elmentek a rétre gyűjteni. A lány nagyon szomjas volt. Kút közeliben nem volt, hanem volt egy kis árok. Ez a lány lement az árokba és így a markával belemarkolt abba a vízbe és úgy ivott. Mert hát így szoktak ilyenkor inni, mint ahogy én is akárhányszor. És valahogyan megivott valamit. Magyarul nem tudom. Mink azt mondjuk: – Bo dă balbe. Nem braszka, mert az magyarul béka. Ez is a vízben, de valami más. De mondjuk hát neki azt, hogy braska, béka, ugye ... Talán maga azt tanító már jobban tudja, mi az.

Hát aztán ez nagyon picike lehetett, amit... megivott. Nagyon szomjas volt, nem vette észre, lenyelte. A lány ugye evett olyant, ami tetszett annak a gonosznak vagy micsodának. Ugy, hogy minden nap nagyobb volt, nyőtt benne. Aztán hát hasra izét, nőtt a lány. Ugy, hogy mikor két-három hónapos volt benne az a braszka vagy micsoda, a lánynak már elfordult az étvágya is. Mint, ahogy magamról is tudom, ha úgy voltam, hogy terhes, elment az étvágyam, kezdtem hányni. Hát ugye ez a lány is kezdett hányni, mert marta nagyon a gyomrát. Ha savanyut evett, az nem tetszett neki, ha édeset vagy tejet, vagy nem tudom mit, az tetszett nekijje. Annak a braszkának vagy rendesen: – Bo dă balbe. Na, aztán minden nap nagyobb lett a hasa, ahogyan nyőtt benne.

Az anyjának, apjának már föltűnő volt ez, meg a bátyjainak. Ezek voltak valami heten testvérek. De a lány is: – Jaj mi van velem? Jaj mi van velem?! ...

– Édes lányom, hát mond meg, azért nem mentél te férjhez, hogy ezt a nagy szégyent csináltad rajtunk? Hogy már az egész falu tudja... Na, de ha már így van, nekünk van miből tartani azt a gyereket, csak hát mond meg, kitől, vagy hogyan? Hát hogyan? – Mindafféle anya, ugye?

– Édesanyám! Senki az ég világon! Én nem ismerek senkit sem. Nekem senkim se volt.

Úgy, hogy már nem is szívelték a lányt, kezdték ütöni, dobnyi. Végére már a szobában sem szívelték, kitétték a hátsó szobába, ilyen kis kamuraféle, abban aludt. A lány is nagyon szégyelte magát, mert az any-

ja meg is verte. De nem akarta megmondani hát, hogy hogyan. Mert szegény nem is tudott mondani, ami nem volt igaz.

Akkor, mikor már hat hónapos lett, akkor már igen nagy hasa lett, nyótt benne az az izé..., már nagyon marta neki a köldökét. A lány kezdett jajgatni. Eljött a bábaasszony is: hát állapotos! Állapotos – azt mondja –, majd meglesz, ha itt az üdeje. Már úgy, hogy a bába elunta és elment haza. De a lány csak jajgatott, kiabált abban a szobában.

Azért is tették oda, hogy ha fáradtan érkeznek haza kaszálásból, gyűjtöttek szénát... , és hogy este tudjanak pihenni. Mert az csak jajgatott és jajgatott. De nem volt annyi eszük, hogy vitték volna kórházba, vagy pediglen doktorhoz, mert sokat kellett volna fizetni. Egyszer aztán valamikor éjfél tájba a lány megcsillapodott, nem kiabált.

– Hála Isten – azt mondja az anyja –, hála Istennek a lányom kicsit elaludt, tud egy kicsit pihenni, úgyis éjjelek óta nem alszik. Nem is menek most megnézni, majd reggel. Ugy is volt. Vitt neki, mert mást nem birt ennyi, mint tejet. Mert az a tej táplálta ezt a békát. Hát aztán, reggel nyitni az ajtót, láti a sok vért. Az asszony mindjárt visszahátrált ott. – Jaj! Honnadj jön a vér? Jaj, Istenem, mi ez?

Mindjárt szaladott be az asszony: – Jaj gyerekek, keljetek föl, a testvéretek meghalt, de tele van vérral és valami mászik a falon. Elmentek kérem, az egész falu odarohant, nem birtak beférni a szobába, ahol a lány halva feküdt. Akkor látták, hogy mi volt a baj. Mi volt benne. Hogy került ez bele?

Hát kérem ez a braszka kijött a köldökén és kapaszkodott a falra. Kijött a köldökén, ekkora lukat csinált nekijje ..., amin kijött. És a lánynak elfolyt a vére, meghalt. Ez a béka meg menekült volna a falakra, itt is, ott is felmászott, megen leesett. Akkora szemei voltak nekijje, mint egy izének...

Akkor a népek azt a békát agyonlépték és betették egy skatulába, és valahá Pestre fölküldték. De a lány belepusztult. Akkor ugye megtudták, hogy a lány ártatlan volt.

Azért tudom elmesélni, mert ez valóságba megtörtént.

(Balogh Ferencné Orsós Erzsébet, 55 é. 1964.)

368. Torzszülések

Amikor az asszonyok szülnék, nem mindig születik gyerek, hanem mókus, meg nyúl, patkányforma..., kutya, macska. Én nemrég Kanizsán is találkoztam eggyel. Ugye akkor má gondolták, hogy valami nem rőndös úton van. Ha az asszony, mikor másképpen van ugye, nagyon köll vigyázni, hogy rá ne csodákozzon, mondjuk valami gyomorék embörrre, vátott gyerökre, mert neki is ollan születik. Az asszony ha löhet hordja fordítva a kötényét, bárakár a kötény sarkát türje vissza a kötés alá. Mőg ha villámlik is, akkor má nem tud ártanyi. Mőg hát má ollant is hallottam, hogy valami urinő a kutyájával hátt, aztánnék kutyafejú gyerökei löttek. Ó, Isten bocsássa mőg, még hallani is...

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 60 é. 1961.)

369. Szörnyszülött a falon

Iszen ezt a kutasi pap is prédikálta, amikor a fóradalom kiütött. Szóval egy ávósféle nagy katonatisztnak született gyereke. Aztán mindég a természetet kérte, hogy az segítse. Mondja neki a főorvos:

Jól van édes asszonyom, csak kérje a természetet, majd meg fogja látni, millen gyönyörű magzatot ad majd magának a természet.

Akkor, ha van Isten – ráfelelte –, akkor ha van Isten. Akkor segít! Ha van Isten.

Nahát, meglett a gyerek. Majomszerű lett. Majom lett. Szépen kifüdtették, bepólyázták és szépen a főorvos elvitte elibe.

Tessék édes asszonyom! Nézze csak, millen szép magzatot kapott maga a természettől!

(Hát az üszögről hallott-e valamit kumica?)

Hallottam azt is, hogy van ollan is. De hát azt elpusztítják. Azt mondják, ollan, mint a mókus. Az mindjárt fut is. Mindjárt szalad. Aztán meg föl a falon, fára, mindenhová futkoz. Mint a mókus. Azt is kipusztítják. De ez valahol messze történt. Látni nem láttam. Erre felénk se tudok róla, hogy megtörtént.

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 63 é. 1964.)

c) Mitikus vadászatok

370. Lövés a keresztre

Én ezt nem magamtól találtam ki, hanem hallottam idősebb asszonyoktól, akik értettek az ilyen kuruzsláshoz.

Szóval azt mondják, hogy a szentelt ostyával mást is lehet... Aki például pontossan éjfélkor elmegy a nagykereszthez és azt meglövi akár pisztollyal, akár puskával, annak biztos mindene. Azt már többet bántanyi sem lehet. Ugye, hogy hát van védelmezője neki.

Már ha eltalálja. Mert mielőtt elsüti a pisztolyt vagy puskát, a szentostyát bele kell tenni a csöbe. Igen ám, akkor meglát mindent. Mindenféle öldöklő állat, mindenféle ijesztő megjelenik előtte és szembetámadnak, és rémisztik. Mikor ugye azt a puskát ráemeli a keresztre. A Krisztus keresztfájára. Ugye azt az ostyát ki akarja lönni... Ha akkor nem ijed meg, akkor sikerül. De ha a látomásba megijed, akkor ott meg is halhat.

Ha mégis meggondolja magát, akkor már csak azt lehet csinálni, hogy azt az ostyát vagy lenyeli, vagy visszaviszi a templomba...

(Ki lesz a védelmezője, ha az ostyát mégis kilövi a keresztre?)

Csakis ördögi erővel jár ez, az ördög védelmezi.

371. Vadászat ostyával

(Hallott-e arról, hogy egyes vadászok mit tettek a szentelt ostyával, hogy minden lövésük találjon?)

Hallani hallottam, meg az öreg Szukicsról tudtuk is...

Az öreg Szukics itt Asszonyváran – már rég meghalt – Isten nyugosztalja –, különben hegyőr volt, meg jó vadász is. Na, ő volt az, akinek minden lövése sikerült. Ő mindig azt mondta viccesen: – ha nem is sül el a puskája, hanem csak ránéz a nyúlra, akkor is ottmarad. Ez igaz is volt, mert ha másnak a hurokjában, drótjában találta is a nyulat, hazavitte. Meg ő maga is rakott ki drótot a nyulaknak. Ugye, akkor nem is kellett töltényt használni...

De igaz, ami igaz, nagyon jól tudott célozni is. Amire rálőtt, az már nem futott el. Azt mondják, mert a szent ostyát kilőtte a puskából. Elment a misére, megáldozott, de kivette az ostyát a szájából, zsebetette, hazavitte és betette a puskájába és kilőtte. Ezzel a puskával azután minden lövése biztos volt.

Ugy hallottam, hogy ezt mások is megcsinálták. Igaz, én nem voltam ott, csak hallomásból tudom. A nyelvek beszélnek ugye... De, hogy nagy rapsic volt, az biztos. Ollan biztos kézzel lőtt, hogy le a kalappal! Minden lövése talált.

De volt itt egy másik illető is. Az öreg N. Hosszasan beteg volt. A végén meg is halt, de annak is pontos lövése volt mindenben. Azt beszélték, hogy az is megtette ezt az ostyával...

(Szlávecz István 36 é. 1963.)

372. Nyúlfogás ostyával

Azt mondják, hogy aki áldozáskor a templomban a szájából kiveszi a szentostyát és ráteszi a hurokra, amivel nyulat akar fogyni, abba biztosan belemegy a nyul. Rá kell fűzni a drótra... Ugye errefelé nagy divat a nyúlfogás dróttal. Ismerek is olyant, aki ezt megtette és fogta is vele a nyulat, de hát ez halálos bűn...

(Tóth György, 72 é. 1953.)

373. Nyúlfogás lótrágyával

Az öreg Szukics rendes vadász volt, bérlő volt. De biztos valami ördöggel dolgozott... Ha nyulat akart fogni, akkor keresett lótrágyát, belenyult és a nyúl már fordult is ki belőle. De a nyulnak nem volt mája. Nem volt neki mája. Akármikor. Magam is láttam. Fogadtak is. – Mindig ő nyerte meg. Belement a lótrágyába, aztán már fordult is ki belőle a nyúl. Hát ez nem más, mint babonáság. De többeken is tudták róla, meg látták...

(Molnár Lajos, 14 é. 1963.)

374. Vadászat seprűvel

Olyat is tudok, hogy Szentpálon volt valaki, aki ha nyulat akart enni, kiment a kertbe, aztán csak gurította söprűnyelet és már fogott is nyulat. Mások hiába próbálták ezt csinálni, nem sikerült.

De ugy is hallottam, hogy kapával lőtte le az őzet. Igy kapáltak a mezőn, valamit kapáltak, s akkor látta, megy az őz..., fölemelte a kapanyelet és avval agyonlőtte az őzet. Azért is szokott mindig külön kapálni. Nem törődött a másikkal. Azt mondja, – ha ő akarja még a kapanyéllal

is le tudja löni az őzet, vagy akármilyen vadat. Ez is olyan boszorkányos ember volt.

(Kele János, 14 é. 1963.)

375. Rapsickodás

Ennek a L. Rózsának az apja szeretett nagyon rapsickodni, aztán így karácsony előtt is elment, hogy hát fog nyulat karácsonyra. Karácsonynak a hetiben. Valami ketten-hárman is összeálltak. Egyszer látnak egy nyulat, az így cikk-cakokban kezdett előttük futni. A L. azt mondja: – Nézzétek, milyen szép nyúl van itt! Aztán ráfogta a puskát, hogy agyonlövi. A nyúl meg megállt és a lábával integetett neki, hogy nem szabad agyonlöni. Igen..., hogy ne lőjje agyon. Így integetett az első lábával. Megfenyegette.

(*Miért fenyegette meg a nyúl a vadászokat?*)

Azért, mert azt mondják, hogy karácsony hetében nem szabad nyulat löni. Semmiféle vadállatot. Hogy más jeles napokon is van így, azt nem tudom, mert csak ezt mesélték, hogy a nyúl megfenyegette őket, aztán haza is mentek.

(Kele János, 14 é. 1963.)

376. Zsandár és a nyúl

A Varga zsandár karácsonba ment haza. Lát egy nyulat. A nyúl beszaladt az istálló elé. Ráfogta a puskát, a nyul azonnal ló lett. Mikor ment feléje, egyre nyütt, egyre nagyobb lett. Ráfogta a puskát de már nem mert lönyi.

Igen, igen! Az állatoknak is van szelleme, mint az embernek. Szlota. Horvátossan: szlota.

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna)

377.

Pünkösdkor, husvétkor, karácsonykor nem jó vadászni. Semmit, még hurokkal sem, mert az még azoknak az állatoknak is ünnep. Ha valaki mégis, akkor valami baleset éri.

378. Csodás nyúl

Édesapámmal történt. Egyszer így húsvét előtt nagypénteken ment vadászni. Látott egy nyulat, kapta a puskát, be volt töltve, rácélt a nyulra. A nyúl pedig vele szemben felült és az első lábával fenyegette. Akkor elsőtétedett előtte minden, nem látott semmit. Nem tudta elhúzni puskáján a ravaszt. A nyúl meg elfutott. Mikor a szeme előtt kivilágosodott, egy nagy-nagy part magosodott előtte, a parton fent ült a nyúl és még mindig fenyegette. Megen megfenyegette édesapámat, akkor aztán megijedt és elment haza.

Nem is mert többet nagypénteken vadászni. Ez volt a büntetése, hogy nagy part jött elejbe, semerre nem tudott elmennyi, mert ott volt a part

előtte. Aztán, amikor elmegy az idő, akkor eltűnik. Mert azt a vadászok tudják, hogy melyik nap nem szabad vadászni. Nagypénteken sem.

(Lakatos Rózsa, 15 é. 1963.)

379. Csalogató szarvas

Apám jött haza egyszer Beleznról, ősszel volt. Egy szarvas bögett az erdőben. Apám gondolta, hogy közelebről is megnézi, milyen. Ment, ment feléje, a szarvas meg mindig ment beljebb. Már egészen bent volt az erdő közepében, és nem birt visszajönni. Akkor már csak ment a szarvas után, az meg vissza elcsalta egészen a beleznai templomig. Hallotta, hogy harangoznak, akkor tudta, hogy hol van. Ugy jött haza.

(Látta a szarvast?)

Látta. Olyan tiz méterre ment csak előtte. Másfelé nem is tudott menni. Hiába próbálkozott visszafordulni, hogy megy haza. Csak ment a szarvas után. Hogy ez jelenség lett volna-e, vagy valódi szarvas volt-e, azt nem mondta apám.

(Molnár Lajos, 13 é. 1963.)

380. Síró nyúl, I.

Beleznról jöttünk haza a sógorommal. Hó volt. Ott a beleznai határnál halljuk ám, hogy valami nagyon sir. Megindulunk a siró hang után, gondoltuk azt, hogy nyúl van valakinek a hurokjában. A drótbán. Mivel hát fiatal emberek voltunk, ismertük a rapsicságot, meg hát a drótozást, sa-többi ...

Mondom a sógoromnak: – Te, gyere menjünk, fogjuk meg a nyulat, kivesszük a hurokból. Vicceljük meg az illetőt. Mire reggel jön, hogy elvi-gye, már nem lesz, mert mi még elvisszük ma este ... Megyünk a hang irányában, átmegyünk az árkon a szántóterületre, nincs semmi. Átmegyünk egy másik árkon, hang van, de nyúl sehol. Mondom, talán a kökönyésben. Biztos ott van. Elmegyünk, ott sincs semmi nyoma. Pedig hát hó volt.

Azt mondja a Pista sógor: – Tudod mit, menjünk haza! Ne játszódjunk itt vele! De alig mentünk tiz lépést, újból sir a nyúl előttünk, a másik gödörben. Na, jó! Akkor még nézzük meg azt a másik gödröt is. Ha ott sincs, akkor biztos a szellemek játszanak velünk. Vagy az ördögök in-szelkednek.

Nahát akkor gyere! A nagy hóban elmentünk oda a harmadik gödörig. Se nyul, de még a nyoma sincs.

Akkor mondtam: – Ez itt már nem rendes dolog! Gyere menjünk vissza az utra, és irány haza! Ki is értünk a rendes utra, de nem hazafelé mentünk – pedig hát ismertük az utat jól –, hanem a Nagydomb felé. Ott találtuk magunkat a Nagydombon. Eltévedtünk.

Na – azt mondja a sógor –, ez volt a büntetés, mert te is bűnös vagy meg én is. Mert többször is löttünk engedély nélkül nyulat rapsic puská-val, meg dróban is megfogtunk néhányat.

(Szlávecz István, 36 é. 1963.)

381. Síró nyúl II.

Négyen jöttek haza a beleznai bucsuról. Rokonság volt, férfie emberek, egy kicsit be is voltak állítva... Amint ideértek a kereszthez, előttük egy nyúl elkezdett sirni. Jönni akartak tovább hazafelé, de nem bírtak, szinte megbénultak... Hanem mentek a nyúl után. Mindig úgy látták, hogy a nyúl megy előttük. Ők meg nem bírtak másfelé, csak a nyúl után. Szederinda, tüskés bokroknak neki, mindenén át, mentek a nyúl után. Ha megálltak, akkor a nyúl is megállt. Azt mondták:

– Hátha már itt van közel, fogjuk meg ezt a nyulat!

Mennek megint egy száz métert, sir a nyúl. Megint mentek utána tüskén, bokron át. Összetépdődött a ruhájuk. Valamikor reggel öt óraker keveredtek ki. Vagy négy-öt órát barangoltak az erdőben, mindenfelé. Más irányban nem tudtak kitérni, csak a nyúl után. Akkor reggel kukorékolt a kakas, akkor tudták, hogy hol vannak. Az egész erdőt összejárták.

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

382. Nyilas ember

(Hol élnek a nyilas emberek?)

Ezek az erdőben élnek. Négy lába van, mint egy ló, olyan a teste. Innen a nyakrésztől már emberi feje van, és két keze és nyállal lövöldöz. Akire rálő, az elalszik. Nem tudom meddig alszik, de elalszik. Többet nem tudok róla. Papa mesélt ezekről. Erdei nyilas... Strelac horvátul.

(Szlávecz István, 14 é. 1964.)

d) Mágikus tevékenységek, népi gyógymódok, babonás szokások

383. Babonás szokások

Öreganyám az nagyon vallásos asszony volt, meg nagyon babonás is. Aztán minket gyerekeket mindig oktatott:

Gyerekek! Kalapot nem szabad az asztalra tenni, mert akkor sok pucokturás lesz a réten.

A fene tudja így volt-e, de azért mink betartottunk, mert az ő szava parancs volt... Akkor a meszelőt... Arra meg azt mondta:

Gyerekek! Nem szabad meszelőt kölcsön adni, mert annál a háznál lévő patkányok mind hozzánk jönnek. A hushagyókeddi tojásról meg azt beszélte, hogy vannak olyanok, akik ezzel babonáznak. Annak idején, ugye... Kértek kölcsön egy szitát meg tojást. Na, most azt a tojást megfőzték, összevagdalták, összemorzolták apróra és akkor annak a szitának a vizáján, a hátulján megszitálták. Fordítva. Akkor azt összekeverték az eleséggel és este napnyugtakor kitétték a baromfinak. A baromfi azt megette és akkor attól a háztól, ahonnan hozták a szitát, az összes tojáshozam odament. Ezzel nagyon vigyáztak, hogy ilyenkor szitát meg tojást nem adtak ki a háztól. Ezt a nagymamám mindig megtiltotta, hogy nagyon vigyázzunk.

Meg panaszkonnyi sem szabad akárhol, mondjuk más házánál, hogy: na mast nálunk valami baj van, mondjuk az állatok között elhullás van, meg talán sok a patkány, mert akkor biztos megfordull. Más házában ne panaszkodjon illent senki, mert akkor onnadj is hozzánk jönnek a bajok meg minden. Az állatok, férgek... Az uton, utközben ha beszélgetnek, az már más. Ott már beszélgethetnek erről.

Hát azt hallotta-e, hogy a favágítón nem szabad pisilni? Mert akkor a körömágya behasadozik. Hát illen hiedelmei voltak a mamánknak.

A köldökszinorról meg..., mikor leesett a kisbabának a köldökszinorja, meg első haja, mint először lenyirtek, azt összekötötték és egy kis rongycsomóba eltették. Amikor az a gyerek hét éves lett, a kis csomót kiköttették vele. Ugy, hogy akkor egész életében szerencséje lesz.

Viszont ha lány fésülködött, akkor nem volt szab' az elhullott haját tűzbe dobnyi vagy szemétkébe, hanem összecsavarnyi és betennyi egy skatulába, mert ha valaki a lány hajához hozzáfért, akkor annak ártanyi tudtak, rosszat csinálni...

Akkor meg Borbálakor mindig vetett így üres cserepekbe búzát, középen hagyott egy karikós lukat, így kézzel rakta bele, hogy a közepe gyűszű nagyságúra üres volt. Abba karácsony szenteste beleállított egy gyertyát és kitétte az ablakba. Azt mondja, akkor nagyobb a búzatermés. Akkor azt karácsony másnapján learatta és a jószágnak adta, de még mink gyerekek is ettünk belőle, abból a zöld búzából.

Nálunk még máig is tartják, hogy pénteken a nőknek nem szabad fésülködni, mert fejfájást kapnak. De ez a Szűz Mária tiszteletére is szólt.

Ha valamelliknek nyáron hideglelése volt, akkor azt a kígyóbört, amit nyáron levedlik a kígyó, egy pohár vízbe áztatták két-három napig. Akkor azt itták kávéskanalanként. Azt tartották, hogy jó orvosság hideglelés ellen. Ha találtunk gyerekek, akkor haza kellett vinni, és akkor illen alkalomra eltették. Azt mondják, használt.

Erre felénk nagyon tartják, hogy arra nagyon kell vigyázni, hogy mikor a menyasszony hozományát rakják föl a kocsira, hogy viszik a völgyéyes házhoz, nehogy valaki irigységből, vagy megbizottja hozzá ne férhessen. Nehogy a gombolláson keresztül valaki szárazbékát tudjon beledugni a vánkossába, vagy a dunyhájába.

Ugy szokták csinálni, hogy a békát tavasszal megfogják és egy kátulába bezárják. Ugy, hogy az éhen pusztul és egy időre valósággal kéreggé szárad. Abból egy kis darabkát letörnek s beledugják az ágyneműbe. Gondolom, a huzatnak a gombolássán. Akkor ez azt jelenti, hogy aki avval takarózik, aki használta azt az ágyneműt, úgy elszárad, mint az a béka.

Mondják-e még ilyeneket? Ugye arra is vigyázni kell, nehogy este söpörjünk. Akármilyen szemetes is a szoba, nem szabad este söpörnyi, mert kisöpörjük a szerencsét. Se pedig farral betennyi az ajtót, ugye mint gyerekek is szokják csak úgy hátrafelé becsukni az ajtót.

András napján meg böjtönyi kellett: egy szem búzát és egy gyűszű vizet... Akkor este egy férfinak a nadrágját oda kellett tenni a vánkos alá,

akkor a lány megálmodta, ki lesz a vőlegénye. Én is megcsinyáltam, aztán – a rossebbe – egész éjjel cigányokkal álmodtam. Hála Isten nem az lett a férjem.

Kenyérsütésnél meg arra kellett vigyázni, hogy a mama megáztatta a pemetet, jól kisöpörte vele a kemencét, akkor azt a vizet, amibe áztatta, hamar kiöntötte és háromszor odasöpört a peméttel a kemence elé. De ezt csak jobbára ott csinálták, ahol lány volt a háznál, hogy hamar férjhez menjen. Meg lányos háznál kaktuszt sem lehetett ültetni, mert akkor a lány nem megy férjhez.

A kövirózsa az más, azt azért neveljük a disznóól tetején, hogy ha valakinek fáj a füle, annak a levét bele kell a fülibe csöpögtetni, meg a házba nem csap a villám.

Amikor kisborju született, aznap nem lehetett kiadnyi semmit a házból. Semmit a világon, mert akkor elvitte az állat szerencsését.

Akkor meg délben, harangszókor nem szabad az utkereszteződésen megállni, mert a szépasszonyok illenkor oda rakják ki a tányérukat és aki abba belelép, az örökké nyomorék marad. Nekünk rokonunk volt az öreg N. Mihály, meg itt a szomszédban, Asszonyvárban a L. Pista bácsi. Nem tudtak rajta segítenyi. Ugy szokták gyógyítani, hogy hét megyéről hét-féle füvet szedtek és azt megfőzték és abban fűrésztötték addig, amíg meg nem gyógyult, mert a szépasszonyok így lesznek kiengesztelve.

Déli harangszókor, semmiféle munkát nem szabad végezni. Bármit is dolgozik az ember, amikor megkondul a harang, abba kell hagyni. Mert a másvilágon is ugyanazt a munkát végeztetik majd vele.

Ha meghal valaki, akkor egy sifondarabbal felkötik az állát. Ezt mondták álkötőnek. Most aztán akinek illen volt, eltette. Ha valahol a szomszédba újból halott volt, akkor megajánlta, odaadta. Azon igyekezett, hogy minél előbb hét halotton rajta legyen. És amikor már hét halottnak az álla föl lett vele kötve, akkor avval a ruhával mehetek törvénybe. Bármillen pöre is volt annak, aki zsebre tette, a tárgyaláson biztos pörnyertes volt. Akkor is, ha nem neki volt igaza. De ezt titokban tartották, nem igen adták kölcsön másoknak.

Ugye itt a hegyen még nincs a gazdáknak vetőgépe, kézzel vetnek. Aztán ha mennek vetni, kézivetésnél a tehének ott állnak a föld szélén, hogy boronáljanak, arra nagyon kell vigyázni, nehogy a mag, bár egy szem is, a tehének alá essen, mert akkor elvesztik a tejüket.

Meg esküvőkor, mikor a lány megy az esküvőre, akkor pénzt tesznek a cipőjébe, hogy akkor asszony korában sohasem lesz pénz nélkül. Így hát nekem is tettek két fillért a cipőmbe, de bizony nem igen vált be, mert bizony sokat voltam pénz nélkül. Nem volt semmi eredménye.

(Musztácsné Navracsics Mária, 42 é. 1962.)

384. Szellemek a keresztúton

Kell vágni egy egyéves, egy kétéves és egy hároméves magyarófavesszőt. Azt össze kell kötnyi úgy, hogy minél nagyobb kör legyen. Lehet aluménium dróttal is összekötni. Azt az utkereszteződésbe le kell tenni

éjféel előtt és beállni a közepébe annak a körnek... Abba a bástyába. Onnan nem szabad eljönni..., kilépni.

Mikor éjféel van, elsőben jön egy tüzes hintó. A lovak is tiszta tüzessek, fénylik már messzről. Kiszáll belőle a kocsis is, hogy:

Vigyázz ember, mert eltiporlak!

De megijennyi és elfutnyi nem szabad, mert akkor az illetőnek bajja történik. Csak ott kell ülni, vagy állni velük szemben. A kocsi elsuhan felette, nagy meleget ad, hogy majdnem megolvad az ember. De a körben nem lehet baja.

Utána jön a tüzes borona. Ajis ugy száll a levegőben. Odáig alacsonnyan, aztán fölemelkedik a levegőbe, majd megint leszáll. Aki bent ül a körben ahhoz nem térhet, kikerülli.

Utána hajt a kanász, hajt a csordás. Tiszta tüzes disznókat megteheneket. Az ember is tüzes ostorral... és tüzes kutyák segítenek nekik hajtanyi. Ugatnak a kutyák...

De ezt öregapám fiatal korában kipróbálta és látta ezeket a szellemekeket.

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

385. Pillejósulás

Mikor tavasszal először kijönnek a pillék, ha fehéret lát valaki először, akkor beteg lesz abban az évben. Ha pirosat, akkor háboru lesz, ha sárgát, akkor szerencséje lesz. Aki először ilyent meglát, azt mondja: Sárga lepkét látok, Szerencsét találok!

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

386. Harangszó alatt a ház körülfutása

Az András, a Cigány András, ez mondta, hogy ki kell próbálni. Hát mi kipróbáltuk, hogy hát igaz-e. De nem sikerült.

Azt mondta, hogy ha esti harangszó alatt háromszor körülfutjuk a házat, akkor történik valami. Az első kör után még semmi, másodsorra valamitől megijed, ha harmadszorra is, akkor tüzes ökrök jelennek meg előtte, amik tüzes boronával boronálnak... Édesapám oda is állt karóval, hogy hát ha valami lenne, akkor ő üt... Igaz, ami igaz, nem sikerült. Nem lett belőle semmi.

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

387. Karácsonyi szokásokról

Karácsony napján vagy még előtte nap egy-egy krajcárt, fillért szoktak a kutba dobni, hogy tiszta legyen a víz. Az abrosz alá azért, hogy a butorok, szerszámok tartósak legyenek, ne romoljanak el. Az istállóba meg azért, hogy egészségesek legyenek az állatok. Ja! A kasba is, hogy sok kukorica teremjen.

Amikor kisgyerek születik, akkor az a szokás, hogy a látogatók piros almát visznek ajándékba és a pólya mellé teszik, hogy mindig olyan

piros, egészséges legyen. Ne legyen beteg. Néhány napra ott is hagyják mellette.

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

e) Szemmelverés

388. Szemmelverés, megigézés

Miért van a kis cigánygyerekek csuklóján piros gyöngy?

– Azért, hogy meg ne igézzék.

Ki tudja őket megigézni?

Vagy olyan asszony, vagy ember, akinek összeér a szemöldöke. Igen. Akkor annak mindjárt megárt, annak a gyereknek. Ha nagyon megnézi.

Rácsodálkozik. Attól meg lehet halni. Vagy frászt kapnak. Vagy pediglen meghalnak.

Ha valakit megigéznek, hogyan lehet abból kigyógyulni?

Hát hogyan lehetne? Van olyan, ki csinál vizet. És akkor azzal a vízzel meg kell mosdatni, és azt mondják, attól rendbejön. Ugy csinálják, hogy beletesznek egy tálba vizet. Mikor ég a tűz, hét parászt kell tenni a vízbe. Ha leszáll a parázs a fenekén, akkor meg van igézve. Ha pedig fölül marad, akkor nincs. Mindegy milyen parázs, csak ami ég a tűzben.

Amikor megöntik a gyermeket, mit imádkoznak hozzá?

Hát ezt a Miatyánkot. Keresztet kell vetni, mikor csinálja. Keresztet vet és akkor mondja el a Miatyánkot. Akkor ugye megnézi hány szem parázs szállt le. Ahány leszállt, annyi ember vagy asszony bámulta meg azt a gyermeket. Ha pedig nincs megigézve, akkor a parázs fenn marad a vízen.

(Balogh Ferencné Orsós Erzsébet, 55 é. 1964.)

389. Ki tud szemmelverni?

Szömmel jobbára az tud vernyi, akinek össze van nyűve a szemöldöke. Ugy ném, hogy a magáé is... Aztán akinek szurós a szöme nézése. Kinek árt? Főleg kisbabákra, kisgyerőkre van ártalma. Nem szabad rácsodálkozni, hogy jaj de szép..., mög illesmi. Mert akkor a gyerőknek fáj a feje, lázos lösz. De jószágra is érvényös ám... Akkor szokták a javósná mögönteni.

(Bukovics Mihályné Kunecz Anna, 53 é. 1952.)

f) Az álom jelentése

390. Az álom jelentése

Pénzzel álmodni árulkodást jelent. A kígyó meg ellenség. Tényleg, ha én kígyóval szoktam álmodni, akkor valami baj következik be. A tojás pletykaság. Arra megen rálehet annyi, mert én ha evvel álmodok, akkor biztos a nagy pletykaság. A meztelen ember? Az szégyen. Akkor vízbe

járni, vagy fürödni...: – Ha tiszta a víz, akkor egészség, ha sáros, pocsolás, akkor betegség... Látja én ezt is megálmodtam. Álomban ollan zavaros vizen mentem keresztül. Nagy árvíz volt, abban mentem. Na, mondom: Naca megfog a nyavala, meg fogsz betegennyi. Hát el is ért.

Ha tehénnel, ökörrel álmodik az ember, akkor valami hír jön, vagy levél vagy másképp úgy szóba, hogy izenetet kap. A meszelés az sem jó. Akkor valaki meghal, de legalábbis nagy betegséget jelent a családban. A foghuzás megen. Ha az a foghuzás fáj, akkor közeli rokon hal meg, ha nem fáj, akkor távolabbi ismerős...

Disznóval álmonnyi: urak elejbe mennyi. Ha disznókkal álmodok, akkor má tudom, hogy urak elejbe kell mennem. ...

Tüzzel álmonnyi az bün, veszekedés, marakodást jelent. Az következő be. A tojás az hazugság, pletykaság... Ha valaki mákoskaláccsal álmodik, az is levél. Ha kött (kelt) tésztával álmodok, kaláccsal, üres tésztával, akkor vendég jön. Akkor jön a vendég. Várom is.

A nagy mullatság, mondjuk lakodalom, ilyesmi... Ha fekete ruhában vannak a népek az halottat jelent. Ha úgy lát az ember sok népet, hogy presenció megy ászlókkal, ajis halottat jelent.

Még ide magához is álmodtam tanító úr, kétszer is. Egy csónakban ültünk áti a Dráván és majdnem elvitt bennünket a víz. Az árvíz. Azért mondtam, hogy vigyázzon, nehogy valami nagy betegsége legyen. Aztán mégis úgy lett. Látí, igazam volt.

Na meg a szöllő... Ha fehér szöllővel álmodik, akkor sirni fog az ember. A fekete szöllő az jó. Ha almával álmodik az ember, akkor lány születik valahol a családban. Ha azt álmondja, hogy körtét szed, akkor meg fiu születik majd. Kenyeret sütni az megen betegséget jelent. Szénát, ha gyűjt az ember, ajis betegség. Halottal álmodni esőt jelent. Hordóval álmodni, halottnak kell lenni. (Valaki a közelben meghal.)

Ha lóval álmodik az ember, azt mondják: ördög. Valamillen gyűlölködés. Hal az ügyesség. Ügyesség, a hal. Ha valaki repül álmában? Az öröm. A tojás is pör, veszekedés. Bün (perlekedés) a családban.

Meg lehet-e valamit igazán álmonnyi? Meg-e? Bizony hogy meg. Egyszer is azt mondja nekem az legüdösebb lányom a Tera: – Had aludjon most a kislány itt mellettem...

De te – mondom – igen méllen aluszol, hátha elnyomod azt a lányt. Mert ugye rugdalózik, meg hánkolódik, hátha agyonnyomod.

Á, dehogyis! Csak haggya itt! Közben én is elaludtam és azt álmodtam, hogy a mi udvarunkban a rezesbanda igen-igen szólt. Az udvaron is igen sok nép volt. Hogy lakodalom volt, de mind tiszta feketében. Én meg egy nagy gödörbe beleestem. És erre fölébredtem. Azonnal ugrok a Terháhol, az ágyáhol, tapogatom a kislányt: nincs! Talán a dunyhával letekerte a földre? Mindjárt kiáltok: – Lányok, hamar gyujtsatok lámpát! A Mariska hamar fölugrott, gyujtja a lámpát. A kislánnak ki volt tekeredve a lába, nyaka... Nem sok kellett volna már, hogy meghal. Kapom a kislánt, az elhagyta magát... Lebetegtettem ide-oda, ráztam, meg minden. Végre valahára a kislány magához tért. De már a halálán volt. A lányok

aztán szidták a Terát: – Anya vagy te..., hogy a gyereket elnyomod?
Na, aztán én nem engedtem, hogy az anyjával aludjon a kislány. – Látja
ezt is megálmodtam.

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna, 63 é. 1964.)

VII. CIGÁNY NÉPHIT ÉS HIEDELEM

a) *Cigányeskű és átok* b) *Uringyék (sorsasszonyok, sorsmadarak, itélő madarak)* c) *Újrakeresztelés, új névadás a beás cigányoknál* d) *Cigány halotti szokások*

a) *Cigányeskű és átok*

391. A cigányeskű szokása

Örtilosban a Londonnak nevezett cigánysoron az egymásközi kisebb emberi hibákat (tolvajlás, házastársi hűtlenség, verekedés, szándékos károkozás, becsapás stb. eseteit) a sértett vagy panaszos kérésére a vajda, illetve a kompánia előtt esküvel szokták eldönteni, és igazságot szolgáltatni. Módja:

A panaszos a kompánia választott vajdája (az 1960–70-es években Balogh András, másképpen Ander), vagy a legtekintélyesebb és legidősebb férfi előtt névszerint panaszt tesz valakire. Például, valakit tyúklopással vádolnak meg. Akkor a vajda eskütételre hívja össze a kompániát, azaz a cigánysor minden tagját a gyerektől a legöregebbig. Az eskütételre az elhangzott panasz után még aznap, de általában hétvégén, vasárnap hajnalban vagy kora reggel kerül sor. Ha valakit eskütételre idéznek meg, zugolódás nélkül köteles megjelenni. Ha a gyanúsított vagy a megvádolt személy nem jelenik meg, háromszor üzennek érte. Amennyiben a harmadik üzenetre sem jelenik meg a kompánia előtt, akkor úgy itélik meg, hogy az ellene felhozott vád igaz, és bizonyítottnak nyilvánítják.

Ha valakit ártatlanul gyanúsítanak meg és tagadja is, amivel vádolják, akkor esküt tesz. Az esküt leginkább vasárnap napkelte előtt szokták ünnepélyesen megrendezni:

Egy feszületet, vagy Krisztus, esetleg Szűz Mária képet helyeznek le a földre. Ha nincs feszület vagy szentkép, akkor két száraz gallyat helyeznek kereszt alakban a földre. A férfi vádlott a feszület előtt jobb térdére letérdel, ha nő, akkor két térdre ereszkedik, kezeit egyenesen előre tartva, ujjait mellmagasságban összefonja, majd háromszor a kereszt felé lengeti és beás nyelven mondja:

Hasztan krusi, hasztan krus ... nam furat! – Esküszöm a keresztre, ... hogy nem loptam!

Nagyobb súlyú vád, bűn, hangsúlyosabb eskü esetében, nagyobb bizonyítékként – az esküszöveg alatt – jobb kezük szétterjesztett és kissé befelé hajló ujjait háromszor a feszület fölé lengetik, de nem érintik meg. Ilyen esetekben nyomaték kedvéért valamilyen átkot is kilátásába helyeznek: Pl. Ha nem mondok igazat, akkor vakuljak meg a két szememre! – Ha nem igaz, amit mondok, egyétek meg az életemet! (Üldözzetek el!) – Ha nem mondok igazat, akkor a X. gyerekeket fogja meg a nyivolje (a frász – epileptikus görcsök)! stb.

Ha a vád valóságtartalma igaznak bizonyul, akkor a bűnös, ha nem, akkor a vádló fizeti az ilyenkor szokásos és méltányosan kiszabott pénzbeli büntetést (*glaba*). Ez az 1960-as évek elején 50 Ft körüli összeg volt. A pénzt a vajdának adják át, mely összegben bort vásárolnak és a kompánia minden jelenlévő felnőtt tagja fogyaszt belőle. Ilyenképpen a bűnös – lefizetve a büntetést – megtisztul, tettét többé a kompániában soha emlegetni nem szabad.

Az esküvel kapcsolatosan kimondott átokban (vakuljak meg, fogjon meg a frász stb.) komolyan hisznek, érthetően ennek a típusu eskünek van nagyobb hitele. A közösség pedig figyeli, hogy a tanuságul hívott átok megvalósul-e?

Ha később kiderül, hogy hamisan esküdött, ismét megesküdtetik és akkor dupla büntetést fizettetnek vele.

A cigány szokások szerinti igazságszolgáltatás csak az egymásközi esetekre vonatkozik, de nem alkalmazzák a cigányok által a falusi parasztközösségek kárára elkövetett bűnökre, hibákra. Ezeket már a rendőrség, bíróság hivatalos útjain intézik.

Ha valaki már többszörösen is hamis esküvést tett, akkor a vajda megköveteli, hogy az esküt ismételje meg, s valamelyik családjának, vagy a saját maga élete legyen a tét. („Ha nem mondom igazat, haljon meg ez és ez a gyerekem! – Ha nem igaz, rákseb egye meg az életemet!” stb.)

Előfordult, hogy házasságtörés gyanújával vasárnap hajnalban a köztisztületben álló tanítót keresték fel, és a házasságtörő asszonynak a szokásos rituálé szerint ő előtte kellett megesküdnie. A férj – többszörös tapasztalata alapján – csak így fogadta el őszintének a vallomást. Mint később kiderült, a tanítótól emlékebe kért fényképre is többször megesküdött azzal, hogy a tanító haljon meg, azt fogja meg a frász, ha ő nem mond igazat.

A kompánia több esetről is tudott, amikor a hamis eskü alapján, valakinek későbbben megfogta gyerekét a frász. Többek közt Kalányos János fiát Ivánt emlegették, akit azért fogott meg a frász, mert az anyja hamisan esküdött. Úgy múlt el rajta, hogy ujrakeresztelték, vagyis új keresztnévet kapott (*bucsezat, bucseestyi*), és a régi nevét többé soha senki ki nem mondta a kompániában.

392. Cigányeskü szertartása

(Milyen esetekben szoktak a cigányok egymás között törvénykezni, vagy esküt tenni?)

Ha egymás között a kompánia valamelyik tagja bünt követ el, mondjuk megcsalta az urát vagy a feleségét, vagy egymást meglopják, vagy verekedés..., ilyenkor jobban. Akkor a vajda, akit mi úgy tartunk, hogy vajda. Lögyön az røndös tekintélös férfiember, mert nő az nem..., akkor az összehívja a kompániát és akkor a legöregebb cigányok ítélkeznek. A mi vajdánk ugye, az a feje... Akkor, hogy igazat mond az egyik vagy a másik, vagy sem, akkor megesküdtetik.

(Hogyan szokták az esküt tenni?)

Tesznek a földre egy szentképet, vagy körösztot, ha nincs, akkor kis ágból faragnak vagy csak törnek két ágat és keresztbe teszik. Arra tesznek sót, kenyeret. Ha van kis bor, akkor hozzáöntenek kis bort is. Ez már olyan mint egy kis oltár. Akkor letérdel elejbe. Az, aki esküszik, ugye. Letérdel, akkor egyik kezével a két ujját teszi a szemére, a másik kezét a szívére. Akkor mondja, hogy esküszöm, hogy ezt és ezt nem csináltam, ki kell neki mondani azt is, mire esküszik. Hogy milyen okot csinált és hogy milyen betegségre kerüljön, ha nem igaz, hogy vakullon meg, vagy a családját fogja a frász, ... meg ilyeneket.

Igen, akkor mondja, hogy esküszök erre vagy arra. Igen, a mi nyelvünkön mondjuk: – Haszten krusi, haszten krus! ... (Itt beás cigány szöveg következik.) De azt is kell neki mondanyija, hogy az a betegség hány hétre következék be, ennyi és ennyi üdöre.

Nem hajnalban, nappal, akár vasárnap is, csak amikor ráérünk. Akkor összejövünk itélkezni. Hogyha az az illető olyan dolgot követ el, hogy hát, amit a mi vajdánk is el tud intézni. Mondjuk, ha valaki megcsalja a feleségit, vagy az urát, vagy magunk között volt lopás, verekedés meg ilyesmi. Mondjuk ha már gyilkosság, akkor nem. Azt már ugye csak a bíróság. Akkor azt, aki vétkes, megbüntetik.

(Mivel szokták megbüntetni?)

Pénzzel. A pénzen bort veszünk közösen, de az is iszik belőle, aki büntetésből veszi a bort. Vagy cigarettát, dohányt, meg ilyesmi... Ha kárt csinált annak a másiknak, vagy megverte, akkor megsaccolják, mennyi fájdalomdíjat ad az illetőnek, a többi pénzt pedig elfogyasztják. Hát ez a büntetés.

Ha aztán az az illető hamisan esküdött, arra a kitűzött napra, amit esküdött, el is éri a baj. Az olyan igaz, mint hogy süt a nap. Bevalósul, hogy megfogja frász, a nyivolje, vagy más szöröncsétlenség. Vagy ugye, hogy az asszony azt esküzi, hogy nem csalta meg az urát, és ha az mégis igaz, akkor a gyereket fogja meg ekkor és ekkor a frász... És azt a kisgyereket megtalálja a frász, meg is hal, ha az anyja be nem vallja a kompánia előtt a hamisságot.

Most is van ez nálunk, ez a törvény, de már jobban tiltják. De valamikor az én öregapám is úgy tudta intézni, hogy a bíróság se tudta volna másképpen. Van olyan bíró, aki már tudja köztünk ezt a szokást. És ha tárgyalásra megy mégis két cigány vagy valami, akkor azt mondja: – Menjenek ki, egyezzenek meg maguk között, a maguk vajdájuk szerint. Ha olyan kisebb a dolog és ha az illető beleegyezik, hogy hát a mi vajdánk itélkezzen.

Igen, van olyan is hogy valamelyik szentképre esküszik meg valaki, azt így letesszük a földre. De most már olyan is van, hogy valamelyik családnak a tagjára, annak a fényképére, hogy az hallon meg, vagy veszzen el, ha ő nem mond igazat. Ez ügön nagy dolog tanító úr...

(Balogh Mátvás, 45 é. 1963.)

393. Cigány átok

Gólán történt ez is. Az András ilyen pásztorféle volt egy boltosnál, mert sok disznaja volt neki. Valami negyven darab. A boltos kocsmáros is volt egyben meg paraszt is. Ez megfogadta az Andrást, hogy hát vigyázzon a disznókra. Aztán az egyik anyadisznó beszökött a szomszédnak a kertjébe és kezdte turkálni a kertet. A boltos meg akkora pofont adott az Andrásnak, hogy száján-orrán dőlt a vér. Közben meg a bátyja jött szabadságra haza, teljes fölszereléssel a háborúból, a frontról. És látta az öccsét, hogy tele van vérré. Odament a boltoshoz és azt mondta:

– Ne kisgyereket verjen – azt mondja –, engem verjen!

– Még te is akarsz? – azt mondja. Durr! Annak is adott egy nagy pofont.

Hát aztán az úgy elverte puskatussal, hogy lepedőben vitték el onnag. Közben ez a katona néhány nap mulva bevonult, a boltos meg mikor felgyógyult a verésből, az utána következő bátyját kapta el. De az is András volt, a két testvér. Szóval, a boltos a nagyobbik Andrást is jól elverte. Az apámnak nagybátyja szintén otthon volt szabadságon. Akkor meg az kapta el a boltost. Elkapott egy kapanyelet, annyira elverte vele az embert, hogy orvoshoz kellett vinni. Aztán ez így ment két-három évig. Mikor a kisebbik András már legényke volt, tizenhat éves, az ember megint elkapta az Andrást és megverte, az meg beleszúrta a kést. De úgy, hogy az ember bele is halt.

Biróságra került a sor, hogy elítélik. El is lett ítélve, de mert kiskoru volt, nem őt ítélték el, hanem az apját. Elzárásra is meg pénzbüntetésre is. Akkor az Öreg János bácsi megátkozta őket. És kérem be is valósozott. Pontosan.

(Mivel átkozta meg?)

Ilyen állatveszteséggel. Szóval, hogy az állatai pusztuljanak el. El is pusztult mind a két marhája. Mert úgy átkozta el.

(Hogyan történik az átok és mit kell mondani?)

Most az attól függ, hogy az mit csinált nekem. Akkor ugye azt mondom, hogy: amilyen igazsága van az Istennek, vigye el e két tehenedet. Többet ne örvendezzen benne. Döntsön az Isten igazsága szerint. Van, amikor megmondja, mikorra következzen be, van amikor nem. Az átok akkor érvényes, ha az illető átok közben a két kezét összefonja így..., a feje felett. ezzel átkoz a fejük felett. Ez az elátkozás.

(Balogh Mátyás 45 é. 1963.)

394. A segesdi tolvaj büntetése

Még most is él itt nálunk, O. Györgynek hívják. Annak a rokona, aki itt nálunk beleesett a fejszébe. Na, ez a L. Jancsi bácsi..., ez annyira volt, hogy kilencen fogták le és nem birtak vele, amikor megfogta a frász. Szóval ez az ember meg azt csinálta, hogy Segesden, tudja ahol a bucsu van. – Szüz Mária megjelenése, vagy nem tudom mi van ott, én nem volt sosem ott, hogy láthattam volna... Csak úgy mesélik. – Ott aztán ilyen szerencsétlen betegek pénzt és mindent tesznek a perselybe, meg

az oltárhoz. Nagy gyertyákat, mindent ... Ez az ember meg elvette és elárusította. És így sujtott le rá az Isten, hogy ezért a tettéért naponta kilencszer-tízszer megfogta a frász, a nyivolje.

Persze, ugye faggatták a csendőrök. Mindenféle ütésekert kapott, de nem mondta el. Megesküdött, az egészségire, hogy hát nem ő volt. És kérem rá pár évre nagy betegségbe esett. Fogta ez a frász. Naponta kilencszer is megfogta. Aztán, mikor már nem birta, akkor nekünk meggyónta.

Mikor már nagyon megtört, akkor az öreg Miska bácsi – aki beleesett a fejszébe – elkezdte mondani neki.

– Hát akármit is tettél fiam, mondd meg, akkor mi cigány szokás szerént fohászokunk a jó Istenhez és az meg fog bocsájtani. És akkor meggyógyulsz.

Addig-addig, míg elmondta, hogy Segesden mit tett. Az oltárra tett pénzt és a gyertyákat ő elvette. És a szoborképet meg összetörte azon a nagy bucsujárohelen.

Na és akkor így a keresztutnál –, mert nálunk az a szokás, ilyenkor összejön az egész kompánia, és hoznak bort. Akkor ottan a keresztutnál kéri a jó Isten, hogy bocsássa meg neki hogy elkövette azt nagy vétket, hogy meglopta a Szűz Máriát, és hogy hamisan esküdött rá. Ezt ugye a mi nyelvünkön (Itt beás cigány szöveg következik.)

Igy is lett, a kompánia imádkozott, és ez az ember meggyógyult. Elmult neki a baja.

(Balogh Mátyás, 45 é. 1963.)

395. Hamis eskü következménye

Itt ez F. meg az Á. Tudja, akit a bomba agyonütött Csáktornyán. Ez az F. gyereket csinált neki. De ezek vértestvérek voltak. aztán ráesküdött, hogy nem ő az apja, hogy nem őtöle való. Ugye, hogy ez a nagy szegény ki ne tudódjék. Na aztán ezt a Ferkó gyereket hamarosan meg is fogta a frász.

Én is egyszer kinn dolgoztam apámmal a pataki malomnál, meg ez a Ferkó is. Akkor is apám látta, hogy a gyerek beteg, mondta is neki:

– Feri menj haza, hagyd abba a munkát, látom, hogy beteg vagy. Mi a bajod? – Hát, hogy ő nem tudja. Addig-addig, amég csak elmondta, hogy a vértestvérevel élt együtt. Így büntetésből lett beteg. Ez sujtás az Istentől, hogy hamisan esküdött. Így megfogta a frász, a nyivolje. Ez nem szellem, ez betegség. És amikor így elmondta a kompánia előtt, a keresztutnál fohászoktak érte az öregek, akkor meggyógyult. Elállt a baja. Többet nem fogta meg.

(Balogh Mátyás, 45 é. 1963.)

396. Cigányeskü után meggyógyuló gyerek

Ugye azért volt, hogy az asszony megcsalja az urát, vagy fordítva... Ez a Cs. Ferkó bácsival is megtörtént... Kiváncsiságból elment Csurgón a kuplerájba. Ez volt délelőtt. Persze, hogy otthon nem mondta ezt meg. A

kislánya a Mari négy éves volt akkor. Aznap este a kislány megbetegedett, magas láza lett... Az apósa elkezdte vallatni a Ferkót: – Valld be, hogy nem csinyáltál-e valamit!

Ugye a Ferkó nem akart mindjárt beszélni. Az apósa két ágból faragott egy keresztet, arra rátettek egy darab kenyeret és arra kellett a Ferkónak esküdnyi, hogy nem tette-e meg valakivel.

Na, akkor a Ferkó bevallotta, hogy mi történedett Csurgón. Mindjárt azután lassabb lett a láza a gyereknek, egészen rendbejött. Meggyógyult.
(*Balogh Mátvás. 46 é. 1964.*)

397. A szerző közvetlen találkozása a cigány hagyományokkal

A beás cigányoknál vitás esetekben erős hagyománya van a kompánia színe előtt letett eskünek. 1959 augusztusának egyik hajnalán egy cigánycsalád és őket kísérők csapata zavarta fel hajnali álmából gyerekeik tanítóját. Arra kérték, hogy mint köztisztelőben álló ember előtt egyik asszony hűtlenség gyanúja miatt, előtte tehesse le ártatlansági esküjét. (Mivel többször is gyanúba keveredett, a családja minden tagjára megesküdött már, csak úgy hittek neki, ha a tanító előtt teszi le az esküt.)

Napfelkelte előtti hajnal volt. Az udvaron álló berkenyefa ágából letörtek két száraz gallyat, abból a földön keresztet formáltak. A meggyanúsított feleség letérdelve a kereszt felett, a tanító lábai előtt esküdött meg arra, hogy ártatlan. Ha hamisan esküdött, a tanító essen betegségbe. Miután ez megtörtént a család és kísérői megnyugodva eltávoztak.

(Egy horvát szemtanú még aznap megerősítette, hogy a dolog bizony mégiscsak megesett. A tanítónak azért nem történt baja.)

Ugyanez az asszony későbbben – mint a gyerekei tanítójától –, tiszteletből és emlékül egy fényképet kért és kapott. Kiderült, hogy későbbi esküit erre a képre teszi. Miután a tanító kérdőre vonta, nem tagadta. Azt mondta: Maga úgy sem hisz ezekben, nem is fogja meg az átok. Cserébe viszont megengedte, hogy mágikus cselekményeiről fényképfelvételek készüljenek.

(*Eperjessy Ernő 35 é. 1964.*)

b) Uringyék (sorsasszonyok, sorsmadarak, ítélő madarak)

398. A három sorsmadár

A régi mondák szerint, amikor valaki megszületik, van ez..., minden újszülöttnak a régi időben lehetett hallanyi mindenkinek ezt. Ezeknek a hangját. Mert ez három nőalakban van. De szárnyassak. De ezek nem élő emberek, hanem Istentől vannak elküldve, ugye. Ezek három testvér. A legidősebb az a rangidős közöttik. Övé az utolsó szó, amit ő mond az úgy van eldöntve.

Ha például azt mondják, hogy az illető akasztás által pusztul el, azt nem másíthatja meg senki. Mert akkor ítélik meg, hogy ki miben hal meg. Ez mirajtunk is van, csak ezt már nem lehet így meghallani, mert

eldöntötte az Isten. Mert több olyan is történt, hogy az emberek nem akarták végbevinni. Úgy tették, hogy ne haljon meg abban az illető.

Az én összüleim Csáktornya környékén laktak. Az öreg Marci bácsi, talán hallott is róla. Az öregek mesélték, hogy arra felé egyik cigánynál megszületett egy kis fiú. Akkor ezek az uringyék – a mi nyelvünkön –, magyarul nem bírnám lefordítani. Talán sorsolók? Sorsolják az ember életét. Csak így lehet mondani. A mi nyelvünkön: uringye.

(Talán sorsmadarak?)

Az nem madár. Inkább szentek ezek, vagy micsoda. Ilyen szellemek, mert szárnyuk van. De nő alakban vannak, de nem is angyalok. Nem, nem. Az más. Ezek félig madár, félig női alakban. Valamikor még látni is volt, meg hallani is őket.

Szóval, ez a kis fiú megszületett, ez a három madárféle-e, vagy más női alak azt mondja, a legkisebb: legyen halála akasztásba. Nem – azt mondja középső –, huszonegy éves korában a vízbe fulladjon bele. Akkor szólt a legüdösebbik, mert mindég az van legutoljára és az övé a döntő szó: – Hét éves korban a kútba ugorjon bele és ott fulladjon meg.

Ez abban az üdőben volt, amikor a beszédjüket még hallani is volt. Szóval, a szülők meghallották ugye, és arra a napra – mert megjelölték, mikor lesz az évforduló, a hetedik évfordulója –, arra a napra lakodalmat rendeztek és ott strázsálták a gyereket. Ugye többen összejöttek, az ajtót ablakot elállták, körbefogták a gyereket, hogy ne engedjék ki. A kutat meg leszögezték. De mikor eljött az a pontos óra, az a pillanat, amilyen tájban született az a gyerek, a hét év betelével – kérem szépen – az a gyerek az úgy repült keresztül mindenütt és a kútnak azon a deszkáján halt meg. Beleesni a kútba nem tudott, de azon a deszkán halt meg.

De ez nem a mesében van, hanem a valóságban is így van, hogy ezek döntik el az ember sorát.

(Balogh Máttyás, 45 é. 1963.)

399. Három ítélő madár

Éjfél tájban megszületett a kisbaba. Ezek meg ott pihennek. Szóval nem tudom magyarul hogy mondják, de minden embernek, mikor megszületik van egy ilyen Uringyéje.

(Az Uringye az asszony vagy madár?)

Asszony ez. Asszony, nem madár. Asszony. Három asszony, három testvér. A mi nyelvünkön tudom: Uringye. De hogy magyarul mi, nem tudom lefordítani.

Szóval ezek rendezik el, hogy ki miben hal meg, és hogyan mulik ki a világból. Tehát azokon mulik minden, nincs aztán ottan más, azon mulik az egész élet, amit azok akkor a születés pillanatában rendelnek. Például, aki meg van mérgezve, még azt is azok döntik el, hogy miben hal meg. Például akárhogyan, magam vagy bárakárki, meg is szurom magamat, akkor sem halok meg. Ahogy az isteni rendelet van, azon át kell esni. Mindezt ezek az *Uringyék*, ezek mondják meg. Mikor valaki megszületik, akkor lehet hallani ezeket. Szabadon lehet hallani ezeket.

A legfiatalabbik azt mondta:

– Mikor huszonnégy éves lesz a fiu, égjen el! Tűzben haljon meg!

A középső:

– Nem! Huszonnégy éves korában a vízbe fulladjon!

A legidősebb meg azt mondja:

– Ugy lesz, ahogyan én mondom –, mert azé a döntés, a legidősebbé –
rendes halállal haljon meg! Amen!

Ezzel elvégeztek mindent, és már el is tüntek onnan. Nincsenek ott.

(*Balogh Mátyás, 42 é. 1960.*)

400. Uringye

Mikor valaki születik bárakárhol, odaszáll a fa tetejére, vagy a házra fönt, ablakpárkányra is lehet... három madár. De ezek mégse madarak..., fejeik olyan női formában, de szárnyaik vannak, mint holló, vagy varju..., nem tudom hogyan kellene mondani. Könyvben is lehetett már ilyenfélét látni. Hárman vannak ezek. A mi nyelvünkön *Uringye*. De ez nem ám mese! Valóságban így van. Ezek ítélkeznek: így és így, hogyan éljen, hogyan házasodjon, nősüllön... Ezek rendezik, hogy kit hogy érjen a pusztulat. Azon mulik az egész élet, Mikor valaki megszületik, lehet ezeket hallani. Régen látni is volt, azt mondják.

(*Ezek olyan tündérfélék lehetnek?*)

Nem, az megen más!

(*Balogh Mátyás, 43 é. 1961.*)

401. Részlet a Királyfia László c. meséből

Másnap este, körülbelül olyan alkonyatkor, László állt egy nagy fa alatt, ez a szakácsnének a fia. A fára rárepült három nő, de holló alakban. Ezek nálunk *Uringye*, úgy mondják. Ezeket máma már szabad füllel, vagyis mindenkinek nem lehet hallani. Ezek ítélő madarak. Ezek döntik el az emberek sorsát. Ki hogyan él, ki miben pusztul el.

(*Balogh Mátyás, 45 é. 1963.*)

402. Sorsasszonyok

Uringye ? Hát vannak ilyenek. Vannak ..., Istenem! Én is úgy hallottam ..., amikor az ember megszületik, kis csecsemő, akkor mint a madár, vagy mi? – rászállnak a kunyhóra, vagy az ágy fejére mint az angyalok. Igen szépek! Aki látta. Van szárnyuk, de mégse angyalok. Tudom is én? Ugy mondják fejük mint egy nő. Testvérek ezek, három nőtestvér. Növésre is egyformák.

(*Talán ikrek?*)

Nem, nem ikrek! Madár a test és a fejük szép nő. Előbb a legfiatalabb szól: ez és ez legyen az életiben. Haljon meg a vízben, vagy a villám vágja meg, akasszák fel, vagy lehet rendes halállal... A középső a második, az is: legyen csinos legény, gazdag, akár szegény, fiatalon haljon meg vagy éljen nyolcvan évet. Akkor a harmadik ráfeleli megint: így és így

legyen! Vakuljon meg, üssék agyon, a fa rádüljön...! Mindig ez dönt, ez a legöregebb.

(Lehet-e őket hallani?)

Valamikor tanító ur, úgy mondják, hogy látni volt, meg hallani is. Az én ideimben már nem. Nekem is volt kilenc gyerek, de úgy sohasem tudtam, hogy ezt észrevettem volna. Ugy mondom ahogy van. Én sohasé...

(Mi az oka, hogy ma már nem lehet őket látni és hallani?)

Én úgy öreganyámtól hallottam..., talán az, hogy a népek olyan csunyán beszélnek. A nagy káromkodás, azok okoznak...

(Lehet, hogy ezek valamiféle tündérek?)

Nem, nem! A tündér minálunk ziny, a miféle embereink azt mondjuk zinye.

(Balogh Ferencné Orsós Erzsébet, 53 é. 1962.)

403. Fiú halála a kúton

A kompániában Uringye?

Igen, igen! Van. Így mondják. Én sem tudom másképpen. Ezek ítélkeznek az embereken mikor születik. A legidősebb szava dönt..., de az úgy is lesz. Nincs, hogy menekülni talán!

Egyszer is egy gazdag ember volt egy faluban. Született neki egy gyerek. Egy fiu gyerek. Az ember meg hallotta, hogy ez a három nő, madár vagy mi? Itélkezik: – Kérem, mikor ez a gyerek lesz hét éves, a saját udvarukon fulladjon a kutba! Amen!

No, majd én teszek róla – azt mondja az apja –, hogy ne így legyen! És azt a kutat vastag betonnal befedte, betakarta. Vízet is úgy a szomszédoktól hordtak. És amikor eljött az az idő, annak az ideje, hogy a gyerek lett hét éves, akkor azt a fedelet akarta nyitni föl. Sirt a gyerek. De ugye akkora ereje nem volt azért, így aztán ott halt meg arra a betonra. A kuton rajt. Hát én is csak úgy hallottam ezt.

(Balogh Mátyás, 44 é. 1962.)

404. Kisleány halála a kúton

Ez a három itélő madár mindenki felett ítélkezik. Ezek egy testvérek, de nem egy üdösek. Mindenik 2 évvel fiatalabb a másiknál. Bárki is legyen az, mikor megszületik, megjelenek felette, de látni nem lehet őket. Akkor az újszülött csecsemő vagy kisbaba felett ezek ítélkeznek. Amit ők rendelkeznek, annak az életben úgy kell bekövetkezni. Ki hogyan éljen, kinek hogyan legyen a házassága és ki hogyan hal meg. Legyen szegény vagy gazdag, ki legyen a feleségi, ezek mondják meg, hogy a sorsába mi legyen, hol legyen a halála. Nem lehet őket látni.

Egyszer is volt valahol egy gazdag parasztember. Kutat ásatott az udvarában. Volt neki egy kilenc éves kislánya. amikor a kutat megásták, a lány beleugrott a kutba. Mivel ugye észrevették, a lányt még élve kihúzták. Aztán vastag deszkákkal becsinálták, nehogy mégegyszer hozzáférjen. Másnap a lány újból be akart ugrani, de nem tudott hozzáférni. Mert neki is úgy ítélték, hogy abban a kutban legyen a halála. Na, ugye

akkor, hogy nem tudott hozzáférni, ráfeküdt a deszkára és ott azon a deszkán halt meg. Ez vót neki rendelve. De ez nem ám mese!

(Balogh Ferenc, 62 é. 1960.)

405. Az eldugott kanóc

Ezt szintén öregapám mesélte. Valahol megint született egy kis fiúgyermek. Akkor azok az uringyek – nálunk úgy mondják – az a három nő, meg félig madár, akik ítélkeznek az ember sorsából, mikor valaki megszületik ugye. Ezek azt ítélték nekijje, hogy akkor hallon meg, amikor ez a kanóc elég, elhamvad a kemencében. Itt nálunk is van ilyen kemencealaku, amivel fűtenek. Azt mondják, amikor ez a kanóc elég, hallon is meg ez a kisgyerek. Ezt a nagyanyja meg meghallotta, és azt a kanócot rögtön leöntötte vízzel, és mindjárt eltették, egy ládába elzárták.

Hát a gyerek már olyan huszonkét, huszonhárom éves volt, megnősült. Na és akkor azt a kanócot odaadták a szülei a fiatalembernek, hogy tovább már ő örözze, mert amennyiben nem, meghal. Ha tűzbe kerül az a kanóc, akkor ő végzett.

Ezt a feleségi is megtudta. Aztán egyszer összevesztek. Az asszony meg a kanócot bosszúból bedugta a tűzbe. A fiú közben meg kint dolgozott az erdőben. Érezni kezdte, hogy valahogyan mindig gyengébb és gyengébb. Mint egy darab fa, olyan. Egyet gondolt és vett annyi erőt magának, hogy valahogyan hazakecmergett. Egy ekkora kis picit véget talált még a tűzben belőle. Gyorsan leöntötte vízzel a fiatalember. Leöntötte és bevitte a lakásba a szobába, mert kívülről fűtős volt az a kemence. Akkor kérdőre vonta a feleségét, hogy hát miért volt ez? Ezáltal aztán el is váltak. A fiatalember meg tovább élt, aztán már jobban vigyázott arra a kanócra. Ugy tudom, hogy amikor már ő kívánta, hogy meghallon, akkor ő maga dobta be a tűzbe.

(Balogh Mátyás, 40 é. 1958.)

406. Topa Gyura

Volt egy asszony, annak hét gyereke volt és a legnagyobb volt tizenhat éves. Ezt a gyereket az anyja elküldte az erdőbe fáért. Gyuri volt a neve. Gyuri. De a gyerek nem szedett fát, hanem hazaszaladott és azt mondja:

– Jaj kedves anyám, adj valamit enni! – Azt mondja neki az asszony: – Édes fiam, nincs még kész az ebéd, ha picint fogsz várni, mindjárt készen lesz.

De a gyerek nem várt, mert már háromszor kiabáltak neki a vízből, hogy már itt az ideje, de lélek nincs! Közben meg a pap is lent volt fürödni a vizen és hallotta ezt. Hallotta, hogy hangok jönnek ki a vízből. Néz a pap mindenfelé, de nem lát sehunse embert. Se asszonyt, se embert. Még mérgeződött is, hogy embert nem látott, csak hangokat hallott: – Itt van már az ideje, de lélek nincs!

Na, azután már a pap sem fürdött tovább, kezdett hazafelé menni, találkszik ezzel a gyerekkel. Utközben. A gyerek meg ette a sós pogácsát, amit az anyja süttött. Amit az anyja süttött hamuban. Hamuban sült pogácsát. Még köszönt is a papnak. Azt mondja a pap:

Hová sietsz édes fiam?

– Jaj – azt mondja –, már régen ott kellett volna lennem a vizen. De nem tudtam elmenni, de most már hamar odaérek.

A papnak ez nagyon feltűnő volt. Megy a pap vissza a gyerek után és látja, hogy a gyerek ahogyan odaért a vízhez, levetkőzött gatyára, az inget meg odatette a partra. A pap meg nézegette, hogy mit fog ez tenni? Mert feltűnő volt neki, hogy szaladott. Ez a gyerek meg beleugrott a vízbe, de többet vissza nem jött. Többet nem látták. A pap még ott maradt vagy félóra hosszat és várt, hogy a gyerek hol van? Szólongatta, de sehunse... Nem jött elő.

Akkor a pap arra jött a cigányok felé. Ugye nyár volt, az asszony meg kint főzött a gunyhó előtt, mint éppen én is. Akkor azt mondja neki:

Jaj – azt mondja – utközben találkoztam egy gyerekkel. Kié lehet az a szép gyerek? Tizenhat éves lehet, vagy tizenhét? belement a vízbe, de bizony vissza nem jött.

Mindjárt feltűnő volt, hogy hát minden gyerek otthon volt, csak éppen ő nem. Az anyja kezdte tépnyi a haját, hogy nem-e elfult? közben meg már kezdett esteledni, hiába várták, a gyerek nincs sehunse. Na, akkor az anyja elkezdett sirni. Az apja is hazajött, összejöttek a rokonyok, kereszték, kiabáltak, hogy hol van, merre van? De hát aztán nincs a gyerek, nincs. Tudták már, hogy elfulladt.

Közben ez egy nagy kompánia volt. Nem annyi, mint itt Tilosban, hanem kétszer-háromszor annyian voltak azok a gunyhók. Az asszony meg ugye kiabált:

– Kedves embereim, legyetek szivesek, gyertek segítetek, keressétek meg a gyereket, én meg fogok nektek fizetni. Akármennyi bort, meg mindent...

– Na aztán ezek elmentek. Hát kérem három éjjel és három nap kerestek ezek mindent. Akkor hoztak egy zsemlét, arra gyertyát. És valahogyan akkor megtalálták. Mert ez a gyertya és a zsemle ott megállt, ahol a gyerek a víz alatt volt. Akkor aztán meg is találták, kivették a partra a gyereket. Szegény anyja majd az eszét vesztette, és így siratta:

(Ezután beás cigány szövegű dal következik, amelyet balladaként mások is ismertek és időnként szólóban énekelték is.)

Dragam jo, de Gyuram jo,
Aj bényi tu Gyuram jo, de dragam jo
Aj kumpanje, kumpanje mere,
Undzsi mere Gyuram jo, de Gyuram jo
Topa Gyura dragam jo de Gyuram jo.

Kérem, ennek az Uringyék így rendelték, hogy vízben haljon meg. Ugy is történedett.

(Balogh Ferencné Orsós Erzsébet, 55 é. 1964.)

c) Újrakeresztelés, új névadás a beás cigányoknál

407. Újrakeresztelés

Az őrtilosi beás cigányok szokása szerint ha a gyermeket – általában 1–6 éves kor között – epilepsziás rohamok (beás nyelven: njivolje), vagy bél-görcsök, a frász gyötrik, akkor az egyház és a hivatalos állami anyakönyvezés tudta nélkül, a gyermeknek új keresztnevet adnak (beás nyelven: buceszat, buceszestyi). Hitük szerint akkor az a njivolje, a frász, mint betegséget okozó démonikus alak nem talál rá, és a betegség megszűnik.

A régi keresztnevet kiejteni tabu, a kompánia „elfelejti”, s többé a cigányközösség egyetlen tagja sem használja.

Az őrtilosi beások általában a rituálét az őrtilosból Szentmihályhegyre vezető Póstaút elágazásánál lévő keresztútnál – ahol egyben Szentmihályhegy területe is kezdődik –, található kőkeresztnek a tövében szokták végezni. A szertartás a következő:

A szülők, de legfőképpen az anya pólyában (ha kisebb akkor a pulatekenőben) kiviszi a gyereket a kereszthez, a kereszt tövében leteszik, otthagyják és egy másik úton úgy mennek el, hogy az új keresztiségre felkért szülőkkel vagy csak az új keresztanyával ne találkozzanak. Az új keresztanya – előre megbeszéltek alapján – egy másik úton érkezik a keresztúthoz, pontosabban a kereszthez egy kissé későbbi időben úgy, hogy egymást véletlenül se lássák. Ekkor az új keresztanya úgy tesz, mintha a gyermeket most találták volna és akinek nincs neve. A nyelvével keresztalakban háromszor megnyalja a gyermek homlokát és azt mondja: *Ĕn téged... X ... névre megkeresztellek. Legyen aztán a neved ez és ez...!* És a megállapodás szerint új nevet adnak neki. Ezután azt mondja: – *A zsucsel dimizo, samifije pun dădiminjacă njimik baj! – Segitse meg az Isten, hogy reggelig bajod ne essék! De Szűnte Maria maimulc ala feld baj ha nula pusa! – Adja a Szűz Mária, hogy ne legyen többé semmi baja!*

Ezideig az új keresztanya férje valahol rejtőzik. Amikor a keresztanya az új névadás szertartásával végzett, a gyermeket továbbra is otthagya a kereszt tövében és a harmadik úton távozik. Amikor már őt sem lehet látni, megjelenik a keresztapa és örvendezve odamegy a gyermekhez és az új nevén szólítja: – *No, X! Csej vindikat? – No X! Meggyógyultál?* Azután hazaviszi a gyermeket, és régi nevén többé senki sem szólítja.

Ha az első névcsere nem használ, akkor másodszor is kap új nevet, amíg a njivolje nem tér vissza és a gyermek meggyógyul.

Az 1950-es években így lett Kalányos Istvánból Kalányos Ferenc (Ferkó). Új keresztapja Csonka Ferenc lett, ő utána lett a gyerek új neve is Ferkó. Bogdán Mária az új keresztiségben Anna nevet kapta.

408. Névcseré az őrtilosi cigányoknál

A Rozinak a kislánya e, az Annuska... Erre is rájött minden hónapban a szivbaj. Vitték orvoshoz, azt sem tudták mit csináljanak vele, semmi se segített. Tudtunk is, meg hát panaszkodott is, de akkor még a kislány Mariska volt. Végiggondoltam, nálunk is mi volt ez...

Mondom neki: – Add át más névre ezt a kislányt, akkor meg fog ez a dolog változni!

– De hát – azt mondja – mast kinek is szóljak, ebben a dologban?

Akkor a Barinak szólt, Zákányba aki lakik. Akkor a Rozi éjjel, éjfélkor elhozta a kislánt ide a köröszthöz, ahun elágazik az ut Vidáéknál. Odavitte éjféltájba és otthagya. Akkor ez a Bari odajött, mint aki találta..., ugye. Akkor a keresztfánál imádkozott, mint mikor keresztelték is... Akkor lett Annuska a neve. Többet a kompánia is csak úgy tudja, hogy Annuska. Nem is tudják, hogy mi volt...

Hiszi vagy nem, azutátu fogva sohasem volt rajta a baj.

De meg ennek a Ferkónak meg az Ágnesnek is a gyereke..., fogta a frász. Na akkor elvitték ők is a köröszthöz és otthagyták. Ott újra köröszttölték, most Ferkó annak is a neve, pedig Pista volt. És látja, hál Istennek azután nem bántotta az a nyivolje... De Szentán is, Orsós Györgynek más volt a neve eredetileg... Már nem is tudom, mert többet senki azt ki nem ejti, mert rájönne megint a görcs...

(Balogh Józsefné Orsós Éva)

409. Új névadással gyógyuló gyerek

(Hallani olyat, hogy a beás cigányoknál szokás a gyerekeknek új nevet adni. Mikor és hogyan történik ez?)

Hát szóval ez az új név...! Azt mondják, hogy a boszorkány utjából veszik föl a gyereket és azért adnak neki új nevet. A mi nyelvünkön sztrigoj. Sztrigojnak mondják.

(Mikor és hogyan kerül az a gyerek a sztrigojnak utjába?)

Leginkább két-háromhetes korában, két hónapig. Csak addig van ereje, amíg az a gyerek nem kezd gagyogni. Mert azt mondják, hogy ezek dédelgetik azt a gyereket, és akkor attól frászt kap az a gyerek, mert megijed. Almában megijed és kap olyan bajt, hogy nem létezik orvos, aki segítene rajt. Pontosan itt nálunk is történt. A Jóskának a kislánya e. Annak is más volt a keresztneve. Írásban azt hiszem Kati, de így magunk között csak Annus. Írásilag Kati, magunk között meg Annus. Nem is tudja senki a másik nevét. Mert azt a régít nem is szabad többet kimondanyi senkinek, mert akkor az a frász, az a nyivolj újból megtalálja és megfogja.

(És akkor, hogyan keresztelik át?)

Látni, nem láttam a szemeimmel tanító úr, csak azt tudom, hogy elviszik oda a keresztútba és akkor ott megkereszteli egy másik asszony. Mert adnak neki új keresztanyát. Ott a keresztútba megkereszteli és átveszi a saját nevére. Hogy ottan mit beszélnek, hogyan csinálják ottan, nem tudom, mert oda férfi nem megy. Csak ez a három asszony megy el azzal a gyerekekkel. És akkor elmúlik minden baja nekijje. És többet nem...!

(Balogh Mátvás, 45 é. 1963.)

410. Cigány újrakeresztelés okai és módja

Ha valakit, megfogja az a nyivolj, az a frász vagy akár más nagy betegség

fogja azt a gyereket és az állapotja nem akar változni, nem gyógyull ki, akkor új nevet kell neki keresztelni kérem.

Akkor az anyja meg az apja is ugye, szépen hínak egy másik keresztanyját neki... Mama da kruse, ugy mondják minálunk. Akkor elviszik újra megkereszteik... De a templomba nem, mert a pap már nem akarja azt mégegyszer megtenni... Az nem is tud róla. Senki, csak a család, meg a kompánia, ugye. Akkor az anyja elviszi a keresztutra egyedül, és otthaggya. Egy másik uton érkezik az új keresztanya, de egymással ne találkozzanak ám! Akkor ugy veszi, mintha megtalálta volna ugy véletlenségből. Akkor azt mondja neki háromszor: – Da kalje drakului cse ja, am puszo altu nume. – Én elveszlek téged az ördög utjából és adok neked másik nevet. Meg aztán megnyalja a homlokát és mondja neki, hogy akkor te most leszel Éva, vagy Annuska.

Igy is lehet... És akkor az a betegség elmullik. Többet senkinek sem szabad a régi nevét kiejteni.

Igy akkor többet az betegség már nem talál meg, mert más a neve.

Iván felesége a Böske néni egyszer elájult, elvesztette az eszméletét. Akkor hamar a gunyhót körülszórták lisztel, hogy az ördög ne tudja megközelíteni.

d) Cigány halotti szokások

411. Adatok a cigány halotti szokásokhoz

Régebben, ha halott volt a kunyhóban, ott ravatalozták fel, ott virrasztották, községi ravatalozók nem voltak. Ha a család a kunyhót később nem akarta, vagy sajnálta lebontani, akkor a kunyhó oldalán akkora rést nyitottak, amelyen a koporsót, vagy a vászonba csomagolt halottat kiadták. A nyílást ismét befalazták. Hitük szerint így a halott nem talált vissza, nem kísértette a családot. Legtöbb esetben a temetés után a kunyhót lebontották, az anyagot ismét felhasználva, újat építettek helyébe, hogy a halott ne találjon vissza.

Amikor a halottat a temetőbe viszik, egy kanna vizet öntenek utána, hogy a másvilágon legyen forrásvíze. A halottat mezítláb temetik el.

A cigányok a férfi halottjuk mellé a pipáját, dohányt, a botját és egy liter bort tesznek. A nők mellé tüt, cernát, a sodrófáját és a kéregető traszkáját (tarisznyazsájkját) teszik a koporsóba. A virrasztóknak a halott kedvenc ételét készítik el.

Egyik virrasztáskor elhangzott cigány halottsírató:

Bune szárá mamame!
Nuje binje mamame!
Sinju muri dapacinje,
Amra mare gure!
Nuje binje mamame!
Nuje binje majkame!

(Megközelítő magyar fordítása:
Jó estét anyám,
nem jól van ez anyácskám,
Itt hagyta bennünket,
magunkra maradtunk.)

Ajo mama mejle sata,
Nuj ajre mamingur nujo,
Nume duk jo majkame!
Singuráne majkame!
Nuje binje majkame!

Magunk vagyunk édesanyám,
én is elmegyek utánad!)

412.

Régi oláh cigányoknál az volt a szokás, ez a magunk fajtája..., hogy ha valaki halott volt, és ugye a gunyhóba vérasztották..., másnap eltemették. Na, akkor nem vitték ki az ajtón, hanem a gunyhó falában csináltak egy akkora lukat, amin a koporsó kifért. Azon kiadták a koporsót. Igen, igen, a lyukat aztán beépítették újból lemeszelték, hogy az a halott ne találjon vissza. De volt, aki az egész mindönségöt, a gunyhót lebontotta, aztán csináltak másikat helette... Az is..., hogy az a lélek ne találjon vissza... Máma is még van aki megteszi, ilyen a szokásunk...

(Balogh József, 55 é. 1958.)

413.

(Volt-e szokásban itt a kompániában, hogy halott után elbontották e kunyhót és újat építettek helyette?)

Volt, mikor elbontották egyes helyeken, hogy féltek aztán bent lenni. És akkor másikat csináltak. Nem maradhattak benne. Féltek, hogy hazajön. Lebontották, hogy nem találja meg a gunyhót az a halott. De már mostan nincs ez.

(Balogh Mátyás, 45 é. 1963.)

414. Halott a Dráván

Ez valódi igaz. A cigányok között volt egy halálozás. A cigányoknál ugye a temetés után a kocsmában tartják a tort. Sok cigány összejött. A cigányok akkor a Dráva mellett laktak. A halott emlékére egy kicsit ittak, már minden cigány hazament, csak öregapám maradt ott, éjfél tájban indult hazafelé. Aratás előtt volt és egy gabonátábla mellett kellett elmenni. Egyszerre valami úgy földhözvágta, hogy az egész gabonát lehengeregte. Nem is birt fölkelni. Akkor keresték, apám találta meg a hangjáról, nyöszörgött ott a gabonában. Fölemelte, hazakésérték, de úgy bukdácsolt. Közel az ő gunyhójuktól a Drávában egy bokron egy halott volt fennakadva. Zsákba volt bekötve a halott. Akkor azt mondták, hogy annak a szelleme tette vele ezt.

(Balogh Józsefné Orsós Éva, 51 é. 1958.)

415. Vendel bácsi halála

A Vendel bácsi nekem komám volt. A Ferkó apja. Igen erős ember volt. Valami heten mulattak a kocsmában. Együtt mentek hazafelé, de nem voltak berugva. Egyszer a komája csak összeesett az uton.

Jaj, segítetek! Mentsetek meg! – kiabált.

Hát, akarják emelni, nem bírják. Még a Vendel sem, aki a ré (komp)

vasmacskáját egyedül el bírta mozdítani. Hazamentek a testvééréért, aki még nála is erősebb volt. Ő se tudta felemelni. Reggelre aztán meghalt. Akkor tudták elvinni haza.

(Bogdán Imre, a szentes, kb. 60 é. 1963.)

416. A vízbe fulladt ember keresése

Állítólag, ha valaki vízbe öli magát, vízbe fullad, azt úgy keresik meg, hogy egy zsemlére vagy kenyérre gyertyát gyújtanak, s azt ráteszik a vízre, arra a helyre, ahol körülbelül beleesett a vízbe. Ez a gyertya addig forog a zsömlével együtt, amíg oda nem ér, ahol a hulla van. Ott megáll az a gyertya, onnan nem megy tovább.

(Balogh Mátyás, 45 é. 1963.)

VIII. ERDÉLYI NÉPHIT ELEMEK

(Zombor, bálványkő, vizimámor, viziszulák, küldött farkas)

417. Erdélyi hiedelem jelenségek

(Hol találkozta az erdélyi öregekkel?)

Segesden, ahol az a bucsujáró hely van. Régen barátoké volt az a nagy kolostor, aztán mastannék ilyen szociális otthon van benne. Ott voltak erdélyiek is. Há valósiak voltak, azt nem tudom. Szerettem hozzájuk járni, mert sokat meséltek nekem. A Józsi bátyja oda nősült, azokhoz szoktam elmenni.

Aztán azt is az erdélyiek mesélték, hogy amikor árvíz van, azt is a vizitündérek csinálják. Akkor áldozatot kell azoknak bemutatni, hogy ne legyen árvíz. Hogy mit adnak nekik, azt nem tudom.

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

418. Zombor

(Mondd el azt is, hogy mit hallottál az erdélyi öregektől, ilyen másféle szellemek léteznek még arrafelé?)

Létezik hegyi tündér, akkor erdei szörnyeteg, vizitündér... Nevüket külön nem tudom, csak Zombornak van neve.

Zombor az hegyi szellem. Mikor hegycsuszamlás van, hogy omlik rá, vagy eltemet valamit a hegy, vagy pedig télen lavinaszakadás van a hegyekben és eltemeti a falut, az a Zombortól ered... Akkor valamilyen ajándékot adnak ennek a hegyi szellemnek, hogy többet ne ártson nekik, hogy mentse meg őket a csapásoktól. De, hogy mit, és hogyan azt nem kérdeztem...

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

419. Bálványkő

(Hogyan lesz valakiből bálvány?)

Ugy, hogy valakit elátkoznak és aztat kívánják neki, hogy váljon kővé meg ilyesmi... Akkor azon a helyen, ahol akarják, az illető kővé mered és ottmarad. Amíg föl nem oldozzák, addig nem mehet el onnadj. De nem is tud többet tenni semmit... Erre mondják, hogy bálványká váltózott. Ezt is az öreg erdélyi mesélte.

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

420. Kabala

(És mit mesélt a kabaláról?)

Az ló. Háromlábu ló. Elöl van kettő, meg egy háttul. Táltos kabala. Így mondta a bácsi. táltos kabala. Fehér. Tiszta fehér és szárnya van. Szárnyas lovak. Háromlábu kabalának is mondják. De hát nem gondoltam, hogy ez érdekes lehet, így nem kérdezősködtem jobban.

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

421. Víziszulák

Ezt is az öreg erdélyi mesélte, hogy vízben is van ilyen szellemi dolog. A víziszulák. Az a halakat pusztítja. Olyan hosszú, mint a kard, mint a kardhal. Nyulánk, talán kétméteres... És az pusztítja a halakat. Ha valaki elátkozza a halakat, kárt akar valakinek tenni, akkor beleküldi a vízbe ezt a víziszulákot és akkor reggelre az egész hal megdöglik a halastóban. Ezt is átokkal küldik.

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

422. Vízimámor

Akkor van a vízimámor. Az is a vízben, de az nem hal, hanem szép nő. Ha kiül a partra szépen énekel és aki hallja az megmámorosodik, mint a részeg és belemegy a vízbe, hogy bele is fullad. Amikor a víz alatt van, akkor a haját szétteríti a vízben, olyan mint a hinár, sűrű. Aki abba belekeveredik, nem tud kiszabadulni és lehuzza a vízbe és megfullad. Bárákár csónakkal együtt is. A vízimámor az a legveszélyesebb vizitündér. Nagy ártalmára van az embernek. Inkább a férfiakat csalogatja be a vízbe...

Jobban pümkösd táján szoktak a vízpartra kiülni, megjelenni. Reggel korán. Félig benn a vízben, mert deréktól lefelé hal. Aki látja és hallja, az nem tud már tenni semmit se, csak támolyog és ájuldozik. És csak belemegy a vízbe. Azért mondják neki: vízimámor. Csak énekel meg hajladozik, de nem táncol.

Akkor van egy másik fajta vizitündér is. Gyönyörűszép nő, és aranyhaja van neki. Derékon allu az is hal. Egy rendes hal. Az is becsalja a legényeket a vízbe. Azt mondják, hogy azt úgy lehet megszelidíteni, hogy orsót kell, rokkát kell vinni a partra és nem tudom hány méter fonalat kell fonni és avval százszor át kell a tavat izélni..., kötözni, akkor visszaadja azt a férfit, ugye, akit elvitt a víz alá.

Birkagyapjuból kell lenni a fonálnak és három éjjel-nappal kell fonni, az egész folyamatot ott kell végezni a parton. Akkor elengedi a legényt.

Ez a fajta vizitündér folyókban nincs, csak tavakban van.

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

423. Erdei szörnyeteg

Az erdei szörnyeteg az meg a vadász szerencséjéhez szolgál. Mikor szoktak vadászni menni, akkor ennek is valamilyen ajándékot szoktak adni, hogy legyen szerencsájük a vadászatban. Elejtettek egy kisebb vadat, akkor annak egy részét, vagy az egészet tűzben elégették. Ha fölfelé száll a füstje, akkor lesz szerencsájük, de ha a füst széjjelment, akkor nem fogadta el az erdei szörnyeteg. Akkor már nem is mentek vadászni, mert nem volt szerencsájük.

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

424. Erdei nyilas

Az erdei nyilas az félig ember félig egy nagy ló. Aztán tiszta hófehér, a farka meg tiszta fekete, és innejd föl meg ember. Közben megvan a négy

lába is, meg két keze. És egy nagy nyilat visz. Bárakárkit az meglő, még hónapokig is alszik. Ugy mondják...

Ha valaki nem szól neki, nem zavarja, akkor nem bánt, csak ha szólak neki.

(Hol él ez a nyilas ember?)

Az erdőben. Erdészek, vadászok sokszor rálöttek, akkor az visszalőtt nekik nyillal. Aztán elaludtak.

Ezt is Segesden hallottam az erdéli öregtől.

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

425. Mennyei tündérek

A mennyei tündérek este, levegőben szállnak és azok is énekelnek a levegőben.

(Hol hallottátok ezt, mert itt a hegyen erről még nem tudtam?)

Segesden.

(Milyen az alakjuk, van-e szárnyuk?)

Mint egy rendes nő. Olyanok. De szárnyuk nincs, csak kézzel... Szállnak a levegőben és nagy fehér uszály megy utánuk. Hosszu, nagy ruhában vannak. És ezek is énekelnek. Ahogyan száll, úgy forgolódik a levegőben. Nem ártnak, csak mutatkoznak. Csoportosan szállnak a levegőben.

Itt a hegyen is szoktak ilyent mesélni, de itt angyaloknak mondták őket, meg tündéreknek.

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

426. Küldött farkas

Azt is Segesden hallottam az erdélyi öregembertől, hogy ott volt egy nagyon gazdag úr, nagy birtoka volt, sok marhája, gazdagsága volt, meg minden. Azokhoz akikkel dolgoztatott, nagyon rossz volt és akkor azok elátkozták. Farkast küldtek hozzá..., aztán egy egész csorda farkas ment és nagy pusztítást végzett az állatai között.

Átokkal küldték oda a farkasokat. Ilyen lehet. Ez a küldöttfarkas.

(Szlávecz István, 14 é. 1963.)

IX. EGY LEGENDA SZÜLETÉSE

427. Víziember a Bolla-féle bányatónál

„Vízitündér” megjelenése a Bolla-féle bányatónál, avagy egy legenda keletkezésének története

1962 tavaszán, pünkösöd utáni időben a szerző három tanítványa, az egy családból való Balogh Viktor 12 éves, Balogh András 12 éves és Balogh Mária 13 éves gyermekek, izgatottan, egymás szavába vágva mondták el az iskolában a néhány nappal korábban velük történt rejtélyes esetet:

Tanító Bácsi! Talán nem is hiszi el velünk mi történt? Ajoj! Istenem! Mink hogyan megijedtünk? Én (*Viktor*), az András meg a Mari mentünk le a tóra fürödni. Má jó melegek voltak, mondom megfürödünk. Ugye nálunk nem lehet ... Hát odaérünk mink a tóhoz, a Bolla-féle tókához, mi volt kavicsbánya valamikor, hol maga is szok fürdeni. Mindjárt az elejibe ...

Hát mit látunk mink ottan? Istenem segíts meg! Egy ember fekszik a parton és aluszik. A feje előtt volt egy nagy könyv, annak mellette volt a feje és aludt... Egész méllen aludt. De ruhában volt, felöltözve. Kalapja nem volt, semmi nem is volt a fejibe. A haja aransárga volt – tanító bácsi – és csillogott. A nadrágja így fel volt csuszva, az egyik lábán a bokája fölött vékonyabb lánc volt a lábára tekerve, lejjebb egész vastag volt a lánc és hatalmas ágyugolyó volt rajt, vas...

A kabátja magas keménynyaku, mellén zsinoros... A derekára vékony arany láccal volt kötve egy aranszinü kard. Benn a hüvelyében..., aztán azon volt egy huszár vágató lovon, dísz, annak is fölfelé tartott kard volt a kezében. A derekára egy másik aranyláncon volt kötve egy pisztoly, nagyságra lehetett talánság harminc-egyven centiméter, így ekkora...! Fekete, itt-ott gyöngyházzal volt kicifrázva, mint a Wittmann bácsi gitárja. A fogantyuján volt egy arany karika, a végén, arra volt kötve a lánc.

Az az ember úgy aludt, hogy a könyv ki volt nyitva, és így az egyik oldalánál volt a feje. Akkor a Mari odament s szép lassan behajtott a könyv tábláját. A könyv táblája fekete volt, és rajta a betük aranszinüek és kiemelkedtek, domboruak voltak. Mekkora volt az a könyv? (*Az új magyar lexikonra mutat.*) Mint ez, ekkora forma. (*30 cm magas, 25 cm széles.*) Vastagságra talán tiz, tizenöt centiméter is lehetett. De nem rendes volt az a könyv, hanem vastag keménypapír lapokból, talán két centis betük voltak rajt, de írás csak a jobb oldalára volt... azok is domboru betük, úgy, hogy mikor összecsuksa, azok a másik oldalon pontosan beleillettek egymáshoz. Mélyedés volt a betüknek. Sárgaréz vagy aranybetük, lovak, huszárok, mindenféle állatok és betük voltak tanító bácsi. De mi azokat a betüket mi nem tudtunk olvasni, olyan betüket még nem is láttunk..., aztán a fekete táblájának a szélén hullámos arany diszítés volt, vonallal..., meg a négy sarkában is volt írás. Igen, igen, a közepe felől ment a sarkába valami írás...

Mi aztán kicsint ott nézegettünk, beszélgettünk. Jaj, Istenem! Féltünk is, hát ha ez ember felébred ugye, mast valamit fog velünk tenni. Vagy a vízbe dobnája, vagy akármi...! Kezdtünk félni, hogy mit is csináljunk? Szóllunk talán a katonáknak (*határőröknek*), de nem jött egy se. Mer tudja tanító bácsi, hát közel a Drávához, pár méter ott a határ. Talán szökevény és át akar menni a vizen ez a szegény ember?

Na és akkor az ember felijedett, a könyvet becsukta, és ott mindjárt beugrott a vízbe. De mi sem zörgést, se csobbanást nem hallottunk. Semmi! Eltűnt a szemünk elől, bele a vízbe... Többet nem volt látni semmit se... Minket nem bántott, egy szót nem szólt, hogy kérdezett volna talán...

Mink meg majdnem kaptunk frászt, olyan félelmet adott. Meg aztán ugye örültünk, hogy nem lett bajunk, mindjárt futottunk haza öreganyámhoz és meséltünk neki ezt. Azt mondja – Jaj, majkame! – Biztos a víziember volt, a toplenik, vagy vodenik. Hát tik nem tudjátok, hogy ezek a vizitündér-félék pünkösdi táján kijönnek a partra és veszélesek? Vagy talán majd bosszúból csinál nagy áradást a Dráván. Akkor mérges lett, szidott bennünket, hogy ilyenkor nem szabad még a vízben fürdenyi, mert ilyenkor ezek a vízi emberek akarnának pusztulatot csinálni. Lehuznája és belefúllasztanája azt, aki fürdik.

Isten bizony tanító bácsi, mint ezt láttunk. Maga okos ember, mit gondol, milyen jelenség volt ez ránk?

Miután a szerző észszerű (racionális) magyarázatot adni nem tudott – a megnyilatkozó gyermekeket nem akarva megbántani –, olyanféle választ sem akart adni, hogy ez csupán a mesés képzelet dolga lehet, vagy babonás képzelgés, merthogy mitikus vizilények nem léteznek. A gyermekek élményszerű előadása azt valószínűsítette, hogy akit láttak, az esetleg egy valóságos ember, börtönből menekülő rab lehetett, aki tényleg a határon, a folyón átszva menekült az országból. A racionális történetet aztán a helyi népi hiedelemvilág elemeivel bővítették.

Később a gyermekek semmit sem bizonytalankodva, egybehangzóan jelölték meg a történet helyét, amiről fénykép felvétel is készült. Miután arra kérte őket, hogy emlékezetből próbáljanak meg néhány jelet lerajzolni a könyvben látottak közül, az alábbi rajzot készítették:

0 1 2 3
 4 5 6 7 8 9
 10 11 12 13
 14 15 16 17
 18 19 20 21 22
 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99

FÜGGELÉK

Tréfás falucsúfolók

Ugye egyik falu szereti kicsint csipkennyi a másikat, sokszor má barátságbu is..., de bizon sokszor még bicskázás is vót az illesmibú... Ere mifelénk is vót minden falunak valami történetje. A tilosiakat a helyiek ugy hitták, hogy „olajosok”. Azt mondják, hogy az első háboru alatt jegyre ment a petrólejom, aztán a falunak egybe adták ki. A tilosiak meg hát mögtartották vóna mind magiknak. Aztán a hegyieknek nem jutott semmi. Eladták, aztán az árát megitták. Igy löttek „olajosok”.

De Örtilosban az is mögtörténődött valamikor, hogy az egyik házná éjjel mindig zörgött valami a palláson. Mi löhet? Mi löhet? Hát semmi más, csakis az ördög, a vrag. Na aztán csapdát töttek neki, szentút vizet, gatyamadzagot..., hogy majd éjjel megfogják ördögöt. Hát mit talátek benne röggel, mint egy macskát. Na, akkor keletközött az a nóta:

Örtilos hirös város,
Csak egy kicsint sáros.
Ott lett a szögény ördög,
Szombat este káros.

A szemiháli högyieket, meg az asszonyváriakat a másik falusiak ugy hitták: „gorcsánecek”, meg „patkányosok”. Horvátul: štakure. Én is a kollátszgiektü hallottam, hogy hát högyi patkányok..., gorčani štakure... igy. Azt már nem tudom, hogy miért? Azt beszéték, hogy ezökbe horvát pincékbe ügön sok volt a patkány, és vót egy illen ördögös asszony, az mind elküldte őket a szomszéd falukba, hogy ott tanyázzanak.

A zákányiak mög a pörcösök. Mert valamikor nagyon soványiak vótak a földjeik, aligság hogy termött valamit. Akkoriban még azt sem tudták, hogy a földekre ki köll hordanyi a trágyát. Aztán hát kérdözgették a szomszéd faluban, hogy ök mit csinálnak a földekkel, hogy ollan sok gabonájuk teröm. Azt mondják nekik: – Embörök, zsiroznyi köll a földet, zsiroznyi! Ugye, hogy hát trágyázni. A zákányiak mög szó szörént vötték, és jó zsiros pörcöt hintöttek a mezzöbe, hogy zsiros lögyön. Másoktu mög ugy hallottam, hogy lovakkal huzattak egy nagy darab szalonnát, avval zsirozták mög a mezöt. Hát ök azért „pörcösök”.

A kollátszegiek mög „zsabarok” (békások). Ugye oda sokszor kiönt a Mura, aztán uszik az egész falu. Aztännék áradás után sok tóka marad mindönfelé. Abba kuruttyónak a békák. Azért mondják nekik, hogy „zsabarok”. Ugy viccülük meg őket, hogy na, nálatok csak be köll fütennyi a kemöncébe és má kész a sült hal.

Rólluk is van nóta:

Kollátszegi tóba, van egy béka,
Az is az én szivem, szomorétja

Hun ki ugrik, hun mög be,
Mura vize ne vüdd el
A rozsicámat.

(Hegedüs Jánosné Precskó Anna)

Máskor meg így össze már, erősek voltak a mustok a szöllőben, több beleznai atyafi is a pincékná összüt vót, elbeszélgettek, iszogattak. Kicsint be is állétottak. Közbe már besötétődött, de mikorra indultak vóna hazafelé, erős hódvilág lött. Utközben ahogyan mőnnek, volt egy nagy hajdina tábla. Fehéredett a holdfényben. Ezek meg azt hitték, hogy valami nagy víz, tóka.

Na, emberek mast bajban vagyunk. Nincs semmi más, mint hogy át kell usznunk rajta. Igön ám, de nem tudunk uszni! – Mondta az egyik. – Semmi baj embörök! – azt mondja a bíró: A kabakokbu kiöntjük a bort, az üres kabakot a hátunkra kötjük, az szépen fönt tart bennünket a vizen.

Na, így szépön átusztak a harmatos hajdinán. Vizessek löttek, de möguszták. Mikor áti értek, a bíró kezdi számónyi, hogy meg van-e mindegyik? Csakhogy saját magát mindig elfelejtette beleszámónyi.

Sajnos emberek, mégis csak baj van! Egy emberünket elvesztöttük. Elfulladt a vízbe. Azóta mondják a környékbbeliek a beleznaiknak, hogy „kabakok”.

(Bukovics Mihályné Kunecz Anna, Gadányi István)

Megugatták mint a gyékényesiek a füstölt zsuppot. Azok is így éjjel kicsit már beállitva mentek haza a hegyről. Egyik házról meg lebontották a régi füstös zsuppot, aztán éjjelre a járda szélén maradt. Az atyafiak meg a sötétben azt hitték, hogy valami nagy kutya. Aztán, hogy elijesszék, megugatták.

A pogányszentpéteriek meg kemencében szárogatták (aszalták) a meleget, hogy majd elteszik télire.

A Surdon meg mikor fujta a szél a gabonát, az egész falu odaállt a szélére, megvigyázni, hogy el ne szaladjon.

A pátriakról meg azt meséllik, hogy felnyalták (felsalafálták) a holdvilágot a padlásón. Történedett, hogy egyik éjjel a hold besütött a szellőző nyíláson, az egyik atyafi meg felmegy és azt hitte, hogy kiborult a fejfől. Aztán szólt a többieknek, hogy segítsenek már fölnyalni, ne menjen kárba.

A bükkösdiék meg fölajtatták a legyet a padlásra, hogy ne a konyhában mászkállon, aztán elvették a létrát, hogy ne tudjon lejönni.

Verses falucsufoló:

Sárfészek Liszó,
Kenyeretlen Pátró,
Sótalan Szeptetnek,
Vöröshajmás Kiskanizsa,
Répás Bagola.

(Báránkó Sándorné Simon Margit)

Kifacsarták, mint Kaposváron a macskát. Azt mondják: a mosást még birta, a facsarást már nem.

Valamikor Őrtilos olyan szegény falu volt, hogy a régiségben nemcsak templomuk nem volt, hanem még harangjuk sem. Azért a szomszéd falusiak tréfásan meg szokták tőlük kérdezni: – Eldobolták-e már nálatok a delet? Igen, aztán így mondogatták. Tilosban úgy dobolják a delet. Ez hát valamikor volt, de talán még most is haragszanak érte. Azért merem mesélni, mert én is Tilosban születtem.

(Marjai József, 85 é. 2007.)

TÁJSZAVAK

- agácás* – akácerdő
akó – hordó űrmérték, kb. 50 liter
áristom – fogda, börtön
alligság – alig
Alsó-India – mesebeli világrész a föld alatt
Alsódomború (Donja Dubrava) – határ menti község Horvátországban (Muraközben)
Asszonyvár – Órtilos egyik külterületi lakott helye a Visszafolyó-patak mentén
ángy – sógornő, férfirokon felesége
ászló – zászló
áti – át, túloldalon, keresztül
babina – a régi, fából készült nagyméretű szőlőprés legalsó része, egyetlen fatörzsből kifaragva
bájkó – bőrbekecs, ködmön, rövidderekű meleg kabát
bagla – boglya
bakics – bakmacska, kandúr
balméhe – mágikus méhfajta, amelyik nem csíp
befásliz – kisbabát bepólyáz, vánkosba csavarva széles szalaggal átkötöz
Belezna – Órtilossal szomszédos falu
bepólyáz – kisbabát vánkosba köt
betakarodás – aratás után a gabona behordása a házhoz, a szérűbe
Bisztrice – Mária Bistrica, neves búcsújáró hely Horvátországban
birkás – juhász
bocka – comb
bóklász – bolyong, csavarog
borsó – bab
botolog – botladozik, öregesen lépeget
bránna – borona
brázda – barázda
brodár (h) – révész, csónakos
braszka (c) – béka
bucska – kb. 20–25 literes hordó
buksza – erszény
bűn – veszekedés, viszály
bűt – bört
- cicamaca* – fűzfabarka
cintórium – a templom előcsarnoka, kórus alatti rész
copernják (h) – férfi boszorkány
copernica (h) női boszorkány
cóprálás – boszorkány tevékenység, a rontás vagy gyógyítás cselekménye

coperni veter (h) – forgószél
cula – kisebb zsák, textil zacskó

Csarik – akácerdő Őrtilos mellett (Csalit)
csárdás – sajátosan megkötött, ünnepi piros menyecskekendő
csoba – száj
csóklec – testi hibás kezére vagy lábára
csótányborsó – sötétvörös vagy fekete színű babféle
csökkent – fejlődésben visszamaradt ember, állat

dékán – templomszolga, harangozó
deres – lakodalmi szokás, hajnalban a férfi vendégeket deresre húzzák, hogy felfrissüljenek, kitalált vétkeikért pálcával tréfásan „megbüntetik” őket
drót – nyúl fogásra kirakott dróthurok
drótóz – hurokkal vadászik nyúlra, őzre
drótostót – szlovák vándoriparos, aki szerszámait hátán hordta egy ládában, a nagy cserépfazekakat erősítette meg dróttal, hogy el ne törjenek
dusica, dusicák (h) – visszajáró halott, hazajáró lélek

eggyes – a kocsit egyedül húzó ló
eldobta magától – ellökte
elhupál – megver
elkapnája – elkapná
elvádull – bevall, elvállal

égnyllás – csodás égi jelenség, amikor meghasad az ég és belátni a mennyországba
éjjeli pénz – éjjel röpködő titokzatos, tüzes fémpénzek

favágító – a tűzifát aprító hely a ház udvarán
feleségi – felesége
fejvéka – díszesen fonott, széles, kerek kosár fül nélkül, amelyben a terhet fejen hordják az asszonyok
felejtőfü – mágikus erejű fű, amire ha rálép valaki, nem ismeri a helyes utat
feszt – erősen állandóan, mindig
Fesztung – magas földsánc Szentmihályhegyen, a Dráva parton
fjaker – hintó
Földvár – bronzkori földsáncok Őrtilos határában
frász – epileptikus, görcsös betegség

garabonciás – mitikus lény, koldus képében tejet kér a falvakban, ha nem kap, sárkány hátán, a felhőben lovagol és büntetésből jégversét okoz

gát – a vízimalom mögött felduzzasztott víz, a vizet elrekesztő földsánc
gelegenye – galagonya
golobicsok – nagy szemű jégeső, galambtojás nagyságú jégeső
gombosnica – gombostű
grábla – gereblye
gúzs – iszalag

Gyelakóc (Djelekovec) – Őrtilossal szomszédos község Horvátországban, a Dráva közelében

gyelös – jeles

gyelös napok – jeles kalendáris napok

gyepű – a két szomszéd földjét, kertjét elválasztó bokros rész

gyertyaláng – éjjel bolyongó kékeslila hideg láng (lásd.: még: szvecvár)

Gyurgyevó (h) – Szent György napja

hajma – hagyma

hallanája – hallaná

hallhatnája – hallhatná

haskó – a bekerített falu gyalogátjárójában emelt, kb. 50 cm magas cölöp vagy deszka akadály. Az emberek átlépnek rajta, a libák, disznók, birkák nem tudnak kimenni a mezőre, hogy ott kárt tegyenek

hegypásztor – szőlőcsősz

hébér – borlopónak használt hosszúszerű, keménykergű tökféle

hér – hír

hidegágy – ravatal

hiszős – hiszékeny, vallásos

hónapszámos – summás

horgos – horhos, völgyút

hosszikes – disznóölő kés

hörpicüll – hörög

ijesztők – *strašilo* (h) – éjjel megjelenő szellemi lények, kísértetek

illérek – 1848-ban a magyar szabadságharcot hátba támadó Jelasics katonái

ipa – apósa

itatás – lakodalmi szokás. Az éjjeli mulatozás után hajnalban egy távolabbi forrásra, kútra, patakra vezetik az új házaspárt, ahol megmosdatják a menyecskét, ő pedig a vendégeket.

jába – hiába

jármózás – ökrök helyett igába fogott tehennel való mezőgazdasági munkálatok

javós, javasasszony – gyógyítással és rontással foglalkozó személy, boszorkánysággal is vádolják

jugó, jugók – horvátországi ember

- kabak* – kemény héjú, víz és bor tárolására alkalmas, kétszeresen öblös tökféle
- kacér* – félvállon hordott férfi ködmön
- Kakonya* – major, majd csak csárda és malom a Principális-csatorna és a Visszafolyó-patak találkozásánál, ahol hajdan Új-Zrinyivár állott
- Kanizsa-patak* vagy *Kanizsnica* – Principális-csatorna régi neve
- kanóc* – hosszabb fadarab, amelynek egyik vége ég
- kapulábfa* – kerítésoszlop
- kánya* – varjú
- kátula* – papírdoboz
- ker (h)* – kutya
- kévevágó* – cséplőgépen az etető kezébe kévét adogató leány, aki egyúttal a kéve kötelét is elvágja
- kicsap* – hűtlenkedik
- kita (h)* – hajfonat
- kódis* – koldus, nyomorult
- Kollátszeg* – Órtilossal szomszédos község, ma Murakeresztúrhoz tartozik
- kompania (c)* – közösség
- korela* – kolera, itt szellemalak, aki halálos járványt terjeszt
- Kotor (Kotoriba)* – nagyközség Horvátországban, közvetlen az országhatár mellett a Murafolyó partján
- kotacs (h)* – traktor
- kőkorsó* – agyagkorsó, kerámiaedény
- körmöz* – karmol
- körösztozés* – útkereszteződés
- kötőfék* – kötélből készült szerszám a ló fején, mellyel általában istállóban kötik a jászolyhoz
- kránicgyerek* – mesebeli törpe
- krányec* – törpe, cifrán, ízléstelenül öltözött ember, karintiai szlovén tutajos
- kuga (h)* – halálos járványt terjesztő, pusztító szellemalak, (lásd.: korela)
- kukuk, kukukmadár* – kakukk
- kum, kuma, kumica (h)* – koma, komaasszony
- kupec* – állatkereskedő
- kurkáll* – piszkál
- lábító* – a rokka lábbal taposott része
- lakatfű* – mágikus fűféle, amelyre, ha rálép valaki, eltéved, nem talál haza (lásd: felejtőfű, tévesztőfű)
- lazsnak* – ritkaszövésű, abrosznagyságú vászonféle, amiben a füvet, csalánt stb. összekötve szállítják
- látnája* – láthatná
- Légrad (Legrad)* – mezőváros Horvátországban, közvetlen a magyar határon, a Dráva partján

leventesapka – a két világháború között a 12–20 éves legények számára kötelező félkatonai szervezetben rendszeresített katonai sapkaféle
Légradhegy, Legradska bora – Szentmihályhegy horvát neve
levetet, levetetkezik – fényképezkedik
lik – lyuk
lidérc – mitikus lény, aki éjjel különböző formában az emberek mellére telepedik
Lipai-gödör – erdőrész Örtilosban
lucaszék – egyszerű ülőalkalmatosság, Luca napjától karácsonyig készítik, aki arra éjféle misén rááll, meglátja a boszorkányokat
ludvérc – rakétaszerű mitikus lény, aki az égen repülve tüzet szór, büdös, tűzvészt okoz, legény képében udvarolni jár, lólába van
luminj (c) – mitikus éjjeli gyertyafény, kísértet

macsek (h) – macska
májkó – mama
majorság – baromfiak
másképp van – állapotos
megebaldogult – elhunyt
megetették – szerelmi kötés céljából varázsitalt, ételt fogyasztattak vele (lásd.: vakcsibe)
mefog az este – rám esteledik
megye – a szomszédos birtokokat elválasztó határvonal
megyés, megyás megyasica (h) – szőlősszomszéd, mezei földeken szomszéd
megnyom – éjjeli szellemi lény, aki az alvó emberre telepszik és fullasztó nyomást gyakorol
megönt – a javós cselekménye, aki a rontás elhárítása céljából szenes vizet készít, a beteg fejére önti, megitatja
megront – mágikus módszerrel valakinek kárt (betegséget, békétlenséget) okoz
megették – mágikus tevékenységgel valakinek kárt okoztak (házasságra kényszerítik, elválasztják, megbetegítik stb.)
méhe – méh
melence – kerek teknő
mocsoládé – mocsár, ingovány
mondanája – mondaná
mrak, mraké, smrak (h) – fekete, nagykalapos, szőrös, férfialakú démonikus lény, aki éjjel megnyom, gyermeket cserél ki
mukucs – mókus

napa – anyósa
náspola – naspolya
néznéje – nézné

nyálas fonál – kenderfonal

njivolje (c) – szellemi lény, aki a nyavalyatörést, a frász betegséget okozza
nyuzaras – sovány, nyúzott alakú
nyüstény – nőstény

ódalog – oldalvást sündörög
om dö mik (c) – törpe, kis ember
om dö orias (c) – óriás, nagy ember
otprto nebo, otpreteno nebo, otpreno nebo (h) – égnyílás
óvasó, olvasó – rózsafüzér

öble – keble
ölfa – erdei méterbe vágott tűzifa
öntőasszony – (lásd.: javós)
ördöglova – bűnös, rosszakaratú, másnak ártó személy
összecsap – egy férfi és egy nő botrányosan összeáll
összüt – együtt
öveg – üveg
övegöstót – ablaküveggel házaló szlovák vándoriparos

palul – mosófával ruhát mos
pes (h) – kutya
Patacsiny – Órtilos, – (Szentmihályhegy) egyik határrésze a Mura partján
pállósajtár – fadézsza, amelyben a nagyméretű vásznakat lúgos vízzel mossák, fehérítik
párol – forró vízben vásznat mos, fehérít
Pázsit – legelő, légrádi határrész a Dráva partján
pátrinus – pátróna
pelin (h) – fehér üröm
pemet – kukoricacsuhéból készült bojtalakú seprőféle, amivel a kemenéből a hamut és paraszt seprik ki
pertli – dísztelen szalag, fűző
piciny – csecsemő
piharc – piac
pilka – hordódugó
pipics – primitív, világításra alkalmas edényecske, amelyben zsírba mártott kanóc ég
Póstaút – Órtilost Szentmihályhegygel összekötő út
poszel, posel (h) – a haldokló ember alteregója, aki szellem formájában már a halál beállta előtt különböző helyeken bolyong
porcelánszoknya – sűrűn ráncba szedett, fehér, kikeményített női szoknya (lásd.: robacsa)
pozovics – Lakodalomba hívogató férfi, vőfély
pöngics – kisebb értékű fémpénz (krajcár, fillér)
pörc – töpörtyű
pöse – mocsár, ingovány

prelaz (h) – (lásd: háskó)
prikulics – törpe, apró gyerekek értelemben is
procvetni penez (h) – virágzó pénz, éjjel kékes sárga láng, nappal csillogás jelzi az elásott kincs helyét
prosció – prosció, zarándokcsoport
pucok – vakond
pucokturás – vakondtúrás
Putton, Puttony – erdőrészt Örtilos és Asszonyvár között

rapsic – orvvadász
ré – rév, komp
rékal – sír, zokog
révüill – révetegen, öntudatlanul beszél
robacsa (h) – régebben horvát női népviseleti darab, (lásd.: porcelán-szoknya)
rossz mérnökök – szellemi lények, akik büntetésből éjjel lámpával járják a mezőt, mert életükben hamisan, mérték a földeket

sajka – csónak
salafál – habzsol
sáskák – Kiskanizsa paraszti lakosságának jelzője
szlony – egyszerű, rugós heverő
sikonyál – visít, sikongat
skatula – papírdoboz
sklucál (h) – csoszog, tipeg
skrebrica (h) – templomi persely, rosszéletű nő
skrlak (h) – kalap
sor – zajló jégtáblák a folyón
sorturly (c) – kísértet, szellem
stanići, staneći – papírzacskó
stóla – nyakbavaló szentelt ruhadarab, amit a katolikus egyházi papjai szertartás közben használnak
sudas – daliás, egyenes tartású, magasra növekvő
Surd – Örtilossal szomszédos község

Szentháromsági-erdő – erdőrészt és kolostorrom Belezna határában
szépasszonyok – rosszindulatú, tündérféle női szellemi lények
szépasszonyok tála – kis földmélyedés, amit ártó szándékkal a szépasszonyok tesznek ki a megyére, ereszt alá. Aki belelép, súlyosan megbetegszik.
szkelár (h) – révész
szlota, slota (h) – a dögvész szelleme, állatpusztító démon
szödörény – tüskés szederinda
szugyenica, sudjenica (h) – sorsasszonyok, párkák
szuncázik – horvátul káromkodva szidja a napot
szuszorka – megnyomó szellemi lény (lásd: mrak)

szürüsrösta – szerürosta, nagyméretű gabonarosta
szvecsár, szfecsúr, fecsár – lidércfény, éjjel kékes sárga, hideg lánggal égő, embermagasságban imbolygó fény (lásd.: gyertyaláng)

tajna trava (h) – titokfű, (lásd: felejtőfű, lakatfű, tévesztőfű)
tehénhaszna – tej, a tehéntől fejhető tejmennyiség
tétemény – mágikus erejű cselekmény, rontás szándékával kitett tárgyak (lásd: megtették)

tekénted – te szerinted

tere – teher

tévesztőfű – (lásd.: felejtőfű, lakatfű, titokfű)

tocsa, toča (h) – jégverés

tóka – vízgyűjtő gödör, kisebb tavacska

topisull – toporog

toplenik (h) – folyóban élő ártó lény, félig hal, félig szőrös férfi, aki árvi-zet okoz, embereket fullaszt a vízbe

topor – szélesélű, rövidnyelű balta

tusakodik – viaskodik, viszálykodik, veszekszik

tüke – szőlőtöke

tűzörség – az 1950–60-as években aratás idején kötelezően 2–2 paraszt-ember figyelte a határt, nincs-e tűz

újrakeresztelés – betegség esetén a gyermeknek 3–4 éves korig új keresztnev adása, hogy a betegség szelleme (njivolje) rá ne találjon

új névadás – (lásd.: újrakeresztelés)

Unombánom – Órtilos-Szentmihályhegy egyik szőlőtermő határrésze a Mura partján, Új-Zrínyi vár közelében

uringye, urindje (c) – a cigány néphitben 3 sorsasszony, az ember leendő sorsát születése pillanatában eldöntő szellemi lények, félig nő, félig madár alakban (lásd: szugyenicék, sudjenice)

újul – újhold ideje, mágikus idő

újhold vasárnap – e vidéken női dologtiltó nap, ma is tartott számos szokáshagyománnyal

ügön – igen

üjeg – üveg

üngi – ing

üngics – inggomb

üstök – a zsúpos ház eresze

vádull – vállal, elvállal (lásd.: elvádull)

vajda (c) – beás-cigány kolóniában választott tekintélyes férfi, aki egymásközi vitás ügyekben igazságot oszt

vakcsibe – a tojásban fullad csibe, szerelmi varázseszköz. Az a leány, aki porrá törve a kiszemelt legénnyel ételben-italban megeteti, az akarata ellenére sem tud tőle szabadulni (lásd.: megtették)

váltott gyerek – szépasszonyok, boszorkányok, mrak által kereszttség előtt kicserélt gyermek, aki később torz, nyomorék lesz

vérasztó – halottvirrasztás

Visszafolyó-patak – bővizű patak, Őrtilosnál még Verébárok a neve, később már Visszafolyóként ömlik a Principális csatornába, illetve a Murába. Azért Visszafolyó, mert megkerülve Szent Mihály hegyet a Murával ellenkező irányban folyik.

virágzó pénz – az elásott kincs, pénz hétvévenként kékes lánggal, csillogással tisztul (lásd: procvetni penez)

vízi kisasszony – vízi tündér, sellő

vízilány – vízi tündér, sellő

vízi menyecske – vízi tündér, sellő

vodena dekla (h) – vízi lány, vízi tündér, sellő

vodena sneha (h) – vízi menyecske, vízi tündér, sellő

vodenik (h) – folyóban élő ártó lény, félig hal, félig férfi, kalappal a fején, aki csónakokat borít fel, embereket fullaszt a vízbe

vila (h) – tündér

vilan (h) – takácsszötte, díszes halotti lepel, szemfedél

Veréb-árok – kis patak az Őrtilosi Csarikban

vetetkezik – fényképezkedik

vrag (h) – ördög

zabrá – rabol, a II. világháború idején a szovjet katonák erőszakos rablásai alapján elterjedt kifejezés

zgrabancijas, zgrebencijas (h) – (lásd: garabonciás)

zlatar (h) – aranymosó

zmoh (c) – sárkányféle démon

Zrínyi-kút – bővizű forrás Kollátszeg határában, közel Kakonyához

Zrínyi-Újvár, (Novi Zrin) – Zrínyi Miklós hadvezér és költő építtette erősség Őrtilos határában, amelyet a török 1664-ben lerombolt

zsaba, žaba (h) – béka

zsabar – békás, kollátszegi ember humoros jelzője

zsderál – zabál, elrág

(Megjegyzés: A tájszavak közé főleg az egyes mondákban előforduló, tájszónak minősíthető szókat vettük fel. Ezenkívül azokat a horvát szavakat jegyeztük le, amelyeket magyar nyelvi környezetben is értenek és használnak. Felvettünk néhány helységnévet is, amelyekre a mondákban többször is utalás van. Ugyancsak feltüntettünk néhány olyan beás-cigány fogalmat, amelyet magyar szövegekörnyezetben is használtak, de magyar megfelelőjüket nem ismerték. A horvát szavakat (h), a cigány (c) beírással jelöltük. Végül egyes mitikus szellemi lénynek is megadtuk a rövid magyarázatát.)

ADATKÖZÖK

- Andróczy Rémusné Hrascsenecz Katalin, 64 é. 1952. Örtilos – Szentmihályhegy, Patacsin
- Baski Györgyné Musztács Éva, 49 é. 1963. Örtilos – Asszonyvár
- Balogh Erzsébet, 14 é. 1962. Örtilos – Szentmihályhegy
- Balogh András, 14 é. 1963. Örtilos – Szentmihályhegy, Cigánytelep
- Balogh Ferenc, kb. 60 é. 1958. Örtilos – Szentmihályhegy, Drávapart
- Balogh Ferencné Orsós Erzsébet, 55 é. 1964. Örtilos – Szentmihályhegy, Drávapart
- Balogh József, kb. 56 é. 1957. Örtilos – Szentmihályhegy
- Balogh Józsefné Orsós Éva, kb. 50 é. 1957. Örtilos – Szentmihályhegy
- Balogh Mátyás, 45 é. 1963. Örtilos – Szentmihályhegy, Cigánytelep
- Balogh Viktor 12 é. 1962. Örtilos – Szentmihályhegy
- Báránkó Teréz 14 é. 1963. Örtilos – Szentmihályhegy
- Baski Györgyné Musztács Éva, 49 é. 1963. Örtilos – Asszonyvár
- Báthory Lajosné, 57 é. 1960. Belezna
- Bogdán Frigyesné Tóth Irén, 71 é. 1998. Örtilos – Szentmihályhegy
- Bogdán Imre, kb. 60 é. Örtilos – Szentmihályhegy, Cigánytelep
- Bukovics Mihályé Kunecz Anna, 53 é. 1952. Örtilos – Szentmihályhegy
- Dr. Csicsek Mihály, Murakeresztúr, 2007.
- Dolmányos Károlyné Gerold Anna, 79 é. 1963. Kiskanizsa
- Gerencsér Aranka 13 é. 1962. Örtilos – Szentmihályhegy
- Gerencsér Jánosné Lovrek Anna, 72 é. 1951. Örtilos – Szentmihályhegy
- Gerencsér Rózsa, 15 é. 1954. Örtilos – Szentmihályhegy.
- Horváth Franciska, 14 é. 1959. Örtilos – Szentmihályhegy
- Horváth Iván, 64 é. 1962. Örtilos – Asszonyvár
- Horváth Ivánné Kondricz Katalin, 65 é. 1964. Örtilos – Asszonyvár
- Horváth Margit 14 é. 1959. Örtilos – Asszonyvár
- Horváth Mihályné Mihóczi Margit, 54 é. 1963. Örtilos – Szentmihályhegy
- Kalinics Károly, 51 é. 2005. Örtilos – Szentmihályhegy
- Kalinics Károlyné Báránkó Mária, 57 é. 1961. Örtilos – Szentmihályhegy
- Kalinics József, Örtilos – Szentmihályhegy
- Krausz János, 14 é. 1961. Beleznahegy
- Kele Györgyné Marics Anna, 42 é. 1965. Örtilos – Asszonyvár
- Kele János, 14 é. 1963. Örtilos – Asszonyvár
- Kéri István, 70 é. 1954. Örtilos – Szentmihályhegy
- Kunecz János, 63 é. 1959. Örtilos
- Lakatos Rózsa, 15 é. 1963. Örtilos – Asszonyvár
- Légár Istvánné Huros Teréz, 60 é. 1962. Örtilos – Asszonyvár
- Marics Endre, 14 é. 1962. Örtilos – Asszonyvár
- Dr Marjai József, 85 é. 2007. Budapest (Murakeresztúr)

Molnár Lajos, 12 é. 1963. Órtilos – Asszonyvár
Musztács István 14 é. 1955. Órtilos – Szentmihályhegy
Musztács Istvánné Navracsics Mária, 43 é. 1963. Órtilos –
Szentmihályhegy
Navracsics György, 67 é. 1961.
Oletics Györgyné Meszlarics Karolin kb. 50 é. 1963.
Pintér Margit 14 é. 1963. Órtilos – Asszonyvár
Pongrácz Anna, 14 é. 1963. Órtilos – Szentmihályhegy
Pongrácz Borbála, 14 é. 1959. Órtilos – Szentmihályhegy
Precskó József 13 é. 1959. Órtilos – Asszonyvár
Simon Mihály 50 é. és Simon Mihályné Pauza Teréz 48 é. 1959. Órtilos
– Szentmihályhegy
Sipos Istvánné Szeles Katalin, 57 é. 1963. Órtilos – Asszonyvár
Sötét Ferencné Kollár Mária, 53 é. 1963. Kiskanizsa
Szlávecz István, 36 é. 1962. Órtilos – Asszonyvár
Szlávecz István, 14 é. 1963. Órtilos – Asszonyvár
Szlávecz József, 59 é. 1962, Beleznahegy
Szlávecz Teréz 14 é. 1963. Beleznahegy
Szokol Ferenc, 65 é. 2005. Zákány
Tóth György 72 é. 1951. Órtilos – Szentmihályhegy
Tóth László 34 é. 1952. Órtilos – Szentmihályhegy
Varga Józsefné Harsányi Matild, 70 é. 1963. Kiskanizsa
Zsin Jánosné Gerencsér Anna, 55 é. 1963.
Zsitvai Imréné Csmerlecz Mária, 42 é. 1960. Órtilos – Szentmihályhegy

TARTALOM

Előszó (Szemerkenyi Ágnes)	5
Ajánlás (Lukács Mária)	6
Bevezető (Eperjessy Ernő)	8
Vjерованја i legende Legradske Gore (Đuro Franković)	10
A gyűjtés helye és körülményei	20
A tanulmány nyelvezetéről	23
Mondák, legendák, hiedelmek	23
Adatok és szemelvények	25
I. Helytörténeti mondák és legendák	35
a) Zrínyi-kút, Új-Zrínyi vár	35
b) Fesztung	38
c) Hagyományok a szentmihályhegyi templomról	39
d) Mondák a Dráváról	41
e) Vegyes történetek és legendák	43
II. Jeles napi szokások és hiedelmek	48
Borbála, Luca, Szent György, Szent Márton (<i>Barbara, Luca, Martinden</i>)	
III. Mitikus világkép	56
a) Tejút, Nap, Hold, csillagok, szivárvány (<i>Sunce, mjesec, zvijezde, bogoradica, podzemmi svet</i>)	56
b) Égnyílás (<i>Otpreteno nebo, otprto nebo</i>)	58
IV. Természeti jelenségek	61
a) Forgószeél (<i>coperni veter</i>)	61
b) Harangszó jégverés ellen (<i>Toča</i>)	63
c) Lakatfű, tévesztőfű, felejtőfű, rossz fű (<i>Tajna trava</i>)	63
d) A mágikus fehérüröm (<i>Pelin</i>)	67
V. Természetfeletti lények	68
a) Halál és halottak (<i>kuga, smrt, posel</i>)	68
b) Visszajáró halotta, kísértetek, dusicák (<i>dušice</i>)	76
c) Fehér gyász (<i>bela žalost</i>)	96
d) A halottak megvendégelése	98
e) A halottaknak misézése	99
f) Túlvilágjárás	100

Boszorkányok, javósok	105
Tétemények, rontás és elhárítás, cóprálás (<i>Copernice, copernjak</i>)	
Megnyomó, gyermeket kicserélő démonikus szellemi lények	124
a) Mrak, mrake, szuszorka	124
b) Szépasszonyok (<i>Lepa snaha</i>)	130
c) Váltott vagy kicserélt gyerek	131
Éjjeli gyertyafény, lámpás, tüzes mérnökök	
a) Szvecsár, szfecsúr (<i>svečar, luminj</i>)	
b) Ludvérc, lidérc	
Garabonciás és sárkány (<i>Grebencijaš, zgrebencijaš, šarkanj</i>)	144
Ördög (<i>Vrag</i>)	150
Démonikus éjjeli lények, félelmet adó ijesztők – Sztrasilók	157
a) Fejetlen állatok, emberek (<i>Prez glave konj, konj prez glave, ker prez glave, čovek prez glave, koza prez glave...</i>)	157
b) Egyéb ijesztő jelenségek (<i>strašilo, strahilije</i>)	162
c) Szlota (<i>slota</i>), állatpusztító démon	168
Démonikus lények a vízben	170
a) Vízitündérek, vízilányok, vizikisasszonyok, vilák (<i>vodena dekla, vodena snaha</i>)	170
b) Víziemberek: Toplenik, vodenik, Medárd	174
Sorsasszonyok (<i>Šudjenice</i>)	178
Törpék és óriások (<i>Krānicgyerekek, hanzik</i>)	179
Kígyó, házi kígyó (<i>Kača, hižna kača</i>)	185
VI. Más, egyéb természetfeletti jelenségek, történetek	190
a) Elásott kincs, lánggal virágzó pénz (<i>procvetni penez</i>)	190
b) Torzszülések	193
c) Mitikus vadászatok	195
d) Mágikus tevékenységek, népi gyógymódok, babonás szokások	199
e) Szemmelverés	203
f) Az álom jelentése	203
VII. Cigány néphit és hiedelmek	206
a) Cigányeskű és átok	206

b) Uringyék (sorsasszonyok, sorsmadarak, ítélő madarak)	211
c) Újrakeresztelés, új névadás a beás cigányoknál	217
d) Cigány halotti szokások	219
VIII. Erdélyi néphit elemek (<i>Zombor, bálánykő, vizimámor, viziszulák, küldött farkas</i>)	222
IX. Egy legenda születése	225
X. Függelék (<i>Tréfás falucsúfolók</i>)	228
Tájszavak	231
Adatközlők	240

